

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

**TÜRK TOPLUMUNDA ASKERİ DEĞERLERİN KARŞILIĞI
ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA**

Bahadır ÇATAK

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

TÜRK TOPLUMUNDA ASKERİ DEĞERLERİN KARŞILIĞI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA

Bahadır ÇATAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

Bahadır ÇATAK tarafından hazırlanan "Türk Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma" başlıklı bu çalışma, 21 Haziran 2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr. Serdar SAĞLAM (Başkan)

Prof.Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN (Danışman)

Doç.Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM
Enstitü Müdürü

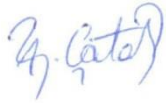
BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

23.06.2017

Bahadır ÇATAK

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarında (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

Tezimin/Raporumuntarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

Tezimin/Raporumun.....tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

Bahadır ÇATAK

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof.Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Bahadır ÇATAK

TEŞEKKÜR

Onlarca kaynaktan beslenen bir çalışmayı bir bütünlük içerisinde ortaya çıkarmak, deneyen herkesin takdir edeceği üzere, oldukça meşakkatli bir görevdir. Böyle bir çalışmanın layığıyla tamamlanması için asla tek bir kişinin çabası yeterli değildir. Dikkatinize sunmaktan gurur duyduğum bu çalışmanın iki yıla yayılan hazırlanma süreci içerisinde pek çok insandan yardım aldım. Bu nedenle çalışmamı sunmaya geçmeden önce bu kişilere teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İlk olarak bilgisi, tecrübesi ve yönlendirmeleriyle tezimin ortaya çıkmasında çokça emeği olan, bunun ötesinde benim nezdimde kurucularının Cumhuriyet'i emanet etmek istedikleri neslin bir üyesi, tam bir Cumhuriyet Kadını olan danışmanım Prof.Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN'A: yorum ve yönlendirmeleriyle tezimin olgunlaşmasında büyük rolü olan Doç.Dr. Birsen ŞAHİN KÜTÜK'E; tez jürime başkanlık eden ve kıymetli yorumları ile tezimin gelişmesine katkı sağlayan Doç.Dr. Serdar SAĞLAM'A teşekkür ederim. Başta bu hocalarım olmak üzere, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde derslerine iştirak ettiğim bütün hocalarım sayesinde devlerin omzunda yükselmenin ne demek olduğunu anlamış durumdayım. İsmi burada zikredemediğim bütün hocalarıma teşekkür ederim.

Sivil – asker ilişkileri ve ordu – toplum mesafesi alanında yaptıkları çalışmaları, kütüphanelerini, bilgi birikimlerini, görüşlerini, yorumlarını, eleştirilerini benden esirgemeyen değerli hocam Dr. Salih AKYÜREK'E ve Serap KOYDEMİR'E teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimim ve tez dönemimde bana verdiği maddi destekten dolayı TÜBİTAK'A teşekkür ederim.

Görevim nedeniyle Midyat'a taşındıktan sonra Ankara'daki elim ayağım olan, en az benim kadar tezimin peşinde koşan bacanağım Murat TAŞ'A ve baldızım Ayşe TAŞ'A; onlarla geçirebileceğim zamanı çalışarak geçirmemi anlayışla karşılayan kızlarım Hezil Cemre ÇATAK'A ve Fulya Berfin ÇATAK'A; son olarak hayatımın her anında sevgisinden ve bana olan inancından şüphe duymadığım, pek çok

başarımı borçlu olduğum bu sağlam temeli bana sunan hayat yoldaşım Kamer Tuğba ÇATAK'A teşekkürü bir borç bilirim. Gençler, siz olmasaydınız bu yalnız taştan, duvar olmazdı.

ÖZET

ÇATAK, Bahadır. *Türk Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Bu çalışmada Türk Silahlı Kuvvetlerinin İç Hizmet Kanunu aracılığıyla personelinden talep ettiği askeri değerlerin, askerlik veya askeri öğrencilik çağındaki Türk erkeklerince ne derece sahip olduğu ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı, TSK ile içinden çıktığı, personelini temin ettiği ve nihayetinde hizmet ettiği toplum arasındaki kültürel mesafeyi değerler üzerinden incelemektir.

Çalışmanın verileri Ankara ili içerisinde yaşayan askerlik veya askeri öğrencilik çağındaki 18 genç ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak yapılan derinlemesine görüşmelerle toplanmıştır.

Bu kapsamda ilk olarak ordu – toplum mesafesi kavramı ve bu kavrama yönelik kuramlar ele alınmıştır. Daha sonra değer kavramı, askeri kültür ve Türkiye’de askeri kültür incelenmiştir.

Çalışmada daha sonra Moskos’un (2000) geliştirmiş olduğu modelde yer alan 11 başlık üzerinden TSK’nin değişimi incelenmiştir. Bu incelemenin amacı başta yeni teknolojiler olmak üzere içeriden ve dışarıdan gelen etkiler karşısında TSK’nin kurumsal yapısında bir değişiklik olup olmadığının tespit edilmesidir. Bu inceleme sonucunda TSK’nin Türkiye’nin jeopolitik konumu nedeniyle, Moskos’un (2000) ABD ordusu için tespit etmiş olduğu üç değişim dönemini (modern, geç modern, postmodern) aynı anda yaşadığı, homoseksüeller ve vicdani ret başlıklarında modelden saptığı bulgulanmıştır.

Çalışmada ordu ile toplum arasındaki kültürel mesafe, katılımcıların İç Hizmet

Kanun ve Yönetmeliğinde yer alan askeri değerler hakkındaki duygu, düşünce ve tutumları ele alınarak ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre ordu ile Türk toplumu arasında bir mesafe vardır; ancak bu mesafe katılımcılar gözünde meşru bir mesafedir. Türkiye'deki bu mesafe, askeri değerler setinden farklı bir değerler setine sahip olmaktan değil, aynı değerlere farklı yoğunlukta sahip olma ve değerleri farklı tutum ve davranışlarla ilişkilendirmekten kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak batı toplumlarında bir problem olarak tanımlanmaya başlanmış olan ordu – toplum mesafesinin Türkiye'de çok yüksek olmadığı söylenebilir.

Anahtar Sözcükler

Ordu – Toplum Mesafesi, Kültürel Mesafe, Değerler, Askeri Kültür.

ABSTRACT

ÇATAK, Bahadır. *A Research on Military Values' Actuality in Turkish Society*, Master's Thesis, Ankara, 2017.

In this study, the degree of Turkish males', who are at the age of military service or cadet, ownership of the military values which are requested by TAF from its personnel in Internal Service Law and Regulation is studied. The main purpose of this study is to examine the gap between military and the society that TAF is founded of, recruit from and eventually served to by using military values.

Data is derived in in-depth interview of 18 Turkish males who are at the age of military service or cadet by using semi – structured interview form. In this regard, firstly the concept of civil – military gap, military culture and Turkish military culture is studied.

Later in the study, the change in TAF is studied by using the 11 criteria of Moskos's model (2000). The aim of this section is to determine whether there are any core changes in TAF in the face of internal and external forces of transformation, primarily like new technologies. At the end of this section, it is found that Turkey is experiencing all three stages of change which was described by Moskos (2000) at the same time due to her geopolitical location and diverges from Moskos's model on two criteria (homosexuals and conscientious objection).

In this study, cultural civil – military gap has been studied by obtaining the feelings, thoughts and attitudes of the participants on 12 military values. According to the findings from the participants, there is a gap between military and Turkish society but this gap is legitimate in the eyes of participants. The gap in Turkey exists not because of having two different set of values, one for civil society

and one for military, but it comes from different intensities and associating values with different attitudes and behaviors. Consequently, it can be said that the gap between civil society and military which has been described as a problem in western societies is not very wide in Turkey.

Key Words

Civil – Military Gap, Cultural Gap, Values, Military Culture.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR	xviii
TABLolar DİZİNİ	xix
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI	4
1.1. Araştırmanın Konusu	4
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi	6
1.3. Araştırmanın Temel Soruları	8
1.4. Araştırmanın Yöntemi	9
1.4.1. Araştırmanın Tasarımı	9
1.4.2. Veri Toplama Tekniği ve Süreci	12
1.4.3. Veri Analiz Süreci	14
2. BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ARKAPLAN	16
2.1.Ordu – Toplum Mesafesi	16
2.1.1. Ordu – Toplum Mesafesinin Boyutları	16
2.1.1.1. Demografik Mesafe	16
2.1.1.2. Kültürel Mesafe	17

2.1.1.3. Kurumsal Mesafe	19
2.1.1.4. Politika Tercihlerindeki Mesafe	19
2.1.2. Ordu Toplum Mesafesinin Nedenleri	20
2.1.2.1.Ordudaki Değişimler	20
2.1.2.2.Toplumdaki Değişimler	21
2.1.2.3. Uluslararası Güvenlik Ortamındaki Değişimler	22
2.1.2.4. Fiziksel Uzaklık/Yalıtım	22
2.1.2.5. Seçim, Eğitim ve Sosyalleşme Süreci	23
2.1.3. Ordu Toplum Mesafesinin Sonuçları	23
2.1.4. Ordu – Toplum Mesafesine Yönelik Kuramcılar	24
2.1.4.1. Samuel P. Huntington	25
2.1.4.2. Morris Janowitz	28
2.1.4.3. Charles C. Moskos	31
2.2. Değerler Üzerine	33
2.2.1 Değerin Tanımı ve Kaynağı	35
2.2.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri	36
2.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması	40
2.2.4. Değerler – Kurumlar İlişkisi	41
2.2.5. Değer – Davranış İlişkisi	42
2.2.6. Değerlerin Ölçülmesi	43
3. BÖLÜM: ASKERİ KÜLTÜR VE TÜRKİYE’DE ASKERİ KÜLTÜR	44
3.1. Askeri Kültürün Unsurları	46

3.1.1. Disiplin	46
3.1.2. Profesyonel Askeri Etik	46
3.1.3. Ritüeller	46
3.1.4. Birlik Ruhu	47
3.2. Silahlı Kuvvetler İçerisindeki Kültürel Farklılıklar	50
3.2.1. Kuvvetler Arası Kültürel Farklılıklar	50
3.2.2. Sıcak Kurum – Soğuk Kurum Ayrımı	51
3.3. Askeri Kültür Üzerindeki Postmodern Etkiler	52
3.4. Türk Askeri Kültürü	53
3.4.1. Osmanlı İmparatorluğundan Kalan Miras	54
3.4.2. Prusya Ekolünün Türk Ordusu Üzerindeki Etkisi	66
3.4.3. Cumhuriyet Dönemi TSK Tarihi	67
4. BÖLÜM: TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN DEĞİŞİMİ ÜZERİNE	
İNCELEME	71
4.1. Algılanan Tehdit (Perceived Threat)	74
4.2. Asli Görev Tanımı (Major Mission Definition)	78
4.3. Kuvvet Yapısı (Force Structure)	81
4.4. Baskın Asker Tipi (Dominant Military Professional)	88
4.5. Silahlı Kuvvetlere Yönelik Toplumsal Tavrı (Public Attitude Toward Military)	91
4.6. Basın İle İlişkiler (Media Relations)	96
4.7. Sivil Çalışanlar (Civilian Employees)	98
4.8. Kadınların Rolü (Women's Role)	99

4.9. Eşler ve Askeri Toplum (Spouse And Military)	104
4.10. Homoseksüeller (Homosexuals In Military)	106
4.11. Vicdani Ret (Conscientious Objection)	107
5. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN BULGULARI	109
5.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri	109
5.2. Katılımcıların Askeri Değerler Üzerine Görüşleri	111
5.2.1. Cumhuriyete Sadakat	111
5.2.1.1. Vatan ve Demokrasi	111
5.2.1.2. Cumhuriyete Eleştiriler	114
5.2.1.3. Cumhuriyete Sadakat Pratikleri	116
5.2.2. Vatanını Sevmek	121
5.2.2.1. Vatanı Tanımlamak	122
5.2.2.2. Vatan Sevilmelidir	127
5.2.2.3. Vatanını En Çok Seven Görevini En İyi Yapandır	129
5.2.2.4. Göçmek ya da Göçmemek: İşte Bütün Mesele Bu	131
5.2.2.5. Asker ve Vatan	132
5.2.3. İyi Ahlaklı Olmak	134
5.2.3.1. Ahlak Nedir?	135
5.2.3.2. Ahlakın Kaynağı Nedir?	137
5.2.3.3. Ahlaklı İnsanın Sakınması Gereken Davranışlar	139
5.2.3.4. Asker İçin Ahlaklı Davranış	141

5.2.3.5. Ahlak ve İnsan Doğası Arasındaki İlişki	143
5.2.4. Üste İtaat ve Disiplin	145
5.2.4.1. İtaatin Ölçüsü	146
5.2.4.2. İtaat, Disiplin ve Toplumsal Düzen	150
5.2.4.3. İtaat ve Disiplin	151
5.2.4.4. Disiplin Nedir?	155
5.2.4.5. Disiplin ve Düzen	156
5.2.4.6. Disiplin ve Başarı	157
5.2.4.7. İçsel ve Şekilsel Disiplin	158
5.2.4.8. İtaat, Disiplin ve Meslek	160
5.2.4.9. İtaat, Disiplin ve Askerlik	161
5.2.5. Sebat ve Gayret	163
5.2.5.1. Sebat, Gayret ve Mesleki Başarı	163
5.2.5.2. Hayata Yönelik Bir Tutum Olarak Sebat ve Gayret	165
5.2.5.3. Sebat ve Gayrette Ölçü	166
5.2.5.4. Sebat, Gayret ve Askerlik	168
5.2.6. Cesaret Atılganlık	170
5.2.6.1. Cesaret ve Korku	170
5.2.6.2. Cesaret Pratikleri	172
5.2.6.3. Cesur Olma Zorunluluğu	174
5.2.6.4. Cesaret ve Toplumsal Cinsiyet	175

5.2.6.5. Cesaretle Ölçü	176
5.2.6.6. Cesaret ve Askerlik	176
5.2.7. İcabında Hayatını Hiç Saymak	178
5.2.7.1. Uğruna Hayatın Hiç Sayılabileceği Değerler, Kişiler, Durumlar	179
5.2.7.2. Soyut Kavramlar ve Hayatını Hiç Sayma	180
5.2.7.3. Hayatı Hiç Sayma: Söylemesi Kolay	182
5.2.7.4. Bireysel Refah ile Vatanın Bekası Arasındaki İlişki	183
5.2.7.5. Hayatını Hiç Sayma ve Şehitlik	185
5.2.7.6. Hayatı Hiç Sayma ve Askerlik	190
5.2.8. Bütün Silah Arkadaşları İle İyi Geçinmek	190
5.2.8.1. Arkadaşlık ve Paylaşma	191
5.2.8.2. Arkadaş: Kardeşten Öte Bir Kişi	192
5.2.8.3. Arkadaş – Dost Ayrımı	193
5.2.8.4. İnsanın Toplumsallığı ve İyi Geçinme İhtiyacı	194
5.2.8.5. İyi Geçinme Pratikleri	196
5.2.8.6. Arkanı Yaslayacağın Bir Taş: Silah Arkadaşı	197
5.2.9. Birbirine Yardım	200
5.2.9.1. Yardımlaşma: İnsanın Yetersizliği ve Karşılıklılık	201
5.2.9.2. Yardımlaşma ve Toplumsal Bütünleşme	203
5.2.9.3. Askerlikte Yardımlaşma: Vazifenin İfası İçin	204

5.2.10. İntizam Severlik	205
5.2.10.1.Düzenli Olma: Olursa İyi Ama...	205
5.2.10.2. Düzenli Olma Pratikleri	208
5.2.10.3. Zamana Riayet	210
5.2.10.4. Askerlikte Düzenli Olma	212
5.2.11. Sıhhatini Korumak	215
5.2.11.1. Sağlıklı Olmadan Anlaşılan: Kilo Kontrolü	215
5.2.11.2. Sağlıklı Olma ve Temizlik	219
5.2.11.3. Sağlıklı Olma ve Spor	220
5.2.11.4. Sağlıklı Olma ve İtidal	220
5.2.11.5. Sağlıklı Olma zorunluluğu	221
5.2.12. Sır Saklamak	223
5.2.12.1. Sır Saklama: Güven ve İhtiyaç	223
5.2.12.2. Sır Saklama ve Askerlik	227
5.2.13. Askeri Değerlere Yönelik Diğer Bulgular	229
SONUÇ	234
KAYNAKÇA	240
EKLER	
EK 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu	250
EK 2. Etik Kurul Muafiyet ve İzin Formu	253
EK 3. Tez Çalışması Orjinallik Raporu	254

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AYİM	Askeri Yüksek İdare Mahkemesi
BM	Birleşmiş Milletler
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
KBRN	Kimyasal, Biyolojik, Radyolojik, Nükleer
NATO	North Atlantic Treatment Organization
STANAG	Standardization Agreement
TAF	Turkish Armed Forces
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
WAC	Women Army Corps
WAVES	Women Accepted for Volunteer Emergency Service

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı	12
Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı.....	12
Tablo 3: Katılımcıların Askerlik Yapma Durumu.....	12
Tablo 4: AB Vatandaşlarının Tehdit Algıları.....	81
Tablo 5: AB ve Türkiye Vatandaşlarının Yasadışı Göç ve Mülteciler Konusunu Ülkelerinin En Önemli Sorunu Olarak Tanımlama Oranları.....	82
Tablo 6: AB ve Türkiye Vatandaşlarının Terör Sorununu Ülkelerinin En Önemli Sorunu Olarak Tanımlama Oranları	83
Tablo 7: Bazı Ülkelerin Silahlı Kuvvetler Personel Sayılarındaki Değişim	88
Tablo 8: Avrupa Ülkelerinde Silahlı Kuvvetlere Duyulan Güven	98
Tablo 9: Türkiye ve AB’de Çeşitli Kurumlara Duyulan Güven	98
Tablo 10: Türkiye’de Kurumlara Duyulan Güvenin Zaman İçerisindeki Seyri	99
Tablo 11: TSK’da Görev Yapan Kadın Personelin Dağılımı	108
Tablo 12: Katılımcıların Genel Özellikleri	114

GİRİŞ

Savaş kavramını bir düello ortamında, hasmı mağlup edip onu karşı koyamaz duruma getirmek için fiziksel şiddet uygulamak olarak (Clausewitz, 1972/2011, s.29) tanımladığımızda, kavramın geçmişinin insanlık tarihinin başlangıcına kadar uzanması kaçınılmaz olmaktadır. Halbuki harp sanatını öğrenme ve yapma yükümlülüğü (İç Hizmet Kanunu, 211, Md. 2) olarak askerliğin ortaya çıkışı çok daha sonra gerçekleşmiştir.

Yerleşik hayata geçilmeden önce tüm toplumların erkekleri (Keegan, 2007, s. 24) ve bazı toplumlarda belirli kadınlar savaşçı olarak kabul ediliyorlardı. Askerlik, ancak yerleşik topluma geçişle artmaya başlayan toplumsal iş bölümünün bir sonucu olarak belirli insanların yaptığı bir meslek haline gelmiştir.

Askerliğin bireyler açısından meslek haline gelmesi, devletlerin derhal profesyonel askerlerden oluşan ordulara sahip oldukları anlamına gelmemektedir. Örneğin Avrupa devletleri, 18. yüzyıla kadar asker gereksinimlerinin büyük kısmını ihtiyaç duydukları zamanlarda topladıkları paralı askerlerle ve zorla askere aldıkları erkeklerle karşılıyorlardı (Bröckling, 2008). Kapıkulu, Tîmârlı Sipahiler ve Donanma olarak üç ana kısımdan oluşan Osmanlı ordusunda ise sadece savaş ve akınlarda esir alınmış ya da ailesinden alınıp devşirilen Hristiyanlardan oluşan Kapıkulu ordusu düzenli bir hüviyet taşıyordu. 17. yüzyıla kadar ordunun esas kısmını oluşturan Tımarlı Sipahiler ise savaş zamanı sundukları askerlik hizmeti karşılığında kendisine toprak tahsis edilmiş süvariler ve onların besledikleri kişilerden oluşuyordu (Halaçoğlu, 1991, s. 35-55). Başka bir deyişle ulus devletlerin temellerinin atılmaya başladığı 17. yüzyıla kadar bugün kullandığımız anlamda düzenli orduların yaygın ve genel kullanımı olmamıştır.

Şiddet kullanma hakkını tekelinde bulunduran devletin, şiddet kullanma araçlarına da sahip olması ve onlara hükmetmesi kaçınılmazdır. Bu ise toplumda, şiddet kullanımından uzak durması beklenen barışçıl sivillerle, sivil bir kişi yaptığı anda şiddetle cezalandırılacağı işleri yapmaya yetkili ve vazifeli kişilerden oluşan bir ikiliğin doğmasına neden olmuştur (Bröckling, 2008, s.24).

“Bütün toplumsallıkların son bulduğu sınırı, ölüm kadar kesin belirleyen başka hiç bir olgu yoktur ve ölümün tartışmasız antisosyal karakterinden ötürü, ölümle burun buruna yaşayanların, çok özel bir tarz ve ölçüde sosyalleşmeleri şarttır. Ordular, siyasal egemenliğin etkili aygıtları olarak işleyebilmek için, devletin çıkarlarının öteki bütün çıkarlardan önce geldiği mantığını kendi kişisel çıkarlarından üstün tutmayı ve hayatlarını askeri amaçlar uğruna feda etmeyi, mensuplarının her birine öğretip benimsetmek zorundadır” (Bröckling, 2008, s. 24).

Elbette bir zorunluluğu tanımlamakla, o zorunluluğu gerçekleştirmek arasında oldukça büyük bir uçurum bulunmaktadır. Devletin ve ulusun çıkarları uğruna, başka bir insanın hayatını almaktan, kendi hayatını feda etmeye kadar uzanan bir yelpazede kendisinden hizmet beklenen askeri, bu yükümlülük altına girmeye ikna etmek, yani itaat ve disiplini üretmek başlı başına bir meseledir.

İtaat ve disiplin üretebilmek için sosyal davranışların oluşmasında en temel faktör olan değerler alanında (Rokeach, 1973, s.23) bir değişim yaratılmalıdır. Diğer bir deyişle birincil sosyalizasyon ajanları olan aile, okul ve akranların (Oetting, 1999), kişiye barışçıl bir sivil olması için aktardıkları değerlerden oluşan sistem içerisinde, askerlik mesleğinin personelinden talep ettiği değerler daha geniş bir yer kaplar hale gelmelidir.

Sahip oldukları değerlerin birbirleriyle çatışan davranışlar talep ettikleri durumlarda bireylerin hangi değerini daha yoğun olarak yaşanacağına karar vermeleri gerekir. Belirli bir durumda davranışsal sonuç, çatışan değerlerin göreceli yoğunluklarına göre şekillenecektir (Rokeach, 1973, s.6). Bu noktadan hareketle birincil sosyalizasyon ajanlarının aktardığı değerlerle askeri değerler birbirleriyle ne kadar uyumlu ise, bireyin sahip olduğu değerler ile askerliğin talep ettiği değerler arasında sıkışıp kalması ihtimali o kadar düşük olacak ve bir durum karşısında karar verirken veya durumu değerlendirirken daha az çelişki yaşayacaktır. Tam tersine değerler arasındaki bir uyumsuzluk, birey ile kurum arasında maliyeti yüksek çatışmalara neden olacaktır.

Bu değer çatışmalarından kaçınmanın iki yolu bulunmaktadır: Ya personel temini sırasında yapılacak değerlendirme ile kişisel değerleri kurumsal değerlerle

örtüşen kişiler işe alınacaktır ya da olabildiğince fazla insanın askeri değerlere sahip olarak yetişmesini sağlayacak makro tedbirler alınacaktır.

Bir ülke nüfusunun, genellikle erkek nüfusunun, tamamının asker temin edilebilecek bir havuz olarak değerlendirildiği zorunlu askerlik sisteminin olduğu ülkelerde, ikinci yol tercih edilmektedir. Bütün erkeklerin asker kabul edildiği böyle bir toplumda bu erkeklerin askerlik çağından önce askeri değer sosyalizasyonuna tabi tutulmaları kaçınılmaz bir hal almaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde liselerden milli güvenlik bilgisi dersinin kaldırılması veya askerlik süresinin kısaltılması gibi, askeri değerlerin topluma aktarılması konusunda askerin kontrolünde olan mekanizmalara yapılan müdahalelerin toplumun sahip olduğu değerler ile askeri değerler arasındaki mesafeyi artıracığını düşündürmektedir.

Bu çalışmada Türk toplumunda sosyalizasyon sürecinde temel alınan değerler ile TSK'nın kültürel değerleri arasındaki mesafenin ortaya konulması amaçlanmıştır. Ancak nitel bir çalışma olması nedeniyle küçük bir grupta yapılan araştırmadan elde edilen sonuçlar sadece katılımcı grubun konuya ilişkin anlam dünyasını ortaya koyacak ve bundan sonra yapılacak daha büyük ölçekli çalışmalar için bir veri sağlayacaktır.

Çalışmanın amacı TSK'ne geçmişten günümüze bağlı olan ve "Mehmetçik" kavramı ile her bireyin duygusal bağ kurmasını sağlayan askeri değerler ile katılımcıların değerleri arasındaki mesafenin ortaya konarak, bu mesafenin daha da azaltılması için neler yapılabileceğini doğrudan sivil katılımcıların gözünden ortaya koymak amaçlanmıştır. Böylece küreselleşmenin de etkisiyle daha da arttığı düşünülen ordu – toplum mesafesinin Türkiye'de nasıl olduğu incelenmiş olacaktır. Bu ise Türk toplumunda ordu ile toplum arasındaki mesafenin daha da azaltılması için öneriler geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE KAPSAMI

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada Türk Silahlı Kuvvetlerinin İç Hizmet Kanunu aracılığıyla personelinden talep ettiği askeri değerlerin, askerlik veya askeri öğrencilik çağındaki Türk erkeklerince ne derece sahip olduğu ele alınmıştır.

Fransız İhtilali ve sanayi devriminden beri dünyanın hızlı bir değişim sürecine girdiği kabul görmüş bir gerçekliktir. Teknolojinin giderek artan hızıyla bağlantılı olan bu radikal değişimler, toplumları, kurumlarını ve bireylerini hayatın her alanında etkilemektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle Türk toplumu da bu değişimlerden nasibini almaktadır. Bununla birlikte Türkiye’de her kurum bu değişimden aynı ölçüde etkilenmemektedir. TSK da bu kurumlardan biridir. TSK'nın sahip olmak istediği kurumsal yapının özünü tanımladığı öne sürülebilecek olan 211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu'nun safahatında yapılacak küçük bir inceleme, bir kurum olarak askerliğin özellikle son yüzyıl içerisinde çok ciddi bir değişim geçirmediğini gösterecektir.

Halen yürürlükte olan İç Hizmet Kanunu, 1935 tarihli Ordu Dahili Hizmet Kanunu'nu kaldırarak 1961 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu iki kanun metni karşılaştırıldığında sonrakinin, dilin güncelleştirilmesi, astsubaylığın bir rütbe kategorisi olarak eklenmesi, kıt'a kavramının dahil edilmesi, kıyafet bölümünde vazife dışı zamanlarda sivil kıyafet giyilebileceği ve zati tabancanın taşınabileceği gibi eklemeler dışında öz itibarıyla bir farklılık içermediği görülecektir.

211 sayılı İç Hizmet kanununda 1961 yılından Mart 2016 tarihine kadar 48 madde, çeşitli tarihlerde bir veya daha fazla şekilde değiştirilmiştir. Bu değişiklikler incelendiğinde sağlık işleri bölümünde 14 maddenin, hayvanlara ait bakım ve hizmetler bölümünde 3 maddenin tamamının ve sosyal hizmetler bölümünde 12 maddenin 10 adedi değişmiş olmasına rağmen; esaslar bölümünde 24 maddeden 3 madde, personel işleri bölümünde 10 maddeden 2 madde, umumi vazifeler bölümünde 10 maddeden 3 madde değişmiş; rütbe sahiplerinin

vazifeleri, askerlikte nöbet hizmetleri bölümlerinde hiç değişiklik olmamıştır. Yine Türk askerinin temel felsefesini yansıtan askerlik yemini 1935'ten beri değişmemiştir.

Yapılan değişikliklerin içerikleri incelendiğinde, TSK'nın ruhunda değişiklik meydana getirme kabiliyetine sahip iki değişiklik olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Bunların birincisi 5 Mayıs 1972 tarihli resmi gazetede yayınlanan ve askerinin silah kullanma yetkilerini yeniden düzenleyen değişikliktir. Bu değişiklik ile 1971 muhtırası sonrası sıkıyönetim süreci içerisinde askerinin silah kullanma yetkileri genişletilmiş, ancak kullanma biçimi daha ayrıntılı kurallara tabi kılınmıştır. İkinci değişiklik ile TSK'nın siyasi iktidara el koyduğu 1960 ve 1980 darbelerinde, davranışın kanuni dayanağı olarak atıf yaptığı 35. maddedeki "Türk yurdunu ve Anayasa ile tâyin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumaktır" ifadesi "yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır" şeklinde değiştirilmiştir.

Biraz daha detaya inildiğinde 1935 tarihli Ordu Dahili Hizmet Kanunu'nun geçmişe uzanan kolları olduğu görülecektir. Öncelikle kanunun kabul edildiği tarihte Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, Başbakan İsmet İnönü, Genelkurmay başkanı Fevzi Çakmak ve kanunun kabul edildiği oturumun başkanı Nuri Conker'dir. Bu dört devlet adamı da Osmanlı İmparatorluğu döneminde asker olarak yetiştirilmiş kişilerdir. Bu kişilerin iktidarda olduğu dönemde hazırlanmış olan bir kanun metninin, onların askeri bilgi ve tecrübelerini yansıttığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla kanuna nüfuz eden etkilerin yüzyılın başlarına kadar uzandığı ve başta yukarıda sayılmış olan devlet adamları olmak üzere metnin hazırlanmasında emeği geçmiş diğer askerlerin çeyrek yüzyıla yayılan savaş tecrübelerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Sonuç olarak TSK içerisindeki temel ilişkileri tanımlayan İç Hizmet Kanunu ile Osmanlı İmparatorluğunun son dönemindeki askerlik anlayışı arasında var olan

devamlılık çizgilerinden ve kanunun yürürlüğe girdiğinden beri çok temel bir değişikliğe uğramamış olmasından dolayı Türkiye özelinde askerliğin özünün yüz yıldan fazla bir süredir değişmediği iddia edilebilir.

Türk toplumunun maruz kaldığı değişimlere ilave olarak esen demilitarizasyon rüzgarının etkileri ve TSK'nın bu değişim rüzgarına kıyasla yüzyıl önceki ruhunu koruması gerçeği birlikte ele alındığında bu askerlik anlayışına temel olan askeri değerler ile günümüz Türkiye'sinde yaşayan askerlik çağındaki erkeklerin sahip oldukları değerler arasında fark oluşması muhtemeldir. Bu çalışmada bu farklılık konu edilmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, TSK ile içinden çıktığı, personelini temin ettiği ve nihayetinde hizmet ettiği toplum arasındaki kültürel mesafeyi değerler üzerinden incelemektir.

Bu çalışmanın önemi değerlerin davranışlar üzerindeki etkisinden doğmaktadır. Davranış örüntülerinin anlaşılması için değerlerin anlaşılması gerekmektedir (Fichter, 2004, s.169). Bu nedenle bu çalışmanın bulgularının öncelikle TSK'nın personel yönetimi açısından faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

Toplum ile TSK arasındaki kültürel mesafenin boyutu, askeri sosyalizasyon için gerekli süreyi doğrudan etkileyecektir. Açıktır ki bir acemi silahlı kuvvetlere ne kadar askeri değerlere sahip bir biçimde gelirse, onu yetiştirmek için harcanacak zaman o kadar kısa olacaktır.

Ayrıca sahip olunan değerler ile talep edilen değerler arasında fark kişilerin toplumsal rolleri arasında çatışmalara ve dolayısıyla personel üzerinde strese neden olabilir (Fichter, 2004, s.170). Askerler sadece asker değildir. Zorunlu askerlik hizmetini yapanlar belirli bir süre sonra sivil hayata geri dönmektedir. Profesyonel askerlerin bile sivil dünyada eş, baba, arkadaş, evlat vb. rolleri bulunmaktadır. Artan iş bölümü ve karmaşıklaşan toplum yapısı, bireylerin oynamaları gereken rolleri çeşitlendirerek ve daha önemlisi farklılaştırarak bu çatışmayı daha da alevlendirmektedir.

Askeri değerler üzerine yapılan bu çalışma, TSK dışında TSK ve askerler üzerine çalışan araştırmacılar açısından da önemlidir. Değerler ile ihtiyaçlar arasındaki ilişki tersten okunduğunda, bir değerden bahsedilen her yerde aslında bir ihtiyaçtan bahsediliyordur, denilebilir (Rokeach, 1973, s.20). Bunun anlamı, belirli bir kurumun personelinden belirli bir davranış biçimini yapmasına ihtiyaç duyduğu ve personeline bu davranışı ortaya çıkartacak değerleri belirli sosyalizasyon süreçleri ile aktarmaya çalıştığıdır. Dolayısıyla bir değer tespit edildiğinde aslında kurumun nasıl bir davranış biçimine ihtiyaç duyduğu da anlaşılmış olur.

Bu çalışma ordu ile toplum arasındaki kültürel mesafeyi sivil vatandaşlar üzerinden inceleyen ilk çalışmadır. Ordu – Toplum mesafesi ile ilgili olarak dört çalışma bulunmaktadır. Bunların ilki Ahmet Taner Kışlalı'ya ait olan “Türk Ordusunun Toplumsal Kökeni Üzerinde Bir Araştırma” adlı çalışmadır (1974). Bir baskı grubu olarak silahlı kuvvetlerin siyaset alanına ilişkin davranışlarını anlamak için yapılan bu çalışma askerlerin demografik bilgilerine dayanarak onların toplumsal köklerini açığa çıkarma çabası içinde kurgulanmıştır. İkinci çalışma Bıçaksız ve Aktaş'ın “Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Sosyolojik Profili” isimli (2002) makalesidir. Kışlalı'nın çalışmasının güncellenmiş hali olan bu çalışmada TSK'nın profesyonel personelini oluşturan subay, astsubay ve uzman erbaşların tahsil, aile yapısı, hane halkı geliri, anne-babalarının varlık ve tahsil durumu gibi demografik ve sosyo-ekonomik yönleri araştırılmıştır. Her iki çalışma da ordu – toplum mesafesinin bir alt başlığı olan demografik mesafeyi askeri personel verilerine dayanarak tespit etmeye, bu sayede askerlerin profilini oluşturmaya çalışmıştır.

Üçüncü çalışma Akyürek ve Yılmaz'ın “Türk Silahlı Kuvvetlerine Toplumsal Bakış” isimli (2013) çalışmasıdır. Toplumun silahlı kuvvetler ve ilişkili güncel konular hakkındaki görüşlerinin analiz edildiği bu çalışmada ordu – toplum mesafesi kavramı şu beş soru ile ölçülmüştür.

- TSK komuta kademesindeki askerleri toplumun inançlarına Yakın/Kayıtsız/Uzak buluyorum.
- TSK'da komuta kademesinin halka yabancı olduğunu düşünüyorum

- TSK kendisini diğer kamu kurumlarının üzerinde görmektedir.
- Askerler kendilerini toplumun üzerinde görmektedirler.
- TSK'nın halkla ilişkiler ve toplumla bütünleşme konusunda son dönemde önemli adımlar attığını düşünüyorum.

şeklinde. Görüleceği üzere bu çalışmada mesafe, mesafeye sebep olan faktörlerin incelenmesiyle değil, kişilerin mesafenin varlığına ve genişliğine dair kanaatleri alınarak tespit edilmeye çalışılmıştır (Akyürek ve Yılmaz, 2013, s.30-34).

Dördüncü çalışma Salih Akyürek, Serap Koydemir, Esra Atalay ve Adnan Bıçaksız'a ait "Sivil - Asker İlişkileri ve Ordu – Toplum Mesafesi" (2014) adlı eserdir. Bu tezin düşünsel hazırlığında önemli bir rol oynayan bu eser, ordu – toplum mesafesi kavramını sivil – asker ilişkisi içerisinde ele alıp tarihsel ve kuramsal açıdan inceleyen bir eserdir. Kavrama dair literatürü kavrama açısından çok önemli bir çalışma olsa da, Salih Akyürek vd.nin bu çalışması da Türkiye özelinde kavramı tartışabilmek için ampirik veri yokluğu nedeniyle alandaki boşluğu tamamen dolduramamıştır.

Ordu – toplum mesafesi kavramı, ikinci bölümde detaylı bir şekilde açıklandığı üzere dört alt boyut içermektedir. Kültürel mesafe bu alt boyutlardan biridir ve daha önce Türkiye'de değerler üzerinden hiç incelenmemiştir. Bu çalışmada kültürel mesafe İç Hizmet Kanunu'nda askeri personelin sahip olması istenen değerler üzerinden, TSK'nın potansiyel personel havuzunu oluşturan Türk erkeklerinin sahip olduğu düşünceler ele alınarak ölçülmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, çok az incelenmiş bir kavram olan ordu – toplum mesafesinin ve daha önce hiç çalışılmamış kültürel mesafe alt başlığının incelenmesi, bu çalışmanın önemini artırmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN TEMEL SORULARI

Bu çalışmanın temel problemi Türk toplumu ile TSK arasında değerlere dayalı kültürel mesafenin ele alınmasıdır. Bu ana problematik çatısı altında çalışma süresince şu dört sorunun cevapları araştırılmıştır:

1. Ordu ile toplum arasında değerlere dayalı kültürel bir mesafe var mıdır?
2. Ordu ile toplum arasındaki (varsa) kültürel mesafenin doğası hakkında ne söyleyebiliriz?
3. Ordu ile toplum arasında mesafe varsa/yoksa bu durum, başta TSK için olmak üzere, ne anlama gelmektedir?

1.4. ARAşTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın ana problematiği olan Türk toplumu ile TSK arasında askeri değerlere dayalı kültürel bir fark olup olmadığı sorusu nitel araştırma deseni kullanılarak araştırılmıştır. Nitel bir yaklaşımın tercih edilmesinin sebebi değerlerin ilerini dolduran özelliklerin toplumdan topluma ve aynı toplumda zamanla değişebiliyor olmasıdır. Bu nedenle belirli bir zaman ve mekanda aynı değer farklı kişilere farklı şeyler ifade edebilmektedir.

Araştırmanın amacı sivil hayattan seçilen katılımcıların İ Hizmet Kanunu'nda belirtilen askeri değerlere sahip olup olmadıklarını tespit etmek olsa da, kanun koyucunun belirli bir değerle ifade etmek istediği şey ile katılımcının anladığı arasında bir fark olup olmadığına bakmadan yapılacak bir çalışmanın yetersiz olacağı düşünülerek, bu çalışmada katılımcıların belirli bir değerle ilişkilendirdikleri düşünce ve davranışları tespit edebilmek için nitel bir araştırma yöntemi tercih edilmiş ve nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır.

1.4.1. Araştırmanın Tasarımı

Bu araştırma yukarıdaki sorulara cevap bulmak amacıyla Ankara ilinde yaşayan 18 (dahil) - 41 (hariç) yaş arasındaki erkekler arasından seçilen katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanan verilerin analizine dayanmaktadır. Araştırma sahasının Ankara ili ile kısıtlanmasının nedeni çalışmanın maddi ve zamansal kısıtlılığıdır. Görüşmelerin sadece erkeklerle yapılmasının sebebi zorunlu askerlik hizmetinin sadece erkek nüfusu kapsamasıdır. Katılımcıların yaş sınırları ise TSK personel havuzunun adaylarına yönelik mevzuata göre belirlenmiştir. Bilindiği üzere, zorunlu askerlik hizmeti "*her*

erkeğin nüfus kayıtlarında yazılı olan yaşına göredir ve yirmi yaşına girdiği yılın ocak ayının birinci gününden başlayarak kırk bir yaşına girdiği yılın ocak ayının birinci gününde bitmek üzere en çok yirmi bir yıl sürer" (Askerlik Kanunu, 1111, md.2). Bu nedenle görüşülecek kişilerde üst yaş sınırı 41 (hariç) olarak belirlenmiştir. Alt sınırın 18 yaşına çekilmiş olmasının sebebi, 18-20 yaş arasında gençlerin özellikle üniversite tercihlerinde Harp Okulları ve Astsubay Meslek Yüksek Okullarını tercih edebiliyor olmalarıdır. Elbette askeri liselerin varlığı nedeniyle bu yaş sınırı 13'e kadar çekilebilirdi; ancak bu yaş grubundaki ergenlerin kişisel değerlerine yönelik net bir kavrayış geliştiremeyecekleri varsayımıyla alt sınır 18 olarak belirlenmiştir¹.

Glaser ve Strauss (1967) kuramsal örnekleme yaklaşımlarında, araştırma sorusunun yanıtı olabilecek kavramların ve süreçlerin tekrar etmeye başladıkları aşamaya (doyum noktası) kadar veri toplamaya devam edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler (aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.143). Dolayısıyla nitel bir çalışmada yeterlilik katılımcı sayısına değil toplanan veriye atıf yapar (Morse, 1994, s.230'dan aktaran Neuman, 2012, s.660).

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.135-137). Araştırmanın amacı temsil kabiliyeti sağlayarak evren hakkında genellemeler yapmaktan ziyade evren hakkında zengin bilgiye sahip oldukları değerlendirilen bir örnekleme derinlemesine çalışmak olduğundan bu yöntem tercih edilmiştir.

Görüşme yapılacak katılımcılar belirlenirken yaşa ilave olarak eğitim durumu temel bir kriter olarak alınmıştır. Bunun nedeni gelir ve eğitim durumunun sivil asker ilişkilerine yönelik düşünceleri belirleyen en önemli değişken olmalarıdır (Venesson, 2003). Bu iki kriter dışında meslek, siyasi yelpazede kendilerini konumlandıkları yer, askerlik yapıp yapmama durumu, ailesinde şehit/gazi olup olmadığı gibi hususlar da göz önünde bulundurularak katılımcı çeşitliliği artırılmaya çalışılmıştır.

¹ Zaten tezin yazım süreci içerisinde askeri liseler kaldırılarak bu yaş grubundaki erkekler potansiyel personel havuzundan çıkartılmışlardır.

Çalışma boyunca toplam 18 kişi ile görüşme yapılmıştır. Katılımcıların bazı özelliklerine göre dağılımlarını gösteren tablolar aşağıdadır.

Tablo 1: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

18-24	25-29	30-34	35-40	TOPLAM
2	7	6	3	18

Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Lise/Dengi Okul Mezunu	Yüksekokul/ Fakülte Mezunu	Yüksek Lisans Mezunu	TOPLAM
7	8	3	18

Tablo 3: Katılımcıların Askerlik Yapma Durumu

Askerlik Yapmış Olanlar			Askerlik Yapmamış Olanlar		
Kısa Dönem	Uzun Dönem	Yedek Subay	Askerlik Çağı Gelmemiş	Bedelli	Tecilli
4	5	1	2	2	4

Katılımcı çeşitliliğini sağlamak için kullanılan diğer bir kriter kişinin kendisini siyasi yelpazede konumlandığı yerdir. Katılımcıların 12'si kendisini siyasi yelpazenin *sağında*, 4'ü *solunda* konumlandırmıştır. Bir katılımcı kendisini *apolitik* olarak, diğeri ise *tarafsız* olarak tanımlamıştır.

Ailesinde şehit/gazi olan kişilere ulaşmak için Türkiye Harp Malulü Gaziler Şehit Dul ve Yetimleri Derneği ile irtibata geçilmiş ve dernek vasıtasıyla üç kişiye ulaşılmıştır. Bu katılımcılardan biri güneydoğu gazisi, ikincisi güneydoğu şehidinin oğlu, üçüncüsü ise hizmet esnasında geçirdiği kaza nedeniyle gazi olmuş bir

kişidir.

Bu araştırmanın tasarımındaki en büyük problem *askeri personelin* askeri değerlere sahipliğinin araştırılamamış olmasıdır. İç Hizmet Kanunundaki değerler ideal bir askerin nasıl olması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak gerçeklik hiç bir zaman ideal bir tipte birebir örtüşmez. Askeri sosyalizasyon süreçlerinden geçmelerine rağmen askerlerin sivil yaşam ile bağlantıları tam olarak kopmamaktadır. Ayrıca mevzuatın talep ettiği özelliklere herkesin aynı derecede sahip olmasını beklemek makul değildir. Bu nedenle aslında bu çalışma kapsamında askeri personelin de askeri değerlere ne kadar sahip oldukları, yani askerler ile kurum kültürleri arasında bir fark olup olmadığına da bakmak gerekirdi. Ancak araştırmacının hem askeri personelle görüşme talebini hem de çalışmayı destekleyecek verilere yönelik talepleri uygun görülmemiştir. Bu nedenle bu çalışma kapsamında askeri personelin askeri değerlere sahiplik durumu araştırılamamıştır ve TSK'nın değişiminin incelendiği 4. bölümde kullanılan veriler ilgili literatürden ve internet üzerindeki kaynaklardan derlenmiştir.

1.4.2. Veri Toplama Tekniği ve Süreci

Çalışmada veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme tekniği nitel araştırmada en sık kullanılan veri toplama aracıdır. Bu teknik, bireylerin zaman zaman birbirlerini duymadıkları, mesajların yanlış anlaşıldığı, çok az derinliğin bulunduğu ve günlük etkileşim ve iletişim sürecinde oluşan hataların yapıldığı sıradan bir konuşmadan farklı olduğu gibi (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.147) tarama araştırmasında kullanılan etkiye tepki modeli görüşmeden de farklıdır. Derinlemesine görüşme tekniği ile veri toplanırken görüşülen kişinin bakış açısına ve deneyimlerine odaklanılır (Neuman, 2012, s.585).

Bu çalışmada görüşmeler yarı yapılandırılmış bir soru formu ile gerçekleştirilmiştir. İlk olarak literatüre, alanda tecrübe sahibi kişilerle yapılan görüşmelere ve kişisel deneyime dayanarak demografik bilgilerle ilgili olarak sorulacak sorular belirlenmiştir. Daha sonra İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği

incelenerek askeri değerler ve açıklamaları analiz edilmiş, bu analize dayalı olarak kanun koyucunun belirli bir değer alt başlığında personelden talep ettiği tutum ve davranışlar tespit edilmiştir. Görüşme esnasında katılımcılara ilk olarak ilgili değerın kendilerinde ne çağrıştırdığı sorulmuştur. Daha sonra kanun koyucunun değer ile ilişkilendirdiği tutum ve davranışlar hakkındaki kanaati, bir sivilde ve askerde bulunması gerekip gerekmediği gibi sorular sorulmuştur. Bu kısım görüşmenin yapılandırılmış kısmıdır. Bu sorular dışında katılımcının verdiği cevaplardan yola çıkılarak katılımcının anlam dünyasına ulaşabilmek için çeşitli sorular da sorulmuştur. Bu yaklaşıma Patton (1987, s.111) *görüşme formu yaklaşımı* adını vermektedir. Bu yaklaşımda görüşmeci önceden hazırladığı konu ve alanlara sadık kalarak hem önceden hazırlanmış soruları sorma hem de sorular konusunda daha ayrıntılı bilgi alma amacıyla ek sorular sorma özgürlüğüne sahiptir. Sorular veya konuların belirli bir öncelik sırasına konulması zorunlu değildir. Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına almak için geliştirilmiş bir formdur. Görüşmeci görüşme sırasında soruların cümle yapısını ve sırasını değiştirebilir, bazı konuların ayrıntısına girebilir veya daha sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir (aktaran Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.150).

Araştırmanın verileri Mart – Mayıs 2016 tarihleri arasında katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Ortalama görüşme süresi 82 dakikadır. Görüşme yapılan yerler çok çeşitlidir. Yedi katılımcı ile kendi evinde, dört katılımcı ile kendi iş yerlerinde, üç katılımcı ile cafede, iki katılımcı ile dernek binasında, bir katılımcı ile üniversite bahçesinde ve bir katılımcı ile de internet üzerinden görüşülmüştür. Bazı katılımcılarla yapılan görüşme tek seferde bitirilmiş, bazı katılımcılar ile bir kaç defa görüşülmüştür.

Veri toplama sürecinde dikkat edilmesi gereken bir husus bir değeri ifade etmek için kullanılan kelimenin herkese aynı şeyi ifade etmeyebileceğidir. Bu farklılık nedeniyle değerin ölçüsü olan tutum ve davranışlar tespit edilmeden sadece değere sahip misiniz değil misiniz şeklindeki sorulara dayalı bir çalışmanın sonuçları geçerlilik açısından şüphe altında kalacaktır. Örneğin bu çalışmada katılımcıların tamamına yakını vatanın sevilmesi gereken bir şey olduğunu

söylemiştir ancak vatanın neresi olduğu, sınırlarının nereden geçtiği, neden sevilmesi gerektiği gibi hususların kişiden kişiye değiştiği gözlenmiştir. Dolayısıyla vatan sevgisi üzerine yapılacak bir çalışmada katılımcıların vatan tanımları alınmaksızın vatanınızı seviyor musunuz, vatan sizin için önemli midir şeklinde sorularla ilerlenmesi çalışma bulgularının geçerliliği hakkında zihinlerde sorular oluşmasına neden olabilir.

Değer araştırmaları ile ilgili dikkat edilmesi gereken diğer bir husus, görüşmeler esnasında iç tutarlılığı sağlamak adına katılımcıların ifadelerinde tespit edilen çelişkilerin soru haline getirilip katılımcıya tekrar sorulmasının katılımcıları gereceği ve savunmaya geçmelerine neden olacağıdır.

Değerler mutlak kavramlar olarak öğrenilir, ancak bireyler açısından etkinlikleri farklı düzeylerde dir. Değerler çatıştıkça bireyin değerler hiyerarşisindeki görel i konumları ortaya çıkar. Araştırma esnasında katılımcıların cevapları arasındaki çelişkileri göstermek bu şekilde bir çatışma yaşamalarına neden olmaktadır. Bu sürecin doğru yönetilmesi yaşanan çatışma sonrasında değerler hiyerarşisinin belirginleşmesini sağlayacaktır. Bu da hem araştırma bulgularının geçerliliğini hem de katılımcıların kendilerine yönelik farkındalıklarını artıracaktır.

1.4.3. Veri Analiz Süreci

Nitel çalışmalar için tek başına kabul görmüş veri analiz tekniği bulunmamaktadır. Zaten alanda standartlıktan uzaklığı ve esnekliği vurgulamak için yaklaşım ya da strateji kavramları tercih edilmektedir. Bununla birlikte mevcut yaklaşımlar incelendiğinde hemen hepsinin verilerin betimlenmesine ve temaların ortaya çıkartılmasına vurgu yaptığı görülmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s.255).

Çalışmada bütün görüşmeler katılımcının rızası alındıktan sonra ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Daha sonra bu kayıtlar bilgisayar yardımıyla metne çevrilmiştir. Analiz için Orbin ve Strauss'un açık, eksen ve seçici kodlama biçimi izlenmiştir. Bu metinlere önce açık kodlama uygulanmıştır. Bu aşamada düşük bir soyutlama düzeyinde kritik terimler, önemli kişiler, kilit olaylar ve temalar aranmıştır. İkinci aşamada metinden çıkarılan kodlar ve temalar arasında ilişki kurmaya yönelik olarak eksenli kodlama yapılmıştır. Burada gözetilen amaç, kavramların alt

kategorilere bölünüp bölünemeyeceğini veya üst temalarda birleştirilip birleştirilemeyeceğini belirlemektir. Son aşamada seçici kodlama için belirlenen temalar içerisinde araştırma problemine hitap edenler seçilmiş, temalara örnek oluşturan vakalar belirlenmiş ve kavramlar geliştirilmiştir.

Çalışmada ulaşılan temalar ve alt temalar katılımcıların ifadeleri ile desteklenmiştir. Katılımcı ifadeleri verilirken katılımcı kimliğinin gizli kalması için kod isim kullanılmıştır.

2. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. ORDU – TOPLUM MESAFESİ

Uluslararası literatür incelendiğinde ordu-toplum mesafesi probleminin, sivil asker ilişkileri kavramı altında daha yakın dönemde, özellikle bireyci değerlerin yükselmesi ve zorunlu askerlik sisteminin terk edilip gönüllü askerlik sistemine geçilmeye başlanmasıyla gündeme gelmiş tartışmalardan birisi olduğu görülmektedir (Akyürek vd., 2014 s.196). Ordu-toplum mesafesi alanında üzerinde uzlaşılmış bir tanımlama bulunmamaktadır (Rahbek-Clemmensen vd., 2012, s. 670).

2.1.1. Ordu – Toplum Mesafesinin Boyutları

Rahbek-Clemmensen vd. dönem dönem ateşi yükselen ordu-toplum mesafesi tartışmalarında mesafeyi tanımlamayı ve ölçmeyi kolaylaştıracak bir tipoloji eksikliğini gidermek üzere yayınladıkları çalışmalarında demografik, kültürel, kurumsal ve politika tercihlerindeki mesafe olmak üzere dördü bir tipoloji geliştirmişlerdir (2012, s.671).

2.1.1.1. Demografik Mesafe:

Demografik mesafe kavramı, askerlerin içerisinden geldikleri toplumun siyasi görüşlerini ve sosyo-ekonomik yapısını yansıtıp yansıtmadıkları anlamında kullanılmaktadır (Rahbek-Clemmensen vd., 2012, s. 672).

Tarihsel olarak subay sınıfının aristokrat kökenlilerden geldiği Prusya veya İngiltere gibi ülkelerde uzun yıllar silahlı kuvvetler toplumun küçük bir kesmi tarafından idare edilmişlerdir (Akyürek vd., 2014, s.204-205). Bu sistem hem ordu içerisinde itaat üretimi konusunda aristokrasinin geleneksel gücünün kullanılmasını, hem de ulus devletin doğuşu ile güç kaybeden aristokratların devlete bağlanmasını ve kontrolünü sağlamıştır.

Aristokratik idealin bir parçası olan subaylık alanında bu dönemde profesyonellik söz konusu değildir. Subayların mesleki anlamdaki bu eksiklikleri daha çok, paralı

askerlerden oluşan tecrübeli astların varlığı ile telafi edilmiştir. Zorunlu askerliğin yayılmaya başlamasıyla askeri bilgi ve tecrübeden yoksun astlar ile başbaşa kalan subayların eğitimi bir zorunluluk haline gelmiştir. Bunun sonucu olarak 19. yüzyılda subay yetiştirmek için özelleşmiş okullar kurulmaya başlanmıştır. Bu dönemde zorunlu askerlik nedeniyle silahlı kuvvetlerin alt kesimi ile toplum arasında bir mesafe yoktur (Huntington, 1957/2006, s.21-63)

Başta teknoloji olmak üzere makro değişimlerin bir sonucu olarak dünya ordularında zorunlu askerlikten gönüllü askerliğe doğru gerçekleşen değişimin bir sonucu olarak demografik mesafeler açılmaya başlamıştır. Bunun temel sebebi silahlı kuvvetlerin personel teminini artık daha dar bir nüfus kesiminden yapıyor olmasıdır (Rahbek-Clemmensen vd., 2012, s. 672).

Bu kesim alt-orta gelir grubundan ve toplulukçu değerlere sahip kişilerden oluşmaktadır. Askerliğin zor, riskli ve güç kullanmaya dönük doğası, özellikle sosyo-ekonomik durumu yüksek olan kişilerin askerliği bir meslek olarak tercih etmemelerine neden olmaktadır. Asker olmanın bir prestij kaynağı olduğu, sosyal hareketlilik sağlama ve sınıf atlama aracı olarak görüldüğü toplumlarda alt – orta sınıf mensuplarının askerliği bir meslek olarak tercih etme ihtimali daha yüksektir. Askerliğin talep ettiği tutum ve davranışların bireyin kendisini kurumun, devletin ve toplumun ardına koymasını gerektirmesi, buna uygun değerlere sahip kişileri silahlı kuvvetlere yönlendirmektedir. Örneğin ABD ordusunda özellikle orta seviye subaylar toplum ortalamasından bariz bir şekilde sapacak biçimde beyazdır; katolik kökenlidir ve eğitim seviyeleri yüksektir. Kendisini Cumhuriyetçi olarak tanımlayan Amerikalı askerlerin sayısı, demokrat olarak tanımlayanların yaklaşık sekiz katıdır (Feaver ve Kohn, 2001, s.459-463). Yine ABD ordusu içinde etnik azınlıklar erbaşlar içerisinde topluma oranla daha fazla, rütbeli personel içerisinde daha az temsil edilmektedirler. Kadınların genel nüfustaki oranı ise %50 civarıyken, silahlı kuvvetlerdeki oranı ise %15 dolaylarındadır (Rahbek-Clemmensen vd., 2012, s. 672-673).

2.1.1.2. Kültürel Mesafe:

Kültürel mesafe kavramı, değerler ve tutumlar açısından sivil toplum ile askerler

arasındaki farkın karşılığı olarak kullanılmaktadır (Rahbek-Clemmensen vd., 2012, s. 671). Silahlı kuvvetlerin var oluş amaçları düşünüldüğünde askerler ile siviller arasında kültürel açıdan belirli bir mesafe olması kaçınılmazdır. Silahlı kuvvetlerde mesleki kültür, ülkenin ulusal güvenliğini sağlamak ve savaşmak üzerine kuruludur. Savaşın doğasına hitap eden, savaşın ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan bir mesleki kültür, doğal olarak böyle bir vazifesi olmayanların kültüründen farklılaşacaktır (Akyürek vd., 2014, s.209).

Vazifesini başarabilmek için sivillerinkinden farklı bir kültür oluşturması gereken silahlı kuvvetler içerisinde başarılı bir kariyer sahibi olabilmek için sahip olunması gereken tutum ve davranışlar da sivil hayatta istenenlerden farklılaşacaktır (Rand araştırması s.67).

Günümüzde bireyciliğin, bireysel hedeflerin ve piyasa değerlerinin daha fazla hakim olduğu sivil dünyayla kıyaslandığında vatanseverlik ve adanmışlık gibi toplulukçu değerlerin talep edildiği silahlı kuvvetlerin toplum ile arasındaki mesafe, kağıt üzerinde de olsa, artmaktadır (Akyürek vd., 2014, s.210).

Toplumdaki bu değişimden etkilenen orduların kurumsaldan (institutional) mesleki (occupational) bir yönelime kaydığı fikrini ortaya atan Moskos'a göre ordularda kişinin kendisini çoğunluğun iyiliği için feda etmesi ve maddi olandan çok manevi değerlere önem vermesi gibi özellikler, yerini piyasa kurallarına tabi, parasal motivasyon endeksli özelliklere bırakmaya başlamıştır (Moskos ve Wood, 1988, s.15-19). Yine de doğası gereği muhafazakar kurumlar olan silahlı kuvvetler, kurum içi sosyalizasyon konusunda başarılı oldukları oranda, içinden çıktıkları topluma kıyasla bu değişim dalgasından daha az etkileneceklerdir ve bu da aralarındaki mesafenin açılmasına neden olacaktır.

Gönüllü askerlik sistemine geçiş ile birlikte artan demografik mesafe aynı zamanda kültürel mesafeyi de artırmaktadır. Sonuçta silahlı kuvvetlerde çalışmak üzere gönüllü olarak başvuran kişilerin benzer duygu ve düşüncelere sahip olması şarşırtıcı bir durum değildir. Bu benzeşme toplumdaki nispeten yalıtılmış kışlalarda geçirilen sosyalizasyon süreçleriyle de birleştiğinde ortaya sivil topluma oranla ciddi bir farklılaşma çıkabilmektedir.

Elbette mesafeyi daraltıcı etkisi olan değişimler de söz konusudur. Günümüzde görsel medya aracılığı ile görünürlüğü daha yüksek olan bir sivil - askeri kültür etkileşimi mümkün olmaktadır. Askerlik veya savaş temalı bilgisayar oyunları, askeri alandan stratejik ve taktik bilgiler edinmeyi sağlamaktadır. Gelişen grafiksel özelliklerin simülatif etkisi sayesinde fiziki temas olmasa bile sivillere silahlar hakkında bilgi ve tecrübe kazandırılmaktadır. Gelişen teknoloji sayesinde gerçekçiliği artan savaş sahnelerinin varlığı savaş ile eğlence arasındaki sınırların bulanıklaşmasına sebep olmaktadır.

Yapılan pek çok çalışma askerlerin topluma bakışının şüpheli olduğunu ve toplumun askerlere bakışından çok daha olumsuz olduğunu göstermektedir. Bu durumun temelinde yatan nedenlerden biri askerlerin canları pahasına yerine getirdiklerine inandıkları görevde ortaya koydukları fedakarlığın diğer hiç bir meslekle kıyaslanamayacağını düşünmeleridir (Akyürek vd., 2014, s. 216). Örneğin ABD'de askerler sivil kültürü materyalistik, keyfine düşkün, disiplinsiz, güvenilmez, sadakatsiz, yozlaşmış/rüşvete yatkın olarak nitelendirmektedirler (Holsti, 2001, s.67).

2.1.1.3. Kurumsal Mesafe:

Kurumsal mesafe, bir kurum olarak silahlı kuvvetler ile toplum içerisindeki diğer belli başlı kurumlar (medya, adalet ve eğitim) arasında uyum ya da çatışma olup olmamasına göre tespit edilir (Rahbek-Clemmensen vd., 2012, s. 674).

Her kurumun kendi ilgi sahası ile ilgili sorun sahaları tespit etmesi veya plan yapması normaldir. Bütçenin belirli olduğu bir devlet içerisinde talepleri birbiri ile çatışan kurumlar olması da normaldir. Burada mesafeyi doğuran husus, nihayetinde çatışan talepler arasında uzlaşmaya dayalı bir denge noktasına ulaşılamamasıdır (Akyürek vd., 2014, 221-222).

2.1.1.4. Politika Tercihlerindeki Mesafe:

Politik tercihlerdeki mesafe kavramı, kamu politikalarıyla ilgili olarak askeri karar vericilerle sivil idareciler arasındaki görüş farklılığına atıf yapmaktadır. Bu açıdan kurumsal mesafe ile sıkı ilişki içerisinde olduğu söylenebilir (Akyürek vd., 2014,

s.222).

Ulusal güvenliği sağlamakla görevli silahlı kuvvetlerin kurumsal çıkarları sivil politikacıların düşüncelerinden farklılaşabilmektedir (Rahbek-Clemmensen vd., 2012, s. 673). Silahlı kuvvetler ile diğer kurumlar arasındaki olası ayrışmalar içerisinde öne çıkan konular tehdit algısı, güç kullanımı, yurt dışı hareketlere katılım ve güvenlik harcamalarıdır (Akyürek vd., 2014, s.221-224).

Aslında bu durum bir işi uzun süre yapmaktan kaynaklı olarak ortaya çıkan algıda seçiciliğin bir biçimidir. Her kurum, karşılaştıkları olayları kendi penceresinden değerlendirme eğilimine sahiptir. 3 dönem İngiltere başbakanlığı yapmış olan Lord Salisbury'ye atfedilen şu söz bu duruma işaret etmektedir: "Doktorlara bakarsanız, hiç bir şey sıhhatli değildir; ilahiyatçılara bakarsanız, hiç bir şey masum değildir; askerlere bakarsanız, hiç bir şey güvende değildir" (Huntington, 1957/2006, s.71).

Diğer kurumlara kıyasla silahlı kuvvetlerin politik tercihler konusunda ne düşündüğünün önemli olmasının sebebi sahip olduğu güçtür. İlk olarak silahlı kuvvetler, ülke içerisinde başka hiç bir kurumun sahip olmadığı uçak, helikopter, tank, top vb. silahlara sahiptir. İkinci olarak her kurum belirli bir hizmeti gerçekleştirmek için organize olmuşsa da sadece silahlı kuvvetler bunu yek vücut yapacak şekilde organize olmuştur. Silahlı kuvvetlerde her birim birlikte hareket edebilecek şekilde organize olmuştur. Bu nedenle başka hiç bir kurumda olmayan bir bütünlük, bir ortak hareket edebilme yeteneği söz konusudur. Üçüncü olarak silahlı kuvvetler personel sayısı ve ülke sathına yayılmışlık bakımından en büyük ve kapsamlı kurumlardan biridir. Bu ve benzeri nedenlerden dolayı sahip olduğu güç, silahlı kuvvetlerin karar masasında söylediklerinin bir ağırlığı olmasına neden olmaktadır (Akyürek vd., 2014, s.221-224).

2.1.2. Ordu Toplum Mesafesinin Nedenleri

Ordu toplum mesafesinin nedenleri beş başlık altında ele alınıp incelenecektir.

2.1.2.1.Ordudaki Değişimler:

Ordudaki dönüşümlerin birincisi profesyonelleşmedir. Askerlik mesleğinin daha

düşük sosyo-ekonomik statüdeki kişilerce tercih edilmesi ABD dahil pek çok ülkede demografik mesafeyi artırmaktadır. Zorunlu askerlik hizmetinin olmadığı toplumlarda ailelerin önemli bir kesiminin askerlikle hiç bir ilişkisinin olmaması, bu kişilerin askerlik açısından önemli bir bilgi eksikliği yaşamalarına, bu konularda kendilerini yetiştirse de askerler tarafından askerlik konusunda bilgisizlikle suçlanmalarına neden olmaktadır. Bu noktada profesyonel orduların yarattığı temel problem askerlik yapmayan ve yönetim kademelerine yükselen sivillerin askerlik konusundaki bilgisizliklerinden daha çok askerlerin kendilerini adadıkları orduda yaşadıkları sorunları yaşamayan ve vatanseverlik konusunda fiiliyatta hiç bir zaman kendileri ile kıyaslanamayacaklarına inandıkları sivillere karşı duyulan önyargı ve güvensizliktir (Akyürek vd., 2014, s.227).

Teknolojik gelişmelerin de etkisiyle iş tanımları ve uzmanlıkları geçmişe göre sivil uzmanlıklarla daha fazla örtüşmekle ve yakınlaşmakla birlikte, askerliği daha sınırlı bir toplum kesiminin istihdam alanına çevirmesi nedeniyle kültür ve değerleri diğer toplum kesimlerinden farklılaşan ve daha kapalı bir kurum kültürüne dönüşen ordulardan bahsedilebilir (Akyürek vd., 2014, s.228).

Yeni profesyonel asker modeline yönetici ve teknoloji uzmanlığı yönlerinin eklenmesiyle asker ve sivil arasındaki ayırım da daralmıştır... Bu yakınlaşmayla birlikte asker, içinde bulunduğu toplumun ana akım değerlerine daha çok yaklaşır. (Caforio, 2006a, s.18).

2.1.2.2. Toplumdaki Değişimler:

Teknoloji ve iletişim imkanındaki gelişmeler orduları da etkilemiş olmakla birlikte askerler ve askeri kurumlar üzerindeki etkisi sivillere göre çok daha sınırlı kalmıştır (Akyürek vd., 2014, s.229).

Yaşam şartlarının iyileşmesi, sosyal, ekonomik ve alansal mobilitenin artması, şehirleşmenin gelişmesi, çalışma hayatındaki ayrışma ve uzmanlaşma, teknolojik gelişmenin hızlanması, bireyselleşme, dünya toplumu kavramının ve kozmopolit değerlerin güçlenmesi alt faktörler toplumların demilitarizasyon sürecine girmelerine neden olmaktadır (Akyürek vd., 2014, s.229). Sivil yaşamda özgürlüklerin artması, disiplin ögesinin ve kuralların öne çıktığı askerlik mesleğini

pek çok kişi için bir kariyer hedefi olmaktan çıkarmıştır. Ayrıca okul ve aile gibi kurumların kişilerin gelişimi üzerinde daha az etkili olması nedeniyle toplumlar daha bireyci, kopuk ve daha az disiplinli hale gelmektedir (Ricks, 1997)

Artan bireyselleşme ve vatanseverlik gibi toplulukçu değerlerin bireysel hedeflerin gerisinde kalması da mesafeyi büyütmektedir. Henüz orduya giriş aşamasında farklı nedenlerle oluşan bu kültürel mesafenin ordudaki sosyalizasyon süreci ve eğitimle birlikte büyüyeceği muhakkaktır (Akyürek vd., 2014, s.230).

Ordunun mesleki kültürünün belkemiği konumundaki askeri etik ve bu yöndeki değerler, toplumun değişim hızıyla karşılaştırıldığında askerlerin topluma göre daha fazla muhafazakar ve statükocu olmaları sonucunu doğurur. Yakın dönemde daha fazla geçerli olan piyasa ekonomisi ve bu ekonominin dayattığı bireyciliğin ve materyalist değerlerin askerler tarafından bir toplumsal bozulma ve çürüme hali olarak tanımlanarak ordu için tehdit olarak görülmesi de muhafazakar yapı temelinde toplumla aradaki mesafeyi pekiştiren bir etken durumundadır (Akyürek vd. s.198).

2.1.2.3. Uluslararası Güvenlik Ortamındaki Değişimler

Moskos'un modeline göre silahlı kuvvetlerdeki değişimin incelendiği bölümde tehdit algısındaki değişimler detaylı bir şekilde incelendiğinden uluslararası güvenlik alanındaki değişimlere burada ayrıca değinilmeyecektir. Kısaca ifade etmek gerekirse özellikle batılı toplumlarda azalan tehdit algısı ordu toplum arasındaki dayanışmayı azaltmıştır.

2.1.2.4. Fiziksel Uzaklık/Yalıtım

Askerlerin topluma olan fiziksel uzaklığı farklı kuvvetlerde farklı derecelerde yaşanmaktadır. Kara birlikleri toplumsal yaşam alanlarına nisbeten daha yakın konuşlanabilirken, deniz ve hava unsurları meskun mahallerden oldukça uzak yerlerde konuşlanmak zorunda kalabilmektedir (Akyürek vd., 2014, s.231).

Askerlerin yaşamını kolaylaştırmak ve yeni görevler için tepki sürelerini kısaltmak amacıyla oluşturulan sosyal tesis ve lojmanlar yalıtılmışlığı artıran bir unsurdur. Türkiye gibi ölkelerde sosyal tesisler askerlerin yaşam düzeylerini belli bir

standardın üzerine çıkarabilmek için kullanılan aynı katkı yöntemi olarak düşünülebilir (Akyürek vd., 2014, s.231).

Toplumdan yalıtılmış olmak askerlik mesleğinin doğası gereği ortadan kaldırılabılır bir durum değildir (Akyürek vd., 2014, s.232).

2.1.2.5. Seçim, Eğitim ve Sosyalleşme Süreci

Silahlı kuvvetler kadrolarını dolduracak kişileri seçerken ve onları yetiştirirken yazılı olan ve olmayan kodlarla inşa edilmiş bir asker idealinden yola çıkarlar. Bu ideal askerin sahip olduğu özellikleri askeri zihin yapısı olarak tanımlayan Abrahamsson'a göre ulusalcılık, karamsarlık, daima tetikte olma durumu, tutuculuk ve otoriterlik bu zihin yapısının beş bileşenidir (Abrahamsson, 1972'den aktaran Jelusic, 2006, s.356).

İdeal askerin davranışlarını askeri etik olarak tanımlayan Huntington'ın muhafazakar ve realist olarak özetlediği ideal asker insan doğasının kötü ve sabit olduğuna inanır; toplumun bireye üstünlüğünün ve de düzenin, hiyerarşinin ve işlev bölümünün önemine işaret eder; karamsar, kolektivist, tarih eğilimli, güç yönelimli ve milliyetçidir (Huntington, 1957/2006, s.84-85)

Bu özellikler her zaman toplumun geneline hakim olmayabilir. Bu durumda silahlı kuvvetler personelini mümkünse bu özelliklere yakın duran kişilerden seçer. Örneğin askeri değerlere sahip bir kişinin evinde yetişmiş olan kişinin bu özelliklere sahip olma ihtimalinin daha yüksek olacağı varsayımına dayanan bir uygulama olarak personel seçiminde personel çocuklarına avantaj sağlayacak kurallar konulması sık başvurulan bir yoldur.

Toplumun genelinden farklı özelliklere sahip olduğu için silahlı kuvvetler tarafından seçilmiş olan kişi, kurum içi eğitim ve sosyalleşme süreçleri ile bu özellikleri kazanıp pekiştirerek toplumdan biraz daha uzaklaşır.

2.1.3. Ordu Toplum Mesafesinin Sonuçları:

Büyüyen ordu toplum mesafesi sivil asker ilişkilerinin bugünkü ve gelecekteki muhtemel problem alanları içerisinde yer almaktadır (Akyürek vd.,2014, s. 60)

- a. Ordu ile toplum kesimleri arasında açık veya örtülü ve her zaman uzlaşmanın sağlanamayacağı bir çatışma ortamı yaratabilir.
- b. İki kesimden birinin diğerine karşı antidemokratik müdahalesine zemin hazırlayabilir.
- c. Orduların yapı ve büyüklüklerine dönük stratejik kararlarda optimum çözümlere ulaşılamaması nedeniyle gereğinden daha kuvvetli veya daha zayıf bir ordu formasyonuna neden olabilir.
- ç. Bütçe tahsisi ve kaynak aktarımında problemlere neden olabilir.
- d. Profesyonel orduya geçmiş ülkelerde orduya katılmaya gönüllü toplum kesimini küçültürken, zorunlu askerliğin uygulandığı ülkelerde bu hizmetin kabulünü ve içselleştirilmesini zorlaştırabilir.
- e. Her iki kesim arasındaki güven değerlerini düşürebilir.
- f. Muharebe ve çatışmalarda yaşanacak zayıflara karşı toplumun tepkisinin yükselmesine neden olabilir.
- g. Askerlerin hem muvazafalık, hem de emeklilik dönemlerinde topluma intibaklarını zorlaştırabilir.
- h. Askeri ve sivil uzmanlıklar arasındaki geçişkenliği azaltabilir (Akyürek vd.,2014, s. 238-239).

2.1.4. Ordu – Toplum Mesafesine Yönelik Kuramlar

Feaver, Kohn ve Cohn İkinci Dünya Savaşı sonrasında doğan askeri sosyoloji alanında ordu – toplum mesafesi kavramının tartışıldığı üç farklı dönem olduğunu vurgulamışlardır. Birinci dönem, İkinci Dünya Savaşının sonundan Amerika’da zorunlu askerliğin kaldırıldığı 1973 yılına kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu dönem Samuel P. Huntington ve Morris Janowitz arasındaki fikir mücadelesi ile karakterize edilmektedir (2001, s.2). Huntington ve Janowitz’in görüşleri müteakip maddelerde açıklanacağı için burada değinilmeyecektir.

İkinci dönem, Vietnam savaşından soğuk savaşın sonuna kadar olan dönemi

kapsamaktadır. Bu dönemde tartışmaların ana eksenini Vietnam savaşının sivil asker ilişkilerinde yarattığı travma, gönüllü ordu sistemi içerisinde ortaya çıkan değişimler, orduların bürokratik şirketlere dönüşmesi gibi konular oluşturmaktadır. Kadınların silahlı kuvvetlerde eşit şartlarda görev almaları veya askerliğin tamamen boykot edilmesi gibi girişimlerle feminist hareket de bu dönemin tartışmalarına katılmıştır (Feaver, Kohn ve Cohn, 2001, s.3).

Üçüncü dönem, soğuk savaşın bitimiyle başlayıp halen içerisinde bulunduğumuz dönemdir. Bu dönemde tartışmaların odak noktasını askerlerin topluma yabancılaşması teması oluşturmuştur. Belirli bir süre gönüllü askerlik sistemini deneyimlemiş olan ABD’de mevcut sistemin askerlerin topluma yabancılaşmasına neden olduğunu gösteren çalışmalar Huntington – Janowitz mücadelesinin tekrar canlanmasına neden olmuştur.

Ordu – Toplum mesafesi konusunda iz bırakmış kişilerin görüşlerine geçmeden önce bir hususun vurgulanmasında fayda vardır. Bu kavram yarım asırdan fazla bir süredir askeri sosyoloji alanında yer işgal etmesine karşın, alanda yapılan tartışmalar ampirik verilerden çok bireysel gözlemlere ve sağduyu bilgisine dayanmaktadır (Feaver, Kohn ve Cohn, 2001, s.3). Bu alanda ABD özelinde yapılmış en kapsamlı çalışma Feaver, Kohn ve Cohn’un 2001 yılında yayınlamış oldukları “Soldiers and Civilians: The Civil-Military Gap and American National Security” adlı eserdir. Kitabın arkasındaki kapak yazısında Huntington’a ait şu sözler yer almaktadır: “... *Bu kitap uzun yıllar boyunca Amerikan sivil asker ilişkileri üzerine yapılacak çalışmalar ve tartışmalar için bir başlangıç noktası olacaktır*”². Birinci bölümde değinildiği üzere Türkiye özelinde ordu – toplum mesafesi kavramının çalışıldığı eser sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bu nedenle ordu – toplum mesafesi kavramına yönelik kuramlar bölümüne aldığımız kişiler Huntington, Janowitz ve Moskos’dur.

2.1.4.1. Samuel P. Huntington

Huntington silahlı kuvvetlerin siyasete bulaşmaksızın devletin güç kullanma aracı

² Yazarın çevirisi. Orijinal metin şu şekildedir: “... For years to come this book will be the indispensable starting point for debates on and further studies of American civil-military relations”.

olması görüşüne sahip Prusya ekolünü desteklemektedir. Prusya ekolünün ana kuramcısı olan Clausewitz'e göre savaş iki farklı seviyede ele alınabilir: Kendi içinde, diğer kavramlardan bağımsız, soyut bir şey olarak ve diğer kavramlarla ilişki içerisinde somut bir şey olarak. Soyut bir kavram olarak savaşın özü güçtür ve savaş meydanında maharet gücünü karşı tarafa kabul ettirmekle ilişkilidir. Bu açıdan güç kullanılması zaruridir ama sadece kavramsal düzeyde. Gerçek dünyada savaş her zaman başka kavramlarla sınırlanır. Bu seviyede savaş başlı başına bir amaç değildir; ancak başka amaçların elde edilmesi açısından bir araçtır. Savaşın kullanılma amacını siyaset belirler. Bu nedenle asker her zaman devlet adamına tabi olmalıdır (Huntington, 1957/2006, s.61-63). Bu analizden yola çıkarak Huntington silahlı kuvvetlerin kesinlikle sivillerin kontrolü altında olması gerektiğini düşünmektedir.

Huntington sivil asker ilişkileri başlığı altında iki sivil denetim türü olduğunu ifade eder. Öznel sivil denetim ve nesnel sivil denetim. Öznel sivil denetim silahlı kuvvetler üzerindeki sivil kontrolün azamileştirilmesi anlamına gelmektedir. Sivil kelimesi sorunlu bir kavramdır çünkü asker olmayan anlamında kullanıldığında yekpare bir dünyayı ifade etmez. Bu nedenle öznel sivil kontrol kavramındaki sivil ifadesi her zaman silahlı kuvvetler üzerinde kontrol sahibi olmayı arzulayan özel sivil bir kurumu ifade eder. Silahlı kuvvetler üzerinde çeşitli sivil grupların güç sahibi olmaya çalışması her defasında silahlı kuvvetlerin gücünün zayıflamasına ve subay grubunun siyasete doğru çekilmesine yol açacaktır. Bu nedenle Huntington öznel sivil denetime karşı çıkar (Huntington, 1957/2006, s.86-89).

Profesyonel askerliğin olmadığı bir ortamda öznel sivil denetim mümkün olan tek sivil denetim yoludur. 19. Yüzyılla birlikte profesyonel bir meslek olarak askerliğin ortaya çıkışı Huntington nesnel sivil denetim dediği kavramı mümkün kılmıştır. Nesnel sivil denetimde amaç askerlerin profesyonellik düzeyini azamileştirerek silahlı kuvvetleri devletin güçlü bir aracı haline getirmektir. Bu ideale yaklaşan bir silahlı kuvvetler siyasetten steril bir şekilde devletin kendisine gösterdiği amaçlar doğrultusunda hareket edecektir. Devleti idare eden siyasi grupların değişmesi silahlı kuvvetlerin pozisyonunu değiştirmeyecektir. Böylece her daim silahlı kuvvetler sivil kontrol altında tutulmuş olacaktır (Huntington, 1957/2006, s.87-

90).

Profesyonelliğin azamileşmesi için çeşitli adımlar atılmalıdır. Bu adımların ilki özellikle subaylar arasında askeri etik'in yaygınlaşmasıdır. Değer ve tutumlardan oluşan askeri etik Huntington'ın tarafından muhafazakâr realizm olarak tanımlanmaktadır. Kendi sözleriyle askeri etik'in özellikleri şöyledir:

“Askeri etik insan doğasındaki sabitliği, mantıksızlığı, zayıflığı ve kötülüğü vurgular. Toplumun bireye üstünlüğünün ve de düzenin, hiyerarşinin ve işlev bölümünün önemine işaret eder. Tarih in sürekliliğini ve değerini öne çıkartır. Ulus devleti en yüksek siyasi örgütlenme biçimi olarak kabul eder ve ulus devletler arasında sürekli savaş ihtimalini kabullenir. Uluslararası ilişkilerde gücün önemine dikkat çeker ve devlet güvenliğine yönelik tehlikeler konusunda uyarılarda bulunur. Devletin güvenliğinin güçlü silahlı kuvvetlerin kurulmasına ve sürdürülmesine bağlı olduğuna inanır. Devlet eylemlerinin doğrudan devlet çıkarlarını aşmaması, aşırı taahhütlerden kaçınılması ve savaş yanlısı veya maceraperest politikaların arzu edilmezliği konularında uyarılar yapar. Savaşın siyasetin bir aracı olduğuna, askerin devletin hizmetinde olduğuna ve askeri profesyonelliğin özünde sivil denetimin yattığına inanır. Bu nedenle askeri etik karamsar, kolektivist, tarih eğilimli, güç yönelimli, milliyetçi, asker yanlısı, barışçı ve askerlik mesleğine ilişkin görüşü açısından araçsaldır. Kısaca realist ve muhafazakardır (Huntington, 1957/2006, s.84-85)”

Huntington kitabında ana ideolojilerle askeri etik'in taleplerini karşılaştırmış ve liberalizm, komünizm, faşizm ve muhafazakarlık içerisinde sadece muhafazakarlığın askeri etik ile uyumlu olduğu sonucuna varmıştır (Huntington, 1957/2006, s.90-101).

Batı toplumlarında Huntington'un yukarıda bahsedilmiş olan analizine bağlı olarak anti-militarist olarak tanımladığı liberalizm, komünizm ve faşizmin yaygınlaşmış olması, güce ulaşmak isteyen askerlerin askeri etikten uzaklaşıp bu ideolojilere yakınlaşmasına neden olmuştur. Güce ulaşmanın bedeli olarak da silahlı kuvvetler siyasete bulaşmıştır (Huntington, 1957/2006, s.100-101).

Huntington'a göre aynı durum ABD için de geçerlidir. Liberal olarak tanımlanabilecek Amerikan toplumunun değerleri ile askerliğin talep ettiği muhafazakar değerler arasında çatışma mevcuttur. Ancak ulusal güvenliğe yönelik tehditler mevcut seviyesini korudukça, silahlı kuvvetlerin gücünün geniş

çapta azaltılması ihtimali oldukça düşüktür. Bu nedenle Huntington'a göre *“Askeri güvenlik, temel Amerikan değerlerinde liberalizmden muhafazakarlığa doğru bir dönüşüm gerektirmektedir ... Amerika Birleşik Devletleri'nde muhafazakâr bir anlayışın ortaya çıkması, Amerikan subaylığındaki bozulmanın ilerleyişini yavaşlatacaktır (Huntington, 1957/2006, s.511)”*

Diğer bir deyişle Huntington ordu ve toplum arasında kültürel açıdan bir mesafe olduğunu, bu mesafenin silahlı kuvvetlerin profesyonelliğine zarar verdiğini ve güvenlik ihtiyaçları nedeniyle güçlü bir orduya sahip olmak zorunda olan ABD'de ordunun topluma yaklaşması profesyonelliğe ve askeri etik'e daha fazla zarar vereceğinden, askerlerin işini profesyonelce yapabilmeleri için toplumun askere yaklaşması suretiyle mevcut mesafenin kapanması gerektiğini ifade etmektedir.

Huntington'ın analizine son vermeden önce bir noktayı belirtmekte yarar vardır. Beş yüzden fazla sayfa süren eseri boyunca Huntington Amerikan toplumuna hakim olan liberal değerler karşısında askeri değerleri övmekten geri kalmamıştır. Bu nedenle onun analizinde doğrudan doğruya belirtilmese de liberal değerleri aşağılayıcı bir ton olduğu söylenebilir.

2.1.4.2. Morris Janowitz

Janowitz'in askerlere yönelik analizinin temelinde teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin neden olduğu devrimsel değişimler yer almaktadır.

Sivillerin askerliğe yönelik düşünceleri genellikle geçmişe dayanır. İnsanların zihnindeki askerler geçmişin savaşlarını savaşmış olan, bir kitapta, bir filmde veya bir kişinin anlattığı anılarında tanıştığı tarihi bir figürdür. Ancak askerlerin yaşam tarzları, günlük görevleri ve arzuları savaş teknolojisindeki değişime paralel bir değişim göstermektedir (Janowitz, 1969, s.3).

Janowitz örnek olarak De Tocqueville'in ABD ordusu analizinden bahseder. 19. yüzyılda ABD ordusuna yönelik De Tocqueville'in analizi toplumsal tabakalaşmaya dayanıyordu. Ancak 20. yüzyılın ortasında silahlı kuvvetler sadece toplumsal tabakalara bakılarak analiz edilemez, çünkü modern teknolojinin beraberinde getirdiği uzmanlaşma, bireylerin kendilerini toplumsal bir

sınıfın üyeleri olarak görmelerinden ziyade belirli uzmanlığa sahip bir grubun bir üyesi olarak görmelerine neden olmaktadır. Uzmanlaşmanın tetiklediği profesyonelleşme bireylerin sosyal ve siyasi bakış açılarını etkilemektedir. Bu nedenle silahlı kuvvetleri incelemek için yeni bir bakış açısına ihtiyaç vardır (Janowitz, 1969, s.7).

Janowitz, eserin yazıldığı dönemdeki ABD silahlı kuvvetlerinde beş değişim dalgası tespit etmiştir ve çalışmasında bu tespitlerin doğruluğunu araştırmıştır. Bu tespitler şunlardır:

1. Silahlı kuvvetlerde otorite ve disiplin anlayışında katı otoriter hakimiyetten manipülasyon, ikna ve fikir birliğine doğru bir geçiş söz konusudur. Komutanların ilgisi katı bir disiplin sağlamaktan, yüksek seviyede inisiyatif ve moral sahibi personel olmaya kaymaktadır. Modern savaşların yüksek teknoloji karakteri motivasyonu yüksek uzmanlar talep etmektedir.

2. Silahlı kuvvetlerin yeni görevleri subayların sivil kamu görevlileri ve liderlerinde yaygın bulunan yetenek ve yönelimler geliştirmelerini talep etmektedir. Bu nedenle profesyonel bir meslek olarak askerlik ile sivil muadilleri arasındaki fark kapanmaktadır. Bu durum özellikle uzmanlık gerektiren teknik alanlarda daha belirgindir. Günümüzde komutanlar vazifelerini yerine getirebilmek için yönetim, organizasyon, arabuluculuk, halkla ilişkiler gibi konulardaki yeteneklerini geliştirmek zorundadırlar.

3. Subay kaynağı topluma yayılmaktadır. Bunun sonucu olarak geçmişte daha dar, yüksek statülü ailelerden gelen subaylar yerlerini toplumu temsile daha yakın, daha heterojen bir subaylar grubuna bırakmıştır. Eğitim ve yetenek işe alınma kriterleri olarak kullanılmaya başlandığından beri aristokrat sınıfın subaylık üzerindeki tahakkümü zayıflamıştır.

4. Öngörülmuş (prescribed) kariyer yollarında üstün başarı gösteren kişilerin hiyerarşinin üst basamaklarına tırmanması bütün organizasyonlarda görülen bir durumdur. Ancak daha küçük, elit gruplara girebilmek için yaratıcı olmak ve risk almak gereklidir. Geleneksel kariyer yolu izlemiş kişilere kıyasla daha farklı kariyer yolu izlemiş kişiler yeni bakış açıları, daha gelişmiş yetenekler

kazanacaklardır.

5. Silahlı kuvvetlerin barışı destekleme hareketi gibi kolluk kuvveti benzeri bir görev tanımına doğru evrilmesi siyasi sonuçlar doğurabilecek daha fazla görev almalarına neden olmaktadır. Bu nedenle subayların yetiştirilmesinde hakim olan eğitim anlayışında değişim olmalıdır (Janowitz, 1969, s.8-12).

Janowitz'in eseri boyunca tartıştığı bu beş değişim dalgası aslında ordu ile toplum arasındaki mesafenin giderek daraldığı anlamına gelmektedir. Janowitz'in tabiriyle "Teknolojik ve organizasyonel devrim "askeri" ve "sivil" arasındaki mesafeyi tarihin başka hiç bir döneminde olmadığı gibi daraltmıştır (1969, s.422)".

Janowitz bu yaklaşmayı, dış kaynaklı olması nedeniyle kaçınılmaz olarak görse de ordu – toplum mesafesinin bu kadar daralmasına iyi bakmamaktadır. Çünkü silahlı kuvvetlerin güç kullanımı gibi eşsiz bir vazife ve yetkiye sahip olmaları nedeniyle her zaman toplumdan farklı bir yapıya sahip olmaları gerektiği unutulmamalıdır. Ayrıca bu yaklaşma silahlı kuvvetlere bazı zararlar da vermektedir. Örneğin sivil muadilleri ile aralarındaki fark kapandıkça, sivil piyasada kendilerine yer bulabilen subaylar arasında istifa oranı artmaktadır. Bu da orduda tecrübeli ve uzman personel kaybına neden olmaktadır (Janowitz, 1969, s.15).

Diğer bir husus, teknolojik ve yapısal devrimlerin askerliğin eşsiz olmasına neden olan şartları değiştirmemesidir. Örneğin yeni savaş biçimleri eskileri, hatta en ilkel olanları bile, ortadan kaldırmamaktadır (Janowitz, 1969, s 417).

"Üniversitelerde şirketler için geliştirilen muhasebe, bütçeleme, insan kaynakları gibi işletme bilgileri silahlı kuvvetlerin yürüteceği hareketler için yeterli olmayacaktır" (Janowitz, 1969, s.423). Bu nedenle silahlı kuvvetlerin çağın talepleri ile askerlik mesleğinin zamandan ve mekandan bağımsız talepleri arasında bir denge kurması şarttır. Bir yandan hiyerarşik komuta yapısını korurken, diğer yandan yaratıcılığı ve inisiyatifi teşvik edebilmelidirler. Komutanlar yöneticilik ile savaşçılık arasında orta bir yol bulmalıdırlar (Janowitz, 1969, s.424).

Sonuç olarak Janowitz, teknolojinin zorladığı yapısal değişimler nedeniyle silahlı kuvvetlerin sivil toplumla yakınlaştığını, ancak ordu ile toplum arasındaki mesafedeki bu daralmanın ordunun vazifesini ifa edebilme yeteneğine zarar verebileceğini, ordunun toplumdaki çok uzaklaşmasının da çağın talepleriyle örtüşmediğini, bu nedenle askerin işini profesyonel bir biçimde yapabilmesi için denge sağlayacak belirli bir mesafenin oluşturulması gerektiğini ifade etmektedir.

2.1.4.3. Charles C. Moskos

Moskos'un silahlı kuvvetlerdeki yapısal değişime yönelik analizi Amerikan silahlı kuvvetlerinin kurumsal bir formattan, mesleki bir formata doğru evrildiği tezini merkezine almaktadır. Bu yaklaşım aslında sosyoloji alanında oldukça bilinen, batı toplumları için normatif bütünleşmeden fonksiyonel bütünleşmeye doğru olan eğilimin (Weber'in geleneksel – yasal-ussal otorite ayrımı; Durkheim'in mekanik – organik dayanışma ayrımı; Tönnies'in cemaat – cemiyet ayrımı örnek olarak verilebilir) silahlı kuvvetlere uygulanmış halidir (Moskos ve Wood, 1988, s.19).

Kurumsal yönelimli bir silahlı kuvvetlerde, değerler ve kurallar ön plandadır. Bütünleşme dikeydir; bu nedenle askerler kendilerini kurumsal aidiyetleri ile tanımlarlar ve toplumun kalan kısmından farklı olarak görürler. İş bir yaşam tarzı olarak görülür, bu nedenle fazla mesai gibi kavramlar kuruma yabancıdır. Genellikle birliğin olduğu yerlerde ikamet edilir. Eşler, kurumun bir parçasıdır. Askerler, daha çok askeri hukuk hükümlerine tabidirler (Moskos ve Wood, 1988, s.16-19).

Mesleki yönelimli bir silahlı kuvvetlerde piyasanın talepleri ön plandadır. Bütünleşme yataydır; bu nedenle askerler kendilerini uzmanlık alanları ile tanımlarlar ve toplumda aynı mesleği yapan kişilerle yakın görürler. İş bir meslektir, bu nedenle mesai dışı zamanlar kişiye aittir. Fazlasını talep eden kurum bu saatler için ödeme yapmalıdır. İş yaşamı ve özel hayat birbirinden ayrıdır. Eşler askeri toplumun bir parçası değildir. Askerler daha çok sivil hukuk hükümlerine tabidirler (Moskos ve Wood, 1988, s.16-19).

Moskos herhangi bir silahlı kuvveti, kurumsal ya da mesleki yönelimli olarak tanımlamanın doğru olmayacağı konusunda ikazda bulunur. Silahlı kuvvetler bu

iki yönelimin belirli özelliklerine aynı anda sahip olabilirler (Moskos ve Wood, 1988, s.15). Bu model iki ideal tip kullanılarak belirli bir silahlı kuvvetlerdeki değişimi anlamak için kullanılmalıdır³.

Bu model, kurumsal yönelimden mesleki yönelime doğru değişen bir silahlı kuvvetlerin sivil topluma yakınlaştığı, sivil organizasyonlarla olan benzerliklerinin arttığı, askerliğin piyasa şartlarına tabi diğer meslekler gibi meslekleştiği, kısaca ordu – toplum mesafesinin daraldığı anlamına gelmektedir.

Moskos kurumsaldan meslekiye olan bu eğilimin kaçınılmaz olmadığı ikazını yaptıktan sonra, bu eğilimi tersine döndürecek, silahlı kuvvetlerin yapısını tekrar kurumsal yönelimli yapacak adımların atılması gerektiğini ifade etmiştir. “Bu model bir öngörü olarak değil bir uyarı olarak; bir suçlama olarak değil, bir nasihat olarak anlaşılmalıdır” (Moskos ve Wood, 1988, s.4). Moskos 2000’li yıllarda yayınladığı makalelerde Amerikan silahlı kuvvetlerini mesleki yönelime götüren sebeplerden biri olarak gördüğü gönüllü askerlik sisteminden vazgeçilerek zorunlu askerlik sistemine geri dönülmesi gerektiğini ifade etmiştir.

ABD ordusunda kurumsal yönelime dönüş yapabilmek için bazı çalışmalar başlatılmıştır. Örneğin özellikle yurt dışı tayinler personel bazında değil, birlik bazında yapılmaya başlanmıştır. Yine ABD’de askeri yüksek idare mahkemesi karşılığı olan The Court of Military Appeals 1982 yılında, silahlı kuvvetlerin yetki alanını kışla dışına taşıyan bir içtihat oluşturmuştur (Moskos ve Wood, 1988, s. 23).

Sonuç olarak Moskos, ordu – toplum mesafesi yaklaşımında Janowitz’e benzer bir şekilde mesafenin daraldığını, bu daralmanın ordunun topluma yaklaşmasından kaynaklandığını, ancak bu yakınlaşmanın askerliğin talep ettiği adanmışlığa zarar verdiğini, bu nedenle mesafenin tekrar oluşturulması gerektiğini belirtmektedir.

³ Moskos’un modeli elbette yukarıda açıklanandan daha karmaşık ve çok katmanlıdır. Ancak onun analizini anlamak için bu kadar bilginin yeterli olacağı değerlendirilmiştir.

2.2. Değerler Üzerine

Sadece güdülere sahip bir şekilde dünyaya gelen insan, hayatta kalabilmek için örgütlü olma ihtiyacı duymuş ve bunun sonucu olarak "olan"ın karşısına başka bir organizasyon şeklini, insana uygun bir dünya yaratan "olması gereken" dikmiştir (Aral, 2012, s.40). Değerler doğada mevcut olmayan bu organizasyon biçiminin köşe taşlarıdır. Dolayısıyla değerlerin varlığı ile insan olma arasında doğrudan bir ilişki kurulabilir (Rokeach, 1973, s.13).

Düşünce dünyasının unsurları, varlık nedenlerini başka bir düşüncel varlıktan alırlar. Bu zincirvari ilişkide bir hiyerarşi söz konusudur: Yapı içerisinde daha merkezde olan, daha dışarıda duranı etkiler. Örnek olarak belirli bir zaman ve durumda, belirli değerlere uygun olan davranış biçimlerini gösteren kurallar olarak normların verilebilir (Rokeach, 1973, s.19). Örneğin hukuk normları içerisinde bir hiyerarşi kurulmuştur. Bu hiyerarşiye göre kanunlar, anayasaya; tüzükler, kanunlara ve anayasaya; yönetmelikler, tüzükler, kanunlar ve anayasaya aykırı olamazlar (Gözler, 2015, s.14), çünkü var oluş nedenleri hiyerarşide daha üst basamakta duran soyut kriterin uygulanma esaslarını somutlaştırmaktır.

Bu durumdan hareketle TSK'nın kurumsal yapısını belirleyen en önemli kanun olan İç Hizmet Kanunu'nun da varlık sebebini aldığı bir kaynak olması gerekmektedir. Ancak bu kaynak yukarıda belirtilen hukuk normları hiyerarşisine göre anayasa değildir. Çünkü Türkiye özelinde Silahlı Kuvvetler Türk kamu hukukunda özerk bir alanı ifade eder. Başta anayasa olmak üzere hukuk düzenindeki pek çok alanda askeriye istisnai bir alan olarak tanımlanmıştır. Örneğin anayasada yer alan pek çok hak TSK personeli için kısıtlanmıştır⁴. Bu

⁴Örnek olarak dernek kurma ve üye olma (Md.33); toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme (34); seçme, seçilme ve siyasi faaliyet yürütme başlığı altındaki hakların tamamı (Md. 67-68 ve diğer ilgili maddeler)

İdare içerisinde sadece TSK, kişi hürriyetinin kısıtlanması sonucunu doğuran müeyyide uygulayabilmektedir (Md.38).

Askeriye için ayrı bir hukuk ve yargı düzeni (Disiplin ve idare hukuku olarak) bulunmaktadır. (Askeri ceza yargısı kaldırılmıştır)

Genelkurmay Başkanı doğrudan Başbakanı karşı sorumludur (Genelkurmay Başkanının Görev ve Yetkilerine Dair Kanun, 1970, Md.7)

TSK, Devlet Denetleme Kurumu'nun görev alanı dışındadır (Md.108)

Disiplin ve itaat kavramlarının askerlik mesleğinin merkezinde yer aldığı diğer bir kanıtı da

nedenle askerliği düzenleyen kanunların varlık nedenini, yani askerliğin kendi anayasasını, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının dışında aramak gerekir.

Daha önce ifade edilen değer – norm ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda İç Hizmet Kanunu'nun varlık nedeninin askeri değerler olduğu sonucuna varılabilir. Bu iddiayı desteklemek için İç Hizmet Kanunu'nun “Esaslar” bölümüne bakmak yeterlidir. Kanun askerliğin temelini “disiplin” olarak tanımlamaktadır. Disiplin ise “Kanunlara, nizamlara ve amirlere mutlak bir itaat ve astının ve üstünün hukukuna riayet demektir” şeklinde tanımlanmıştır (211, Md.13). Bu maddenin hemen akabinde ast (Md. 14) ve üstün (15-19 arası) hukukunun ne anlama geldiğini açıklayan maddeler yer almaktadır. Kanunun daha önceki bir maddesinde hizmet kavramı için “Kanunlarla nizamlarda yapılması veyahut yapılmaması yazılmış olan hususlarla, amir tarafından yazı veya sözle emredilen veya yasak edilen işlerdir” (Md.6); vazife kavramı için “Hizmetin icabettirdiği şeyi yapmak ve menettiği şeyi yapmamaktır” (Md.7) denilmektedir. Emir kavramı ise “Hizmete ait bir talep veya yasağın sözle, yazı ile ve sair surette ifadesidir” şeklinde tanımlanmıştır. Başta bu maddeler olmak üzere kanunun “Esaslar” bölümü göz önünde bulundurulduğunda bu kavramların hepsinin birbirleri ile nasıl sıkı bir ilişki oluşacak şekilde dokundukları görülecektir. Bu ağın merkezinde ise bir değer olarak “disiplin” bulunmaktadır. Aral'ın (2012) hukuk kurumunun temelini araştırdığı ve “hukuk toplum içindeki ilişki ve olaylara adalet ölçüsünü uygulamak, onları bu ölçüye göre değerlendirmek ihtiyacı ve amacından doğmuştur” (s.44) sonucuna ulaştığı çalışmasına benzer bir şekilde bir kurum olarak askeriyenin temeli, disiplin ve mutlak itaat gibi askeri değerlerde bulunabilir.

Kluckhohn ve Strodbeck'in (1961) izinden gidip değerleri, bireylerin veya kurumların ihtiyaçlarının bir sonucu olarak kabul ettiğimizde (aktaran Rokeach, 1973, s.20) İç Hizmet Kanunu'nun var oluş amacının, personeline TSK'nın ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçların karşılanması için uygun gördüğü yol ve araçları göstermek olduğunu söyleyebiliriz.

kamu personelinden sadece askerlerin aldıkları emri kanun ve nizama uygun bulmasalar bile yazılı emir talep etmeksizin yapmaya mecbur olmalarında bulunabilir (Anayasa, Md. 137; İç Hizmet Yönetmeliği, Md.33)

2.2.1 Değerin Tanımı ve Kaynağı

İnsan değerlerini tanımlarken iki farklı yaklaşım mevcuttur. Birincisinde bir insanın belirli bir değere sahip olduğundan, ikincisinde ise bir nesnenin belirli bir değeri olduğundan söz edilir. Sosyal bilimler açısından, eşyanın kendi başına bir değeri olup olmadığı tartışmasından bağımsız olarak, öyle olsa bile, bu değer insanın affettiği değer açısından bir başlangıç noktası olacağı için, uygun yaklaşım ilki olacaktır (Rokeach, 1973, 4-5). Bu nedenle değer tanımlanırken, gözlemleyen özne ile olan bağlantısından kopartılmamalıdır. Bu yapılırsa, karşımıza ikinci yaklaşım, yani değerın tözleştirilmesi görüşü -ontolojik değer anlayışı- çıkar (Aral, 2012, s.49). Örneğin sanat sosyolojisi alanında sanatın ne olduğu sorusu, eserin yaratım sürecindeki yaratıcılık, etkinlik, kullanılan malzemenin ederi gibi hususlar ikinci plana atılarak, içinde yaratıldığı toplumun sanat camiasının koşullarına ve değer yargılarına atıf yapılarak cevaplanmaktadır (Ulusoy, 2005, s.8).

Bir şeyin değerli olup olmadığının saptanmasının özneye bağlı olduğu yargısı, bizi bir değer göreliliğine götürmemelidir. Değerlerin ölçüsü gözlemleyen ferdi özne değildir; neyin değerli ya da değersiz olduğu düpedüz bireylerin kişisel kararlarına kalmış bir konu değildir. Değerlendirme sürecindeki özne doğal durumdaki birey değil, insan denilen toplumsallaşmış varlıktır. Dolayısıyla değerın ölçüsü, bireye sosyalizasyonla aktarılmış olan değer ideleridir. Nesnel değer özelliklerini, bu idelere uygunluklarından alırlar (Aral, 2012, s.49-50). Bu noktaya örnek olarak metrik sistemi verebiliriz. Bir ölçüm sistemi olarak metrik sistem, bireyler arası standartlaşmayı sağlamak için geliştirilmiş bir kurgudur, ancak kurgu olması amacını gerçekleştirmesini engellemez: 1 metrenin uzunluğu kişiden kişiye değişmez. Ancak 1 metrenin uzunluğunun *ne olması gerektiği* zaman içerisinde değişebilmektedir.

Yukarıdaki gözlem yapan özneyi merkeze alan yaklaşıma uygun olarak Rokeach değeri “kişisel ya da toplumsal olarak zıt ya da farklı bir davranış biçimi veya yaşam amacına tercih edilen, belirli bir davranış biçimi veya yaşam amacı şeklindeki kalıcı inanç” olarak tanımlamaktadır (1973, s.5).

Değerlerin kaynağına yönelik üç varsayım mevcuttur: 1. Her dönemde her

insanın çözüm bulmak zorunda olduğu genel ama sınırlı sayıda problem vardır. 2. Her problemin birden farklı çözümü olsa da bu çözümler ne rastgele ne de sonsuz sayıdadır. 3. Bütün olası çözüm alternatifleri, bütün zamanlardaki bütün toplumlarda mevcuttur ancak farklı oranlarda tercih edilirler. Her toplumda var olan baskın değer yöneliminin (orientation) yanında pek çok alternatif yönelimler de mevcuttur. Baskın olan ve olmayan bu yönelimler kendi içlerinde bir sıralamaya tabidirler (Kluckhohn ve Strodtbeck, 1961'den aktaran Rokeach, 1973, s.23-24).

2.2.2. Değerlerin Özellikleri ve İşlevleri

Değerler gerçeklikten üç noktada ayrılırlar (Aral, 2012, s.53):

1. Değerler niteliği gereği düşünsel şeylerdir.
2. Değerler duyumla algılanmazlar.
3. Değerler normatif karakterdedir. Olana değil olması gerekene atıf yaparlar.

Elbette ayrı özellikler taşımaları ve ayrı dünyalar olmaları, değerler ile gerçekliğin ilişkisiz olduğunu göstermez. Değerler düşünsel varlıklardır ve bir öznenin davranışlarıyla birleşerek tamamlanmaya muhtaçtırlar. Ancak gerçekleştikten sonra tam bir değer kimliği kazanırlar. Tam değer, varlık dünyasında gerçekleşmiş olan değerdir (Aral, 2012, s.54-55). Bu duruma örnek olarak Kur'an ve sünnet arasındaki ilişkiyi verebiliriz.

Değer ile gerçeklik arasındaki ilişkide, değer taşıyıcısı olan özne davranışı, zaman düzlemi içerisinde bulunur; bu nedenle geçici ve değişebilir niteliktedir; oysa gerçekliğe bağlanmış olsalar da, değerler onlarla birlikte ne yok olurlar ne de değişirler (Aral, 2012, s.55). Bunun anlamı, bir değer değiştiği söylendiğinde kastedilenin aslında değer taşıyıcısının değiştiğidir. Metre tanımının değişmesi ancak ölçme ihtiyacıyla bağlantılı olarak ölçüm birimi fikrinin değişmemesi gibi. Örneğin bir değer olarak adalet insani bir ihtiyaç dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla insan var olduğu müddetçe ihtiyaç da var olacak, bunun sonucunda adalet kavramı da varlığını sürdürmeye devam edecektir. Ancak neyin adil

olduğuyla ilgili ölçü zaman içerisinde değişebilir.

Değerler şu özelliklere sahiptir:

a. Değerler toplumsal olgulardır: Modern değer teorisi, değerlerin insanı bağlayıcı bir güce sahip bulunduğunu ve bu nedenle insanın keyfilikinden arınmış, istenildiği zaman tamamen ortadan kaldırılamayan objektif bir şey olduğunu ortaya koymuştur (Aral, 2012, s.66-68). Değerler içselleştirilmiş olduklarından Durkheim'in toplumsal olguları gibi varlıklarını ancak çatışma anında hissettirirler.

b. Değerler paylaşırlar: Bir toplumun çoğunluğu değerler üzerinde uzlaşmıştır (Fichter, 2004, s.167).

c. Değerler ciddiye alınırlar: Kişiler değerleri, ortak refahın korunması ve sosyal gereksinimlerin karşılanması ile birlikte görür (Fichter, 2004, s.167).

ç. Değerler coşkularla birlikte bulunur: Kişiler yüce değerler için özveride bulunur, dövüşür ve hatta ölürler (Fichter, 2004, s.167).

d. Değerler kişiler arası fikir birliği ve uzlaşma gerektirdiği için, kavramsal olarak diğer değerli nesnelere soyutlanabilirler (Fichter, 2004, s.167).

e. Değerler mutlaktır. Her zaman kişilerin ulaşabileceğinden daha yukarıdadır. Davranış ile değer arasındaki açıklık hiç bir zaman tamamıyla kapanamaz (Fichter, 2004, s.177).

f. Değerler istikrarlıdır: Değerler sabit olsaydı bireysel ve sosyal değişim mümkün olmazdı. Yine değerler istikrarsız olsaydı bu sefer de birey ve toplumdaki devamlılık açıklanamazdı. Bu nedenle değerlerin doğasını bulmaya çalışan bir çalışma onların değişebilen ancak istikrarlı yapısını dikkate almalıdır (Rokeach, 1973, s.5-6).

g. Değerler mutlak olarak öğrenilirler: Diğer değerlerden bağımsız olarak sosyalizasyon esnasında belirli bir durumda belirli bir davranışın değere uygunluğu ya da uygunsuzluğu kat'idir (Rokeach, 1973, s.5-6).

ğ. Değerler düzeni kutupsal yapıdadır (Rokeach, 1973, s.10): Değerler zıt çiftler şeklinde ifade edilirler. Bu olumlu – olumsuz karşıtlığı ya da değer – değere aykırılık biçiminde bir karşıtlıktır (Doğan, 2009, s.319).

h. Değerler düzeni hiyerarşik yapıdadır: Değerler derecelenmeye elverişlidir. Bunun iki anlamı vardır. Birincisi her değer için bir derinliği, bir gerçekleşme derecesi olduğudur. Örnek olarak güzellik verilebilir. Güzelden daha güzeli de vardır. İkincisi bir değer için diğerleriyle olan ilişkisinde de bir derecelenmeye tabi olmasıdır.⁵

ı. Değerler birer inançtır: Allport (1961) değeri "...bir kişinin ihtiyari davranışını dayandırdığı inanç" şeklinde tanımlamaktadır (aktaran Rokeach, 1973, s.7).

Değerler, diğer inançlar gibi üç bileşenden oluşmaktadır:

- Bilişsel: Kişi doğru tercihin (davranış biçimi ya da yaşam amacı) ne olduğunu bilir.
- Duygusal: Uyan örneklere karşı olumlu, uymayanlara karşı olumsuz duygulara sahiptir.
- Davranışsal: Etkin olduğunda bir ara değişken olarak davranış biçimini etkiler (Rokeach, 1973, s.6-7).

i. Değerin hakikati kimseye kanıtlanamaz: Onun onanması sadece entellektüel koşullardan başka koşullara, bir değer yaşantısına bağlıdır. Bu konuda yapılabilecek tek şey, söz konusu değer yargısının gerçek bir değer yaşantısında temellendiğini açıklayıp göstermekten ibarettir. Tersine düşünen birisi kanıtlanamamaktan hakiki olmamayı çıkartabilir. Ancak bu entellektüel bir ön yargıdır. Örneğin mantık alanında öyle yargılar vardır ki (aksiyomlar), her kanıtlanmanın temeli olduklarından kendileri kanıtlanamazlar (Aral, 2012, s.59).

Kavramsal olarak birbirinden farklı şeyler olan inançlar, tutumlar, araçsal ve

⁵Değerlerin iki kutuplu yapısı ve hiyerarşi oluşturma eğilimleri estetik alanında yüksek sanat ile popüler sanat arasındaki tartışmada karşımıza çıkar.

amaçsal değerler karşılıklı ilişki içerisinde tek bir inanç sistemi (belief system) oluşturmaktadır. Bu sistemde amaçsal değerler araçsal değerlere göre; araçsal değerler de tutumlara göre daha içerde yer almaktadır. Bu sistemin çekirdeğinde ise kendilik algısı (self concept, kişinin kendisi ile ilgili bütün fikirleri. Ben kimim sorusuna verilen cevapların bileşkesi) vardır. Değerlerin yerine getirdiği bütün işlevlerin gerisinde kişinin kendisine dair sahip olduğu görüşü koruma ve güçlendirme işlevi yer almaktadır (Rokeach, 1973, s. 215-216).

Değerlerin toplum ve birey için gerçekleştirdiği işlevler şu şekilde sıralanabilir (Fichter, 2004, s.171-176; Rokeach, 1973, s.13-14):

a. Değerler, kişi ve grupların toplumsal değerinin ölçülmesinde/değerlendirilmesinde kullanılırlar. Tabakalaşma sistemini olanaklaştırırlar.

b. Kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere odaklarlar. Bu açıdan sosyal eylemin ve düşüncenin hedefi veya nesnesi değildir. Değerler aranan şey değil, arananı önemli kılan şeylerdir.

c. İdeal düşünme ve davranma yollarını işaret ederler.

ç. Sosyal rollerin seçilmesinde ve gerçekleştirilmesine rehberlik ederler.

d. Değerler sosyal kontrol ve baskı araçlarıdır. Bir toplumda kullanılan ödül ve ceza sisteminin temelinde değerler bulunur. Değer sistemi kişilerden neyin istendiğini, kişilere neyin yasaklandığını; neyin ödüllendirilip neyin cezalandırıldığını belirler.

e. Değerler dayanışma araçlarıdır. Gruplar yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması için oluşturulur. Kişiler aynı değerlere sahip oldukları kişi ve gruplara doğru çekilirler.

f. Bir politik veya dini görüşü diğerine tercih edişimizi etkilerler.

g. Kendimizi diğerlerine sunuşumuzu etkilerler.

ğ. İnanç, tutum ve davranışlarımızı rasyonalize etmemizi etkilerler.

h. Değerler motive ederler. Değerlerin kısa vadeli işlevi insan davranışını yönlendirmekse, uzun vadeli işlevi ise temel insan ihtiyaçlarının giderilmesidir. Araçsal değerler nihai hedeflerimize ulaşmanın ideal yolları olduğundan motive edicidir. Bir kültürde onaylanma ve onaylanmama varsa kişilerin bunlara kendi davranışlarını haklılaştırmak için başvurmaları son derece mantıklıdır. Amaçsal değerler acil biyolojik hedeflerin ötesindeki hedeflerimiz olarak motive edicidir. Bunun yanı sıra değerler izzet-i nefsi koruma ve güçlendirme aracı olarak da motive edicidir.

2.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Literatürde dayanılan kriterlere göre farklılaşan sınıflandırmalar mevcuttur. Örneğin Aral (2012, s.62) geçerli oldukları seviyelere göre değerleri üç ayrı düzeyde sınıflamaktadır:

- a. Sadece belli bir birey için geçerliği olan değerler: Sevgilinin özellikleri gibi.
- b. Tüm insanlar için geçerli olan değerler: Biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlara cevap verenler.
- c. Özne üstü geçerliğe sahip değerler: Adalet gibi.

Fichter (2004, s.175) ise farklı kriterlere göre aşağıda belirtilen sınıflandırmaların yapılabileceğini ifade etmiştir:

- a. Zorlayıcılık derecelerine göre: İçselleştirilmiş değerler – alışkanlık sonucu uyulan değerler.
- b. Süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde: Sosyal – anti sosyal değerler.
- c. Kurumsal işlevlerine göre: Her temel kurumda kullanılan bir değer dizisi mevcuttur.

Fichter bunlar içerisinde en anlamlı olanın değerleri kurumsal işlevlerine göre sınıflandırmak olduğunu belirtir. Bu bağlamda bakıldığında, İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliğinde her askerin kendisinden beklenen vazifeleri hakkıyla yapabilmesi

için sahip olması gereken ahlaki ve manevi vasıflar askeri değerler olarak adlandırılmıştır.

Rokeach, bir inanç olarak değerlerin ya bir davranış biçimiyle ya da bir yaşam amacıyla ilişkili olmasından yola çıkarak değerleri araçsal (instrumental) ve amaçsal (terminal) olarak bir sınıflama ile kavramlaştırmıştır (1973, s.7). Daha sonra bu sınıflamasını geliştirir. Amaçsal değerler a priori olarak ikiye ayrılabilir: Kişisel (personal) ve Toplumsal (social). Bu ayırmda temel kriter, değerlendirmenin odağında bireysel ihtiyaçların mı yoksa toplumsal ihtiyaçların mı olduğudur.

Bireyler kişisel ve toplumsal değerlere farklı derecelerde önem atfedebilirler. Buradan çıkarılacak sonuç toplumsal bir değerın öneminde meydana gelecek yükselişin diğer toplumsal değerleri pozitif, kişisel değerleri negatif etkileyebileceğidir (Rokeach, 1973, s.8).

Araçsal değerler de ikiye ayrılabilir: Ahlaki (moral) ve Yetkinlik (competence). Moral değerler sadece davranış biçimleri ile alakalı olup kişilerarası bir yanı vardır. Bu değerlere uyulmadığında vicdan azabı ve suçluluk hissedilir. Yetkinlik değerleri ise kendini gerçekleştirme ile alakalıdır ve daha kişiseldir. Uyulmadığında suçluluk yerine yetersizlikten kaynaklanan utanç hissedilir (Rokeach, 1973, s.8).

2.3.4. Değerler – Kurumlar İlişkisi

Değerlendirme faaliyetinde, ölçüt olarak değerlerin deneyden kazanılmadığı açıktır. Tam tersine gerçeklik olayları ancak önceden var olan ve toplum tarafından bireye aktarılan kategorilerine göre değerlendirilebilirler (Aral, 2012, s.57). Diğer bir deyişle değerler sosyalizasyon sonucu nesilden nesile aktarılan sosyal bir üründür. Buradan hareketle bu aktarımda bireyin karşısında duran kurumların rolüne odaklanmakta fayda vardır.

Değerler çerçevesinden bakıldığında bir kurum, belirli bir toplumun içerisinde evrilmiş ve belirli bir değer alt kümesinin korunması, güçlendirilmesi ve nesilden nesile aktarılmasıyla görevlendirilmiş sosyal organizasyon olarak tanımlanabilir.

Bu tanımdan hareketle bir toplumda var olan kurumlar kadar değer alt kümesi olduğu sonucuna varılabilir (Rokeach, 1973, s.24).

Toplumsal yapıların eklemleşip aşkın yapılar oluşturmaları gibi değer alt kümeleri de etkileşim halinde çalışırlar. Birbirlerinden farklılaştıkları durumlar kadar kesiştikleri durumlar da mevcut olacaktır. Farklı kurumların, üzerinde uzmanlaştıkları değerler ne kadar örtüşürse birbirlerini o kadar güçlendirirler. Tersine farklılaştıkları oranda da çatışma çıkmasına neden olurlar (Rokeach, 1973, s.24).

2.3.5. Değer – Davranış İlişkisi

Kültürel, toplumsal ve kişisel yaşantılar sonucu içselleştirilerek psikolojik yapı haline gelen değerlerin kendi sonuçları vardır. Değerler hemen her sosyal insan davranışının belirleyicileridir (Rokeach, 1973, s.24).

Rokeach'ın çalışmasının bulgularına göre değerlerin temel öncelleri kültür, toplum ve kişiliktir (personality). Temel sonuçları (consequent) ise tutum ve davranışlardır (1973, s.326).

Birey büyüdükçe öğrendiği değerlerin birbirleri ile çelişeceği durumlarla karşılaşacaktır. Bu noktada hangi değer daha yoğun olacağına dair karar vermesi gerekecektir. Bu kararlar verildikçe bireyin münferit ve mutlak biçimde edindiği değerler hiyerarşik bir yapı içerisinde birbirlerine göre belirli konumlar almaya başlarlar. Belirli bir durumda davranışsal sonuç, çatışan değerlerin görece yoğunluklarına göre şekillenecektir (Rokeach, 1973, s.6).⁶

Sosyal bilimler şu an geldiği seviye itibariyle bir tutum veya davranışın altında yatan değerlerin tamamını öngörememektedir. Farklı kişilerin benzer tutumları altında farklı değerler, farklı tutumlar altında benzer değerler bulunabilir. Ancak yine de belirli değerlerin belirli tutum ve davranışlarla diğerlerine oranla daha sıkı ilişki içerisinde oldukları söylenebilir. Sonuç olarak belirli bir kurumun özel ilgi

⁶ Askerlik ile ilgili örnek vermek gerekirse; M.Kemal'in "Mekteb-i asli kıt'adır" sözü bu noktaya hitap etmektedir. Okulda her askeri değer münferit ve mutlak olarak öğretilir. Ancak kıt'aya atılan adımla birlikte gerçek hayatta iş yapmaya başlayınca bu değerler arasında çatışmalar doğar. Kişi de değerlerini önceliklendirmeye başlar.

alanına giren değerleri, yine aynı kurumun ilgi alanına giren tutum ve davranışların en iyi belirleyicisi olarak kabul edebiliriz (Rokeach, 1973, s. 96).

2.3.6. Değerlerin Ölçülmesi

Değerlerin bilgisine nasıl ulaşılabileceği konusunda iki görüş vardır: Entellektüalizm ve emosyonalizm. Entellektüalizm'e göre her değerlendirme özünde entellektüel bir yaşantıdır. Varlık bilgisi gibi, değer bilgisi de yalnız rasyonel yolla elde edilebilir. Buna karşılık emosyonalizm, fenomenolojik bir değer araştırmasının sonucudur. Bu görüşe göre değerlerin kavranması değer duygusuna dayanır. Renklerin görme eyleminde kavranması gibi değerler de duygu eyleminde kavranır. Değerler duygusal bir işlem sonunda doğrudan doğruya bilinen niteliklerdir. Değerler, niteliklerinden ötürü, akılla kavranmaya elverişli değildir. Değer akla tümüyle kapalıdır. Kulak nasıl renk için elverişsizse, akıl da değerler için öyledir (Aral, 2012, s.56).

Bir kişinin sahip olduğu değerlerin tespit edilebilmesi için çeşitli yollar bulunmaktadır. İlk yöntem kişinin belirli bir durumda gösterdiği davranışların gözlenmesi ve buradan hareketle sahip olduğu değerlerin davranıştan çıkartılmasına dayalıdır. Bu yaklaşımın sıkıntısı zaman alıcı ve pahalı oluşudur. Aynı zamanda büyük gruplar üzerinde kullanılması zordur ve bulgular gözlemcinin değerlerinden etkilenebilir. İkinci yöntem daha önceden hazırlanmış sorular eşliğinde tarama görüşmesi yapılmasıdır. Örneğin dünya değerler çalışması bu yöntemle uygulanmaktadır. Yine Rokeach çalışmasında katılımcılardan tespit ettiği 18 araçsal ve 18 amaçsal değeri önem derecesine göre sıralamalarını istenmiştir. Üçüncü yöntem ise önceden belirlenmiş temalar ışığında katılımcılarla yapılandırılmamış ya da yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmaktır. Bu yaklaşımda ise kişilerin değerleri hakkında konuşmak istememeleri veya sosyal beğenilirlik isteğiyle söylediklerinde seçici davranmaları gibi sıkıntılar yaşanabilmektedir (Rokeach, 1973, s.27).

3. BÖLÜM

ASKERİ KÜLTÜR VE TÜRKİYE'DE ASKERİ KÜLTÜR

Kültür, çevreyi görme biçimimize atıf yapan bir kavramdır. Değerler ve önceliklerle ilişkilidir. Kültür bir insan topluluğunun paylaştığı bir şey bir grup fenomenidir. Bu nedenle bireysellikleri dışarıda bırakır. Kültür doğadan gelen değil, öğrenilen şeylerdir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.238).

Uzun süre aynı şekilde davranan kişiler farklı ve kalıcı alışkanlıklar geliştirme eğilimi gösterirler. Toplumlar gibi örgütlerin de farklılaşan kültürleri vardır (Akyürek vd., 2014, s.16). İş başında ortalama bir mesai süresinde çok daha fazla zaman geçiren silahlı kuvvetlerin bu nedenle kendine has bir kültürünün olması kaçınılmazdır.

Askeri kültür; savaşa hazırlanmak ve savaşı yönetmekle görevli orduların entellektüel ve manevi kapasitelerini tanımlar. Toplum kültürüne, teknolojiye gelişmelere ve sergilenen liderliğe göre değişim gösterir. Askeri kültür öğrenilme, paylaşılma ve değişme gibi kültürün temel özelliklerine sahiptir ve doğası gereği semboliktir; çünkü rütbe sistemi ve konuşma dilindeki jargonu gibi özellikler yalnızca ordu içinde anlamlı hale gelir (Akyürek vd., 2014, s.17).

Askerlerin eğitimleri, sosyalizasyon süreçleri ve deneyimleri mesleki kültürün oluşmasında ve açıklanmasında temel parametreler durumundadır (Akyürek vd., 2014, s.18).

Askeri zihniyet (military mind) dünyaya güvenlik penceresinden bakar. Bu yaklaşımda belirleyici olan dost düşman ayrımıdır (bireycilikten çok toplumsalcılık) ve gri tonlar pek bulunmazlar. Askeri kültür savaşçı ve erkeğe özgü özellikler ile tanımlanır erkekler tarafından şekillendirilir⁷ ve bu nedenle tüm askerler kendilerini erkeksi ve savaşçı ruha göre hazırlarlar. Post modern dönemde ordularda artan kadın sayısına rağmen askerliğin erkeksi imajının

⁷Bu noktaya getirilebilecek eleştirilerden biri askeri kültür üzerinde kadınların beklentilerinin yarattığı etkinin sayılmamış olmasıdır.

değiştirdiğini söylemek mümkün değildir (Akyürek vd., 2014, s.21).

Askerler toplumdaki ayrılmış kışlalarda sadece çalışmazlar, çoğu zaman aileleriyle birlikte orada yaşarlar. Askerler ve askeri öğrenciler acemi eğitimlerini benzersizliklerine vurgu yapan askeri okullarda ve acemi birliklerinde alırlar. Giydikleri üniforma onları karıştırılmayacak biçimde diğer çalışanlardan ayırır. Askeri kurumlar talepkar ve zorlayıcıdır; personellerinden 24 saate çıkan mesailer yapmalarını isteyebilirler, kışladan ayrılmak izne tabidir, çok kısa hazırlık süresi vererek evinden uzak yerlere gönderebilir. Askerlik personelin can güvenliği açısından tehlikelidir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.237). Askerliğin tehlikeli bir meslek olduğunun en güzel kanıtlarından biri kusursuz sorumluluk ilkesinin sık sık Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) tarafından kullanılıyor oluşudur. Örneğin AYİM 2. Dairesi bir kararında şunları dile getirmiştir:

“Gerek öğretide gerekse yargı kararlarında kabul edildiği üzere, özellikle silahlı kuvvetler tarafından yerine getirilen bazı hizmetlerle, hizmetin ifasında kullanılan silah, top, bomba gibi araç ve gereçler yapıları itibarıyla hem ilgililer hem de üçüncü kişiler için tehlike arz ederler. Bunların taşıdığı tehlikenin ne zaman ortaya çıkacağını tahmin edip önlem almak mümkün olmaz” (23.05.2001 gün ve 1999/753 esas ve 2001/439 esas sayılı karar Erişim <http://www.msb.gov.tr/Ayim> Erişim tarihi 15.06.2017)

Silahlı kuvvetler bir kamu teşkilatıdır, kar amacı gütmeyiz. Yaptıkları işler devletin varlığı için zorunludur. Bu hizmetler sivil şirketlere bırakılabilir durumda değildir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.238).

Silahlı kuvvetlerin kurum kültürünün askerlerin davranışlarını değiştirme ve belirleme düzeyi askerlerin kurum kültürünü etkileme düzeyinden çok daha yüksektir; çünkü silahlı kuvvetler içerisinde pek çok konu, katı bir hiyerarşi içinde, büyük oranda kesin kurallara ve belirlenmiş davranış kalıplarına uyularak ele alınır. Kurum kültürünü değiştirebilecek bireysel etkiler hemen hemen tamamıyla hiyerarşinin üst katmanını teşkil eden yönetici zümreden gelir. Bu nedenle silahlı kuvvetlerin kurumsal kültüründe esneklik çok daha az ve diğer mesleklere göre

yapısal ve kültürel değişim daha zordur (Akyürek vd., 2014, s.17-20).

3.1. ASKERİ KÜLTÜRÜN UNSURLARI

Akyürek vd. bir askeri kültürün dört temel unsuru olduğunu belirtmektedirler (2014, s.22):

3.1.1. Disiplin

Disiplin kuralları kurum içerisinde neyin değerli, önemli ve kabul edilebilir olduğunu gösterir. Ayrıca kurumun sınırlarını oluşturarak diğerlerinden ayrılmayı sağlar (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.243).

Disiplinin ilk amacı savaşın bütünleşmeyi engelleyen sonuçlarını, karışıklıklarını düzen aşılama yoluyla en aza indirmektir. Disiplinin ikinci amacı ise savaşta şiddetin ritüelleştirilmesi, yani askerlerin hangi şartlarda ve nasıl şiddet kullanacaklarının tanımlanmasıdır (Akyürek vd., 2014, s.22).

İtaat ve disiplin kavramları, evrilen askeri kültür ile birlikte anlamı değişen kavramlar ve değerler arasına girmeye başlamıştır. İtaat odaklı geleneksel şekli disiplin anlayışının savaşların değişen seyri ile birlikte daha işlevsel ve uzmanlığa dayalı bir disiplin anlayışına doğru evrilmesi profesyonel ve postmodern ordu yapılarında daha fazla görülmeye başlanmış dikkate değer bir durumdur (Akyürek vd., 2014, s.22).

3.1.2. Profesyonel Askeri Etik

Askeri kültürün ikinci unsuru olan profesyonel askeri etik, toplumun büyük bir kesimince gözlenmesi ve kabul edilmesi durumunda meşrulaşan değerler bütünüdür ve askeri meslek ahlakının esas belirleyicisi toplum adına güç kullanım yetkisini ve yönetimini kapsayan mesleki bir fonksiyondur (Akyürek vd., 2014, s.23).

3.1.3. Ritüeller

Askeri kültürün üçüncü temel unsuru olan ritüeller daha çok barış dönemlerinde gözlenen ve askeri hayatta hüküm süren törensel sergilemeler ve bu yöndeki

geleneklerdir. Ordu'da günlük işlerde sayısız kere tekrar edilen ritüeller her defasında yeniden üretilir ve pekiştirir. Ritüellerin amacı toplumdaki kaygıyı kontrol etmek, maskelemek, insanların dayanışmasını tasdik etmek ve kutlamaktır (Akyürek vd., 2014, s.23).

Sembol ve ritüeller sürekli tekrarlanarak düzenin, hiyerarşinin ve askeri hayatın devamına imkan sağlanır. Sembol ve ritüeller ilk bakışta işlevselliğinden daha fazla şekilselliğin öne çıktığı uygulamalar olarak algılansa da grup kimliğinin ve ortak hedeflere inancın inşa edildiği güçlü bir kurum kültürü için temel araçlardan birisidir (Akyürek vd., 2014, s.23).

3.1.4. Birlik Ruhu

Askeri kültürün son unsuru olan birlik ruhu ise bütünlüğü, maneviyatı ve göreve istekliliği oluşturan ve ölçen önemli bir dinamiktir (Akyürek vd., 2014, s.24).

Başka bir çalışma, kışlalarda geçen bir hayatın üç belirgin özelliği olduğunu öne sürmektedir: Üniforma içerisindeki komünal yaşam, hiyerarşiye yapılan aşırı vurgu ile disiplin ve kontrol (Lang, 1965'den aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.240).

a. Komünal yaşam:

Askerlik hayatının komünal yanıyla ilgili olarak Moskos'un kurumsal/mesleki ayrımı yararlı bir model sunmaktadır (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006,s.240).

Kurumsal bağlılığın yüksek olduğu durumlarda serbest zaman, ailevi meseleler, yaşam şartları, maaş ve kariyer basamakları gibi istihdam piyasasında önemli görülen kriterler ikinci plana itilir. Önemli olan kurumsal değerlerdir. Öncelik kuruma verilir. Bu durumda özel hayat ikinci plana itilir ve meslek hayatı komünal bir yaşantıya dönüşür (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.241)

Aksine eğer askerliği bir meslek olarak gören bakış açısı ağır basarsa ne askerler ne de aileleri öncelikli olarak kurumun çıkarlarını düşünmeyeceklerdir. Sonuçta askerlik, diğer herhangi meslekten biridir ve geçim için yapılmaktadır. Bu durumda kişi meslek süresi boyunca dikkatini kendisini kurum içerisinde veya

dışarısında daha iyi pozisyonlara taşıyacak adımlara odaklayacaktır (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.241).

Öncelikle silahlı kuvvetler içerisinde kurumsal odaklılıkla meslek odaklılık arasında ayrılan kısımlar bulunmaktadır. Emek yoğun muharebe destek birliklerinde, muharip birliklerde ve kıdemli yöneticiler seviyesinde kurumsal bağlılık daha yüksektir. Diğer taraftan eğitim, idari işler, ikmal, sıhhiye, ulaştırma ve muhabere gibi daha teknik alanlarda işlev sunan birimlerin askerliğe mesleki açıdan yaklaşma oranları daha yüksektir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.245).

Meslek kültürleri serbest zaman, özel yaşam ve performansa dayalı kazanç üzerine vurgu yaparlar. Tersine silahlı kuvvetler daha "aç gözlü"⁸dürler: personellerinden 7/24 saat sadakat beklerler ve karşılığında maaş bordrosundaki sabit rakamı verirler (Caforio, 2006, s.440; Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.241).

Belçika, İtalya, Almanya ve bunlardan biraz daha düşük oranlarda olsa da Hollanda, Fransa ve İspanya'da harp okulu öğrencileri daha kurum odaklı düşünmekte ve bütün iş yaşantılarını, yani yaklaşık 35-40 yıllık periyotu asker olarak geçirmeyi planlamaktadırlar. Aksine Danimarka, Norveç, ABD ve Kanada'da askerliğe yaklaşım daha mesleki bazdadır. ABD ve Kanada'da orduda geçirilmesi düşünülen süre 20 yıl veya daha azdır.(Druckman vd. 1997; Soeters, 1997; Soeters ve Recht 1998'den aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2006,s.241).

Avrupa'da harp okulu öğrencileri Amerikalı veya Kanadalı akranlarıyla karşılaştırıldıklarında daha kurum odaklı görülmektedir. Ancak bu durum ordular profesyonelleştikçe ve önlerine daha kısa süreli sözleşmeler konuldukça değişebilir. Mesleki yaşamının tamamını kurum içerisinde geçirmeyebileceğini bilen bir kişi her şeyini kurum için feda etmek istemeyebilir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.244).

⁸ Coser (1974)'ın "Greedy institutions; patterns of undivided commitment. Free Press: New York" adlı eserine atıf yapılmaktadır.

b. Hiyerarşi

Hiyerarşi, silahlı kuvvetlerin bürokratik yanıyla ilgilidir. Mintzberg (1989) bürokrasiler içerisinde mekanik ve profesyonel olarak ikili bir ayrım olduğunu vurgulamaktadır. Mekanik bürokrasiler katı hiyerarşiye sahiptir. Uzmanlar tarafından belirlenmiş ve yönetici elit tarafından kurumun tamamına dayatılan kurallarla yönetilirler. Profesyonel bürokrasiler ise daha çok çekirdek çalışanların uzmanlık bilgisine dayanırlar. Hiyerarşik yapı mekanik bürokrasilere oranla daha basıktır (aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2006,s.242).

Adler ve Boryrs (1996) da benzer bir ayrım yapmaktadırlar. Onlar bürokrasileri zorlayıcı (coersive) ve kolaylaştırıcı (enabling) olarak ayırmaktadırlar. Zorlayıcı mantık mekanik bürokrasiler oluştururken kolaylaştırıcı mantık profesyonel bürokrasiler oluşturmaktadır. Kolaylaştırıcı mantığın egemen olduğu bürokrasilerde de hiyerarşi ve kurallar mevcuttur ancak uyum kurallar kanıksandığından farkında olmadan gerçekleşir ve yapı, işlerin yapılmasını kolaylaştıracak şekilde kurgulanmıştır. Zorlayıcı mantık genellikle gerekli kötülük olarak değerlendirilir ve yöneticiler ile çalışanlar arasındaki güç ilişkisinin asimetrik olduğu ve yapılan işlerin doğruluğu için dış çevreden girdilerin olmadığı kurumlarda tercih edilir (aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.242).

Silahlı kuvvetler söz konusu olduğunda çalışmalarda zorlayıcı mantığın ön plana çıkması şaşırtıcı değildir. Çünkü silahlı kuvvetler de genellikle keskin ve güç dağılımı asimetrik hiyerarşilere sahiptir ve savaşmadığı müddetçe yapılan faaliyetlerin gerçek dünyada işe yarayıp yaramayacağını anlamanın bir yolu yoktur (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.242).

c. Disiplin

Soeters, Winslow ve Weibull disiplinin kendi içerisinde şekil disiplini ve işlevsel disiplin olarak ikiye ayrıldığına dikkat çekmektedir. İşlevsel disiplin personelin işlerini daha iyi yerine getirebilmesi için gerekli olan araçlardan biri olacak şekilde tasarlanır. Şekil disiplini ise kurum için kendi başına bir amaç olabilir. Kurumun belirli durumlarda nasıl davranılmasını uygun bulduğunun ifadesidir (2006, s.243).

18 harp okulunun öğrencilerinin tutumlarını karşılaştıran bir araştırmada Almanya, Hollanda, Belçika, İsveç, Norveç ve Danimarka gibi ülkelerde askeri disipline, özellikle şekil disiplinine çok az önem verilmektedir. Belçika dışındaki Latin grubu ise, Fransa, İtalya, İspanya, Arjantin ve Brezilya gibi, disiplinin çeşitli yönlerine ortalamanın üzerinde değer atfedilmektedir (Soeters ve Recht 1998'den aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.243).

Başka ilginç bir bulgu ise disipline, özellikle şekil disiplinine daha fazla değer atfedilen ülkelerde informal grup normları çok değerli görülmemektedir. Aksine askeri disiplinin çeşitli yönlerine yüksek önem atfedilmeyen ülkelerde ise informal grup normlarına büyük bir önem atfedilmiştir. Buna dayanarak informal grup normlarının askeri disiplinin alternatifi olduğu söylenebilir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.243).

3.2. SİLAHLI KUVVETLER İÇERİSİNDEKİ KÜLTÜREL FARKLILIKLAR

Silahlı kuvvetlerin kendisini toplumun genelinden farklılaştıran bir kurum kültürüne sahip olması gibi, silahlı kuvvetler içerisindeki farklı birimlerin de kendilerine has kültürleri bulunmaktadır. Literatürdeki pek çok çalışma silahlı kuvvetler personelini sahip oldukları değerler ve tutumlar açısından toplumun kalanından farklılaşmış bir grubun üyeleri olarak ele almaktadır. Ancak mevcut deliller silahlı kuvvetler içerisinde birliktelik kadar farklılığın da var olduğunu, heterojenliğin bir istisnadan ziyade kural olduğunu göstermektedir.

3.2.1. Kuvvetler Arası Kültürel Farklılıklar

Silahlı kuvvetler içerisindeki en temel kültürel farklılaşma kuvvet komutanlıkları arasında olmaktadır (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.237-240). İsveç hava kuvvetleri ile ilgili bir çalışma, kara kuvvetlerinden bağımsız bir hava kuvvetleri yapısı kurulduktan sonra kurum kültürünün, havacılığın talep ettiği açıklık, kendine güven ve uzmanlaşmış bilgiye daha fazla alan sağlayacak biçimde otoriterliğin ve hiyerarşik yapının azaltıldığı, daha kişisel ve gayri resmi bir yapıya kavuştuğunu bulgulamıştır (Jansson, 1996; Weibull ve Björkman, 1997'den aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.245).

Akyürek vd. TSK için de durumun bu şekilde olduğunu, yapı, teçizat ve kültür olarak bir diğerinden tamamen farklılaşan ve birbirinden kopukluğundan/ yabancılaşmasından bahsedilebilecek üç farklı kuvvet yapısının, merkeziyetçi genelkurmay yapısına rağmen var olduğunu öne sürmektedir (Akyürek vd., 2014, s.182).

Kuvvet komutanlıklarının yanı sıra silahlı kuvvetler içerisinde her seviyedeki birlikte, aktif olarak muharebe sahasında görev yapanlar ile kıışlada duranlar; kı'ta komutanları ile karargah çalışanları arasında da bir ayrım söz konusudur. Silahlık kuvvetler polis ve itfaiye teşkilatları gibi ikili bir yapıdadır: Bir tarafta plan ve hazırlık yapanlar, diğer tarafta gerçek aksiyonun içerisinde olanlar (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.238).

3.2.2. Sıcak Kurum – Soğuk Kurum Ayrımı

Silahlık kuvvetler içerisindeki birimler personelin karşı karşıya kaldığı hayati tehlikeler, karşılaşılan olayların karmaşıklığı ve zaman gibi kriterlere göre ikiye ayrılabilir: Soğuk ve sıcak.

a. Soğuk kurum

Karargahlardaki idari personelin çalışma düzeni beyaz yakalıların yaptıkları işlere oldukça benzemektedir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.246). Sadece karargahlar değil, barış şartlarındaki kıışlalar da "soğuk" olabilir. Gerçek çatışmanın olmadığı yerde askeri yaşam eğitim, bakım, spor gibi faaliyetlerden oluşur. Diğer bir deyişle barış döneminde asker olmak bazen sadece kıışlada "mevcut olmak" anlamına gelebilir (vurgular yazara aittir) Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.247).

Soğuk kurumlarda kurumsal atmosfer can sıkıntısı, kıymetin bilinmemesi, uyaran eksikliği ve mahremiyete yönelik endişelerle doludur. Bu şartlar altında birlik beraberliği sağlamak için komutanların bütün güçlerini harcamaları gerekir; çünkü birlik beraberlik askeri kurumların başarılı olması için bir ön koşuldur (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.247).

Soğuk kurumlarda yönetim daha geleneksel ve disiplin ağırlıklıdır. Rasyonel ve

doğrusaldır (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.247).

b. Sıcak kurumlar

Silahlı kuvvetler için sıcak durumlar sürekli değildir, birlik kendini muharebe alanında, bir kriz içerisinde veya bir felaketin ertesinde bulduğunda oluşur (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.247). Sıcak kurumlarda liderlik konvansiyonel, doğrusal ve bilişsel davranıştan daha fazlasını gerektirir. Cesaret, kontrol veya tutku gibi duygusal öğeler de içermelidir (Hunt ve Philips, 1991'den aktaran Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.247).

Kriz durumlarında kurumlar bağlılığı artıran güçlü bir kolektif bilinç geliştirirler. Bu açıdan soğuk kurumlardan ayrılırlar. Soğuk kurumlarda kıyaslandıklarında sıcak kurumlar daha organik ve esnektir. Kendi sınırları içerisinde dayanışmaya vurgu yaparken dış sistemden bağımsız olma eğilimindedirler (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.248).

3.3. ASKERİ KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ POSTMODERN ETKİLER

Silahlı kuvvetler söz konusu olduğunda dünyanın genelinde hala geleneksel kurumsal ve disiplin yönelimli, hiyerarşik askeri kültürün yaygın olduğu ifade edilebilir. Ancak mevcut değişim eğilimi silahlı kuvvetleri bu özel kültürden uzaklaştırarak özel sektöre daha fazla yakınlaştırmaktadır (Caforio, 2006, s.439). Özellikle Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'da bu değişim eğilimi silahlı kuvvetler içerisinde daha tüccarvari tutumların, zorlayıcı bürokrasilerden kolaylaştırıcı bürokrasilere doğru bir akış oluşmasına neden olmaktadır (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.244).

Bunlara ilave olarak şu gelişmelerin olması beklenmektedir: Ulusal kültürlerin Batılılaşmasının ve bireyselleşmesinin devamı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin yayılması, iş gücü nüfusunun eğitimsel kalitesinin yükselmesi, iş dünyası ile olan benzeşmenin sürmesi (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.244).

Askeri kültürde kurumsal eğilimden mesleki eğilime olan geçiş nedeniyle üzerinde durulması gereken bir soru bu kültürün muharebe alanında ne kadar başarılı olabileceğidir (Caforio, 2006, s.442).

Postmodern dönemin bütün etkileme çabalarına rağmen kurum odaklı, hiyerarşik ve disipline önem veren geleneksel bir üniformalı kültürünün mevcudiyetini koruduğu söylenebilir. Bu üniformalı kültürü başta batılı olmayanlar olmak üzere pek çok ülkede hala geçerlidir (Soeters, Winslow ve Weibull, 2006, s.243).

3.4. TÜRK ASKERİ KÜLTÜRÜ:

Askerlik süreci Türk kültüründe, özellikle erkekler için önemli bir dönemi ifade etmektedir. Selek'in (2014, s.19) ifadesiyle erkeklik kademesine varılması için saydığı dört kademedeki ikincisi olan askerlik, gerek gidişi gerekse dönüşü kutlanması gereken bir durumdur. Resmi kaynakların meşrulaştırıcı söylemlerin etkisi olsun veya olmasın askerliğin Türk kültürü içinde önemli bir konumu bulunduğu aşıkardır. Bunun belki de en önemli nedeni askerden sıkıntısız bir şekilde dönmeyi başarmış bir kişinin toplum nezdinde "geçerlik" lisansı alıyor olmasıdır (Varoğlu ve Bıçaksız, 2005, s.586).

Bu lisans afaki değildir; teskere alabilmek için fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak toplum normlarından sapmamak gerekmektedir. Ancak bu yetmez; ilave olarak askeri ceza ve disiplin kanunu ile konulmuş kurallara uygun yaşamış olmak, ya da daha önemlisi çiğnediyse bile yakalanmamayı başarmış olması gerekmektedir. Hala yeterli değildir; pek çok erkek hanesinden ilk kez askerlik için ayrılmaktadır. Bunun getirdiği – maddi ve manevi destek ağlarından kopmak, sivil hayattan farklı bir sisteme adapte olmak, toplu yaşamak, özerk bir bütçe yönetmek gibi – sorunların üstesinden de gelmesi gerekmektedir. Bunları başarmış olan bir kişinin toplumsal açıdan ehil görülmesi garipsenmemesi gereken bir durumdur.

Askerliğin kültür içerisindeki konumunun nedenlerini anlamadan askerlik üzerine düşünmek kişileri yanlış sonuçlara götürebilir. Türk toplumu askerliğe bir Avrupalı ya da Amerikalı gibi yaklaşmamaktadır. Sıradan insanın kullanacağı ifade zorunlu askerlik değildir; o daha olumlu bir yaklaşımı ima eden vatanî hizmet diyecektir (Varoğlu ve Bıçaksız, 2005, s.585).

Bu nedenle Türk askeri kültürünü ve TSK'nın Türk toplumu olan ilişkisini anlamak için ilk yapılması gereken iş, onun hikayesini tarihselleştirmektir. Güney ve

Karatekelioğlu'na göre bunun için TSK'nın varisi olduğu Şu u miras gz önünde bulundurulmalıdır:

- Osmanlı'ya karşı modernleşmeyi ve batılılaşmayı savunan ve siyasete aktif katılıma izin veren Genç Türklerin mirası,
- Kurtuluş Savaşı'ndan kalan, orduyu kamuoyu önünde meşrulaştıran miras,
- Atatürk'ten kalan ve orduya laikliğin, demokrasinin ve cumhuriyetin korunması görevleri veren miras (Güney ve Karatekelioğlu, 2005).

1789'dan günümüze Türkiye'de asker ve siyaset ilişkisini işlediği çalışmasında Hale (1996, s.14), bu miraslara Osmanlı İmparatorluğunun büyüklük döneminden itibaren ordunun neredeyse bütünüyle devletle özdeşleşmesini de eklemektedir.

AŞağıda Osmanlı İmparatorluğundan, Prusya'dan ve Cumhuriyet Döneminde (Kurtuluş Savaşı dahil) günümüz TSK'sına intikal ettiği değerlendirilen miras özetlenmiŐtir.

3.4.1. Osmanlı İmparatorluğundan Kalan Miras:

Osmanlı Hanedanı'nın altı yüzyıla yayılan egemenliğinin devamlılık çizgileri, halefi olan hiç bir devletin göz ardı edemeyeceği bir miras bırakmıştır (Ahmad, 2014, s.25). Bu nedenle günümüz Türkiye'sindeki herhangi bir kurum için olduğu gibi TSK'yı anlamak için de Osmanlı tarihinin sayfalarına bakmak bir zorunluluktur.

Bizans'ın hemen yanı başında bir u beyliği olarak kurulan Osmanlı Devleti hızla gaza ideolojisi için bir merkez haline gelir. Bu nedenle Moğollar tarafından topraklarından sürülen Türkmenlerin nüfus desteğiyle hızla büyür. Gaza ideolojisi ve gazilik Türk kültüründe o kadar önemlidir ki, gazilik nvanı ulusalcıların Osmanlılardan isteyerek aldıkları en bariz mirastır. Laikliğe olan bağlılığına rağmen Mustafa Kemal Atatürk meclis tarafından verilen bu nvanı kullanmaya devam etmiştir (Ahmad, 2014, s.26-27).

Çağdaş Türkiye üzerinde etkili olan diğer bir miras olan merkezileşmiş ve güçlü

devlet anlayışı, zaman içerisinde oluşmuşsa da kökleri, Osmanlı Devletinin kuruluş dönemlerine dayanmaktadır. Osmanlı, başlangıçta Sultan'ın eşitler arasında birinci olduğu bir kabileler federasyonuydu. Özellikle Avrupa'ya doğru art arda gelen başarılar bu ilişkide Sultan'ın elini güçlendirmiştir ancak Anadolu'daki Türkmenler ile olan ilişkide gerilim varlığını sürdürmüştür. Fetret döneminde Avrupa'daki topraklar sakinken Anadolu birliğinin parçalanması ve beyliklerin yeniden kurulması bunun bir göstergesidir. Bu dönemde Hanedan, Türkmenlere karşı fethedilen Hristiyan topraklarından yeni bir güç çıkarabileceğini ve bu sayede Türkmenlere olan bağımlılığını azaltabileceğini fark etti (Ahmad, 2014, s.27-29).

I. Murat döneminde başlatılan devşirme sisteminde Hristiyan ailelerden toplanan çocuklar teknik olarak sultanın köleleri ya da daha doğru terimle kulları oluyordu. Bütün aile ilişkilerini ve geçmişleriyle olan bağlarını kaybeden bu kişiler akranlarıyla bir birlik ruhu geliştirebiliyorlardı. Köksüz olmalarına rağmen güç sahibi oldukları bu topraklarda varlıkları Sultan'ın iktidarda kalmasına bağlı olduğundan büyük bir sadakat gösteriyorlardı (Ahmad, 2014, s.29-30, Hale, 1996, s.16).

Türkmenler ve devşirmeler arasındaki rekabet İstanbul'un fethine kadar devam etmiştir. Son Türkmen soylu sadrazam olan Çandarlı Halil Paşa'nın düşmesiyle devşirmeler kesin bir galibiyet kazanırlar. Önde gelen Türkmenlerin ellerindeki topraklar ve mülkler müsadere edildi ve siyasetten tasfiye edilirler. Bu tarihten sonra devşirmelerden oluşan düzenli Kapıkulu ordusu, sundukları hizmetle Hanedan'ın Avrupa'dakilerden daha mutlak bir otorite kurmasını sağlarlar. Merkezileşmiş devlet geleneği bu tarihten sonra Türk topraklarına sağlam bir şekilde yerleşmiştir (Ahmad, 2014, s.30).

Osmanlı İmparatorluğunda ordunun ikinci kısmını savaş zamanında arpalığının büyüklüğüne göre saptanan bir miktarda asker ve donanım hazırlayıp ihtiyaç halinde ordunun kullanımına sunan tımarlı sipahiler oluştururdu. Güneydoğu Avrupa ve Anadolu'nun büyük bir kesiminde ekilebilir topraklar devletin malıydı ve bu toprakların çoğunluğu, karşılığında yerel yönetim ve askeri yükümlülüklerini yerine getirmeleri istenen arpalık sahiplerine bırakılıyordu.

17. yüzyıla kadar ordunun esas kısmını oluşturan Tımarlı Sipahilerde minimum büyüklükte tımara sahip olanların bir at, zırh ve çadırları ile birlikte sadece kendileri hazır olmalıydı. Tımarları minimum büyüklüğün iki katı olanlar tam donanımlı ve atlı bir adam getirmeliydiler. Bunun üstünde gelire sahip olanlar her üçbin akçe için bir cebeli getirmekle yükümlüydüler (Halaçoğlu, 1991, s. 35-55, Hale, 1996, s.17).

Tımar sahiplerinin askeri görevlerinin yanı sıra toprak ve diğer vergilerin toplanmasında kendi üstlerindeki devlet memurlarına yardım etmeleri ve genel olarak kanun ve düzeni korumaları da isteniyordu. Bu şekilde gelir toplama ile yönetim ve askeri işlevler bir tek görevler hiyerarşisinde birleştirilmişti (Hale, 1996, s.17).

Osmanlı ordusunun üçüncü kısmını donanma oluştururdu. On beşinci yüzyılın başlarına kadar Osmanlıların donanması yoktu. Denizciler yağma ve korsanlıkla geçindikleri için güvenilir ve disiplinsizdiler. Savaşma işi genellikle gemilere alınan yeniçerilere ya da sipahilere bırakılırdı. Bu nedenle Osmanlı kuvvetlerinin en az profesyonel ve en az etkili kanadının donanma olduğu söylenebilir (Hale, 1996, s.18).

Osmanlı Hanedanı'nın oluşturduğu bu ordu sistemi, devlet gücünün merkezileşmesi ve hanedanın kesintisiz devam etmesinde önemli rol oynamıştır. Devşirmelerin ve tımar sahiplerinin gayrimenkullerini ve görevlerini miras bırakamamaları, ekonomik hayatta önemli rol oynayan gayrimüslimlerin ise siyasi ve askeri güce sahip olmalarına izin verilmemesi Hanedanı tehdit edebilecek bir soylu sınıfının oluşmasını engellemiştir (Ahmad, 2014, s.30-31; Hale, 1996, s.18).

İşler iyi giderken Hanedanı güçlü kılan bu yapı, coğrafi keşiflerle değişmeye başlayan dünyada, imparatorluğun yıkılmasına yol açmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun dinamik ve yaratıcı Avrupa'nın meydan okumasını karşılamak için gerekli yapısal düzenlemeleri gerçekleştiremeyecek kadar güçlü ve istikrarlı olmak gibi bir çelişkisi vardı (Ahmad, 2014, s.34). Machiavelli'nin işaret ettiği üzere

“Türk’ün bütün monarşisi bir Efendi tarafından idare olunmaktadır ... Bu devletlerin her birini gözden geçiren kimse ‘Türk’ ün ülkesini zaptetmekte güçlük fakat, bir kere mağlup edilince de elde tutmakta büyük kolaylık görecektir... Bundan dolayı ‘Türk’e kim saldırırsa onu birlik bulacağını düşünmeye mecburdur ve bu sebeple ümidini başkalarının iç düzensizliğine değil, daha çok, kendi öz kuvvetine bağlaması uygun olur. Fakat yeniden ordu düzemeyecek şekilde bir kere savaş meydanında mağlup edildi mi Hükümdar’ın soyundan başka çekinilecek bir şey kalmaz...”

çünkü Osmanlı İmparatorluğunda hanedan dışında bir direnişi örgütleyebilecek kadar halk nezdinde prestije sahip bir kişi veya sınıf bulunmamaktaydı (Machiavelli, 1955, s. 15-16). Aynı şekilde içsel olarak değişimi gerçekleştiremediğinde, değişimi dışardan zorlayabilecek bir kişi veya sınıf bulunmamaktaydı.

Avrupalı devletler karşısında gerilemenin başlamasıyla birlikte Osmanlı İmparatorluğunda reform hareketleri de başlamıştır. Reformlarda ağırlık askeri alana verilmiştir, çünkü yetersizliğin en belirgin görüldüğü yer burasıydı (Goldman, 2002, s.47).

Hanedan Batı'nın meydan okumasını parça parça reformlarla, özellikle orduda yapılan reformlarla karşılayabileceklerini düşünürler, ancak sorun yapısaldır. Bizzat toplumda temel değişiklikler yapmak gerekiyordu fakat yeniçeriler ve ulemanın desteklediği tutucular kendi konumlarını zayıflatacak reformları istemezler. Toplumda Sultan'ı tutuculara karşı çıkmaya yöneltebilecek ne her hangi bir güç, ne burjuvazi, ne de aristokrasi vardı. Sultan kendi devletinin kölesi haline gelmişti (Ahmad, 2014, s.34).

Yeniçerilerin ve tutucuların değişime karşı güçlü direnişlerine rağmen askeri sistemin reformlara konu olması durumu hanedanın zihninde her zaman öncelikli olan konumunu korumuştur. İmparatorluğun gerilemesinin en çarpıcı ve hassas yanı sınırlarını savunma ya da önceki kuşakların fethetmiş oldukları toprakları denetleme yeteneğinin zayıflamasıydı. Ayrıca askeri alanda reform, ulusal yaşamın diğer alanlarındaki reformlara nazaran Osmanlı muhafazakârları için daha çok kabul edilebilirdi. Çünkü İmparatorluğun savunulması herkes tarafından kabul edilen bir ihtiyaçtı (Hale, 1996, s.23). Örneğin Osmanlı İmparatorluğunda

ilk nüfus sayımlarının en önemli amacı askerlik çağında olan kişi sayısının hesaplanmasıydı (Tunalı, 2004, s.239).

1718 Pasarofça antlaşması ile biten savaşlar silsilesi sonrası Osmanlı İmparatorluğu askeri alanda yenilik için yüzünü Avrupa'ya dönmüştür. Bu dönemde yakınlaşılan ülke Fransa'dır. Eğitim için Avrupa'ya gönderilenlerin yanı sıra bazı Avrupalı subaylar eğitim vermeleri için getirilmiştir. 18. yüzyıldaki reform hareketleri, değişimlere muhalefetin en zayıf olması olası deniz kuvvetleri ile topçu ve havancı birlikleri gibi uzmanlık gerektiren birliklerle sınırlı kalmış, ordunun geneline yayılmamıştır (Goldman, 2002, s.47-48; Hale, 1996, s.24).

1789 Fransız İhtilali sonrasında özellikle laik bir çizgide yeni bir siyasal düzen kurulması, değişimin Hristiyanlık'ın dışındaki kurum ve amaçları benimsemesi, Osmanlı için İslam'a bağımlılıktan biçimsel olarak ödün vermeden ıslahatları hızlandırma olanağı sunmuştur (Hale, 1996, s. 25).

1805-1806'da asker ihtiyacının arttığı bir dönemde Sultan, bir bütün olarak Müslüman nüfustan, yani yeniçerileri de içerecek şekilde, asker toplanmasıyla ilgili bir ferman çıkarttır. Ayaklanan yeniçeriler fermanı geri aldirtirlar. 1808'de balkanlarda bulunan Nizam-ı Cedid ordusu ve Ayan'ın kuvvetleri birleşerek, başlarında Alemdar Mustafa Paşa ile birlikte İstanbul'a yürüdüler ve II. Mahmut'u tahta çıkarttilar. Bu dönemde, ortaya çıkmaya başlamış olan toprak sahipleri sınıfı olan Ayanlar ile Sultan arasında, karşılıklı yükümlülük ve sorumlulukları ifade eden Sened-i İttifak kabul edilmiştir (Hale, 1996, s.25-27). Devletin müsadere hakkından vazgeçmesi ile birlikte gerçekleşen mülkiyet güvencesi Türkiye'nin siyasal ve ekonomik tarihinde bir dönüm noktasıdır (Ahmad, 2014, s.42).

Osmanlı İmparatorluğunda kurulan ilk düzenli ordu, Yeniçeri Ocağının kaldırılmasıyla 1826 yılında kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye'dir. Bununla birlikte bu dönemde henüz asker alma sistemi ile ilgili bir mevzuat oluşturulmamıştır. Mevzuat 1843 yılında Tenkiset-ı Celile-i Askeriye Fermanıyla oluşturulmuştur. Bu fermana göre muvazzaflık süresi 5 yıl, yedeklik (redif) süresi 7 yıldır (www.msb.gov.tr, Erişim tarihi 14.01.2016).

1855 İslahat fermanıyla birlikte bir Osmanlı ulusu yaratabilmek için müslümanlar

ile gayrimüslimler arasındaki farkı azaltmaya yönelik bir adım olarak kanun önünde eşitlik ilkesi benimsenmiştir. Bu ilkenin bir sonucu olarak da vatan borcunun herkes tarafından ödeneceği bir sistem kurulması hedeflenmiştir (Tunalı, 2004, s.239). Ancak bu noktada farklı cemaatlerin sadakatinin nereye kadar olduğu, hangi devlete hizmet etmek istedikleri konularında fiili bir sorun ortaya çıkmıştır: Gayrimüslim tebaanın devlete sadık olmalarını sağlayacak gerekli duygusal alt yapının yokluğu yüzünden askerlik görevi Müslüman ve özellikle de Türk olanlarla sınırlı kalmaya devam etmiştir (Karpaz, 2015, s.315; Tunalı, 2004, s.248-249).

Osmanlı İmparatorluğunda Prusya sistemini örnek alan ve modern dönemin bütün özelliklerini taşıyan zorunlu askerlik hizmeti 1869 yılında başlamıştır (Goldman, 2002, s.50). Kura ve bedelli askerlik uygulamalarının varlığı, pek çok grup ve kişiye getirilen muafiyetlerle birleşince 1914 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğunda asker alma sisteminin etkili bir şekilde işlediği söylenemez (Akyürek, 2010, s.25).

Bu durumun bir nedeni padişahların devletin İslami yapısını korumak istemeleridir. Örneğin 1870 yılı itibariyle Osmanlı imparatorluğunu zayıf kılan en önemli sebeplerden biri asker yetersizliği olmasına rağmen gayrimüslimlerin ordu hizmetine alınmamaları konusunda ısrar edilmiştir. Zorunlu askerlik sistemini kullanarak ordularının nüfusunu her geçen gün artıran Avrupa devletleri karşısında Osmanlı imparatorluğu gayrimüslimleri askere almama konusunda direnmeye devam ettiği için⁹ Avrupalı rakiplerinin gerisinde kalmıştır. 1870 yılında en büyük rakiplerinden Avusturya'nın nüfusu 36, Rusya'nın 83 milyonken Osmanlı imparatorluğunun Müslüman nüfusu sadece 16 milyondur. 1874 yılında Avusturya 1 milyon, Fransa 1,7 milyon, Almanya 1,3 milyon ve Rusya 1,6 milyon kişiyi seferber edebilir durumdaydı. Bu rakamlar 1897 yılında Avusturya için 2,6; Fransa için 3,5; Almanya için 3,4 ve Rusya için 4 milyona; 1914 yılında Fransa için 4; Almanya için 5 ve Rusya için 6 milyona çıkmıştır (Goldman, 2002, s.50,64).

⁹ Elbette askerleri motivasyon için "cihat" kavramının kullanıldığı bir toplumda gayri müslimlerin askere alınabilmesi için öncelikle bambaşka bir yapı kurulması gerektiği açıktır.

Aynı yıl içinde Osmanlı ordusunun nüfusu Nizam, İhtiyat ve Redif kuvvetleri dahil 700 bindi (Hale, 1996, s.37).

Osmanlı ordusu yetişmiş subay ihtiyacını karşılamak için çeşitli okullar açmıştır. Bunların ilki 1834 yılında açılan, bugünün Kara Harp Okulu'dur. Ordu 1855'de kendi rüştiyelerini kurmaya başlamıştır. Bu okullar daha sonra askeri ilkokul halini alır ve bunları askeri ortaokul olarak idadiler izler. Sistemi tamamlamak üzere Erkan-ı Harbiye, yani Harp Akademileri 1860'da ilk mezunlarını vermiştir (Hale, 1996, s.32).

Osmanlı devletinde profesyonel subaylığa dönük ilk gelişme 1834 yılında Kara Harp Okulunun açılışına götürülebilirse de, liyakate dayalı bir seçim ve terfi sistemi 20. yüzyıla kadar kurulamamıştır. Alaylı mektepli ayrımının ordu içinde uzun yıllar boyunca liyakat yanında bir ayrışma unsuru olarak cumhuriyetin kuruluşuna kadar devam ettiği görülmektedir (Akyürek vd., 2014, s.27).

II. Abdülhamit dönemi, alaylı mektepli çatışması nedeniyle ordunun daha da siyasallaştığı yıllardır. Bu çatışmanın bir tarafında yabancı heyetler tarafından kurulmuş ve onların etkisi altında yetişmiş mektepli küçük rütbeli subaylar, diğer tarafında liyakat ilkesi yerine Sultan'a olan sadakate göre göreve getirilmiş üst rütbeli subaylar yer almaktadır. Bu küçük rütbeli subayların da katıldığı İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) 20. yy itibariyle yönetimi ele geçirmiş ve Tanzimat ile başlayan iktidardaki sivillerin ağırlığına son vermiştir (Ahmad, 2014, s.14; Akyürek vd., 2014, s.135).

Ordunun siyasete karışmasının diğer bir nedeni ise bünyesine yayılan ulusçuluk ya da liberalizm gibi siyasi fikirlerin askerleri, iktidar üzerine düşünmeye sevk etmiş olmasıdır. Başka bir deyişle askerler yeniçeri dönemine hakim olan hangi hizbin sarayda güç sahibi olacağı tartışmasını aşarak ülke yönetiminin nasıl olması gerektiğini tartışır hale gelmişlerdir (Akyürek vd., 2014, s.135).

Abdülhamit'e karşı muhalefet Askeri okul öğrencileri ve mezunları arasında doğmuş ve 1908'deki Genç Türk devrimi ile sonuçlanmıştır. 1889'da Müslüman bir Arnavut olan İbrahim Temo önderliğinde 4 Askeri Tıp öğrencisi sonradan İttihat ve Terakki Cemiyeti olarak anılacak olan Osmanlı İttihat Cemiyetini kurmuştur.

Amaçları Abdülhamit'in yerine kardeşlerinden birini geçirerek anayasacılığın restorasyonunu sağlamaktı (Hale, 1996, s.38).

3 Temmuz 1908'de Niyazi ve 200 askeri diğer subaylar cuma namazındayken Resne garnizonunun silahlarına, mühimmatına ve levazımına el koyar. Niyazi örneğini başta Enver olmak üzere diğer subaylar izler. 3 Temmuz'da yayımladıkları manifesto amaçlarının hükümeti 1876 anayasasına dönmeye zorlamak olduğunu açıklıyordu. Abdülhamit 23 Temmuz akşamı parlamentoyu yeniden toplama vaadi ile teslim olmuştur (Hale, 1996, s.38).

İTC'nin, Jön Türklerin¹⁰ bir parçası olarak 1908 devrimi ile Osmanlı Hanedanı'ndan, 1913 yılında ise Jön Türklerin liberal kanadından iktidarı ele geçirmesi Türk tarihi için önemli bir olaydır¹¹. Türk tarihinde ilk defa alt-orta sınıf hem iktidara hem de silahlı kuvvetlere hakim olmuştur. Bu sayede savaş dönemi olmasına rağmen ciddi reformlar yapılabilmıştır. Birinci Dünya Savaşı yenilgisi ve Kurtuluş Savaşı zaferinin gölgesinde kalan bu reformlar çağdaş Türkiye'nin müjdecisi konumundadır. Örneğin Harbiye Nazırı Enver Paşa, subayların Sultan'ın huzurunda bile önce kendi alay sancaklarını ve sembollerini selamlamakla yükümlü olduklarını bildiren bir kararname yayınladı. Bu kararname, Osmanlı geleneğinden keskin bir kopuşun ve geleceğin cumhuriyeti için önem taşıyan kişiye değil kuruma sadakat ilkesinin habercisiydi (Ahmad, 2014, s.15-16).

İTC iktidara geldiğinde parçalanmış imparatorluğu bir arada tutma konusunda rekabet halinde olan üç fikir vardı. Liberal devrimciler için umut özgür bir

¹⁰Jön Türk deyimi, devrimcileri II. Abdülhamit gibi yaşlı Türklerden ayırt etmek için Batılı gazetecilerin üretmiş oldukları bir tabirdir (Hale, 1996, s.42).

¹¹1908 devrimini yapan Jön Türkler kendi içlerinde parçalı bir yapıya sahiptirler. Sayısız hizbin varlığına rağmen bölünme iki ana grupta toplanabilirdi: Liberaller ve ittihatçılar. Genel olarak ifade etmek gerekirse liberaller Osmanlı toplumunun üst sınıfına mensuptular. Bunlar eğitim görmüş batılılaşmış, bir yabancı dile, genellikle Fransızca ve onun kültürüne aşina olan kişilerdi. Anayasal bir monarşiden yanaydılar. Parlamentoların anası olarak betimledikleri Britanya'nın tasarladıkları sınırlı toplumsal ve ekonomik reformlara rehberlik etmek için para ve uzman sağlayarak rejimlerini destekleyeceğini umuyorlardı. Liberallerin savundukları ideoloji Osmanlıcılıktı. İttihat Terakki komitesinin üyeleri de anayasalcıydı ve liberallerin tasarladıklarını benzer bir siyasal rejimi savunuyorlardı. Daha erken reformcuların benimsedikleri laissez faire politikalarına inanmıyorlardı. Almanya ve Japonya örneğinden esinlenen ittihatçılar yeni devletin bir sosyal mühendis olarak imparatorlukta İttihat yani birlik ve Terakki yani ilerleme sağlama gerektiğine inanıyorlardı (Ahmad, 2014, s.39-47).

demokratik rejimin bütün bu farklı halkların bir tek Osmanlı milleti kavramında uzlaştırılmasıydı. II. Abdülhamit gibi muhafazakârların tercihi ise İslamcılıktı. Ancak İslamcılığın gayrimüslimler üzerinde bir etkisi olmaması gibi Osmanlılık da Türkmenler dışındaki unsurlarda heyecan yaratmıyordu. Ayrıca Abdülhamit'in İslami muhafazakarlığa başvurarak otokrasisini meşrulaştırmaya çalışması, gerek liberallerin gerekse ittihatçıların bu alternatife uzak durmalarına neden oluyordu. İmparatorluğun Türk olmayan halkları kısa zamanda ulusal bağımsızlık davalarına yöneldiklerinden ittihatçılar alternatif bir sadakat kaynağı olarak özgül Türk ulusalcılığına çekilirler (Hale, 1996, s.42-43).

Yeni rejime karşı beklenen tepki 13 Nisan 1909 da patlak verir. 31 Mart vakası olarak adlandırılan bu vakada muvazzaf ve emekli alaylılar (ki bunların büyük kısmı sadakatleri şüpheli bulunduğu için ordudan emekli edilen alaylılardı) ve dindar Müslüman öğrenciler yer almaktaydı. Selanik'teki Üçüncü Ordu devrimi savunmak üzere hızla harekete geçer. İsyan bastırıldıktan sonra 27 Nisan'da parlamento sürgüne gönderilen Abdülhamit'in tahttan indirilmesini oylayıp kabul eder. Yerine kardeşi beşinci Mehmet geçer (Hale, 1996, s.43-45).

Trablusgarp savaşındaki mağlubiyetle iktidarı liberallere kaptıran ittihatçılar, 1913 yılındaki iki kritik gelişme ile iktidarı tekrar ele geçirmiştir. İlki 23 Ocak 1913'te o sırada İstanbul'daki stratejik İhtiyat Kuvvetleri Komutanı olan ve liberallerin Edirne'yi Bulgarlara verecekleri yönündeki söylentilerin halkta yarattığı tepkiyi sezen Enver Bey'in sadrazamlığa Bab-ı Ali Baskını olarak ün yapan saldırısıdır. İkincisi ise I. Balkan Savaşı sonrasında kazanılan toprakları paylaşma konusunda Balkan devletlerinin birbirine girmesiyle oluşan ortamın kullanılarak Edirne'nin Temmuz ayında geri alınmasıdır. Bu iki olay ittihatçıların halk nezdindeki prestijlerini artırır. Enver harbiye nazırlığına atandı ve padişaha damat oldu. İstanbul askeri valisi olan Cemal, Bahriye nazırlığına; Talat ise dahiliye Nazırlığına atanır. Böylece ittihatçıların 1918 sonuna kadar devam edecek iktidarı kurulmuş olur (Hale, 1996, s.48-50).

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Türk ordusu 36 tûmenden oluşuyordu. Savaş sırasında buna 34 tûmen daha eklenmiştir; fakat bu tûmenler personel açısından ciddi biçimde güçten yoksundurlar. Savaş sırasında toplam 2.7 milyon insan

askere alınmıştır, fakat ordunun nüfusu hiç bir zaman 650 bini geçmemiştir. Modern motorlu araç yolları hiç yoktur (Hale, 1996, s.51).

Konu ile ilgilenen araştırmacıları şaşırtan husus Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu koşullara rağmen savaşı Almanya'nın yenilgisinin arifesine kadar dört yıl sürdürebilmiş olmasıdır. Bunun bir açıklaması 1913 yılında gerçekleştirilen gençleştirme operasyonudur. Yaklaşık 1100 subay görevden alınıp yerlerine yeni ve dikkat çeken ölçüde genç bir kuşak getirildi. Savaş sırasında üst komuta yükselen bütün bir subaylar grubu başta Mustafa Kemal ve arkadaşları olmak üzere İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar Türk siyasetinde ve ordusunda önemli bir pozisyon işgal ederler (Hale, 1996, s.52).

Genel olarak bakıldığında bütün çabalara rağmen Osmanlı'da 18. ve 19. yüzyıllarda askeri alanda yapılan reformlar başarısız olmuştur. Bunun temel sebebi yeniliğe ihtiyaç duyulduğuna katılan pek çok devlet yöneticisi olmasına rağmen, en reformcuların bile değişime bütünüyle kendilerini adamamış olmalarıdır. İki yüzyıllık süreçte yenilikler genellikle teknoloji ithali seviyesinde kalmış, askeriye'nin kurumsal yapısını veya bu yapıyı oluşturan sosyal ve kültürel altyapıları değiştirmeye teşebbüs edilmemiştir (Goldman, 2002, s.49). Padişahı, kendi kullarının kölesi haline getiren yapı değiştirilmediği için, askeri yapıda da istenilen değişim başarılamamıştır.

Reformların başarısızlığındaki diğer bir neden ise Osmanlı yöneticilerinin reform gerekliliğine inanmalarına rağmen Avrupa'ya karşı bir üstünlük hissi duymuş olmalarıdır. Bu nedenle alt yapıyı değiştirecek temel inkılaplar yerine yüzeysel değişikliklerle aradaki farkı kapatabileceklerini düşünüyorlardı (Goldman, 2002, s.51-52). Alt yapıya dokunmaksızın üst yapı değişiklikleriyle sorunların çözülebileceğine duyulan inancın, günümüz TSK'sında da etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Osmanlı İmparatorluğundan miras kalan büyük problemlerden diğer biri de halka duyulan güvensizliktir. Osmanlı yönetici sınıfı imparatorluğun sonuna kadar tahtın devamlılığını sağlama görevini halkın içerisinde değil, sarayda yetiştirilen kölelerden seçtiği kişilere emanet etmiştir (Şatana,2008, s.361). Bu tavrın altında

yatan neden yukarıda Türkmen – devşirme mücadelesi bölümünde anlatılmıştır. Ancak sebebi ne olursa olsun yüzyıllar boyunca halk yerine özel yetiştirilmiş kişilere güvenmeye dayanan bu uygulama devletin her kademesine sirayet etmiştir.

Yeni açılan ve memleket sathına yayılan askeri okullarla birlikte bu sorun kısmen aşılmışsa da eğitimin ilkokuldan sonra başlaması, okulda geçen sürenin 12 yıl olması ve ulaşım imkanlarındaki kısıtlılık nedenleriyle askeri okullarda yetişen subayların ailelerine ve topluma yabancılaşması süreci devam etmiştir (Akyürek vd., 2014, s.250).

Osmanlı'dan kalan problemliler diğer bir miras ise ordunun siyasetle ilgilenmesidir. 1908,1909 ve 1913'te imparatorluğun siyasi kaderinin belirleyicisi olduğu için ordu neredeyse tam boy siyaset ağına düşmüştür. Subay grupları iç hesaplaşmalarda taraf oldukları için ordu tarafsız ulusal bir kuvvet konumunu yitirir (Hale, 1996, s.59). 1913'te Alman askeri misyonu başkanı olarak Türkiye'ye gönderilen general Liman von Sanders anılarını anlattığı kitapta Türkiye'ye gelmeden önce Kaizer II. William'ın şu öğüdünü verdiğini yazmıştır: "Siyaseti Osmanlı ordusundan çıkarınız, siyasetçilik o ordunun en büyük hatasıdır" (Sanders, 1919/2007, s.25)

Osmanlı'dan kalan diğer bir miras askeriye'nin kendi okullarına sahip olmasıdır. II. Mahmut döneminde rüştiye olarak bilinen yeni okullar açmıştır, fakat 1856 yılına gelindiğinde yaklaşık 3400 öğrencisiyle sadece 60 adet Rüştiye Mektebi vardı. İhtiyaca binaen taşra ordularına sorumlu oldukları bölgede en azından bir askeri Rüştiye ve İdadi Okulu açmaları emredilir. Bu şekilde modern sivil okullar açılmadan önce medrese geleneğinden uzak, modern ve laik denilebilecek askeri okullar taşraya ulaşmış olur. Bu tarihten sonra subaylık kariyeri mütevazî geçmiş olan taşralı çocuklarının toplumsal hareketliliği için önemli bir yol haline geldi (Hale, 1996, s.33). Bu durum, günümüzde aynı şekilde devam etmektedir. TSK'nın subay ve astsubaylarının demografik profilleri incelendiğinde bunların çoğunlukla alt ve orta sınıfa mensup ailelerden geldikleri görülmektedir (Kışlalı, 1974; Bıçaksız ve Aktaş, 2002).

Orduya kalan son miras köklerini, Osmanlı dönemindeki askeri yöneticilerin aynı zamanda da idari sorumlulukları olmasından almaktadır. Osmanlı İmparatorluğunun çok geniş coğrafyalara yayılan hükümranlığı ister istemez yerel güçlere bazı tavizler ve özerklikler vermesini gerektirmiştir. Merkezin güçlü olduğu dönemlerde sorun çıkartmayan bu yapı, merkez zayıfladıkça işlemez hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak devlet bir bölgede her hangi bir iş yaptırmak istediği zaman bunu asker zoruyla yapmak durumunda kalmıştır. Örneğin 1830 ve 1845 nüfus sayımlarında sivil personel kullanılmış, bu sayımlardan istenilen verim alınmadığı için 1864 yılında yapılması planlanan sayım için "Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü ordular ile Tersane ve Tophane dairelerinin *"ümera ve zabitan-ı askeriyeden kol kol tahrir memurları tertib ve tayin"* (vurgu Tunalı'ya aittir) olunmuş, Beşinci ve Altıncı ordular bölgelerinde ise sayımların müşir, valiler ve mutasarrıflarca yapılması uygun görülmüştür" (Tunalı, 2004, s.240).

TSK'nın Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan toplumun askere güvenine dayanan bir ordu – toplum ilişkisinin mirasçısı olması, Cumhuriyet dönemindeki pek çok eyleminin halk tarafından meşru görülmesinde anahtar rol oynamıştır. Ülkenin çeşitli yerlerinde düzenli orduların kurulması, askerlerin bu bölgelerde uzun süre kalmalarını ve bölgenin durumu hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamıştır. Ordu merkezlerinde sürekli bulunan komutanlar, karşılaştıkları sorunları raporlar halinde hükümete bildirirlerken ön gördükleri önlemleri de dile getirmişlerdir. Özellikle iç güvenliğin sağlanmasında zorluk çekilen Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ne gibi yeniliklerin yapılabileceğine dair layihaların İstanbul'a arz edildiği görülmektedir (Tunalı, 2004, s.248).

Askerin yöre halkı ve sorunlarına ilgisinin örnekleri olarak askeri hekim ve veterinerlerin buldukları bölgede halkın ve hayvanlarının sağlığı ile de ilgilenmelerini ve felaketle karşılaşan, yoksul halka subayların kendi paralarıyla yardımda bulunmalarını verebiliriz (Tunalı, 2004, 245-246).

Askerin bu ilgisine halk da kayıtsız kalmamıştır. Kışla yapımında, tabya, istihkam ve benzeri inşaatlarda halkın gönüllü olarak maddi destek vermesi ve bedenen

karşılıksız hizmet etmesi dönemin gazetelerine yansımış olaylardandır¹² (Tunalı, 2004, s.243).

3.4.2. Prusya Ekolünün Türk Ordusu Üzerindeki Etkisi

Osmanlı, can düşmanı Rusya dışında Avrupa'nın bütün büyük veya uzman ülkelerinden askeri heyetler ağırlamış ve bunlar aracılığıyla ordusunu modernleştirmek istemiştir. Bu heyetler içerisinde en derin iz bırakanlar kara ordusu için önce Fransa, sonra Prusya; donanma için Britanya olmuştur (Akyürek vd., 2014, s.134).

Yunan isyanı döneminde Avrupa'da Yunanlılara karşı oluşan sempati nedeniyle Osmanlı'nın Avrupalı askerlerle olan ilişkileri asgari düzeye inmiştir. 1836'da ordunun sorunlarını incelemeleri ve gerekli reformlar için tavsiyede bulunmaları için davet edilen Britanyalı subaylar Rusların baskısı ile gelmekten vazgeçince onların yerini, daha sonra Prusya Genelkurmay başkanı olan, Helmuth von Moltke komutasındaki bir Prusya heyeti almıştır. Kırım Savaşı döneminde mevcut iyi ilişkilerle paralel olarak kara kuvvetlerinde reform için Fransızlar, donanmada reform için Britanyalılar davet edildiyse de (Ahmad, 2014, s.13) 1860'dan sonra Osmanlı İmparatorluğu gittikçe yoğunlaşan bir biçimde, Avrupa'nın güçlenen devleti Prusya'nın etkisi altına girmiştir (Akyürek vd., 2014, s.134; Goldman, 2002, s.48-49). Örneğin Silahlı Ulus (Millet-i Müselleha, yani ordu-millet) adlı kitabı, Osmanlı orduları kadar Alman ordularının da yeniden organizasyonunda da önemli rol oynamış von der Goltz, Erkan-ı Harbiye-i Umumiye vekili, Alman subaylarından oluşan danışma misyonunun başkanı ve ordu müfettişi¹³ olarak 1883 yılında İstanbul'a davet edilmiştir (Hale, 1996, s.37). Bu nedenle TSK'nın kültürünü derinden etkilemiş olan Prusya ekolünü incelemekte fayda vardır.

Prusya'da 18. yüzyılda toprak sahipleri ve hegemonik güce sahip junkerler askerleştirilmiştir. Bu insanlar maddi teşvik ve zorlama ile subaylara dönüştürülmüştür. Aristokrat kökenli bu subayların halka karşı sahip oldukları hor görü, eğitimler sırasında uygulanan şiddetin miktarını artırıyordu (Bröckling,

¹²Elbette gazetelerin bu yardımların gönüllü olarak yapıldığını ifade etmeleri, illa ki gönüllü olduklarını kanıtlamamaktadır. Ancak açık bir tepki olmadığı da aşıkardır.

¹³ Ordu Komutanı

2008, s.172).

Artan asker ihtiyacı karşısında zorunlu askerlik hizmeti uygulamasının başlamasıyla Prusya ordusu rütbelileri aristokratlardan, erleri köylülerden oluşan bir şekil almıştır. Bu erlerin subay statüsüne gelme gibi bir imkanları bulunmamaktaydı (Akyürek vd., 2014, s. 204).

Prusya kurmay ve genelkurmay kavram ve pratiğinin doğduğu ülkedir. Prusya ordusunda genelkurmay kavramının geçmişi kralın daha önce var olan Levazım Generalliği'nin (Quartermaster General) gerçek bir genelkurmay olarak yeniden örgütlenmesi için talimat verdiği 25 Kasım 1803 tarihine kadar gitmektedir (Huntington, 1957/2006, s.55). Kurmaylık sistemi modern dünyada gittikçe karmaşıklaşan bilgi ve uzmanlıkların bir gereği olarak ortaya çıkmıştır (Belge, 2011, s.222).

Aristokrat sınıf, kendi ayrıcalıklarının devamı ile monarşinin kaderini bir görmekteydi. Bu nedenle aristokrat sınıfın subay çıkarma konusunda yetersiz kaldığı durumlarda ihtiyaç orta sınıf kökenli kişilerden sağlansa bile en önemli seçim kriteri politik güvenilirlik olmaya devam etmiştir (Bröckling, 2008, s.219-220). Subaylık için meritokratik sistem Moltke tarafından geliştirilmiştir. Askeri fonksiyonların giderek karmaşıklaşması neticesinde artan eğitilmiş subay ihtiyacının karşılanması açısından üst sınıfa mensup kişiler öğrenme isteğine sahip değilken, köylülerinse böyle bir şansı yoktu. Nitelikli bir eğitimle ayrıntılı ve dakik düşünebilecek, ordunun beynini oluşturacak kişilere ihtiyaç duyulunca; orta sınıftan çalışan, yükselme amacı bulunan başarılı kişilere subaylığın ve üst rütbelerin yolu açılmıştır (Akyürek vd., 2014, s. 205).

3.4.3.Cumhuriyet Dönemi TSK Tarihi

Birinci Dünya Savaşı sonrasında ittifakçı liderlerin ülkeden kaçmaları İstanbul rejimi için bir güç boşluğu yaratır. Ancak başta Yunan işgali olmak üzere ateşkes anlaşmasının maddelerinin işgalci amaçlar için kullanılması karşısında Sultan'ın açıkça hiç bir şey yapmaması ve Britanya ile işbirliği içerisinde bir görüntü vermesi rüzgarın tekrar Anadolu'ya ve milli mücadeleye dönmesine neden olmuştur (Ahmad, 2014, s.17).

Kurtuluş Savaşı sırasında subaylar, bürokratlar ve toprak sahipleri, yani Jön Türk iktidar yapısının orta kademeleri, hareketin liderliğini oluştururlar. Bununla birlikte Mustafa Kemal ve arkadaşları İTC'nin liderleri ve onların emperyalist hedeflerini kesin bir şekilde reddederler (Hale, 1996, s.62-68). Örneğin Sivas kongresinin başlangıcında bütün delegeler İTC ile bağlantılı olmadıklarını kanıtlamak için hazırlanan bir yemin metnini okumuşlardır.

Mustafa Kemal İTC üyesi olduğu günlerden beri askerlerin siyasetten uzak durmaları gerektiği düşüncesini desteklemiştir. Ancak bu düşüncesini Kurtuluş Savaşı döneminde uygulamamıştır. 1924'ten önce en az 14 muvazzaf ordu komutanı parlamento koltuğunu işgal etmekteydi. Bu kişiler arasında Mustafa Kemal'den başka İsmet İnönü, Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy ve Refet Bele ilk akla gelenlerdir (Hale, 1996, s.68-71).

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra, Cumhuriyet'in ilanı ve Halifeliğin kaldırılmasıyla mecliste aleni hale gelen kamplaşma neticesinde Mustafa Kemal'e ilk ciddi meydan okuma askerlerin safından gelmiştir. Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy'un karşı tarafta yer aldığı bu hamleye Mustafa Kemal, orduda görev yapan milletvekillerinin bir tarafı tercih yapmasının gerekliliğini bir kanunla belirleyerek karşılık vermiştir. Bu mücadele bu dörtlünün Adnan Adıvar ile birlikte Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmalarıyla aleni hale gelmiştir. (Atatürk, 1927/2011, s.573-608).

Hilafetin kaldırıldığı gün, genelkurmay başkanı askerin siyasetten uzaklaştırılması düşüncesi kapsamında kabinedeki bakanlık statüsünü yitirir ve doğrudan cumhurbaşkanına sorumlu hale getirilir. Askeri ceza kanununda yapılan değişikliklerle askere siyaset yapma yasağı pekiştirilir (Hale, 1996, s.73).

Bu değişikliklerden sonra 1950'lere kadar ordunun devlet yönetiminde bir nüfuzu olmamıştır. Bu durumun iki temel sebebi vardır. Birincisi Atatürk ve İnönü'nün varlıklarının askerlerin sesinin iktidar seviyesinde duyulması için yeterli görülmesi olmasıdır. İkinci sebep ise sadakati karşılığında silahlı kuvvetlerin iç işleri hakkındaki konular üzerinde mutlak hakimiyete sahip olan¹⁴, yirmi yıl boyunca

¹⁴ Fevzi Çakmak'ın silahlı kuvvetlerin iç işlerine yönelik sorgulanmayan hakimiyetine dair bir

genelkurmay başkanlığı görevinde kalan ve bu sürede siyasi bir hırs belirtisi göstermeyen Fevzi Çakmak'ın ordunun siyaset aracı olmasını engellemiş olmasıdır (Akyürek vd., 2014, s.137; Hale, 1996, s.78).

Fevzi Çakmak'ın 1944 yılında emekli olmasıyla birlikte Genelkurmay Başkanı Milli Savunma Bakanlığı'na karşı sorumlu hale getirilmek istenir. Böylece bir bütün olarak ordunun özerkliğini azaltma yönünde bir girişim olur. Ancak bu öneri silahlı kuvvetler hiyerarşisinin tepesinden gelen yoğun bir muhalefetle karşılaşır. Sonunda bir uzlaşmaya varılarak Genelkurmay Başkanlığı başbakanlığa bağlanır (Hale, 1996, s.82-83). Değişiklik yönünde çeşitli girişim ve düşünceler olmuş olmasına rağmen halihazırda genelkurmay başkanlığı doğrudan başbakanlığa bağlı bir kurum olmaya devam etmektedir.

Demokrat Parti iktidarı ve Türkiye'nin NATO'ya üye olması yeni bir değişim dalgasını tetiklemiştir. Fevzi Çakmak'ın tutucu yönetimi altında içine kapalı ve liyakatten ziyade kıdeme dayalı hale gelen TSK, yabancı yardımlar, yurtdışı eğitimleri, uluslararası görevler ve tatbikatlar aracılığıyla diğer ülkeleri ve ordularını tanıma ve karşılaştırma yapma imkanı bulmuşlardır (Akyürek vd., 2014, s.138).

1960 Anayasası ile sivil - asker ilişkisinde Demokrat Parti öncesi döneme dönmüştür; yani Genelkurmay Başkanı Başbakana karşı sorumlu hale getiriliyordu. İlave olarak anayasa, savunma ve güvenlik konularında hükümete tavsiyelerde bulunmak üzere cumhurbaşkanı, ilgili bakanlar, genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanlarından oluşan Milli Güvenlik Konseyi'nin kurulması da öngörülmüştür (Hale, 1996, s.125).

TSK'nın Cumhuriyet döneminden aldığı en önemli miras orduya duyulan güvene dayalı ordu – toplum ilişkisidir. Bu güven zaman içerisinde çeşitli dalgalanmalar yaşamışsa da bugün de sürmektedir. Bunun başlıca sebebinin başta Kurtuluş Savaşı olmak üzere TSK'nın üzerine aldığı bütün askeri sorumlulukları başarıyla tamamlamış olması olduğu söylenebilir.

örnek Sabiha Gökçen'in subay olma talebinin, Atatürk'ün bu yöndeki isteğine rağmen, Fevzi Çakmak tarafından geri çevrilmesinde bulunabilir (aktaran Toktaş (2004))

Osmanlı İmparatorluğu döneminden gelen ve Cumhuriyet döneminde de devam eden bir miras, askeri yetkililerin resmi veya gayri resmi olarak askerlikle doğrudan ilişkili olmayan idari görevler yerine getirmeleri durumudur. Cumhuriyet'in başlangıç yıllarında en organize kurum olarak bulunan TSK personeli bazı sınır bölgelerindeki valilik görevlerini de üstlendikleri için vilayetlerde sivil askeri otorite karışımına dayalı Osmanlı geleneği sürdürülmüştür (Hale, 1996, s.79). Ayrıca başta Cumhuriyet'in kuruluşu döneminde yaşanan isyanlar dönemi olmak üzere, daha sonra II. Dünya Savaşı ve darbeler döneminde, en son olarak da terörle mücadele kapsamında ilan edilen olağanüstü hal ve sıkıyönetimler, askerlerin sivil otoriteleri kontrol edecek pozisyonlarda bulunmalarına neden olmuştur.

Askerin bulunduğu bölgenin idari konularına olan ilgisi her zaman silahlı kuvvetlere verilmiş olan askeri görevler kapsamında olmamıştır. Osmanlı imparatorluğundan devralınan, bulunulan bölgenin toplumsal sorunları ile ilgilenme mirası devam ettirilmiştir. Askeri birlikler buldukları bölgedeki sivil halka sağlık hizmeti de sunmuşlardır, "Nikah Şahidim Mehmetçik Olsun", "Kırvem Mehmetçik Olsun" gibi halkın desteğini kazanmaya yönelik sosyal faaliyetler organize edilmiştir.

4. BÖLÜM

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİNİN DEĞİŞİMİ ÜZERİNE İNCELEME

Silahlı kuvvetler, içinden çıktıkları toplumların bir parçası olarak postmodern dönemde yaşanan değişim rüzgarından etkilenmektedir. Soğuk savaş döneminin sunduğu kesin tehdit tanımlamaları yerlerini, başta terör olmak üzere etkileri ulusal sınırları aşan belirsiz tehditlere bırakmıştır. Orduların temel vazifesi savaşmak veya caydırıcılıktan barış tesis etme ve insani yardımlara kaymaktadır. Askeri insanseverlik (military humanitarianism) gibi kavramlar artık kulağa çelişkili gelmemektedir (Moskos, William ve Segal, 2000, s.3).

Silahlı kuvvetlerde yaşanan dönüşümü açıklamak için C.C. Moskos'un, editörlüğünü J.A. Williams ve D.R. Segal ile paylaştığı "The Postmodern Military: Armed Forces after the Cold War" adlı çalışmada sunduğu modelin (2000, s.15) Türk Silahlı Kuvvetlerinin değişimini incelemek için kullanılabileceği değerlendirilmiştir.

Moskos, tarihi süreç içerisinde silahlı kuvvetlerin geçirdikleri değişimi onbir başlık altında üç farklı döneme ayırarak incelemiştir. Birinci dönem 18. yüzyıl sonundan başlayıp 2. Dünya Savaşına kadar devam eden Modern dönemdir. Modern dönemin başlangıcı başka olaylara dayandırılabilir olsa da, 1793 yılında zorunlu askerlik uygulaması ve kitle ordusu sistemine geçişi almak daha uygun olacaktır. İkinci dönem 20. yüzyılın ortasından başlayıp Doğu Bloğunun dağıldığı 90'lı yıllara kadar uzanan Geç Modern dönemdir. Geç modern dönem, ya da Winston Churchill'in deyişiyle dehşet dengesi (balance of terror) çağı, dünya savaşları çığırına (en azından şimdilik) son veren nükleer silahların kullanılmasıyla başlamıştır. Yaşanan kitlesel yıkım, insanların savaş üzerine olan düşüncelerini değiştirmiştir (Kümmel, 2006, s.425). Üçüncü dönem ise halen içerisinde yaşadığımız postmodern dönemdir. Komünist işgali ve nükleer savaş tehditlerinin ortadan kalktığı bu dönem tarihin sonunun geldiği (Fukuyama, 1992), savaşı bir topluma (Moskos, 1990) ya da askerlik ötesi topluma (Shaw, 1991) doğru ilerlendiği hayalleriyle perdelerini açmıştır (aktaran Kümmel, 2006, s.428). Ancak başta Avrupa'nın ortasında yaşanan etnik çatışmalar olmak üzere yaşanan

gelişmeler bu olumlu havayı kısa sürede dağıtmıştır. Günümüzde tehdit algıları büyük çaplı, devletlerarası çatışmalardan uzaklaşmış olsa da devlet içi çatışmalar ve küresel riskler halen tehdit olarak varlıklarını devam ettirmektedir (Moskos, William ve Segal, 2000, s.1).

Moskos'un modeli silahlı kuvvetleri tarihin belirli bir kesitinde veya tek bir faktör açısından inceleyen yaklaşımlara göre daha fazla faktörü yaklaşık iki yüzyıllık bir süreç içerisinde ve toplumla ilişkilendirerek inceleme olanağı sunması açısından önemlidir (Şatana, 2008, s.380).

Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir nokta, Moskos'un bu modeli ABD örneğinden yola çıkarak ortaya koymuş olduğudur. Moskos bu duruma dikkat çekmekle birlikte gelişmiş batılı demokrasiler için de kullanılabileceğini ifade etmektedir (Moskos, 2000, s.14). "The Postmodern Military: Armed Forces After the Cold War" adlı çalışmada Moskos'un modeli Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, Hollanda, Danimarka, İtalya, Kanada, Avustralya ve Yeni Zellanda, İsviçre, İsrail ve Güney Afrika'yı içerecek şekilde on bir topluma uygulanmıştır. Kitabın sonuç bölümünde, bazı farklılıklara rağmen, hem dönem tipolojisinin hem de değişim başlıklarının farklı toplumların kullanımı için uygun olduğu sonucuna varıldığı belirtilmiştir (Williams, 2000, s.265).

Çalışma kapsamında modelden en fazla sapmanın tespit edildiği ülke İsrail'dir. Çünkü İsrail, tehdit algısı konusunda bütün dönemleri bir arada yaşamaktadır. Bir yandan işgal tehdidi hissederken diğer yandan terör gölgesi altında yaşamaktadır. Buna başta İran olmak üzere hasım devletlerin nükleer silah sahibi olması korkusunu da eklendiğinde İsrail'in hem modern, hem geç modern hem de postmodern dönemde yaşadığından bahsedilebilir (Williams, 2000, s.267).

Türkiye Moskos'un modelini geliştirirken göz önünde bulundurduğu Batılı gelişmiş demokrasiler safında yer almamakla birlikte, Türkiye'nin ve TSK'nın sahip olduğu bazı özellikler nedeniyle bu modelin TSK için kullanılabileceği değerlendirilmiştir. Bu özelliklerin ilki Türkiye'nin çok uzun yıllardır Batı ordularıyla entegre olmasını sağlayan NATO üyeliğidir. NATO üyesi ülkelerin silahlı kuvvetleri arasında birleşik hareket icrasını kolaylaştırmak amacıyla kullanılan STANAG'ların

(Standardization Agreement – Standartlaştırma Anlaşması) varlığı, bu silahlı kuvvetleri birbirlerine yakınlaştırmaktadır.

İkinci özellik, Truman Doktrini ve Marshall yardımıyla başlayan ve Türkiye'nin NATO'ya üyeliğiyle hızlanan TSK üzerindeki Amerikan etkisidir. Türk ordusunda 19. yüzyılda tesis edilen ve Birinci Dünya Savaşı'nda doruk noktasına çıkan Alman etkisinin yerini 1950'lerden sonra Amerikan etkisi almıştır. Bu nedenle ABD silahlı kuvvetleri göz önünde bulundurularak geliştirilmiş olan bu modelin TSK için de kullanılabilir olduğu değerlendirilmiştir.

Moskos'un modelini TSK'daki değişimi analiz ederken kullanılabilir kılan diğer bir neden silahlı kuvvetlerin içinden çıktıkları toplumun diğer kurumları ile benzeşmemeleri nedeniyle karşılaştırmalı çalışmaların ancak başka silahlı kuvvetler göz önünde bulundurularak yapılabilmesidir (Caforio, 2006, s.444). İçerisinde Güney Afrika'nın da bulunduğu on bir ülkenin karşılaştırılması sonucunda modelin kültürler arası kullanılabilir olduğu sonucuna varılması, Türkiye için de kullanılabileceği iddiasını güçlendirmektedir.

Modeli kullanılabilir kılan diğer bir neden devletler arası işbirliklerinin en yoğun yaşandığı alanlardan birisinin silahlı kuvvetler oluşudur. TSK, pek çok yer ve zamanda çok uluslu güçlerin bir parçası olarak görev yapmıştır. Bu görevler esnasında yaşanan etkileşim silahlı kuvvetlerin aralarındaki benzeşimi arttırmaktadır (Caforio, 2006, s.444).

Alanda yapılan olan bazı çalışmalar Moskos'un modelini Türkiye özelinde kullanılabilir bulmuştur. Örneğin Akyürek (2010, s.3) başlangıç olarak Yeniçeri teşkilatının kaldırıldığı 1826 tarihini almak şartıyla Moskos'un dönemler için verdiği tarihlerin Türkiye için de geçerli olduğunu ifade etmektedir.

Türk Silahlı kuvvetlerini (TSK) Türkiye'de demokrasinin sağlamlaşmasının (democratic consolidation) bir aktörü olarak Moskos'un modeline göre incelediği makalesinde Şatana, bu modelin doğru şekilde uyarlandığında gelişmekte olan ülkeler gibi, Batılı demokrasiler dışındaki toplumların incelenmesinde yararlı olacağını ifade etmiştir (2008, s.363).

Bu nedenle bölümün devamında değişimlerin öncelikle Batılı demokrasilerde nasıl yaşandığından bahsedilecektir. Müteakiben Türkiye örneği kendi eşsiz özellikleri göz önünde bulundurularak sunulacak ve Batılı demokrasilerdeki bu eğilimin neresinde olduğu sorgulanacaktır.

4.1. ALGILANAN TEHDİT (PERCEIVED THREAT)

Sivil asker ilişkileri söz konusu olduğunda temelde yer alan faktör savaş ihtimali ve tehdit algısıdır. Böyle bir varsayımdan hareketle tipolojilerin ilk ayırım çizgisini o dönemde toplumların en olası gördüğü savaş biçimi ve algıladıkları tehdit şekli üzerinden çekebiliriz (Moskos, 2000, s.16).

20'nci yüzyılın ortasına kadar devletler için temel tehdit düşman işgaliydi. II. Dünya Savaşı'nın sonunda gösterimi yapılan nükleer silahlara sahip iki bloğun ortaya çıkmasıyla işgal tehdidi yerini nükleer tehdide bırakmıştır.

Kitle imha silahları, kullanılmaları halinde yaratabilecekleri küresel yıkımın boyutları nedeniyle sahipleri arasında bir savaşı göze alınabilir olmaktan çıkartmıştır. Bu durum savaşları kitle imha silahlarına sahip olan – olmayan veya sahip olmayanlar arasında gerçekleşebilir hale getirmiştir (Von Bredow, 2006, s.94-95). Yaklaşık yarım asırlık soğuk savaş döneminde blok liderleri arasında doğrudan hiç bir çatışma yaşanmamış olması; mücadelenin Kore ve Viyetnam, Irak, İran gibi ülkelerde rejim sorunu üzerinden yapılmış olması durumun bu olduğunu göstermektedir.

Dost ile düşman arasındaki sınırın bulanıklaştığı (Akyürek, 2010; Manigart, 2006, s.323) ve bu nedenle en önemli özelliği belirsizlik olan soğuk savaş sonrası dönemde ise insanların zihnindeki tehdit algısı, en azından Batılı demokrasilerde, başka devletlerden kaynaklanan işgal tehdidinden veya nükleer tehditten, yerel çatışmalara (etnik veya dinsel)¹⁵ veya küresel tehditlere (yasadışı göç/mülteci, uyuşturucu, küresel ısınma gibi) kaymıştır.

Gelişmiş pek çok ülkede güvenlik, artık askeri olmayan unsurları da dikkate alan

¹⁵Yugoslavya'nın mirasından doğan Boşnak-Sırp savaşını ve Somali, Rwanda ve Kongo'da yaşanan soykırımları örnek verebiliriz (Moskos, 2000, s.16).

çok daha geniş bir kavram haline gelmiştir. Toplumsal ve çevresel risklerin de güvenlik kavramının unsurları arasında sayılmasıyla, geleneksel nitelikteki ulusal ve uluslararası güvenlik anlayışı yerini yeni yeni şekillenen bir güvenlik anlayışına bırakmaktadır (Akay, 2009, s.10-11).

ABD, Çin, İngiltere ve Rusya gibi devletlerin açık kaynak olarak yayımladıkları beyaz kitap olarak da adlandırılan güvenlik strateji belgeleri incelendiğinde konvansiyonel ve nükleer savaşın hala bir tehdit olarak ele alındığı ancak

- Dış uzay,
- Siber ortam,
- Nükleer tehdit,
- Asimetrik savaş,
- Terörizm

gibi konuların ön plana çıktığı görülmektedir (Meydan, 2015, s.12).

Tablo 4: AB Vatandaşlarının Tehdit Algıları

TEHDİTLER	AB ORTALAMASI
Organize Suçlar	77
Nükleer Santral Kazası	75
Terörizm	74
Avrupa'da Etnik Çatışma	65
KBRN Silahlarının Yayılması	62
Salgın Hastalıklar	57
Nükleer Füzelerin Kaza ile Ateşlenmesi	55

Avrupa'da Konvansiyonel Bir Savaş	45
Bir Dünya Savaşı	45
Avrupa'da Nükleer Çatışma	44

Kaynak: Eurobarometer 54, akt. Manigart, 2006, s.328.

Tehdit algısındaki bu kaymanın nedenlerinden birini Batılı devletlerin, hinterlandı karmaşayla dolu ama kendi topraklarında refahın hüküm sürdüğü bir vahşi barış (violant peace) dönemi (Kümmel, 2006, s.407) yaratmış olmaları olarak ifade edilebilir.

Günümüzde yaşanan uluslararası çatışmalar boyutları itibariyle geçmişin savaşlarına oranla daha küçük ve yereldir. Ancak tarafların güçlü devletleri yanlarına çekme ve küresel boyutta kamuoyu yaratma çabaları ile medyanın geldiği konum etnik ve dini unsurlar içeren bu çatışmaları uluslararası siyasetin merkezine taşımaktadır (Caforio, 2006, 438). Yerel olarak başlayan pek çok sorun artık büyük güçlerin müdahalesi olmadan çözülemez duruma gelmiştir (Von Bredow, 2006, s.94-95).

Suriye iç savaşıyla başlayan süreçte medyadaki görünürlüğünün artması nedeniyle kamuoyunda sıkça tartışılmaya başlanan göç ve inanç temelli terör gibi sınır aşırı tehditler yeni dönemin tehditlerine örnek olarak verilebilir. Örneğin göç konusu ile ilgili değişen algı aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 5: AB ve Türkiye Vatandaşlarının Yasadışı Göç ve Mülteciler Konusunu Ülkelerinin En Önemli Sorunu Olarak Tanımlama Oranları

	2005 GÜZ	2010	2015	2016 GÜZ
AB	15	12	58	26
TÜRKİYE	2	2	-	10

Not: Veriler AB üyesi ve aday ülkeler vatandaşlarının belirli konular hakkındaki görüşlerini almak için senede iki defa yapılan Eurobarometer çalışmalarından Eurobarometer 64/74/84/86'dan derlenmiştir.

Görüleceği üzere 2000'lerin ilk on yılında göç konusunu AB'nin en önemli sorunu

olarak gören kişilerin sayısı yaklaşık %10-15 civarındayken, 2015 yılında bu rakam %58'e ulaşmış, 2016 sonbaharında %28'lere gerilemiştir.

2015 yılında AB'in karşı karşıya bulunduğu en büyük ikinci problem olarak algılanan terörizme (%25) (Eurobarometer 84, 2015, s. 13) yönelik algıdaki değişim aşağıda sunulmuştur.

Tablo 6: AB ve Türkiye Vatandaşlarının Terör Sorununu Ülkelerinin En Önemli Sorunu Olarak Tanımlama Oranları

	2005 GÜZ	2010	2015	2016 GÜZ
AB	14	7	25	14
TÜRKİYE	41	54	-	58

Not: Veriler Eurobarometer 64/74/84'den derlenmiştir.

Görüüleceği üzere AB açısından ekonomik kriz, işsizlik gibi iktisadi risklerin önemli olarak algılandığı 2010 yılında Türkiye'deki terörü ülkenin en önemli sorunu olarak gören kişilerin oranı %54'tür. 2015'e gelindiğinde ise AB için bu oran %25'e yükselmiştir.

Tablo 6'daki veriler AB'nin karşı karşıya olduğu en önemli sorunların ne olduğu sorusuna verilen yanıtlardan gelmektedir. Soru AB'nin *güvenliği* ile ilgili en önemli sorun diye sorulduğunda, terörizmin AB için en önemli güvenlik tehdidi olarak algılandığı ortaya çıkmaktadır. AB genelinde hazırlanan özel güvenlik raporuna katılanların %49'u terörizmi en önemli güvenlik tehlikesi olarak algıladıklarını beyan etmişlerdir. Terörizme en yakın güvenlik tehlikesi ekonomik krizdir (%27). Açık uçlu olarak sorulan bu soruya verilen cevaplar içerisinde devletler arası savaş veya işgal gibi modern dönemin tehditleri yer almazken, siber suçlar (%12) nükleer bir felaketten (%4) daha tehlikeli olarak algılanmaktadır (Special Eurobarometer 432, 2015, s.20)¹⁶

Tehdit algısının ulus devletin düşman tarafından işgal edilmesinden, ulusaltı

¹⁶ Aynı oran 2011 yılında %33'tür.

(ayrılıkçı hareketler, terör örgütleri, irtica gibi) ve küresel (yasadışı göç/mülteci, uyuşturucu, küresel ısınma gibi) tehditlere kaydığı gerçeğinden hareketle Türkiye açısından durumun Moskova'nın modeliyle uyumlu olduğu söylenebilir (Şatana, 2008, s.366; Akyürek vd. 2014, s.7). Ancak vurgulanması gereken bir husus, tehdit algısındaki bu kayışın, tehditden tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmediğidir. Düşman işgali veya nükleer savaş ihtimalleri sadece asıl tehdit olarak algılanma ve savunma hazırlıklarının sıklet merkezinde bulunma açısından konumlarını kaybetmişlerdir (Manigart, 2006, s. 329). Yoksa her iki tehdit biçimi de varlıklarını devam ettirmektedir. Türkiye bu açıdan, İsrail ile benzeşmektedir.

4.2. ASLİ GÖREV TANIMI (MAJOR MISSION DEFINITION)

Kitle orduları döneminde vatandaş için muhtemel tehdit mütecaviz devletin ülkesini karadan işgal etmesiydi. Bu nedenle ordu için asli görev tanımı vatan savunması olmuştur. Soğuk savaş döneminde ise nükleer silahların varlığı total savaşın yerine caydırıcılığın geçmesine neden olmuştur. Caydırıcılıkta amaç, sonucunda süper güçleri olası bir nükleer savaşın içine çekecek bir çatışmayı engellemektir (Manigart, 2006, s.329).

Soğuk savaş sonrası dönemde, özellikle batılı devletler için komşuların tehdit arzemesi durumu sona ermiştir. Batı dünyası, özellikle büyük devletler için savaştan arındırılmış bir çağ başlamış olmasa da, devletlerarası bir savaş en az olası senaryo durumundadır (Kümmel, 2006, s.407-408). Bu durum nedeniyle silahlı kuvvetlerin asli görevinin vatan savunmasından veya caydırıcılıktan, barışı destekleme hareketi veya insani yardım operasyonu gibi savaş dışı hareket biçimlerine (operations other than wars) kaydığını iddia eden çalışmalar mevcuttur (Moskova, 2000, s.17; Manigart, 2006, s.323). Bu iddia, geçmişe oranla daha sakin ve müreffeh bir ortamda yaşayan devletlerin tehdit algısının kendi topraklarına değil, ilgi sahalarındaki sorunlara dönmüş olması gerçeğiyle uyum içerisindedir.

Bununla birlikte zaman içerisinde barışı destekleme hareketlerinde yaşanan sıkıntılar başlangıçta devletlerin bu hareketlere katılma konusundaki heveslerini

kırmıştır. Devletlerin kendi içlerinde yaşadıkları çatışmalarda genellikle bir tarafta zayıf bir hükümet, diğer tarafta güçlü bir hükümet karşıtı grup bulunur. Bu çatışmalar asimetrik bir yapıdadır. Bu nedenle genellikle alışılmadık yöntemler kullanılarak yürütülürler; uyulmayan kurallar uyulandan fazladır. Bu çatışmalar kendi sınırlarının ötesine taşma ve barışı destekleme harekâtına katılanların evine kadar gelme potansiyeline de sahiptir. Bu şekilde sıkıntı yaşayan devletlere örnek olarak Kanada (1993)¹⁷ ve Hollanda (1995)¹⁸ verilebilir (Kümmel, 2006, s.431).

Coğrafi hareketlilik imkanlarındaki artış nedeniyle ulusal güvenliğe yönelik tehditlerin uluslararası bir boyut kazandığı bir gerçektir. Uyuşturucu ticareti, yasadışı göçler/mülteciler ve küresel çevre sorunları gibi tehditler geçmişin işgal veya nükleer tehditlerinden daha merkezi bir biçimde siyaset sahnesindeki yerlerini almışlardır (Moskos, 2000, s.17). Ulus devletlerin sınırlarını silikleştiren ve bir tek devletin çözebileceği durumun ötesine geçmiş olan bu tehditler devletlerin kendi aralarında daha fazla iş birliği yapmasını gerektirmektedir (Kümmel, 2006, s.409; Von Bredow, 2006, s.92-93).

Küreselleşen dünyada “o sorun beni ilgilendirmiyor” dönemi kapanmıştır. İç güvenlik ile dış güvenlik kavramları arasındaki sınır gittikçe silikleşmektedir. Dünyanın herhangi bir yerindeki kriz binlerce kilometre öteden gelip bir devleti etkileyebilmektedir. Ayrıca bir devletin bir sorunun çözümü için yaptığı uluslararası hamle, aynı sorunun onun kapısına dayanmasına neden olabilmektedir. Bu durumun en güncel örneğini IŞİD’in Avrupa’da gerçekleştirmiş olduğu saldırılar oluşturmaktadır. Bu saldırıları düzenleyen IŞİD, ABD’nin Irak’tan çekilmesiyle güç kazanan ve Irak ile Suriye topraklarında bir İslam devleti kurma iddiasında olan bir terör örgütüdür (Erdoğan ve Deligöz, 2015, s.16-17). Bu amaca rağmen en çok Türkiye ve Fransa’nın hedef alındığı saldırılarda bu amaçla ilişkisi olmayan yüzlerce insan hayatını kaybetmiştir. Suriye’de bir iç savaş olarak başlayan durumun IŞİD’in bugün geldiği noktadaki rolü göz önünde

¹⁷ 9 Eylül 1993 yılında Hırvatistan’da ateşkes anlaşmasının güvenliğini sağlayan Kanada taburunun olduğu Medak Pocket bölgesinde yaşayan Sırlara yönelik Hırvatların yapmış olduğu taarruz.

¹⁸ 11 Temmuz 1995 yılında Bosna-Hersek’in Srebrenitsa kentinde, bölgenin güvenliğinden sorumlu NATO’ya bağlı bir tabur olmasına rağmen yaşanan soykırım.

bulundurulduğunda, artık tehditlerin sınırlardan çok daha kolay geçebildiği gerçeği daha rahat görülecektir.

Bu nedenle gücü yeten devletler için ulusal sınırların savunması artık çok uzaklardan başlamaktadır (Von Bredow, 2006, 94). 11 Eylül saldırılarından sonra Bush doktrini içerisinde önleyici saldırı¹⁹ (preemptive strike)²⁰ olarak tanımlanan bu hareket biçiminin arkasında yatan mantık savunmayı kendi sınırlarının ötesinden başlatmaktır. Artan refah düzeyi, toplumun bedel ödeme isteğini azalttığı için güçlü devletlere savaşların başka topraklarda yapılması daha çekici gelmektedir. AB ülkelerinin Suriye sorunu konusunda mülteci krizi kapılarına dayanmadan önce bir şeyler yapmamaları, para ve serbest dolaşım hakkı gibi ödünler karşılığında mülteci yükünün Türkiye tarafından omuzlanmasını istemeleri bu durumun tipik bir örneği olarak verilebilir.

Silahlı kuvvetlerin görevlerine yönelik diğer bir değişim ise askeri harekatlara yönelik beklentide yaşanmıştır. Geçmiş tecrübelerden hareketle, muzaffer ordu (war winning) anlayışından jandarma ordu (constabulary force) anlayışına doğru bir geçiş söz konusudur (Kümmel, 2006, s.411). Diğer bir deyişle artık devletler ordularından düşmanın mutlak mağlubiyetini değil, ilgi alanında kendi çıkarlarını gerçekleştirebilecek bir düzenin sağlanmasını beklemektedirler.

Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta ordudaki bu yeni görev tanımlarının dış güvenlik ve caydırıcılık görevlerinin muadili değil, tamamlayıcıları olduğudur. Beliren bir dış tehdit karşısında şiddet kullanmak hala silahlı kuvvetlerin temel vazifeleri arasındadır (Lindemann ve Martin, 2006, s.100). Bunun bir sonucu olarak, baskın asker tipi kısmında da belirteceğimiz gibi, askerler bir yandan şiddet kullanma uzmanları olmaya devam ederken, diğer yandan da diplomatik ve empatik olmayı öğrenmek zorundadırlar (Kümmel, 2006, s.432).

¹⁹ Bush doktrini içerisinde yer alan önleyici saldırının özünü, hasım devlet ve terör örgütlerine karşı olası saldırıyı engellemek veya etkilerini azaltmak maksadıyla tek taraflı askeri hareket düzenlemektir (Gupta, 2008, s.181)

²⁰Bu tanım göz önünde bulundurulduğunda 2013 yılında İç Hizmet Kanunundan kaldırılan "kollama" görevinde çok da farklı bir şey olmadığı görülecektir. Diğer bir deyişle on yıl önce ABD tarafından kendi güvenliğini artırmak amacıyla ortaya konulan kavram, 2013 yılında Türk mevzuatından çıkartılmıştır.

TSK İç Hizmet Kanununun 2013 yılında değiştirilen 35.

maddesinde TSK'nın vazifesi

“...yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır”

şeklinde tanımlanmıştır.

Yine TSK içerisindeki kuvvet komutanlıklarının eşgüdüm içerisinde çalışmasından sorumlu olan Genel Kurmay Başkanlığının internet sayfası incelendiğinde Türk Silahlı Kuvvetleri için ön görülen vazifelerin (www.tsk.tr, erişim tarihi 30.12.2015):

- Caydırıcılık
- Güvenlik / Harekât Ortamının Şekillendirilmesi,
- Savaş Dışı Harekât (Talep edildiğinde Terörle Mücadele alanında kolluk kuvvetlerine destek vermeye devam etmek ve Doğal Afet Yardım Harekâtına destek sağlamak; Barışı Destekleme Harekâtı)
- Kriz Yönetimi,
- Sınırlı Güç Kullanımı,
- Konvansiyonel Harp

olduğu görülecektir. Bu görevler listesi ve konvansiyonel harbin bu listede en son sırada yer alıyor olması Türkiye'nin bu başlık altında Moskos'un modeli ile uyumlu olduğunu göstermektedir.

4.3. KUVVET YAPISI (FORCE STRUCTURE)

Silahlı kuvvetler içinde buldukları çevre ile karşılıklı etkileşim içerisindeki açık sistemlerdir (Manigart, 2006, s.323). Bu nedenle bir ülkede tehdit algısı değiştiğinde, bu tehditle başa çıkmak için kurulmuş olan yapı da değişecektir. Fransa ve Amerika'daki demokratik devrimlerin de etkisiyle kabul gören yurttaş

asker kavramı, kitle ordularına geçilmesinin önünü açmıştır (Akyürek vd., 2014, s.146). Soğuk savaş dönemine kadar pek çok devlet kitle ordularına sahipti. Bu asker alma sistemine sahip bir devletin varlığını devam ettirebilme başarısı, halkını seferber edebilme ve onları savaşa hazırlayabilme yeteneğine bağlıdır. Subay, astsubay ve uzmanlar mevcut olsa da bu orduların çoğunluğunu zorunlu askerlik hizmetini yapan askerler oluşturmaktaydı (Moskos, 2000, s.16-18).

Soğuk savaş döneminde İngiltere ve İrlanda hariç Avrupalı devletler kitle ordusuna dayanmıştır. Dünyada ise bu devletlere ABD ve Kanada eklenmekteydi (Manigart, 2006, s.332). Ancak soğuk savaş döneminde, teknolojiye ilerlemeler sonucunda teknik alanlarda uzmanlaşma bir kural haline gelmiştir.

Günümüzde gelişen teknoloji emek yoğun bir istihdam biçimi olan kitle ordularını kullanışsız hale getirmiştir. Ayrıca kitlesel imha yapabilen silahların olduğu bir dünyada kitle ordularına sahip olmanın çok da bir anlamı kalmamaktadır. Bu nedenle Batılı demokrasilerde soğuk savaş sonrası eğilim orduları küçültmek ve gönüllü hale getirme yönündedir (Akyürek vd., 2014, s.7). Diğer bir deyişle, Batılı devletler ölçek ekonomilerinden esnek üretime geçtikleri gibi kitle ordularından sermaye yoğun nitelikte profesyonel ordulara geçmektedirler (Manigart, 2006, s.331). Bu trendin istisnaları İsviçre ve İsrail'dir (Williams, 2000, s.267).

Tablo 7: Bazı Ülkelerin Silahlı Kuvvetler Personel Sayılarındaki Değişim

ÜLKE	1980	2000	DEĞİŞİM ORANI	MEVCUT DURUM
Belçika (1994)	87,900	39,250	-55	38,100
Kanada	78,646	59,100	-25	-
Danimarka	35,050	21,810	-38	22,650
Fransa	494,730	294,430	-40	326,400

(2001)				
Almanya (2011)	495,000	321,000	-35	234,000
Yunanistan	181,500	159,170	-12	166,000
İtalya (2004)	366,000	250,600	-32	289,000
Lüksemburg	660	899	+36	1500
Hollanda (1997)	114,980	51,940	-55	46,870
Norveç	37,000	36,700	-28	
Portekiz (2004)	59,540	44,650	-25	41,500
İspanya (2001)	342,000	166,050	-51	127,500
Türkiye	567,000	609,700	+8	401,119
İngiltere (1960)	329,204	212,450	-35	220,500
ABD (1973)	2,050,000	1,365,800	-33	

Not: Ülke isimlerinin altındaki tarihler, ilgili ülkede zorunlu askerliğin kaldırıldığı tarihlere aittir. Lüksemburg'da zorunlu askerliğin olduğuna ya da kaldırıldığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Mevcut durum verilerinde rezerv kuvvetler dahil edilmemiştir. Jandarma teşkilatı olan ülkelere Türkiye hariç sayı eklenmiştir.

Kaynak: The Military Balance, 1980-1981 ve 2000-2001'den akt. Maligart, 2006, s.332; Mevcut durum verileri www.armedforces.co.uk (Erişim tarihi 30.05.2017) www.milscint.com (Erişim tarihi

31.05.2017) sitelerinden derlenmiştir.

Çeşitli nedenlerle zorunlu askerlik sisteminin kalkmadığı ülkeler arasında yükümlü olarak silah altında bulunanların toplam silahlı kuvvetler personeline oranı arasında da farklılıklar yaşanmaktadır. Bazı ülkeler %60-70'lik bir oranı koruyarak kitle ordusu olma özelliğini koruyan karma bir sistem uygularken diğer bazı ülkeler bu oranı %20'ler civarına çekerek profesyonele daha yakın bir karma sistem uygulamaktadırlar. İlk gruba giren ülkeler için Türkiye, İran, Ermenistan, Azerbaycan, İsrail, Mısır, Cezayir, Güney Kore, Rusya ve Kuzey Kore örnek olarak verilebilir. Zorunlu askerlik uygulamasına devam eden, ancak postmodern eğilimi daha güçlü takip eden ülkelerin ise sayısal olarak küçülen ordular içerisinde hizmete alınan sivil personel sayısı, yasallaştırdıkları alternatif kamu hizmeti ve bu sayede düşen zorunlu asker oranları ile hantal kitle ordusu tasnifi dışında kaldıkları görülmektedir (Akyürek, 2010, s.6).

Yeni tehdit algılarının eski tehditlere eklendiği, asli görev tanımlarına yeni görevlerin eklendiği postmodern dönemde silahlı kuvvetler bu tehditleri karşılaması gereken kuvvet yapılarını, geçmişe oranla daha düşük bütçelerle oluşturmak zorundadır. Bunun sonucu olarak askeri karar vericiler arasında popülerlik kazanan iki kavram mevcuttur: Esneklik ve askeri sınıflar arası birleşmedir.

Esneklik iki farklı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Birinci kullanımda esneklik, belirsizliğin yüksek olduğu yerde her duruma karşı hazırlıklı olmaya çalışmak anlamında kullanılmaktadır. Böyle bir esnekliğe ulaşma çabası anlaşılabilir olsa da ihtiyaçlar ve imkanlar göz önünde bulundurulduğunda gerçekçi değildir. Ayrıca bu alternatifte elinden her işin gelmesi ancak hiç bir işte uzman olamama gibi bir risk bulunmaktadır. İkinci kullanımda esneklik, mümkün tehditleri değerlendirip en olasılar için hazırlanmak anlamına gelmektedir.

Özellikle Batı dünyasında asker sayılarında yaşanan azalmanın bir amacı da olası tehditleri karşılayabilecek daha esnek kuvvet yapıları meydana getirebilmektir. Çünkü kurumlar büyüdükçe yapısal farklılaşma artar ve kontrol için ihtiyaç duyulan kademe sayısı yükselir. Bu onları katı (rigid) bir hale getirir. Bu nedenle günümüzde sivil işletmelerde olduğu gibi silahlı kuvvetlerde de

niceliksel büyüklük yerine hız ve esneklik tercih edilmektedir. Nicelik olarak küçülmüş, hiyerarşik olarak basıklaşmış bir yapının, çağın ihtiyaçlarını karşılama konusunda daha başarılı olacağı öngörülmektedir (Manigart, 2006, s.331).

Kuvvet yapısı planlaması yapılırken her tercihin bir vazgeçiş olduğu hatırlanmalıdır. Örneğin Bosna ve Kosova barışı destekleme hareketleri ve Afganistan hareketi gibi hareketleri daha olası olarak gören bir devlet daha hafif piyade ve özel kuvvetler temelli bir yapı oluşturacaktır. Fakat bu ancak zırhlı piyade birliklerinden feragat etme karşılığında olabilir. Bu vazgeçiş göze alabilmenin bir yolu savunma paktları olabilir; ancak bu sefer de kendi güvenliğinizi başka devletlere ipotek ettirmiş olursunuz (Kümmel, 2006, s.413). Dolayısıyla kuvvet yapılanmasına karar verirken devletlerin tanımladıkları görevlerin ne kadarını mevcut bütçeleriyle yapabilecekleri ve müttefiklerine ne kadar güvenebilecekleri son derece önemli sorulardır.

Ulusal savunması konusunda aslan payını yerel kaynaklara dayandıran hiç bir devlet konvansiyonel bir savaş ihtimalini yok saymamakta ve buna yönelik hazırlık yapmaktadır. Bunun en temel sebebi konvansiyonel savaş ihtimalinin azalmış olmasına rağmen sıfırlanmamış olması ve konvansiyonel bir savaş için gerekli olan kapasitenin kısa sürede elde edilemez oluşudur (Kümmel, 2006, s.408).

Orduda kuvvet yapılanması alanında popüler ikinci kavram mor eğilim (purple trend) olarak adlandırılan askeri sınıflar arası birleşme (interservice integration) kavramıdır. Farklı komutanlıklar altında uzmanlaşan birimlerden, belirli bir durum ortaya çıktığında ihtiyaç duyulan oranlarda birleştirilerek eşsiz bir kuvvet yapısı oluşturulmaktadır. ABD'de (building blocks), Birleşik Krallık'ta (force packages), Fransa'da (modular configuration of forces) olarak adlandırılan bu kuvvet yapısı (Kümmel, 2006, s.414; Manigart, 2006, s.336) biçimini silahlı kuvvetlerin İKEAlaşması olarak da adlandırabiliriz.

Günümüzde TSK, postmodern eğilimle uyumlu olarak kuvvet yapısını daha basık hale getirmeye, hareket ve ateş kabiliyeti yüksek, esnek bir yapıya kavuşmaya çalışmaktadır. Bu çabaya örnek olarak alayların ve tümenlerin kaldırılarak daha

az hiyerarşi kademesine sahip birlikler kurulmuş olması verilebilir (Şatana, 2008, s.368).

Günümüzde mevcut veriler ve görüşler, artan refah düzeyiyle birlikte, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde zorunlu askerliğe karşı direncin ve isteksizliğin arttığını ve profesyonel ordulara katılımın yetersiz olduğunu göstermektedir. Türkiye için de durum çok farklı değildir. Akyürek ve Yılmaz'ın çalışmasında (2013) Türkiye'de zorunlu askerlik sisteminin kaldırılıp profesyonel orduya geçilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı %65,4'tür. Zorunlu askerliğin bireylerin meslek ve kariyer hedeflerini olumsuz etkilediği görüşünü savunan kişilerin oranı ise %61,1 olarak tespit edilmiştir. Akyürek çeşitli sebeplerle askere alınamayan kitlenin sürekli büyümesinin, bedelli askerlik için artan talep ve beklentilerin, zorunlu askerliğe yönelik tepkilerin kamuoyuna ulaşma konusunda daha örgütlü biçimde konmasının zorunlu askerliğin toplum nezdinde meşruiyetini kaybettiği tespitini doğruladığını ifade etmektedir (Akyürek, 2010, s.17).

TSK, profesyonelleşme çabası içerisinde olmasına rağmen zorunlu askerlik sistemini sürdürmektedir ve yakın gelecekte bu sistemde bir değişiklik olması beklenmemektedir. Terörizm ile mücadele, kolluk kuvvetlerini destekleme, barışı destekleme gibi hareket biçimleri iyi eğitilmiş uzmanlardan oluşan küçük, esnek birlikler talep etmesine rağmen, Türkiye zorunlu askerlik sisteminden vazgeçmemektedir. Bu açıdan bakıldığında Türk Silahlı Kuvvetlerinin Moskova'nın modeline uyum sağlama arzusunda olduğu, ancak başarılı olamadığı söylenebilir.

Türkiye'nin bu durumu Karl Haltiner'in (1998), bir devletin kitle ordusundan vazgeçebilmesi için gerekli olduğunu öne sürdüğü üç koşul ile uyumludur: Bir savunma ittifakının (NATO gibi) parçası olarak elde edilen güvenlik şemsiyesinin varlığı; sınırlara yönelik bir tehditten uzak olma ve uluslararası barışı destekleme hareketlerine düzenli olarak katılma konusunda istekli olma (akt. Kümmel, 2006, s. 411). Örneğin Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de sınırlarına yönelik tehdit algıları devam ettiği için zorunlu askerlik uygulamasında devam etmektedirler. Yine bir savunma ittifakının parçası olmayan Finlandiya ve

İsviçre'de de gönüllü orduya geçilmemiştir.

Gönüllü askerlik sistemi dikensiz gül bahçesi değildir. Profesyonel ordu da kendi sorunlarını beraberinde getirmektedir. Gönüllü askerlik sistemine geçen ülkelerin yaşadığı en büyük problem personel teminidir. Bu ordular artık hayatta kalmak için iş gücü piyasasındaki rekabete dahil olmak zorundadırlar. Çağdaş koşullar altında özelde silahlı kuvvetler, genelde kamu sektörü, yetişmiş personelini elde tutma konusunda sıkıntı yaşamaktadır (Manigart, 2006, s.335). Bu durum silahlı kuvvetler için yeni bir durumdur. Kurum personel çekebilmek için artık yeterli cazibeye sahip koşullar ve kariyer imkanları sunmalıdırlar (Manigart, 2006, s.335).

Rand'a göre "... gönüllü bir ordu, özgür bir ülkeyi savunmanın tek doğru, ahlaki ve pratik yoludur. Özgür bir ülke bir yabancı saldırısına karşı asla gönüllü eksikliği duymamıştır." (2004, s.296-299'dan akt. Akyürek, 2010, s.14). Bununla birlikte bir saldırı olduktan *sonra* bulunacak gönüllülerin hem saldırıyı yapanları planlama aşamasında nasıl caydıracakları hem de saldırıdan sonra ne kadar etkili olacakları tartışmaya açık bir durumdur. Gönüllü personel bulma veya mevcut olanı elde tutma konusunda yaşanacak başarısızlıklar ya sayısal olarak eksik kalmayla ya da standartları düşürmekle sonuçlanacaktır.

Yetişmiş personeli sivil sektörlere kaptırmamanın bir yolu zorunlu hizmet süresi uygulamasıdır. Silahlı kuvvetler, personele yaptıkları yatırım oranında belirli bir süre hizmet etme zorunluluğu getirmektedir. Bunun anlamı zorunlu hizmet süresini tamamlamayan personelin istifa etme hakkı olmadığıdır. TSK için başta pilot ve doktorlar olmak üzere zorunlu hizmetin süresi sık sık kamuoyunda tartışılmıştır²¹. 2012 yılında AB uyum reformları kapsamında 10 yıla düşürülen zorunlu hizmet süresi, 15 Temmuz sonrası büyük miktarda personelin ihraç edilmesi nedeniyle oluşabilecek personel sıkıntısını engellemek amacıyla 15 yıla

²¹ Örneğin CHP milletvekili Umut ORAN, 2014 yılında Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz'ın cevaplaması için meclise sunduğu bir yazılı soru önergesinde 2002-2013 yılları arasında toplam 291 savaş uçağı pilotunun istifa ettiğini, bu 291 kişinin 110'unun 2013 yılında istifa ettiğini, 2014'te de istifa eden 74 kişi ile birlikte 12 yıllık sürede istifa eden pilotların yarısının son iki senede istifa etmiş olmalarının nedenlerini sormuştur.

çıkartılmıştır (TSK Personel Kanunu, 926, Md. 112)²².

Silahlı Kuvvetler personelinin temininde sıkıntı yaşayan ülkeler sorunun bir bölümünü muharebeyle ilişkili olmayan hizmetleri dışarıdan satın alarak çözmektedirler (Manigart, 2006, s.335). Ancak bu çözüm, bu alanda gelişmiş bir sektörün varlığına ihtiyaç duymaktadır. Özellikle Türkiye gibi farklı coğrafi koşulların bulunduğu ve sınır güvenliğinin silahlı kuvvetlere ait olduğu bir ülkede “dağ başındaki” hudut karakollarına hizmet götürmeye gönüllü sivil personel bulunması ihtimali oldukça düşüktür.

Profesyonel orduya geçişin getireceği diğer bir sorun, zaten kapalı bir kurum hüviyetinde olan silahlı kuvvetlerin, toplumla olan münasebetinin tamamen kesilerek toplumdan uzaklaşması yani ordu – toplum mesafesinin artması ihtimalidir. Bu ihtimal şu iki soruyu gündeme getirmektedir: Zorunlu askerliğin sona erdirilmesi orduların demokratik ruhlarının, en sağlam demokrasilerde bile kaybolmasına neden olabilir mi? Vatandaşların ordu ile ilişkilerinin kesilmesi kamuoyunun silahlı kuvvetlere ve dış güvenliğe olan ilgisini yok edebilir mi? (Caforio, 2006, s.438). Diğer bir deyişle zorunlu askerliğin kalkması nedeniyle artacak ordu – toplum mesafesi, askerlerin sivil otoriteye itaat etmeme ihtimalini artırırken, sivillerin silahlı kuvvetlerin sorunlarına ve ülke güvenliğine yönelik ilgisini de azaltabilir.

4.4. BASKIN ASKER TİPİ (DOMINANT MILITARY PROFESSIONAL)

Soğuk savaş öncesi dönemde silahlı kuvvetler içerisinde komutanlardan beklenen sevk ve idare sanatında mahir liderler olmalarıydı. Ancak muharebe sahasında kullanılan teknoloji karmaşıklıktıkça fiziki kuvvet yerini teknolojik yeterliliğe bırakmıştır. Bunun sonucu olarak da geç modern dönemde komutanların yönetici teknisyenler (managerial technician) olmaları beklenir hale gelmiştir. Postmodern dönemin şartları ise komutanların sivil ortamda eğitim görmüş akademisyen asker (soldier-scholar) ya da medya ve uluslararası

²² Karşılaştırma için zorunlu hizmet süresi ABD’de 8 yıl (Kara Kuvvetlerinde 2-5 yılı; Deniz Kuvvetlerinde 2 yılı; Hava Kuvvetlerinde 4 yılı aktif görev olmak şartıyla); Kanada’da 3-9 yıl; Almanya’da 8-23 ay – 12 yıl; İsrail’de subaylar için 4 yıl, pilotlar için 9 yıl; Fas’ta 18 ay; İtalya ve Fransa’da 1 yıldır. Bilgiler CIA World Factbook, “Military Service and Obligation” sayfasından derlenmiştir (www.cia.gov Erişim tarihi 30.05.2017)

kurumları koordine edebilecek diplomat askerler (soldier-statesman) olmalarını talep etmektedir (Moskos, 2000, s.19).

Bu değişimin en temel nedeni, teknolojik gelişmenin yanı sıra görev tanımındaki değişimdir. Barış destekleme veya insani yardım hareketi gibi savaş dışı hareket biçimlerinde diğer ülke ordularıyla işbirliği yapma, yerel halk ve sivil toplum örgütleriyle diyalog içerisinde olma ihtiyacı yeni bir kurum kültürünün doğmasına neden olmaktadır, çünkü konvansiyonel muharebeler için gereken zihinsel ve bedensel hazırlık ile savaş dışı hareketleri yürütmek için gereken nitelikler birbirinden farklıdır ve ikinci tip hareket biçimi özellikle askeri kültürü sivil kültüre yaklaştırmaktadır (Akyürek vd., 2014, s.8 ve 67).

Her dönemin kendi baskın asker tipini getirmesi, eski tiplerin tamamen istenmedikleri bir konuma geriledikleri anlamına gelmemektedir. Özellikle iç ve dış tehdit algısının yüksek olduğu toplumlarda askerlerden geçmiş dönemin özelliklerini korurken, yeni döneme ayak uydurmaları istenmektedir (Williams, 2000, s.268). Bu nedenle postmodern ordu eğilimini takip etme konusunda üzerinde durulması gereken sorulardan biri sivillerinkine yakınlaşan askeri kültürün, konvansiyonel muharebe şartlarında da ihtiyaçları karşılayıp karşılamayacağıdır.

TSK, farklı asker tiplerini aynı potada eritmeye çalışan silahlı kuvvetlerden biridir. TSK bir taraftan eğitim kurumlarını lisans düzeyinde mühendis ve eşidi mezun verebilecek, kurum içi enstitüler ile lisansüstü eğitim yapabilecek şekilde organize ederken, diğer taraftan özel eğitilmiş, komando olarak tabir edilen, birliklerinin sayısını artırmaktadır.

Bu durum bir kafa karışıklığından değil, Türkiye'nin jeopolitik konumundan kaynaklanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, bir yandan iç güvenlik kapsamında terör örgütlerine karşı iç güvenlik hareketi ve mahdut hedefli sınır ötesi hareketler (örneğin Fırat Kalkanı Hareketi) icra etmekte; diğer yandan Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan, Lübnan gibi ülkelerde barışı destekleme hareketlerine çok uluslu güçlerin bir parçası olarak katılmakta, Katar'da askeri üs, Somali'de askeri okul kurmaktadır. İlki savaşçı özellikleri, ikincisi diplomat özellikleri talep eden bu

iki farklı görev alanı içerisinde TSK, vazifesini yapabilmek için iki asker biçiminde de personel yetiştirebilecek şekilde yapılanmaktadır.

Bununla birlikte bu iki farklı asker tipi arasında önceliğe sahip olanın diplomatik özellikler olduğu söylenebilir. Bu iddiayı desteklemek için TSK'nın en tepesine, yani Genelkurmay Başkanlığı yapmış komutanların meslek safahatlarına bakmak yeterli olacaktır (www.tsk.gov.tr Erişim tarihi 30.12.2015)²³. Örneğin 1966 yılına kadar genelkurmay başkanlığı yapmış olan 12 komutanın tamamı 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşına katılmışlardır. 1952 yılında NATO'ya kabul edilen Türkiye'nin herhangi bir NATO birliğinde görev yapmış ilk genelkurmay başkanı 1972-73 yılları arasında görev yapan Org. Faruk GÜRLER'dir. Org. Faruk GÜRLER'den sonra gelen üç genelkurmay başkanının da NATO görevi bulunmamaktadır. Sonuç olarak bu tarihe kadar diplomatik özelliklerden çok savaştı özelliklerin tercih edildiği söylenebilir.

1983 yılından sonra ise görev yapan 12 genelkurmay başkanından sadece üçünün NATO görevi bulunmamaktadır (Org. Nurettin ERSİN, Org. İ. Hakkı KARADAYI ve Org. Necdet ÖZEL). Bu üç komutandan sadece Org. Necdet ÖZEL'in uluslararası bir görevde çalışmışlığı bulunmamaktadır. Org. Nurettin ERSİN İran'da Türk Askerî Müşavirliği, Org. İ. Hakkı KARADAYI ise Şam Kara Ataşeliği görevinde bulunmuştur. Genelkurmay başkanlarının mesleki safahatlarında artan oranda NATO ve çok uluslu güç kadrolarında yapılmış görevlerin bulunması, 1980'lerden itibaren diplomatik özelliklerin daha önemli hale geldiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Başka bir açıdan yaklaşmak gerekirse, terörle mücadele deneyimi göz önüne alınabilir. Türkiye'nin güneydoğusunda yoğunlaşan PKK terörüne karşı mücadele eden Kara Kuvvetleri birliklerinden sorumlu olan birlik Malatya'da konuşlu İkinci Ordu Komutanlığıdır. İkinci Ordu komutanlığı görevini yapmış genelkurmay

²³ Bu güne kadar görev yapmış genelkurmay başkanlarından sadece iki tanesi (Org. İbrahim Feyzi Mengüç ve Org. Ragıp Gümüşpala) kara kuvvetleri komutanlığı yapmamışlardır. Org. İbrahim Feyzi Mengüç bu göreve Askerî Yargıtay Başkanlığına vekaleten atanmış ve bir yıl süreyle görev yapmıştır. Org. Ragıp Gümüşpala ise bu görevde iki aydan daha kısa bir süre kalmıştır. Bu bilgilerden hareketle diplomatik niteliklerin savaştı niteliklerden üstün tutulduğu iddiasının kara kuvvetleri için de geçerli olduğu söylenebilir.

başkanı sayısı (1984'ten günümüze görev yapan 11 komutandan) 1'dir (Org. Necdet ÖZEL). Polis teşkilatı ile birlikte iç güvenliğin asli sorumlusu olan Jandarma Genel Komutanlığı görevinde bulunmuş genelkurmay başkanı sayısı 3'tür (Org. Nurettin ERSİN, Org. Işık KOŞANER, Org. Necdet ÖZEL). Komando veya özel kuvvetler geçmişi olan tek genelkurmay başkanı Org. Işık KOŞANER'dir.

Her ne kadar genelkurmay başkanı gibi üst düzey bir yönetici için diplomatik özelliklere sahip olmak bir zorunluluk olsa da, üst kademe yönetici adaylarında savaştı özellikler yerine diplomatik özelliklerin tercih edildiğini gösteren örneklerin varlığı, alt kademedeki personelin kendi yönelimini belirlerken verecekleri kararı etkileyeceği söylenebilir.

4.5. SİLAHLI KUVVETLERE YÖNELİK TOPLUMSAL TAVIR (PUBLIC ATTITUDE TOWARD MILITARY)

Moskos kağıt üzerinde silahlı kuvvetlere yönelik toplumsal tavır ile ulusa yönelik tehditler arasında doğru orantılı bir ilişki olduğunu, ancak gerçek durumun bu kadar doğrusal olmadığını söylemektedir. ABD özelinde iki dünya savaşı döneminde de, ama özellikle ikinci dünya savaşı esnasında, toplumu silahlı kuvvetlere verdiği destek üst seviyededir. Kore ve Vietnam savaşlarında bu destek azalmış olmakla birlikte toplumsal tavır destekleyici karakterini korumuştur. Ancak zorunlu askerliğe yönelik tepkiler arttıkça özellikle aydın kesim içerisinde daha eleştirel bir tavır doğmuştur. Bu nedenle geç modern dönemdeki tavır çelişik (ambivalent) olarak tanımlanabilir. Post modern dönemdeki toplumsal tavır ise kayıtsız olarak isimlendirilebilir. Zorunlu askerliğin kalkmasıyla toplumdan uzaklaşan silahlı kuvvetler, toplumun ilgisini kaybetmiştir. Örneğin Moskos'a göre bir ülkenin kabul edebileceği zayıat oranı, hayatı riske atılan üst sınıf gençlerin varlığı ile doğru orantılıdır (Moskos, 2000, s.19-20). Alt ve orta sınıftan gelen gönüllü askerlerin oluşturduğu bir ordunun verdiği zayıat, zorunlu askerliğin olduğu bir ordunun verdiği zayıattan daha kabul edilebilir durmaktadır.

Tablo 8: Avrupa Ülkelerinde Silahlı Kuvvetlere Duyulan Güven

ÜLKE	1981	1990	1997	2000
Almanya	53	40	60	66
İspanya	63	42	56	65
Fransa	55	56	54	68
İtalya	56	48	55	67
Hollanda	43	32	53	74
İngiltere	82	81	74	83
AB	-	-	61	71

Kaynak: Manigart, 2000, s.327.

Yukarıda 1981-2000 yılları arasında Avrupa ülkelerinde silahlı kuvvetlere duyulan güvendedeki değişimi gösteren bir tablo bulunmaktadır. Görüleceği üzere soğuk savaşın bittiği 1990 yılında, ordulara duyulan ihtiyacın azaldığı fikrine paralel olarak duyulan güven en alt seviyeye inmiş, ancak 2000'e doğru güven tekrar artmıştır. Manigart bunun sebebinin barışı destekleme ve insani yardım gibi kamuoyu nezdinde şerefli görevler yapılmasının yarattığı olumlu intiba olabileceğini ifade etmektedir (Manigart, 2000, s.327).

Post modern dönemde silahlı kuvvetler gerek Türkiye'de gerekse AB üyesi devletlerde en güvenilir kurum olmuştur. Aşağıda eurobarometer değerlerine göre Türkiye ve AB genelinde çeşitli kurumlara duyulan güven oranları sunulmuştur.

Tablo 9: Türkiye ve AB'de Çeşitli Kurumlara Duyulan Güven

KURUMLAR	2005		2010	
	TÜRKİYE	AB	TÜRKİYE	AB

SİLAHLI KUVVETLER	88	68	70	70
ADALET	69	47	53	47
MECLİS	72	35	47	31
YAZILI BASIN	38	45	27	42
HÜKÜMET	72	31	44	28
POLİS	73	65	60	64

Kaynak: Eurobarometer 64/74, 2005-2010.

Görülebileceği üzere hem Türkiye’de hem de AB’de, her iki yıl için de, en çok güven duyulan kurum silahlı kuvvetlerdir. Hatta 2005 yılı için Türkiye(%88), Finlandiya’dan (%89) sonra Avrupa’da silahlı kuvvetlere duyulan güvenin en yüksek olduğu ülkedir (Eurobarometer 64, 2005, s.10).

Dünya değerler araştırması verilerine göre Türkiye’de kurumlara çok güveniyorum ve oldukça güveniyorum diyen insanların oranı aşağıdaki tabloya çıkartılmıştır

Tablo 10: Türkiye’de Kurumlara Duyulan Güvenin Zaman İçerisindeki Seyri

KURUMLAR	1989- 1993	1994- 1998	1999- 2004	2005- 2009	2010- 2014	TOPLAM
TSK	58	70	60	65	44	61
(86)	32	23	25	22	30	25
POLİS	30	36	37	43	48	38
(71)	32	35	32	33	37	33
ADALET	27	34	24	38	28	32

(69)	35	36	33	38	39	37
HÜKÜMET	16	18	17	22	25	20
(51)	27	33	29	32	34	31
MECLİS	26	16	14	22	17	18
(50)	29	34	28	33	37	32
BASIN	14	15	9	9	9	10
(36)	26	33	25	21	31	26

Not: Her kurum için ilk satır çok güveniyorum (a great deal), ikinci satır oldukça güveniyorum (quiet a lot) diyen kişi oranlarını göstermektedir

Kaynak: Dünya Değerler Çalışması www.worldvaluessurvey.org Erişim tarihi 17.03.2016

Bu çalışmada da görüleceği üzere TSK 1989-2014 yılları arasında en güvenilir kurum olma özelliğini korumuştur. TSK'ya duyulan güvenin neden bu kadar yüksek olduğunu anlamak için TSK'nın sahibi olduğu mirasları kısaca incelememiz gerekir. Nasıl ki Anglo-Sakson toplumlarda askere duyulan güvensizliği anlamak için Cromwell'in bıraktığı olumsuz mirasa bakmak gerekliyse²⁴ TSK'nın Türk toplumu ile olan ilişkisini anlayabilmek için de TSK'nın varisi olduğu şu üç miras göz önünde bulundurulmalıdır:

- Osmanlı'ya karşı modernleşmeyi ve batılılaşmayı savunan ve siyasete aktif katılıma izin veren Genç Türklerin mirası,
- Kurtuluş Savaşından kalan, orduyu kamuoyu önünde meşrulaştıran miras,
- Atatürk'ten kalan ve orduya laikliğin, demokrasinin ve cumhuriyetin

²⁴Cromwell dönemi ve sivil – asker ilişkilerine yönelik kısa fakat güzel bir özeti için Akyürek vd., 2014, s.97-106 incelenebilir. Birand, ABD, Avrupa ve Japonya'da, yaşanan dünya savaşlarının ve bu bağlamdaki felaketlerin de etkisiyle silahlı kuvvetler gerekli oldukları düşünülen ancak varlıklarına şüpheyle bakılan kurumlar durumunda olduklarını ifade etmiştir: "Batı Avrupa'da ordulara sempatiyle bakılmaz. Daha çok <<felaket getirebilecek>> unsur olarak görülürler... Ordu demek iyi kontrol edilmediği takdirde savaşa yol açabilecek kurum demektir." (Birand, 1986, s.201. Vurgu yazara aittir).

korunması görevleri veren miras (Güney ve Karatekelioğlu, 2005).

Bu mirasa Osmanlı İmparatorluğunun büyüklük döneminden itibaren ordunun neredeyse bütünüyle devletle özdeşleşmesini (Hale, 1996, s.14) de eklediğimiz zaman TSK'ya duyulan toplumsal güveni daha iyi anlayabiliriz. TSK'nın sivil kurumlara, özellikle siyaset kurumuna nazaran daha güvenilir olarak algılanması, idare alanında sahip olunan özerkliği kuvvetlendiren bir husustur (Akyürek vd., 2014, s.147). Bu toplumsal güven ve özerklik, TSK'nın siyasi müdahalelerinin başlıca kolaylaştırıcıları olmuşlardır (Şatana, 2008, s.372).

Hofstede'in çeşitli toplumları güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik – toplulukçuluk, erillik – dişillik, kısa döneme - uzun döneme odaklılık olmak üzere beş farklı boyutta incelediği çalışmasında Türk toplumu güç mesafesi ve belirsizlikten kaçınma eğilimlerinin yüksek ve bireycilik düzeyinin düşük olduğu bir toplum olarak tanımlanmıştır. Bu özelliklerin bir sonucu olarak Türkiye'de toplum her zaman kendisi adına karar alabilecek, yapısında belirsizlik olmayan ve toplumdaki mevcut belirsizlikleri de en aza indirebilecek güçlü bir kurum arayışında olmuş ve TSK'yı çoğu zaman bu role uygun görmüştür (Akyürek vd., 2014, s.34-43).

Ancak her iki çalışmada da öne çıkan bir husus, TSK'ya olan güvende yaşanan azalmadır. Eurobarometer verilerine göre TSK'ya olan güven 2010 yılında, 2005 yılına göre azalmıştır. Ayrıca 2010 yılında silahlı kuvvetlere güvenmeme eğiliminde olduğunu ifade eden kişi oranında Türkiye (%27) AB ortalamasını (%21) geçmiştir. Dünya değerler araştırmasına göre 90'lı yıllarda %90 ve üstü seviyede olan güven, 2014'e gelindiğinde %74'e düşmüştür.

Sonuç olarak Moskos'un modelinde belirttiği toplumsal tavır seyri AB ülkeleri ve Türkiye'de gözlenmemiştir. Genel olarak ordular toplumsal desteklerini korumaktadır. Ancak Moskos'un da öngördüğü üzere (Moskos, 2000, s.19-20) gönüllü ordulara geçiş veya profesyonel personelin silahlı kuvvetler içerisindeki oranının artışıyla birlikte askerlik yapan üyesi bulunan aile sayısı azaldığından insanların askeri konulara olan ilgisi ve bireysel olarak silahlı kuvvetlere destek olmak isteyen kişi sayısı azalmaktadır (Williams, 2000, s.269). Diğer bir deyişle,

insanlar orduları ile gurur duymakta ve gereken vazifenin başarılması konusunda askerlere güvenmektedir; ancak kimse bu işin yapılmasında gönüllü olmak istememektedir. Örneğin Türkiye’de 2014 yılında yapılan bir çalışmada kendisi veya aile üyeleri için subaylığı (giriş yapılabilecek askeri statülerin en prestijlisi) kariyer hedefi olarak görenlerin oranı %37 düzeyindedir (Akyürek vd., 2014, s.207).²⁵

Bu durumun bir kaç sebebi vardır. İlk olarak silahlı kuvvetler meşruiyetlerini devletlerarası çatışmalardan aldıkları (Caforio, 2006, s.437) gerçeğinden hareketle, devletler arası savaş ihtimali azalmış olsa da, ihtimal zihinlerimizden silinmemiştir. Bu nedenle silahlı kuvvetler meşruiyetlerini ve dolayısıyla toplumdan gördükleri desteği korumaktadırlar. Ancak bireyler kendi yaşam süreçlerinde savaşı bizzat yaşamadıkları için kişisel olarak bedel ödemek istememektedirler.

Diğer bir sebep de günümüz postmodern toplumunda her hangi bir şeye sahip olmanın bedelinin ucuzlaşmış olmasıdır. Mevcut kredi imkanları, kitlesel üretim ve reklamlarda yapılan propagandalar herkesin her istediğine istediği anda sahip olabileceğini ima eden bir hava yaratmaktadır ve bu sahiplik için ödenmesi gereken bedel oldukça düşüktür. Böyle yaşamaya alışan insanların, sonunda belki kendilerinin hayatta olmayacakları bir durum için canları pahasına savaşmasını beklemek hayal olacaktır.

4.6. BASIN İLE İLİŞKİLER (MEDIA RELATIONS)

Modern dönemde medya ordunun tamamlayıcı unsurlarından biriydi. Haber yapmak isteyen medya mensupları silahlı kuvvetler personeli ile birlikte hareket etmek zorundaydı. Sansür saklanmaya çalışılmazdı. Geç modern dönemde medya, ordunun bir parçası olmaktan çıkmıştır. Akreditasyon uygulamalarıyla basın sunacağı haberler kontrol edilmeye çalışılmıştır. Postmodern dönemde ise basın bağımsızlığını kazanmıştır (Moskos, 2000, s.20-21). Elbette silahlı kuvvetler kontrolünü devam ettirmek istemektedir ancak medya mensupları bu

²⁵ Akyürek ve Yılmaz (2013)’de anket sorusu olarak sorulmuş ancak eserde kullanılmamış olan veri.

müdahalelere karşı daha uyanıktırlar ve yeni imkanlarla bu çabaları atlatılabilmektedirler (Williams, 2000, s.269). Çoğu kez basın mensupları askerlerden önce olay yerinde olurlar. Kendi ikmallerini kendileri sağlarlar. Daha da önemlisi teknolojideki gelişmeler sayesinde basın artık savaşları naklen yayınlatabilmektedir. Bu açıdan postmodernizmin etkisinin en başarılı örneğini sorumluluk sahasında ne olduğunu öğrenmek için CNN'i izleyen komutan örneğinde buluruz²⁶ (Moskos, 2000, s.20-21).

Türkiye'de asker – medya ilişkileri Moskos'un modelinde belirttiği eğilime uymaktadır. Kurtuluş savaşı döneminde ve savaşın ilk yıllarında medya Cumhuriyeti ve toplumu dönüştürme çabasını desteklemiştir. Bu dönem için medyayı toplumu modernleştirme aracının bir parçası olarak görebiliriz. Soğuk savaş dönemi ise daha sansür ve baskılarla geçmiştir (Şatana, 2008, s.372). Demokrat Parti dönemiyle başlayan medya üzerindeki sansür daha sonraki askeri ve sivil yönetimler tarafından da devam ettirilmiştir. Soğuk savaş sonrası, özgür dünyanın kalanıyla uyumlu olarak medya özerkliğini kazanmışsa da bugün gelinen nokta itibarıyla medya kuruluşlarının devletin sansür, baskı ve yönlendirmesinden ne kadar azade olduğu tartışmalı bir konudur.

Bu başlığı kapatmadan önce üzerinde durulması gereken bir konu da sosyal medyadır. Moskos'un modelinin oluşturduğu dönemde, günümüzdeki yaygınlığa ulaşmadığı için değerlendirmeye alınmamış olan sosyal medya, iletişim ve haberleşme alanında geldiği devasa konum nedeniyle artık dikkate alınması gereken bir değişken haline gelmiştir.

Sosyal medya küreselleşen dünyayı daha da küçültmüştür. Dünyanın herhangi bir yerindeki bir olay artık anlık olarak takip edilebilmektedir. Olay yerine canlı yayın arabası göndermeye gerek kalmamıştır. Olay bölgesinde bulunan ve akıllı telefonu olan herkes artık adeta bir muhabirdir (Sethi, 2013, s.127). Buna ilave olarak sosyal medya, en ucuz ve kolay yol olması nedeniyle dünya nüfusunun genelinde olduğu gibi askerler tarafından da tercih edilmektedir. Ailelerinden uzakta çalışan askerlerin çoğu aileleri ve arkadaşları ile sosyal medya üzerinden

²⁶C.C. Moskos'un Somali hareketına dair kişisel anısı

görüşebilmektedirler (Moe, 2011, s.2).

Sosyal medyanın muazzam genişliği ve uluslararasılığı nedeniyle hiç bir hükümet tam olarak veri akışını kontrol edememektedir. Bu nedenle askerlerin sosyal medya kullanımını güvenlik ihlali riskini artırmaktadır. Ancak iletişimin yeni ama en önemli kanalı haline gelmiş olan sosyal medya silahlı kuvvetler açısından gizlilik uğruna uzak kalınabilecek bir mecra olmaktan çıkmıştır. Özellikle halkla ilişkiler açısından daha etkili bir araç bulunmamaktadır. Ayrıca sosyal medya personelin morali açısından da son derece önemli bir hale gelmiştir (Moe, 2011, s.3-4)

Bu nedenle silahlı kuvvetler hem güvenlik açıklarına izin vermeden kullanmak hem de hareketlerin meşruiyetlerini sağlamak/korumak için bu yeni teknolojiye uyum sağlamaya çalışmaktadır (Knopf ve Ziegelmayer, 2012). 2010'daki Haiti depremi sonrası kurtarma ve tahliye sürecinde sosyal medya kullanımının oynadığı önemli rol sonrası Şubat 2010'da ABD savunma bakanlığı birliklerdeki gizlilik derecesi içermeyen bilgisayarlardan sosyal medya hesaplarına erişimi serbest bırakmıştır (Moe, 2011, s.3-4).

ABD ordusu 2006'dan itibaren resmi sosyal medya hesapları edinmeye başlamıştır. Youtube kanalı 1 Mart 2006, Twitter hesabı Eylül 2007 tarihinde açılmıştır. Instagram hesabı 845 bin kişi tarafından takip edilmektedir.

TSK Youtube kanalını 10 Mart 2015 tarihinde açmıştır. Twitter ve Facebook hesabı bulunmamaktadır. Instagram hesabı 91 bin kişi tarafından takip edilmektedir (www.youtube.com)

4.7. SİVİL ÇALIŞANLAR (CIVILIAN EMPLOYEES)

Modern dönemde, özellikle muharip alanda çalışan sivil sayısı oldukça düşüktür. Geç modern dönem ile bu sayı artmaya başlamıştır. Bu yükselişte artan teknik uzmanlık talebi önemli rol oynamıştır. Postmodern dönemde ise siviller ordunun daha büyük bir parçası haline gelmektedir (Moskos, 2000, s.21).

Örneğin Alman Ordusu'nda 1989 yılında 480.000 askere karşılık 180.000 sivil görevli ve uzman (%27) varken, bugün 250.000 civarında olan aktif askere karşı sivil uzman oranı çok daha fazladır. Britanya Ordusu'nda sivil görevli ve uzman

istihdamının Almanya ve ABD'deki düzeylere hiçbir zaman çıkmadığı görülmektedir. Tehdit algısı bağlamında Türkiye'ye oldukça benzeyen İsrail'e bakıldığında, ordu içindeki sivil personel oranı oldukça küçük ve temel bir kaynak/kategori olmaktan uzaktır. İsrail ve Britanya, orduda sivil çalışanların rolünün artmadığı iki istisnai ülke durumundadır (Akyürek, 2010, s.17-18).

Günümüzde TSK bünyesinde görev yapan sivil personel sayısı 38,915'dir. 401,199 kişilik TSK içerisinde sivil personelin oranı %9'dur (www.milscint.com.tr, Erişim tarihi 30.05.2017). Sivil personel oranının dünden bugüne olan değişimi göz önüne alındığında Şatana'ya göre Türkiye sivil çalışanlar açısından Moskos'un modeline batılı ülkeler kadar güçlü bir şekilde değilse de uymaktadır (2008, s.374).

4.8. KADINLARIN ROLÜ (WOMEN'S ROLE)

Dünyada ve Türkiye'de kadınların silahlı kuvvetler içerisindeki daimi varlıkları sıhhiye sınıfı içerisinde başlamıştır. İlk kadın personel, hemşire olarak görev yapmışlardır. Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Florance Nightgale'in İngiltere'den birlikte geldiği bir hemşire grubuyla beraber Selimiye kışlasında sundukları hizmet, Türk ve dünya kadınlarının askerlik içerisindeki konumlarının seyrini değiştirmiştir (Eken, 2005, s.73).

Bununla birlikte kitle ordularının geçerli olduğu modern dönem boyunca kadınlar muharip birliklerden uzak tutulmuşlardır. Kullanıldıkları durumlarda ise erkeklerden farklı birliklerde görev yapmışlardır. ABD örneğinde bu birlikler WAC (Women's Army Corps) ve WAVES (Women Accepted for Volunteer Emergency Service)'dir (Moskos, 2000, s.22). Hollanda'da 1980'lere, Birleşik Krallık'ta 1990'lara kadar kadınlar için özel birlik uygulamasına devam edilmiştir (Nielsen, 2001).

Geç modern dönemde farklı birlik uygulamasına son verilerek kadrolar kadınlara açılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte kadın personel sayısı düşük oranını korumuştur. Ayrıca bu dönemde cinsiyetler arasında eşitlikten söz edilemez çünkü kadın askerler daha çok yardımcı birliklerde kullanılmış ve yüksek riskli yerlerde görevlendirilmemişlerdir. (Moskos, 2000, s.22).

Postmodern ordularda kadınların rolü büyümektedir. 1976 yılında ABD harp okullarına kadınların alınmaya başlanması bu ülke için bir dönüm noktasıdır (Moskos, 2000, s.22). Norveç kadınların denizaltılarda görev yapmasına izin veren ilk ülkedir ve bu ülkede 1985 yılından beri bütün muharip kadrolar kadınlara açıktır. Danimarka için bu tarih 1988'dir (NATO, 1999; Nielsen, 2001). 1995 yılında ABD kadınların muharip gemilerde görev yapmasına izin verilmiştir. Yine ABD'de kadın savaş pilotları bu dönemde görev almaya başlamışlardır (Moskos, 2000, s.22). Ancak kadın askerlerin durumu her ülkede aynı hızla ilerlememiştir. Örneğin İtalya 1999 yılına kadar kadınların silahlı kuvvetlerde görev yapmasına izin vermemiştir (Nielsen, 2001).

NATO üyesi ülkelerin silahlı kuvvetlerinde görev yapan kadın askerlere ilişkin verilere baktığımızda 1961 yılında 30,000 civarında olan sayının 2001 yılı itibariyle 288,000'e ulaştığı görülmektedir (Nielsen, 2001). 1980-2000 yılları arasında Avrupa ordularında meydana gelen küçülme (bakınız Tablo 7) dikkate alındığında bu ciddi bir artıştır. Dolayısıyla günümüzde kadınların silahlı kuvvetler içerisinde geldikleri nokta, geçmişle kıyaslandığında oldukça önemlidir. Ancak mensubu oldukları silahlı kuvvetlerin genel nüfusuna göre oranları açısından bakıldığında cinsiyete dayalı demografik mesafe hala çok yüksek düzeydedir.

Kadın askerlerin silahlı kuvvetlerdeki mevcudiyetlerindeki bu artışa rağmen cinsiyetler arası eşitlik Moskos'un modelindeki beklenti kadar gerçekleşmemiştir. Ülkenin genel nüfusu içerisinde erkek kadın oranına göre kadın askerlerin oranının son derece düşük olması, belirli kadroların kadın personele kapalı olması ve üst düzeye erişebilen kadın personel sayısının son derece düşük olması gibi sorunlar mevcuttur.

Kadınların zorunlu askerlik sistemine dahil oldukları İsrail'de bile kadınlar daha kısa hizmet süresi ve tehlikeli görevlerden uzak tutulmaları gibi uygulamalarla erkek akranlarıyla eşit olmaktan uzaktırlar. Kadın personel oranı konusunda mevcut sorunlarına rağmen en postmodern pozisyonda bulunan devletler ABD (%15) (Nielsen, 2001; Williams, 2000, s.270) ve Kanada'dır (Nielsen, 2001). Kadın asker istihdamı konusundaki birinciliğine rağmen ABD silahlı kuvvetlerinde kadroların %20'si kadınlara kapalıdır (Nielsen, 2001). Norveç ve Danimarka

devletlerinin silahlı kuvvetler içerisindeki cinsiyet eşitliğine yönelik hassasiyetlerine ve ittifak içerisinde ilk adımları atan devletler olmalarına rağmen kadın personelin toplam personele oranı Danimarka için %5 ve Norveç için %3 gibi düşük bir seviyededir (NATO, 1999; Nielsen, 2001).

Türk tarihinde asker olarak hizmet eden kadınların isimleri mevcutsa da, bu kişiler birer istisna olmanın ötesine geçememişlerdir. Fransa'da ihtilal ordularını savaşa teşvik eden göğsü çıplak kadın²⁷ gibi Türkiye'de kağnısıyla cephaneye taşıyan köylü kadın savaşın sembolü haline gelmişse de, bu ona silahlı kuvvetler safında bir yer kazandırmaya yetmemiştir.

1877-1878 Osmanlı Rus savaşında Erzurum'a kadar ilerleyen düşman kuvvetlerine karşı direnişe kadınların da katıldığı bilinmektedir. Bunlardan en bilineni Nene Hatun'dur. Onun dışında Kara Fatma (Fatma Seher Hanım), Gülizar Onbaşı, Hürmüz adları da bilinmektedir (İnan, 1981, s.77).

Balkan ve Trablusgarp harpleri ile başlayıp Büyük Taarruza kadar devam eden on yıllık savaş dönemi erkek nüfusun büyük bir kısmının cephelerde bulunmasını gerektirmiştir. Bu nedenle, kadın hakları konusunda gelişen bilincin de etkisiyle kadınlar istihdam piyasasında daha güçlü bir şekilde var olmaya başlamışlardır ve silahlı kuvvetler de bu gelişmeden nasibini almıştır (İnan, 1981, s.102-103, Yazıcı, 2011, s.259-260). Örneğin yerli ve yabancı kaynaklarda Çanakkale muharebeleri esnasında cephe gerisinde çalışan Türk kadınlarının yanı sıra cephede, özellikle keskin nişancı olarak çalışan Türk kadınları olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır (Yazıcı, 2011).

Anadolu'nun işgali karşısında Türk kadını cephaneyi arabasında, sırtında taşımış, askeri giydirecek eşyaları hazırlamış, ordunun yiyeceğini yetiştirmiş, vatan savunmasında üzerine düşen görevi yapmıştır. Kütahya – Eskişehir muharebelerinde gösterdikleri yararlılık sonucu 12 kadın madalya kazanmış olup bunlardan Fatma onbaşının rütbesi çavuşluğa yükseltilmiştir. İzmir'in işgalini takip eden dönemde İstanbul'da yapılan protestolarda hatip olarak Halide Edip Adivar'ın yanında bulunanlardan Münevver Saime Hanım, 22 Mayıs'ta

²⁷Halka yol gösteren özgürlük, Eugene Delacroix (1830).

Kadıköy’de yapılan miting sonunda işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmış; daha sonra kaçarak Anadolu’ya geçmiş ve ordu hizmetine girerek çavuş olmuştur. Sırtında cephan taşıyan Elifçik ulusal direnişin sembolü haline gelmiş ve Mehmetçik’in yanında yerini almıştır (Toktaş, 2004, s.253). Bu sembol daha sonra Mustafa Kemal ve Mehmetçiğin heykelleriyle birlikte Ankara’nın Ulus semtine dikilmiştir. Ayşe Anan, Halime Çavuş, Gördesli Makbule, Kılavuz Hatice, Tayyar Rahmiye (İnan, 1981, s.104-109) Asker Saime, Binbaşı Ayşe, Nezahat Hanım, Süreyya Sülün Hanım (Kırkpınar, 2001, s.111-112) adları bilinen Kurtuluş Savaşı’nın diğer Türk kadın kahramanlarıdır.

TSK’da ilk kadın askeri personel 1955 yılında istihdam edilmiştir. Bu tarihten önce TSK içerisinde kadınlar sivil personel olarak görev yapmaktaydı. Aslında bu durum toplumu sekülerleştirme ve modern görüntüsü ile kadını toplumsal hayatın içine yerleştirme gayesine sahip olan Türk İnkılabının ruhu açısından bir tezatlık arz etmektedir. Dünyanın ilk kadın savaş pilotu olan ve Türk Hava Kuvvetleri safında askeri harekatlara katılmış olmasına rağmen Sabiha Gökçen’e bile askeri rütbe verilmemiş olması, Genelkurmaybaşkanı Fevzi Çakmak’ın şahsiyetinde somutlaşan askerliğin kadınlara göre bir iş olmadığı yönündeki düşüncenin bariz bir örneğidir (Toktaş, 2004, s.253-255)²⁸.

TSK saflarının kadın askerlere açılmasında o dönem NATO üyesi ülkelerin silahlı kuvvetlerinde mevcut olan eğilim kadar II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ve bir savaş esnasında ulusun bütün kaynaklarını seferber etmesi gerektiğini ifade eden “total savaş” kavramının etkisi olmuştur (Toktaş, 2004, s.256).

Subay olarak harp okullarından mezun olan kadınlar 1957-61 yılları arasında kıtalarda görev yapmışlardır. Uygulama kültürel uygunsuzluğu nedeniyle 1982 yılına kadar durdurulmuştur. Bu uygulama değişikliğinin nedenine yönelik resmi bir bilgi olmamakla birlikte 1960 darbesinin ve müteakip yıllarda Talat Aydemir’in başında olduğu darbe girişimlerinin orta rütbeli subaylar tarafından gerçekleştirilmiş olmasının, NATO etkisiyle TSK’da başlayan değişime bir tepki

²⁸ Toktaş (2004) Sabiha Gökçen’in hatıralarını anlattığı Atatürk ile bir ömür adlı esere atıfla, Sabiha Gökçen’in subay olamamasının sebebinin, Atatürk’ün arzusuna rağmen, Fevzi Çakmak’ın teklifi reddetmiş olması olduğunu belirtmiştir

doğurmuş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir (Toktaş, 2004, s.256).

1982 sonrasında başta tıp ve eğitim alanından kadınlar TSK'da istihdam edilmeye başlanmıştır. 1992 yılında Harp Okullarına kadın öğrenci alınmaya başlanmıştır (Eken, 2005, s.73; Nielsen, 2001). Bu tarihten itibaren TSK içerisinde giderek artan oranda kadın personel istihdam edilmeye başlanmıştır.

TSK mevzuatlarında cinsiyet eşitsizliğine neden olacak her hangi bir hüküm bulunmamaktadır. Kadın askerler, kendileri için kurulmuş özel birlikler olmaksızın erkek silah arkadaşlarıyla birlikte görev almaktadırlar. Cinsel taciz ile ilgili ilave bir mevzuat bulunmamaktadır.

Günümüzde kadınlar TSK'da subay ve astsubay statülerinde çalışmaktadırlar. 2007 yılında kadın askerler hakkında NATO'ya sunulan bir raporda kadın personel sayısı ve bunun rütbelere göre dağılımı şu şekildeydi.

Tablo 11: TSK'da Görev Yapan Kadın Personelin Dağılımı

RÜTBE	K.K.K.	Dz.K.K.	Hv.K.K	JANDARMA	SAHİL GÜVENLİK	TOPLAM
GENERAL	-	-	-	-	-	0
ALBAY	13	5	3	-	-	21
YARBAY	13	6	7	-	-	26
BİNBAŞI	139	47	29	10	-	225
YÜZBAŞI	263	68	80	16	1	428
ÜTĞM.	158	81	134	21	2	396
TEĞMEN	54	32	57	20	-	163
ASTSUBAY	-	-	-	137	-	137

TOPLAM	640	239	310	204	3	1396
--------	-----	-----	-----	-----	---	------

Kaynak: TSK'daki Kadın Askerler Raporu, NATO, 2007

Şatana (2008, s.375-376) TSK'nın, gerek Moskos modelinin öngörüsü gerekse NATO standartları açısından postmodern orduyla en uyumlu olduğu başlığın silahlı kuvvetler içerisindeki kadınlar olduğunu iddia etmektedir. Kağıt üzerinde herhangi bir ayrımcılık bulunmaması nedeniyle bu iddia doğru gibi görünmektedir. Ancak TSK bünyesinde görev yapan kadınların genel personel mevcuduna oranının %0,3 civarında olduğu, şimdiye kadar hiç kadın general çıkmadığı, kadın personelin büyük oranda muharebe hizmet destek sınıflarında görevlendirilmeleri gibi hususlar da unutulmamalıdır (NATO, 1999; Nielsen, 2001).

Sonuç olarak başta demografik mesafe olmak üzere diğer NATO ülkeleri için sıralanmış olan konular Türkiye için de geçerlidir denebilir. Ancak kadınların TSK'da çok az yer buluyor olmalarının toplumsal bir sorun olup olmadığı tartışmaya açıktır; çünkü bütün Türk vatandaşlarına anayasal bir hak ve ödev olarak verilmiş olan askerlik hizmeti hiç bir zaman toplumsal veya siyasi bir tartışma konusu haline gelmemiştir (Toktaş, 2004, s.258). Bunun nedenleri başlı başına bir araştırmanın konusudur, ancak böyle bir talebin olmaması ile var olan kadın askerlerin daha çok doktorluk, öğretmenlik ve muharebe hizmet destek sınıflarında görevlendiriliyor oluşları bir arada değerlendirildiğinde, toplumsal cinsiyetlere uygun görülen işler algısının bu alanda henüz kırılamamış olduğu söylenebilir.

4.9. EŞLER²⁹ VE ASKERİ TOPLUM (SPOUSE AND MILITARY)

Askeri kültürü diğer meslek kültürlerinden ayırtıran temel noktalardan biri, meslek yaşamını belirleyen kuralların özel yaşamı ve davranışları etkileyecek biçimde mesai saatlerinin dışına taşmasıdır. Askerliğin bir meslekten çok bir yaşam biçimi olarak tanımlanmasının sebebi budur (Akyürek vd., 2014, s.19).

²⁹Moskos'un burada kullanmış olduğu "spouse" kelimesi her iki cinsiyet için kullanılabilir. Ancak belirtilmelidir ki gerek Türkiye'de gerekse dünyanın diğer ülkelerinde silahlı kuvvetler hala erkek personel ağırlıklı yapılarını devam ettirdikleri için bu bölümde asıl anlatılan kadın eşlerin durumunun tarihsel süreçteki değişimidir.

Ayrıca askerler hayatlarının büyük bir kısmını ikamet ettikleri lojmanların ve sosyal tesislerin bulunduğu kışlalarda geçirirler. Bu nedenle özellikle kariyer olarak yaşayanlar için askerlik eşlere ve ailelere de sirayet eden bir hal almaktadır. Örneğin başta muvazzaf subayların eşleri olmak üzere, asker eşlerinden belirli etkinliklere katılımları beklenmektedir. Bazı durumlarda üst makamlara terfi veya görevlendirme konularında asker kadar eşinin bu faaliyetlerdeki performansı da önemli olmaktadır (Moskos, 2000, s.23).

Evli olmak bir asker için her zaman arzulan bir durum değildir. Örneğin 1993 yılında deniz piyadeleri komutanı sadece bekarların birliğine alınmasını teklif etmiştir (Moskos, 2000, s.23). Ancak istatistiki olarak askerlerin evlilik oranları sivil akranlarına göre daha fazladır. Özellikle orduların profesyonelleşmeye başlaması ile birlikte evli personel sayısında da bir artış meydana geliyor olması da normaldir (Moskos, 2000, s.23). Bu nedenle eşin iş ile olan ilişkisi gittikçe önem kazanan bir konu haline gelmektedir.

Moskos'un modelinde modern dönemden post modern döneme doğru ilerlerken eşlerin ordu ile olan ilişkilerinin kurumun bir parçası olmaktan kurum dışı olmaya doğru evrileceği öngörülmektedir.

Geç modern ve postmodern dönemde kadınların istihdam piyasasına katılımları giderek artmaktadır. Buna paralel olarak silahlı kuvvetlerin talep ettiği aktivitelere katılım oranları ve arzusu azalmaktadır. Artık kadınlar eşlerinin kariyerlerinin destekçisi olmaktan çıkmış, kendi kariyerlerinin peşinde koşmaktadırlar (Moskos, 2000, s.23; Williams, 2000, s.271).

Moskos'un modelinin TSK için geçerli olduğu söylenebilir. TSK'da lojmanlardan yararlanmak için ya evli olmanız ya da bakmakla yükümlü olduğunuz aile fertleri olması gerekir. Bunun anlamı eşlerin ve ailelerin askeri ortamlarda bulunma ihtimallerinin yüksek olduğudur (Şatana, 2008, s. 377). Hanımlar çayı, birlik çapında akşam yemeği veya komutanların ev ziyaretleri gibi sosyal ortamlarda eşlerin davete icap etmelerinin zorunlu tutulması sık karşılaşılan bir olay olsa da bu durum gittikçe azalmaktadır.

Sonuç olarak dünyadaki istihdam piyasası dönüşümünden nasibini alan

Türkiye'de de çalışan kadın oranındaki artış, bu tarz sosyal faaliyetlere katılımı, daha da ötesi kendi kariyerini eşinin kariyerine endeksleme durumunu azaltmaktadır. Bu açıdan TSK postmodern eğilimi takip etmektedir, diyebiliriz.

4.10. HOMOSEKSÜELLER (HOMOSEXUALS IN MILITARY)

Homoseksüellerin ordudaki konumu ihtilafli olmaya devam etmekle birlikte bu konuda Batılı devletlerde tolerans ve kabul artmaktadır. Modern dönemde homoseksüel olduğu anlaşılan asker savaş halinde cezalandırılır, barış zamanında ordudan atılırdı. Geç modern dönemde cezalar azaltılmış olsa da homoseksüeller orduda istenmemiştir. Bu kişilerin sağlık nedeniyle ordu ile ilişkileri kesilirdi (Moskos, 2000, s.23-24).

Postmodern dönemin önemli özelliklerinden biri mutlak standartlara duyulan şüphe dir. Bu yüzden bu dönemde homoseksüellerin durumu toplumlar tarafından gittikçe daha fazla kabul görmeye başlamıştır. Bu eğilim ordulara da yansımıştır ancak bu yansıma toplumdan topluma değişmektedir. Birleşik Krallık ve bazı Akdeniz ülkeleri konuya hala katı bir şekilde yaklaşırken, İskandinav ülkeleri, Hollanda ve Kanada daha müsamahakâr yaklaşmaktadır. Örneğin bir Akdeniz ülkesi olarak İtalya'da homoseksüellere yönelik herhangi bir mevzuat bulunmamasına rağmen; zorunlu askerlik hizmetini yapacaklardan homoseksüel olduğu anlaşılanlar, aşırı maskülen ortamda hasımane davranışlara maruz kalmamaları için askere alınmıyorlardı. Bir İskandinav ülkesi olarak Hollanda ise homoseksüel kişilerin silahlı kuvvetlerde herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın görev yapmasını 1974 yılında, Kanada ve Avustralya 1992 yılında serbest bırakmıştır. Bu açıdan ABD iki grubun ortasında yer almaktadır. ABD'nin homoseksüel personele yönelik politikası "sorma, söyleme" (don't ask, don't tell) olarak özetlenmektedir. (Moskos, 2000, s.23-24; Williams, 2000, s.271, National Defense Research Institute, 2010, s.30).

Avrupa Birliği 2000 yılında homoseksüel personelin, ancak mesleklerinin gerektirdiği yeterliliği gösteremediklerinin kanıtlanması durumunda kurumdan atılabileceklerini, aksi takdirde cinsel tercihe dayalı eşitsizlik yapılamayacağını bildiren bir direktif yayınlamıştır. Bu tarihten itibaren Almanya ve İngiltere

homoseksüellere yönelik yasaklamaları kaldırmışlardır. İtalya'da mevcut yasalarda yasaklayıcı bir hüküm bulunmadığından 2004 yılında zorunlu askerliğin kaldırılmasıyla birlikte homoseksüeller herhangi bir sınırlama olmaksızın silahlı kuvvetlerde görev yapabilir hale gelmiştir (National Defense Research Institute, 2010, Onuncu Bölüm).

Homoseksüellik Türk kanunlarına göre suç değildir. Ancak homoseksüel olduğunu beyan edip kanıtlayanlar ve cinsel yönelimleri bu yönde oldukları tespit edilenlerin TSK ile ilişkileri kesilmektedir. Bu işlem 24.11.1986 tarih ve 19291 sayılı TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliğine göre yapılmaktadır. Bu yönetmeliğin ruh sağlığı ve hastalıkları başlıklı kısmının 17nci maddesinin D bendinin 4ncü fıkrasına göre cinsel kimlik ve davranış bozuklukları kişinin asker olmaya elverişsiz olduğunu gösterir. Ancak bu fıkra kapsamına girecek kişiler hakkında "cinsel kimlik ve/veya davranış örüntülerinin tüm yaşamlarında ileri derecede belirgin olması ve askerlik ortamında sakıncalı bir durum yaratacağı ya da yarattığı tıbbi kanaatine varılması gerekir".

4.11. VİCDANİ RET (CONSCIENTIOUS OBJECTION)

Günümüzde felsefi, dini veya salt vicdani nedenlere dayanarak zorunlu askerlik hizmetini yerine getirmeyi reddetmek olarak tanımlanmakta olan vicdani ret modern dönemde sadece belirli inanç mensuplarına (Mennonitler, Brethren, Dostların Dini Derneği-Quakers, Yedinci Gün Adventist Kilisesi ve Yahova Şahitleri gibi) tanınmış bir hak iken, geç modern dönemde dine dayalı vicdani ret, bir kural olarak kabul edilmiştir. Geç modern dönemde kitle ordularından yavaş yavaş vazgeçilmeye başlanması nedeniyle personel ihtiyacının eskiye nazaran azalması bu değişimin tetikleyicisi olmuştur (Semiz, 2009, s.1-1). Postmodern dönemle birlikte vicdani ret, daha seküler bir anlam kazanmıştır. İnanç yerine insanseverlik bir kriter olarak kabul görmeye başlamıştır (Moskos, 2000, s.25).

Günümüzde, Avrupa ülkelerinin çoğunda vicdani ret bir "hak" olarak tanınmıştır. Örneğin, Almanya'da vicdani ret hakkı Anayasa'da yer almaktadır. Bu konuda son düzenlemeyi yapan ülkelerden biri Rusya olmuştur. Öte yandan, Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerin Türkiye ve Azerbaycan hariç hepsinde vicdani ret bir

hak olarak ulusal yasal düzenlemelerde yer bulmaktadır(Semiz, 2009, s.1-1).

Gönüllü ordularla birlikte zorunlu askerliğin kalması ile vicdani ret meselesi daha çok aktif bölgelerde görev yapıp yapmama sorununa dönüşmüştür. Körfez savaşı sırasında, sayıları yüzlerle ifade edilen askerler vicdani ret haklarını kullanmayı talep etmişlerdir (Moskos, 2000, s.25).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 72nci maddesine göre Vatan hizmeti olarak tanımlanan zorunlu askerlik "her Türk'ün hakkı ve ödevidir. Bu hizmetin Silahlı Kuvvetlerde veya kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı kanunla düzenlenir." Anayasanın bu hükmü nedeniyle Türkiye'de vicdani red hakkı bulunmamaktadır. Anayasanın sözünde hizmetin "... kamu kesiminde ne şekilde yerine getirileceği veya getirilmiş sayılacağı" ifadesi yer almasına rağmen, kanun koyucu anayasanın bu maddesinin nasıl uygulanacağını gösteren 1111 sayılı Askerlik Kanununun 1nci maddesinde yer alan "Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur" hükmünü getirerek vicdani red tartışmalarının bir boyutu olarak ortaya çıkan alternatif kamu hizmeti hakkını tanımamıştır.

Mevzuatta vicdani ret ve alternatif kamu hizmeti bir hak olarak düzenlenmediği gibi suç veya kabahat olarak da düzenlenmemiştir. Ancak 1111 sayılı Askerlik Kanununun 89ncü maddesi saklı, yoklama kaçağı ve bakayalar³⁰ için idari para cezası öngörmüştür. Yine 1632 sayılı Askeri Ceza Kanununun 63ncü maddesinde yoklama kaçağı, bakaya, saklı, firar durumunda bulunanlar için iki aydan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

Vicdani ret, TSK'nın Moskos'un modeliyle açıkça uyumsuzluk içerisinde olduğu tek maddedir.

³⁰Saklı: Yirmi yaşlarına girmiş oldukları halde isimlerini nüfus kütüğüne geçirmemiş bulunanlar
Yoklama Kaçağı: Yoklamada bulunmayan ve bulunamadıklarına dair bu kanunda yazılı bir mazeret gösterememiş olanlar;

Bakaya: Yoklamada bulunarak asker edildikleri halde istenildikleri sırada gelmeyenlere veya gelip te askerlik yapacakları kıtalara gitmeksizin toplandıkları yerlerden veya yollardan savuşanlar (1111 sayılı kanun, md.12).

Firar: Kit'asından veya görevi icabı bulunmak zorunda olduğu yerden izinsiz olarak altı günden fazla uzaklaşanlar (1632 sayılı kanun, md. 66).

5. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde öncelikle araştırmanın katılımcılarının özellikleri açıklanacak, daha sonra araştırmanın bulguları her bir değer bir bölümde olmak üzere on iki başlık altında incelenecektir.

5.1. KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ

Çalışmaya katılan kişilerin çalışma açısından önemli olduğu değerlendirilen özellikleri Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 12: Katılımcıların Demografik Özellikleri

İSİM	YAŞ	EĞİTİM	MESLEK	ASKERLİK DURUMU	SİYASİ GÖRÜŞ	MEDENİ HAL
Ahmet	29	Üniversite	Mimar	Yedek Subay	Sağ	Evli
Behçet	27	Üniversite	Öğrenci	Tecil	Sağ	Bekar
Cemal	29	Üniversite	Müzik Öğretmeni	Kısa Dönem	Sol	Evli
Çetin	38	Lise	Temizlik Görevlisi	Uzun Dönem	Sağ	Evli
Davud	28	Üniversite	Devlet Memuru	Kısa Dönem	Sol	Evli
Ekrem	30	Üniversite	Banka Görevlisi	Uzun Dönem	Sağ	Bekar
Fatih	33	Üniversite	Kamu İşçisi	Kısa Dönem	Sağ	Evli

Galip	29	Yüksek Lisans	Öğrenci	Tecil	Sol	Bekar
Hasan	30	Üniversite	Banka Görevlisi	Kısa Dönem	Sağ	Evli
İrfan	28	Yüksek Lisans	Bilgisayar Mühendisi	Tecil	Apolitik	Bekar
Kadir	30	Üniversite	Özel Sektör	Bedelli	Sağ	Evli
Mehmet	30	Lise	Bakkal	Bedelli	Sol	Bekar
Nizam	40	Lise	Devlet Memuru	Uzun Dönem	Sağ	Evli
Osman	18	Lise	Öğrenci	Askerlik Çağı Gelmedi	Sağ	Bekar
Ömer	40	Lise	Devlet Memuru	Uzun Dönem	Sağ	Evli
Poyraz	28	Yüksek Lisans	Öğretim Görevlisi	Tecil	Sağ	Evli
Rasim	18	Lise	Öğrenci	Askerlik Çağı Gelmedi	Tarafsız	Bekar
Serhat	33	Lise	Güvenlik Görevlisi	Uzun Dönem	Sağ	Evli

5.2. KATILIMCILARIN ASKERİ DEĞERLER ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

Katılımcıların askeri değerler üzerine görüşleri oniki başlık altında incelenecektir.

5.2.1.CUMHURİYETE SADAKAT

İç Hizmet Kanunu'nun 39. Maddesinde her askerin temel vazifeleri sıralanmaktadır. Bu vazifeler içerisinde ilk sırada Cumhuriyete Sadakat yer almaktadır. İç Hizmet Yönetmeliği bu vazifeleri, bir askerin sahip olması gereken vasıflar başlığı altında sıralarken ilk sırada "Cumhuriyete, Yurda ve Millete Karşı Sevgi ve Bağlılık" kavramına yer vermiş ve bu kavramı şu şekilde tanımlamıştır:

"Cumhuriyet, Yurt, Millet; askerin mukaddesatındandır. Bunlara içerden³¹ ve dışardan vaki olacak her türlü tecavüzü karşılamak, def etmek ve lüzumunda bu uğurda hayatını fedadan çekinmemek her askerin borcudur."
(İç Hizmet Kanunu Md. 86/a)

5.2.1.1. Vatan ve Demokrasi

Cumhuriyete sadakat kavramının yönetmelikteki hali incelendiğinde ilk dikkat çeken husus Cumhuriyet, Yurt ve Millet kavramlarının birlikte kullanılmış olmasıdır. Katılımcılara cumhuriyet kelimesinin kendilerine ne çağrıştırdığı sorulduğunda kendisini siyasi yelpazenin sağ kanadında konumlandıran katılımcılar ilk etapta ülke, vatan, bayrak gibi kavramları çağrıştırdığını ifade etmişlerdir.

*Araştırmacı: Sizce cumhuriyete sadık bir insan hangi davranışları gösterir?
Hangi değerlere sahip olmalıdır?*

Fatih: Bir kere ülkesini sevmesi gerekir. Milletini sever. Bayrağını sever. Yani kendi değerlerini sever En basiti. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

³¹ İç Hizmet Kanununun 35. Maddesinde 2013 yılında yapılan değişiklikle Türk Silahlı Kuvvetlerinin vazifesi "... yurt dışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askerî gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, Türkiye Büyük Millet Meclisi kararıyla yurt dışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır" olarak yeniden tanımlanmıştır. Dolayısıyla kanun ile ona dayalı olarak çıkartılmış olan yönetmelik arasında bir uyumsuzluk olduğu aşikardır.

... Cumhuriyete sadakatten benim anladığım şey vatanına milletine sahip çıkmak. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Cumhuriyete sadakat nasıl olur? Bir kere ülkeni sevmekle başlar bence. Önce kendini sevecen sonra ülkeni sevecen, yaşadığın yeri sevecen, yaşadığın yere bağlı olacaksın... cumhuriyete sadık kişinin başta bir vatansever olması lazım. Ondan sonra dediğim gibi tekrar ülkesini sevmesi lazım. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Kendisini siyasi yelpazenin sol kanadında konumlandıran katılımcılar ise ilk etapta demokrasi, özgürlükler, hukukun üstünlüğü, haklar gibi kavramları çağrıştırdığını söylemişlerdir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında kanun koyucunun bu ifade ile amaçladığı anlam ile kendisini siyasi yelpezenin sağ kanadında konumlandıran katılımcılarda oluşan çağrışım arasında bir uyum olduğu söylenebilir.

Veri analizi esnasında ortaya çıkan kategoriler ve temalar ile katılımcıların demografik özellikleri³² arasındaki ilişki incelenmiştir. Bunun sonucunda katılımcıların sadece siyasi yelpazede kendilerini konumlandıkları konum ile demografik özellikler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Mülakatların tamamı dikkate alındığında siyasi eğilim ayrımı yapmaksızın katılımcıların geneli cumhuriyet kavramı ile demokrasi arasında ilişki kurmuştur. Bu ilişki doğrudan demokrasi kelimesinin kullanımı ile veya oy, seçim, vekil, parti, meclis gibi demokrasinin varlığını çağrıştıran kelimelerin kullanımı ile kurulmuştur.

Cumhuriyet kavramı katılımcılar açısından genel itibariyle olumlu çağrışımlar yaratan bir kavramdır.

... bu insanlar insan olduğunu, yaşamayı, emeği, otobüsü bu insanlar uçağı bu insanlar ekmeği Cumhuriyet sayesinde gördü. Bu insanlar kardeşliği bu insanlar barışı, eşitliği Cumhuriyet sayesinde gördü. Kadının seçme ve

³² Diğer demografik değişkenler yaş, gelir düzeyi, medeni hal, askerlik yapıp yapmamış olmak, ailesinde şehit-gazi olup olmadığıdır.

seçilme hakkını Cumhuriyet sayesinde gördü. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Katılımcıların zihnindeki olumlu algıyı yaratan husus Cumhuriyet dönemi ile birlikte Türk halkının kazandığını düşündükleri, bugün anayasal olarak güvenceye alınmış olan ilkeler, haklar ve özgürlüklerdir. Bu kazanımlar arasında özellikle haklar (özellikle seçme ve seçilme hakkı) özgürlükler (özellikle seçme özgürlüğü), hukukun üstünlüğü, barış, eşitlik gibi cumhuriyetin ilkeleri ağır basmaktadır.

Bu genel olumlu algının istisnaları siyasi yelpazenin her iki tarafı için de mevcuttur. Örneğin kendisini siyasi yelpazenin sol kanadında konumlandıran katılımcılardan Galip, Cumhuriyet algısı ile diğerlerinden ayrılmaktadır:

...yani soğuk, cüretkar, bayrak, geçit törenleri, mücadele, kurtuluş. Böyle şeyleri çağrıştırıyor birbirleri ile çok tutarlı olmasalar da... bu soğukluğu şöyle ifade etmem lazım. Otoritenin yansıması olarak öğrencilerin yağmurlu havalarda bir yerlere dikilmesi. Onların disipline edilmesi diyelim... Çok öyle renkli bir cumhuriyet algımızın olduğunu zannetmiyorum. Cumhuriyet bizde biraz daha serttir yani. Bizim cumhuriyetimizin mizacı biraz serttir. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Cumhuriyet kelimesinin Galip'te çağrıştırdığı algı anayasal düzen olarak getirdiklerinden ziyade Cumhuriyet bayramı ritüellerinin onda uyandırdığı duygulara dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle diğer katılımcılar Cumhuriyet ifadesinden kurucuların ulaşmak istedikleri ideali, yani esasını, içini, anlayıp az ya da çok bu ideale doğru ilerlendiğini düşünürken; Galip Cumhuriyet ifadesinden dışını yani, iktidarların halka uyguladıkları soğuk ve katı muameleyi anlamaktadır.

Galip cumhuriyeti sert ve soğuk bulmasını iki temel nedene dayandırmaktadır. Birinci neden cumhuriyet merkez kabul edildiğinde bir birey olarak kendisini çevrenin bir parçası olarak görmesi:

Coğrafi anlamda periferi ama duygusal anlamda da biraz oluyor. Bulduğunuz yer itibarıyla ister istemez periferide hissediyorsunuz,

hissettiriliyor size bu. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

İkinci neden olarak cumhuriyetin disipline edici bir karaktere sahip olmasını görüyor:

Otoritenin yansıması olarak öğrencilerin yağmurlu havalarda bir yerlere dikilmesi. Onların disipline edilmesi diyelim. Bunu böyle haksızlık edildi üzerinden konuşmak yanlış olur çünkü bu gerekiyor sanırım bir yönden. Disipline ediliyorsunuz yağmur altındasınız zoraki şiirler okutulur. Her ne kadar öğrenci buna istekliyse de protokol biraz zoraki hissediyor. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Kendisini siyasi yelpazenin sağ kanadında konumlandıran katılımcılardan Poyraz ise nispeten olumsuz cumhuriyet algısı ile diğerlerinden ayrılmaktadır.

...cumhuriyet varsa demokrasi vardır öyle doğru orantı zihnimde yok... dünyada cumhuriyet deneyimlerinde adı cumhuriyet geçen yerlerde demokrasi uygulanmıyor (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

5.2.1.2. Cumhuriyete Eleştiriler

Katılımcıların büyük çoğunluğu bir kavram olarak cumhuriyete olumlu olarak yaklaşsalar da Türkiye özelinde cumhuriyetin bazı sıkıntıları olduğunu ifade etmektedirler. Üç başlık altında incelenebilecek olan bu problemlerin aslında bir rejim olarak cumhuriyete değil, onunla ilişkilendirilen demokrasinin uygulanış biçimine ait olduğunu söylenebilir.

Cumhuriyet ile ilgili görülen ilk problem henüz genç oluşu. Katılımcılar dünyanın ileri gelen demokrasileri ile Türkiye arasındaki farkın nedenlerinden biri olarak cumhuriyetin henüz yeni olmasından dolayı demokratik değerlerin halka yeterince sirayet edememiş olmasını görmektedir.

...hani dediğim gibi apolitik bir insanım. En ucundan tutalım HDP'sinden diğer tarafa AK Partiye MHP'ye hiç bir partinin gerçekten benim düşüncelerimi, benim fikirlerimi ciddiye alacağını düşünmüyorum. (İrfan, 28,

Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

... şu anda bizim ülkemizin şu koşullarında Cumhuriyetten daha iyi bir yönetim biçimi olamaz. Evet Cumhuriyet olabilir ama Cumhuriyetin daha ileriki aşamaları. Daha iyi aşamaları da süre içerisinde oluyor ama bir olgunlaşma süreci de oluyor. Toplumun buna hazırlanması toplumun bunu anlaması ve kişiselleştirmesi(içselleştirmesi kastediliyor y.n), katılması. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

İkinci problem, belki ilk problemle de bağdaştırılabilecek şekilde, katılımcılardaki halkın bilinçsiz olduğu fikrine dayanmaktadır.

(cumhuriyet y.n.) yaşadığım toplumun çok fazla da hazmedebildiği bir durum değil, çünkü bizde bir önceki yönetime göre yönetilmeye meyilli olan insanlar kalmış diye düşünüyorum ben. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Yine mülakatın başka bir noktasında Behçet ile araştırmacı arasında şöyle bir dialog gerçekleşmiştir:

Araştırmacı: Türk halkı sizce kendi kendini yönetebilir mi?

Behçet: Bence yönetmiyor da kendi kendini yönetemez de.

Araştırmacı: Türk halkı için mi konuşuyorsunuz yoksa herhangi bir halk için mi?

Behçet: Türk halkı için konuşuyorum.

Araştırmacı: Neden yönetemez?

Behçet: Çünkü o bilince sahip bir toplum değil.

Araştırmacı: Bilinçten kastınız nedir?

Behçet: Şöyle ki yönetecek insandan beklentileri çok farklı insanların yani böyle bir cahillik var ve popülizmle o cahilliği destekliyorlar ve sonuç ortada bence yani bizim tuttuğumuz takım ve oy verdiğimiz parti arasında çok benzerlik var. Oy verdiğimiz parti kazandı diye işte kazanacak diye böyle popülist bir yaklaşımla oy vermeyi ben bu şekilde verdiklerini düşünüyorum bence bu demokrasi değil. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Üçüncü problem ise temsil sorunudur. Katılımcıların bir kısmı temsili

demokrasinin sıkıntılara, bir kısmı ülke barajı nedeniyle mecliste temsil edilemeyen gruplar olduğuna, diğer bir kısmı da seçim sistemindeki sıkıntılara dikkat çekmiş ve bunların demokrasinin ruhuyla bağdaşmadığından bahsetmiştir.

Bir kere bence barajlar olmamalı toplumun en küçük kısmı bile bir şekilde temsil edilmeli...(Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

...ben kendime öz eleştiri yapıp kendi verdiğim oyun partide kime yarayacağını fazla bilmeden oy veriyorum açıkçası. Birinci bölge ikinci bölge diye ayırıyorlar ben birinci bölgede kullanıyorum oyumu. Sorsanız belki cevaplayamam hangi milletvekili seçilmiştir diye özelliği nedir bu adamı tanır mısınız bilir misiniz. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Yani şurada inanırdım. Geçmişe dönsek, daha geçmişe, hani böyle... eskiden Yunanlıların demokrasisi ... onlardan gelmiş zaten ... onlarınki daha doğrudu. Nüfus azdı doğrudan seçiyorlardı. Böyle dolaylı olunca tam halkın tercihi olmamış oluyor. Bu şekilde kendi kendini yönetmiyor... nüfusla alakalı. Bugün olabileceğini sanmıyorum. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.1.3. Cumhuriyete Sadakat Pratikleri

Cumhuriyete sadakat kavramının ilk çağrıştırdığı kelimeler “koruma” ve “sahip çıkma”dır. Katılımcılar cumhuriyete sadakat kavramının kendilerine ne çağrıştırdığı sorulduğunda

Cumhuriyete sadakat'tan benim anladığım şey vatanına milletine sahip çıkmak” (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Bölücülük yapmamak vatanına milletine bayrağına saygı duymak. (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Cumhuriyeti korumamız gerektiği. Sahip çıkmamız gerektiği (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

şeklinde cevap vermiştir.

Cumhuriyete sadakat kavramı ile “koruma” “sahip çıkma” kavramları arasında kurulan ilişkinin bir sebebi Cumhuriyet kelimesinden bağımsız olarak sadakat kelimesinin varlığı olabilir ancak sebeplerin bir diğeri de cumhuriyete yönelik bir tehdit algısının varlığı olabilir. İç Hizmet Yönetmeliğinin ilgili maddesinde yer alan “içerden ve dışardan vaki olacak her türlü tecavüzü karşılamak, def etmek ve lüzumunda bu uğurda hayatını fedadan çekinmemek” ifadesi kanun koyucunun da böyle bir tehdit algısı içerisinde bu ifadeyi mevzuatlaştırdığı şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcıların beşi Cumhuriyete sadakat kavramı hakkında konuşurken bu kavramı Atatürk ilke ve inkılapları ile ilişkilendirmiştir. Atatürk ilkeleri içerisinde de laiklik³³ ilkesi öne çıkmıştır. Bu beş katılımcıdan ikisi bu ilişki hakkında olumsuz görüşe sahipken ikisi olumlu görüş bildirmiştir. Bir katılımcının da nötr görüşe sahip olduğu görülmektedir. Bu katılımcıların hepsi bu ilişkilendirmeyi cumhuriyete sadakat kavramının kendilerine neyi çağrıştırdığı sorulduğunda ifade etmişlerdir. Dolayısıyla cumhuriyete sadakat kavramı ile ilişkilendirilen diğer bir kavramın Atatürk ilkeleri olduğu söylenebilir.

Bu konuda olumlu görüş bildiren katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

Türk toplumunda cumhuriyetin çok iyi anlaşılmadığını, fazla iyi anlaşılmadığını düşünüyorum... Cumhuriyetin getirdiği devrimler bence Türk toplumunun kendisine örnek olarak seçmesi gereken en önemli unsur. Çünkü Cumhuriyet tek başına demokrasi, tek başına halkçılık, tek başına milliyetçilik uygulandığı zaman Türk toplumunda özellikle böyle bir şey çok mümkün olmuyor ... Türk toplumu biraz karmaşık bir toplum olduğu için, bütün unsurları içerisinde, kültürel unsurları içerisinde barındırdığı için tek başına milliyetçiliği uygulamak ya da tek başına devletçiliği uygulamak çok bir artı getirmez. O yüzden benim gözümde Atatürk devrimlerinin Türkiye'nin yaşam şartlarında uygulanması gereken hepsinin eşit şartlarda uygulanması gereken en önemli unsurlar. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni,

³³ Bu görüşme yapıldığında TBMM başkanının yeni anayasada laiklik ilkesi olmasın, dindar anayasa olsun ifadesiyle başlattığı tartışma çok tazeydi.

Kısa Dönem)

Araştırmacı: Cumhuriyete sadakat dediğim zaman ne anlıyorsunuz?

Davud: Cumhuriyeti korumamız gerektiği. Sahip çıkmamız gerektiği.

Araştırmacı: Nelerden korumamız gerekebilir cumhuriyeti?

Davud: Laiklik karşıtı olanlardan. Bugün de vardı ya, TBMM başkanı yeni anayasada laiklik olmaması gerekiyor gibi bir şeyler söylemişti. Bu tip şeylerden korumamız gerekiyor. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Bu konuda olumsuz görüşe sahip olduğu değerlendirilen katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

... milliyetçilik cumhuriyetçiliğin bir parçası mıdır? Ya da laiklik. Bir parçası mıdır? Ben sadece bir yönetim biçimi olarak, bunları hiç katmadan Cumhuriyetin ilkesine bağlılıktır... Laiklik ... bence zorlamadır... Devrimcilik ya da inkılapçılık. Bence zorlamadır. Halkçılık belki bir nebze. Atatürk ilkeleri ile konuşursak. Milliyetçilik yarı yarıya. Aşırı bir faşizanlık değil. Normal milletini, yurdunu seven. O bir nebze katılabilir ama diğerleri zorlama oluyor diye düşünüyorum. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

İlk aklıma gelen, bu genelde ulusalcıların kullandığı, işte parti olarak cumhuriyet halk partisi falan ilk o aklıma geldi mesela... Mustafa Kemal cumhuriyeti kurduğu, işte ilke ve inkılaplarıyla yeni bir ulus devleti inşa ettiği, bence biraz ona referansla cumhuriyete sahip çıkma meselesi bence gündeme getiriliyor. Benim anladığım bu çünkü öyle bir tehdit hissediliyor işte bu rejim değiştirilecek. Bugün de işte anayasa tartışmaları vesaire. Bence biraz bundan. Refleksif olduğunu düşünüyorum. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Mülakatlar esnasında katılımcılara bir vatandaş Cumhuriyete sadık olmalı mıdır ya da bir vatandaş neden cumhuriyete sadık olmalıdır şeklinde sorular sorulmuştur. Cevap veren katılımcıların genel eğilimi sadakat kavramı ile sadık

olunan nesnenin kazandırdıkları, sundukları arasındaki ilişkiyi sorgulamak gibi rasyonel yaklaşmak olmuştur.

Yani cumhuriyet düzgün olduğunda sadık da olursun. Ama bir şeyler yanlışsa sadık da olamazsın. Bu aşk gibi, ilişki gibidir benim gözümde. Düzgün giden bir ilişkin varsa sadık olursun. İlişkin çalkantı içerisindeyse illa ki gözün dışarıya kayar. Sadakatini yitirirsin. Güven problemleri yaşarsın. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

...nasıl diyim size. Bize bir yaşama hakkı veriliyor. Konuşma, kendini ifade edebilme hakkı veriliyor. Yani cumhuriyet bunu bize vermeli ki biz ona sadakatlî davranalım yani ona karşı, onu düşünecek görüşlerde bulunmak, daha doğrusu onu daha anlaşılır hale getirecek görüşler sergileyelim... mesela önceki Roma imparatorluğu sizin hayatınızı kolaylaştıracak düşmanlara karşı korur, siz onlara vergi ödersiniz şimdi de zaten öyle hani. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Biz bu ülkeyi bu toprakları neden seviyoruz? Bu topraklarda insanlar neden mücadele etti neden savaştı neden düşmanlar bu ülkeden gönderildi? Bu ülkenin içerisinde yaşayan insanlar üzerinde baskı kuranları neden uzaklaştırdı? Daha rahat yaşayabilmek için. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Mülakatlar esnasında katılımcılara Cumhuriyete sadık bir insanın nasıl davranmasını bekledikleri sorulmuştur. Yukarıda da belirtildiği üzere genel kanaat Cumhuriyete sadık bir insanın Cumhuriyeti koruyacağı ve savunacağı yönündedir. Bu koruma ve savunmanın hangi davranışlarla yapılacağı sorusuna ise verilen örnekler genel olarak cumhuriyete ve değerlerine sahip çıkılmasıyla ilişkilidir.

Cumhuriyetin arkasındaysan, demokrasinin arkasındaysan hani verdiğin kararın arkasında mutlaka duracaksın ama hani insanız. Yanlış karar verebiliriz. Yanlış karar verdiğini anladığın anda da benim seçtiğim adam başa gelsin ben kazanmış oluyum düşüncesinden ziyade alternatiflere yönelip daha yaşanılabilir bir ülke haline getirilebilir. (İrfan, 28, Yüksek

Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Cumhuriyetten daha iyi bir sisteme tamam. Eyvallah. Yine halkın seçtiği ama varyasyonlarına onay verebilir cumhuriyeti benimsemiş bir insan. Ama cumhuriyetin gerisinde kalacak yönetim biçimlerine tepkisel anlamda karşı koyar cumhuriyete bağlı yurttaş. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Katılımcılardan Poyraz ise Cumhuriyete sadakatin bazı davranışlara indirgenmesine karşı çıkmaktadır:

Yani eğer milli bayramlarda anıtkabire gitmek cumhuriyete sadakatsa bence bu sürdürülebilir bir şey değil yani aşınacak bir şey. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Cumhuriyete sadakat kavramını derinleştirmek için sorulan bir diğer soru da cumhuriyetten daha iyi bir yönetim şekli olabileceğini düşünüyor musunuz şeklindeydi. Katılımcılar bu soruya iki grupta cevap vermiştir. Birinci gruptakiler cumhuriyetin tarihsel bir gelişim sonucu erişilmiş, nihai olmasa da, mevcutlar içerisindeki en iyi yönetim biçimi olduğu kanaatindedirler. Bu gruptakilerin kanaati daha iyi bir cumhuriyet söz konusu olabilir ancak cumhuriyetten daha iyi bir yönetim olamaz şeklindedir.

Fatih: Bu zamanla oluşmuş bir şey. İnsanların, bir kişinin yönetiminden zamanla ufak ufak insanların kendine bir meclis oluşturması. Bu ülkemizde de böyle olmuş, dünyada da böyle. Krallıklardan zamanla meclisler kurulmuş. Bu şekilde daha iyi olacağına inanılmış. Şimdi de ben de böyle inanıyorum.

Görüşmeci: Daha iyisi var diye iddia etseler ne düşünürsünüz?

Fatih: İnanmam. Daha iyisinin olabilmesi için... daha iyi nasıl olabilir? Burada zaten bir insan kendisini yönetecek insanı seçiyor. Yani beni yönetecek insanı ben seçiyorum. Bundan daha iyi ne olabilir? Benim seçimimden daha iyi ne olabilir? Zaten kendim kendi özgür irademle karar veriyorum. İstemediğim zaman da başka birini seçebiliyorum. (Fatih, 33,

Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Bizim hali hazırdaki cumhuriyet kavrayışımızın çok daha geliştirilmiş en azından ilerici, modern anlamda; çünkü bizim cumhuriyetimiz böyle bir cumhuriyettir modernisttir, ilericidir. Eğer bu değerleri sağlıyorsa ve bize sunulan alternatifler hali hazırdaki cumhuriyetin daha ilerici bir revizyonu olabilir. Şüphesiz yine cumhuriyetten yana ama alternatifleri de tartışarak konuşabilmek gerekir. Aksi takdirde ne olursa olsun cumhuriyet korunması gereken bir perspektiftir ama şüphesiz tartışılmalıdır. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

İkinci gruptakiler yönetim şeklinin halka neler sunduğu ile ilgilendiklerini, belirli bir isime çok da önem vermediklerini belirtmişlerdir.

... şu yöntem olsun monarşik olsun öyle bir şeyim yok. Ben hani insanca yaşamak istiyorum gibi bir şey. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

...insanların huzuru, refahı sağlanıyorsa... rejim bunu sağlıyorsa bu rejim daha iyidir. Hiç bir rejim tutup da biz cumhuriyetten daha kötüyüz demiyor. İşte atıyorum bu şeriat için de böyle, sosyalizm için de böyle. Komünizm için de böyle. Hepsinin artıları eksileri var. Keza cumhuriyet için de öyle. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

İyisinin de iyisi olabilir zaten bu şekildeydi. Siyaset bu şekilde gelişir. Cumhuriyetten daha iyisi olabilir mesela Osmanlı zamanında da Cumhuriyet yoktu. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

5.2.2. Vatanını Sevmek

İç Hizmet Kanununda “vatanını sevmek” şeklinde ifade edilen kavram için İç Hizmet Yönetmeliğinde Arapça “vatan” kelimesi yerine Türkçe “yurt” kelimesi tercih edilmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere İç Hizmet Yönetmeliği 86. maddede Cumhuriyet ve millet kavramları ile birlikte her askerin mukaddesatı olarak tanımlanan vatan kavramı için şöyle bir açıklama yer almaktadır:

“Cumhuriyet, Yurt ve Millet; askerin mukaddesatındadır. Bunlara içeriden ve dışarıdan vaki olacak her türlü tecavüzü karşılamak, def etmek ve lüzumunda hayatını fedadan çekinmemek her askerin borcudur”.

Cumhuriyete sadakat kavramında olduğu gibi, burada da öne çıkan husus, bu kavramların kutsal birer varlık oldukları ve savunulmaları gerektiğidir.

5.2.2.1. Vatanı Tanımlamak

İç Hizmet Kanununda ve Yönetmeliğinde vatan veya yurt kavramının neyi ihtiva ettiği açıklanmamıştır. Lakin katılımcılar için de vatan kavramının tanımlanması veya bir tanım üzerinde uzlaşılması zor bulunmuştur. Örneğin Ahmet bu noktayı vurgulamak için

... vatan olarak algıladığın şey değişebilir. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Bu çok çok karmaşık. Kendi etnik köken bilincim açısından hem yurttaşlık haklarına sahip olduğum ve ortaklaşa katılmaya rızamla yurttaşlığına katıldığım bir ülkenin vatandaşı olarak söylemeye çalışıyorum benim vatan anlayışım bizim literatürümüzdeki, kavrayışımızdakinden çok farklı olabilir. Bu yüzden çok belirsiz bende. Muhtemelen bize dayatılan, pedagojimizde sirayet ettirilmeye çalışıldan çok daha farklı bir vatan kavrayışım var. Muhtemelen çatışacaktır. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Vatan kavramını tanımlamayla alakalı bir sıkıntı belirtmeyen katılımcılar arasında bile tanımlama kriteri olarak ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Katılımcıların tamamının üzerinde anlaştıkları tek nokta vatanın bir toprak parçası olduğudur. Bunun dışında kültür, dil, tarih, etnik aidiyet, doğum, doyum başlıca kullanılan tanımlama kriterleridir. Bununla birlikte katılımcıların tanımlamaları arasında ilişki yok da değildir. Katılımcıların kendilerini siyasi yelpazede konumlandıkları yer ile vatan algıları arasında ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Kendisini, siyasi yelpazenin sağ kanadında konumlandıran katılımcıların çoğu için vatan, kendilerinden bağımsız, atalarıyla ilişkilendirdikleri, uğrunda ciddi fedakarlıklar yapılmış, bu nedenle savunulması gereken kutsal bir varlıktır:

Ama tanımından başka hissettiğin şeyler de var. Vatan diyince bayrağı düşünüyorsun. Kalbin şey oluyor. Duygulanıyorsun. Korumak kollamak zorunda olduğun bir olgu. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Orada kendi atalarımın kendi dedelerimin yaşadığını ora için savaştığını hissettiğim her yer bence vatan. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Cumhuriyete sadakat ile aynı kavramlar geliyor: Bayrak, millet. Bir milletin, ulusun özgür olarak yaşadığı yer geliyor aklıma. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Vallaha vatan kelimesi bana vatan denildiği zaman hep atalarım aklıma geliyor... Selçuklu, Osmanlı, en son işte Atatürk'ün bu Cumhuriyetin sınırlarını çizdiği. Bi Çanakkale bi Sarıkamış geliyor aklıma vatan denildiği zaman. O yüzden Çanakkale'yi falan gördüğümüz zaman bir hafta on gün etkisinden çıkamamıştım. Oradaki kan kokusu geliyordu hala, oradaki Seyit onbaşının destanı, oradaki askerlerin bire on katı askerlerin verdiği mücadeleyi gördükten sonra vatani zaten benim için vatan bunlar. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyete sadakat kavramında olduğu gibi kanun koyucunun mevzuatta ima ettiği vatan kavramı ile kendisini siyasi yelpazenin sağ kanadında konumlandıran katılımcıların zihinlerindeki vatan imgesi arasında pozitif bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

Kendisini siyasi yelpazenin sol kanadında konumlandıran katılımcılar her ne kadar vatanın savunulmaya ve bu uğurda can vermeye değer bulsalar da, onların vatan algısındaki vurgu kendilerinden bağımsız bir varlık oluşuna değil, üzerinde yaşanan, başka insanlarla bir şeyler paylaşılan bir yer olduğunadır.

Vatan kelimesi gerçekten hani uğrunda can kan verilecek kadar önemli bir yer. Yani toprak parçası. İnsanın doyduğu, yar sevdiği yer, yaşadığı yer, bütün özlemlerini hasretlerini işte sevgilerini, bağlılıklarını yaşadığı parça olarak düşünüyorum ben vatani. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Vatan, aile demek, komşu demek, kardeş demek, yaşadığın ortam demek. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Veri analizinden çıkartılmış olan bu kategorilerin dışında kalan vatan anlayışları da mevcuttur. Bu gruba giren katılımcıların ortak noktası vatani başlı başına bir değer, kutsal bir varlık olarak görmemeleridir.

Şimdi bence vatandan daha ön planda olan dindir. Bence. Şimdi dinini, namusunu korumak için vatan gereklidir. Önce vatan değildir. O gerekli bir araçtır. Benim görüşüm. Vatan olursa onları da korumuş olursun... vatan sevgisinin tanımında, koruyup kollayacağı şeyler, insanı insan yapan şeyler, dini, ailesi, şerefi, namusu. Bundan dolayı olmalı. Yoksa en nihayetinde bir kara parçası. (Yalçın)

Hani vatan doğduğun değil doyduğun yerdir ifadesi var ya tam olarak bana uyan bir terim... Buranın değerlerine saygı göstermeliyim. Azınlıklar da hani Türkleri, Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan gerçek vatan sahiplerine de saygı göstermelidir. Karşılıklı bir ilişkidir benim gözümde. Ondan ziyade vatan şu an için toprak parçasından başka bir şey ifade etmiyor gerçekten (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Batıdaki ülkeler işte Almanya, Fransa İngiltere'den sonra ulus devlet yapılanmasını ortaya çıkartıyorlar ve ister istemez imparatorluklar çöktükten sonra ulus devlet kulesine biz de katılmak durumunda kalıyoruz. Şartlar böyle geliyor. Bir şeyin idealize edilmesi gerekiyor yani bu işte Türklük, Türkiyelilik işte adına ne dersek diyelim... Bir vatan sınırları içerisinde yaşanılan yere atıf. İşte bayrak, millet. Bu şekilde değerlendiriyorum. Biraz bana şey gibi geliyor insanlar bir çok şeyi idealize edebilir kutsallaştırabilir ama neticede çıkış noktasının kurgu olduğu kanatındeyim. Sadece Türkiye'de değil yani her yer için... Şimdi gittik 10 kişiye sorduk sokakta rasgele. Mesela adam diyebilir ki yani ben burada doğdum büyüdüm burada yaşıyorum mesela bir Ermeni. Burası benim vatanım, bir Rum, diyebilir. İşte Türkiyeyle alakalı asli bir bağlılığı olmayacak kişi diyebilir yani ve yahut da burada gelmiş evlenmiştir. Bu da onun için vatan sayılabilir yani. (Poyraz,

28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Katılımcılara, zihinlerinde yer alan vatan kavramının sınırlarının Türkiye Cumhuriyet'nin şu anki siyasi sınırları ile uyuşup uyuşmadığı sorulmuştur. Katılımcıların büyük bir kısmının algıladıkları vatanın sınırları şu anki sınırlardan daha geniştir.

Şöyle ki ben ırkçı bir insan değilim o yüzden kendini Türk hisseden herkes nasıl Türk olduğunu kabul ediyorsa... orayı Türkiye gibi hissettiği zaman da bence hani vatandır. Ben mesela Kıbrıs'a gittiğim zaman o durumu hissedebildim... Yani sadece Türkiye sınırları ile şey kaldığını düşünmüyorum ben. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Bu konuya kültür olarak yaklaşmak istiyorum hani işimiz gereği de müzisyen olarak ... sadece Anadolu topraklarında değil. Orta Asya'dan gelirken buralara kadar, hatta Osmanlı'nın zamanında yayılmış olduğu bütün toprakları, kenarında yaşadığımız gördüğümüz kültürler yani bize ait kültürler. Şu anda dünyanın her yerinde var. Örnek verelim bir Azerbaycan'da türkümüz var Makedonya'da da türkümüz var İspanya'da da türkümüz var O yüzden benim şu andaki Türkiye sınırları bence olması gerekenden düşük. Kültürümüzün sirayet ettiği her yer bizim için vatandır. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Sadece yaşadığımız bölge olarak değil vatan dediğin zaman. Bizimle aynı değerleri paylaşan kişilerin yaşadığı yerleri de vatan olarak görüyorum ben... Ben oraya gittiğimde o insanlarla aynı dili konuşabiliyorsam; ben onların, onlar benim yaşadığım sorunları bilebiliyorsa o da vatan gibi geliyor. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Benim kafamdaki vatan tasarımının iz düşümü çok daha geniştir. Siyasi sınırların zaten yapaylığı ortadadır... Ulus devletlerin çizdiği biçimde sınırların olması, ideal açısından söylüyorum belki insan toplumlarının, doğamızın dayattığı bir zorunluluk olabilir, o ayrı bir tartışma iken insanların böyle sınırlar içerisinde kodlanmasının yanlış olduğunu düşünüyorum. Benim tasarımımda vatan çok daha geniştir. (Galip, 29, Yüksek Lisans,

Öğrenci, Tecilli)

Tabi ki gönül isterdi Osmalı'nın en geniş sınırlarının Viyana'dan Mekke'ye kadar ulaştığı sınırları ... Musul, Kerkük de benim vatan sınırlarımdan bir tanesi. Vatan sınırları daha da zaten aşağısı olmaz daha fazlası olur aşağısı olmaz. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Tabi örtüşmüyor bazı kötü şeyler geçmiş başımızdan... Musul olsun Kerkük olsun Viyana'ya kadar dayanmış bir Osmanlı tarihimiz var. Tabi ki oralarda şimdi hani mesela şimdi bizim elimizde değil ama bi zamanlar bizdeymiş bir daha neden olmasın diye düşünüyor tabi ki. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Daha geniş sınır algısının en önemli nedeni Osmanlı İmparatorluğunun uzun bir süre boyunca şu an Türkiye Cumhuriyeti'nin hakim olduğundan çok daha geniş bir sahada hüküm sürmüş olması ve bu süre boyunca kültürel anlamda o coğrafyalarda birikim yaratılmış olmasıdır.

İki katılımcı şu anki sınırları algıladığını, sınırların artık belirlenmiş olgular olduklarını beyan etmiştir.

Şu an belli olmuş artık. Yapacak bir şey yok. İsterdim ki daha büyük olsun. Biraz kaçamak bir cevap vereyim. Artık olmuş. Şimdi gidip bir yere saldırıp... onlara tamamen karşıyım. Belirlenmiş yani. O çok önce olmalıydı belki Lozan'da. Yapılabilseydi belki. Musul ve Kerkük'de. Yapılamadı ama yapılamazdı da zaten. Ama şimdi belirlendi. Yeterlidir de (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Daha dar bir vatan sınırı tanımlaması yapılabileceğini ifade eden iki katılımcı vardır. Ahmet bu durumu kendisi için değil, ancak bir ihtimal olarak ifade etmiştir:

Ama vatan olarak algıladığın şey değişebilir... Mesela herkes Hakkari'yi vatan olarak kabul etmeyebilir. Vatanın sınırları belli olsa da herkes bu sınırları kabul etmeyebilir. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Şimdi daha bireysel, çekirdek aileyi ön planda tutan bir vatan olgusu var

benim gözümde (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

5.2.2.2. Vatan Sevilmelidir

İç Hizmet Kanunu ve Yönetmeliği bir askerin vatanını sevmesi *gerektiğini* söylemektedir. Bu nedenle vatan sevgisi kavramı ile ilgili katılımcılara sorulan ilk soru, vatan sevilmeli midir, olmuştur. Katılımcıların çoğunluğu vatanın sevilmesi gerektiği fikrinde birleşmişlerdir. Ancak neden ve nasıl sevilmesi gerektiği konusunda farklı fikirler mevcuttur.

Dört katılımcının altını çizdiği neden kutsal bir varlık olarak vatanın korunabilmesi, savunulabilmesi için önce sevilmesi gerektiğidir.

Sonuçta insanların tabii ki bulunduğu yaşadığı yerleri sevmeleri gerekir. Sevmezse başka bir yere gider. Atalarımız buraya gelmiş. Sevmesi lazım ki zarar vermesin. Sevmezse zarar verir. Bir insan korktuğu şeye zarar verir, sevmediği şeye zarar verir. Sevmesi lazım ki koruması lazım. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

... bundan sonraki nesiller, çoğunun bizim de çocuğumuz sonuçta burada yaşayacak. Vatanımızı sevmezsek bizden sonraki nesili de düşünmezsek zaten bizden sonraki nesil bu topraklarda yaşayamaz. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Vatanı sevmemek gibi bir şey olamaz. Vatanı sevmemek vatan hainliğine denk gelir. Mesela hükümeti sevmeyebilirsin iktidarı sevmeyebilirsin ama vatanı kesinlikle sevmek zorundasın çünkü bu topraklar için soyundan gelen insanlar belli fedakarlık yapmış. Bunları çocuklarına emanet etmen gerekiyor ama ilerleterek gitmen gerekiyor. Bunun için çabalarsak en başta sevmemiz gerekiyor ki onun için çabalayalım. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Adam ya vatanı seviyordur, onu korumak istiyordur. Ya da vatanı sevmiyordur, bölmek istiyordur. Dolayısıyla kişinin vatansever olup olmadığı benim için önem arzeder. Çünkü düşman olarak görebilirsin. (Ahmet, 29,

Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Altı çizilen diğer bir nokta vatan için bir bedel ödenmiş olmasıdır. Bu bedelin çok yüksek ve kan cinsinden olması vatani *sevilmesi gereken* bir varlık konumuna yükseltmektedir.

Bence bunun en büyük etkenlerinden biri de buraya göç ederken Türk milletinin yaşadığı zorluklar. En basitinden Çanakkale, kaybettiğimiz insan sayısının o günün şartlarına göre haddi hesabı yapılamıyor, bence bunun çok büyük bir etkeni var. Eğer Türk milleti bu topraklar için geçmişinde bu kadar kan dökmeseydi bugün bu derece önemsemezdi, Anadolu'yu toprak olarak çok önemsemeyebilirdi. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Herkes farklı şekilde sever vatanını kimisi çıkarları için severler. O ülkeden kazanç sağladığı için. Kimisi vatanını gerçekten orada yaşadığı için o yaşadığından dolayı sever. Kimisi de, ki ben son söylediğim taraftayım, vatanını milletini ecdadını gördüğü için çektiği için çileleri onlardan dolayı bir karış topraklarını kimseye vermemek için sever. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Yalçın, Çetin ve Davud'a göre de insan vatanını sevmelidir ancak bu katılımcılar vatana bir tehdit yönelmesi durumunda vatandaşın bu tehlikeyi atlattığı için vatani savunmak dışında bir alternatifini olup olmamasının vatan sevgisini etkileyeceğini belirtmişlerdir.

sevmeli tabi... çünkü gidecek başka bir yerimiz yok... Sevmemiz gerekiyor tabi. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Araştırmacı: İnsan neden yaşadığı toprağı sever sizce canını verecek kadar?

Ekrem: Başka çaresi yoktur da o yüzden... Özellikle yoksul kesim diyeyim... zengin insanlar için öyle değil galiba... Çok seçenek var ellerinde... Gitmek kalmak anlamında. Bu vatani savunacak insanlar yine garip gureba çocukları. Ölecek olanlar da onlar. Zenginin çok umrunda olmuyor. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Türkiye'ye Suriye'den gelenler yani hepsi, Allah göstermesin, dilenci durumunda. Parası olan her yere gider... Şimdi Suudi Arabistan'da bir durum olsa Türkiye'nin en iyi yerleri atıyorum Trabzon'da Uzungöl tarafı, Antalya'da villalar tarafı, sahil tarafı hep Suudilerin, kralların. Adamlar ada bile satın alıyor Yunanistan'da. Niye parası var ... Parasıyla almış. Orada yaşar da. Etrafını çevirir, özel mülk ilan eder. İsteddiğine göre düzenini kurar. (Çetin, 38, Temizlik Görevlisi, Uzun Dönem)

Katılımcılardan sadece Galip vatanın sevilme zorunda olmadığını belirtmiştir. Onun itirazı tercihe dayanmayan bir aidiyetlikte sevginin zorunlu olamayacağı yönündedir:

İçine doğmuş olduğunuz için vatandaşı olabilirsiniz ya da vatandaşı olmak istediğiniz için vatandaşı olmuş olabilirsiniz. Vatandaşı olmanız istediği için vatandaşı olmuş olabilirsiniz. Bu kategorilerin biri dışında bir kategoride bulunuyorsanız sevmek zorunda değilsiniz. Bu bir tercihtir ve olmalıdır. Ama bu onun hukukuna, anayasasına onun ortaklık duygusuna ve değerlerine kesinlikle saygı göstereceği anlamına gelir ama sevmek zorunda değildir. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

5.2.2.3. Vatanını En Çok Seven Görevini En İyi Yapandır

Vatanın nasıl sevilmesi gerektiği hakkındaki fikirlerini almak için katılımcılara vatanını seven bir kişi ne yapmalıdır, nasıl davranmalıdır, şeklinde sorular sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar analiz edildiğinde vatanın korunması, savunulması ve kişisel çıkarların önüne konulması şeklinde kategorilerin ön plana çıktığı görülmüştür. Mesela Ahmet birisine vatansever diyebilmesi için şu soruları soracağını belirtmiştir:

Yaşadığın ülkeye olan sorumluluklarını biliyor musun? Ona uygun olarak yaşıyor musun? (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Gerektiği zaman gerekeni yapmasıdır... gerektiği zaman kendi çıkarlarını demeyeyim de kendi geleceğini vatanının geleceğinin gerisine koyması gereken insanlar olarak görüyorum vatanseverleri. (Behçet, 27, Öğrenci,

Tecilli)

Ülkesinin, yaşadığı toprağın çıkarlarını kendi çıkarlarından daha üstün görüyorsa vatansever olur. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Ancak bu kategorilerin hangi davranışlarla gerçekleştirilebileceği hakkında katılımcıların çok farklı düşünceleri bulunmaktadır. Örneğin Hasan kendisinin vatansever oluşuna kanıt olarak sosyal medya hesaplarında bayrak resmi olmasını göstermektedir. Hasan'a göre bir vatansever örf ve adetlere sahip çıkmalı, dışarıya bakmadan kendine dönmelidir. İrfan'a göre sevgisini öperek gösteremeyeceğine göre yemek yediği kaba pislememelidir. Mehmet'e göre yalan söylememelidir. Osman vatanını seven bir kişinin tarihini bilmesi ve bilinçli olması gerektiğini düşünmektedir. Cemal'e göre vatan sevgisi bireylerin ötesinde "... bu toprak parçası içerisinde yaşayan kültürlerin hepsinin birbirine saygı duyması" demektir. Çetin'e göre yaşadığı topraklardan memnun olmalıdır aksi takdirde "hem bu ülkede yaşayıp, ekmeğini yiyip havasını soluyup sonra da inkarcılık yapıyorsa, ben ona göre o insanın notu..." eksiye düşürülür. Galip ise vatansever bir insanın kapitalizmin sömürgeci girişimlerine ve sınıflı toplum yaratma çabalarına karşı duran davranışlar göstermesi gerektiğini söylemektedir:

Vatan sathının sadece retorikte parsellenmesi taraftarı olmayan, aynı zamanda pratikte de vatan sathının herhangi bir biriminin hak etmeyenlere peşkeş çekilmesine karşı olanlardır. Ortak katılım duygusunu pekiştirmeye çalışan, insanları zaten halihazırda oldukça statü toplumu haline gelen ülkemizin aksine, insaları böyle lüzumsuz tamamen finans kökenli kavramlarla sınıflandırmayan, onların aşına, işine, rızalarına saygı duyan, bunun için gayret gösteren herkesin eşit imkanlarda yaşayabildiği, insaların hak ve hukuklarının kısıtlanmadığı, böyle geniş bir şey anlarım. Bunları savunan insanların vatansever olduğunu düşünürüm. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Vatan sevgisini gösterme biçimleri içerisinde birden fazla katılımcının üzerinde anlaştığı tek davranış biçimi "işini doğru yapmak"tır.

Bana verilen bir görev var. Bunu kaytarmadan yapmak... Üzerime düşen

görevleri yapıyorum. Kimseyi rahatsız etmiyorum. Diğer kişilerin özgürlük alanlarına müdahale etmiyorum. Bu tarz şeyler. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Yani dediğim gibi sorumluluk bilinci burda aynı ülkede yaşıyoruz birbirimize saygılı olmak... seferberlik ilan edildi benden istifade edebileceksen diyelim orduya katılmak kriz anlarında. Onun dışında ne bileyim bir meslek yapmaya çalışıyorum işimi yapmaya çalışıyorum bunu en iyi şekilde yapmak... (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Yani yüksel caddesinde yedi-beş slogan atmakla olmaz. Onları memur gibi tanımlıyorum ben. Yüksel caddesinde sürekli yedide başlarlar. Beşten sonra pankartlar çıkartılır. Ora sokak şarkıcılarına bırakılıyor. Orada slogan atmakla olmuyor. İşini doğru yapmakla... hepsi bir vatani oluşturuyor. Bir çarklının dişlileri gibi. Bir düzensizlik oluyorsa dişli de çark da dağılıyor.

... Çalışacaksın. Vatan için vatanını daha fazla ileriye götürmek için hani...medeniyet seviyesini yükseltmek için. Onun için çalışacaksın. Başka bir şey yok. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

5.2.2.4. Göçmek ya da Göçmemek: İşte Bütün Mesele Bu

Katılımcıların vatan sevgisi kavramına yönelik fikirlerini sondajlayabilmek için, veri toplama sürecinde ülke gündeminde sık sık yer işgal eden, genel olarak doğudan batıya, özel olarak Suriye'den Avrupa'ya doğru göç durumu gündeme getirilip bir savaş durumunda Türkiye'de kalıp savaşmayı mı yoksa başka bir ülkeye göç etmeyi mi düşünecekleri sorulmuştur.

Katılımcıların çoğu kalıp savaşmayı tercih edeceklerini ifade etmiştir. Kalma sebepleri ise iki kategori altında toplanabilir. Birinci kategorideki katılımcılara göre vatanını sevmek, savunmak Türk kültürünün bir parçası haline gelmiştir. Bir Türk için normal bir davranıştır.

Muhtemelen vatanda kalırım gitmem yani çünkü genlerimizde bu şeyi hissediyoruz biz. Bugün dünyanın herhangi bir toplumun savaşla baş başa kaldığı zaman daha büyük çoğunluğu kaçmayı tercih edebilir ama biz ben

kendimi Türk olarak hissettiğim için biz de bu genetik bir şey artık. Bence Türk milleti savaştan kaçmaz. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Ben vatanımı seviyorum. Aşığım. Dediğim gibi ben burada yaşamayı seviyorum bir sıkıntım yok. Çok sayıda ülke gördüm bana sorsanız ben yine burada kalmayı tercih ederim. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

İkinci kategorideki katılımcılara göre gidilecek yerde yaşanacaklar vatanda kalıp savunmadan kötü olacağı için göç etmenin bir anlamı olmayacaktır.

Bugün Suriyenin başına gelen Türkiyenin başına gelse kim kabul eder? ... Bizim bu memleketten başka gideceğimiz yer yok. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Gitmeyi düşünmüyorum. Aile içerisinde de konuşuyoruz, gitmeyi düşünmüyoruz. Gitmem niye gideyim. Görüyoruz adamlara sınav çektirip para atıyorlar³⁴. (Çetin, 38, Temizlik Görevlisi, Uzun Dönem)

Katılımcılardan sadece Ahmet bir aile babası olarak artık vatana olduğu kadar ailesine karşı da sorumlulukları olduğunu söyleyerek cevap vermiştir:

Bu da çok zor bir soru. Onların memleketlerinde ne yaşadıklarını bilmiyoruz. Evli çocuklu olmak da bir şey... Sanırım göç etmeye çalışırdım. O da çocuk sahibi olmakla alakalı. Evlenmemiş çocuk sahibi olmasaydım kalmaya daha kolay karar verirdim. Şimdi vatana olduğu kadar aileme karşı da sorumluyum. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

5.2.2.5. Asker ve Vatan

Katılımcılara göre bir asker, kendisine tevdi edilmiş “Türk vatanını savunmak” (İç Hizmet Kanunu Md. 35) görevini layıkıyla yapabilmesi için bir sivil vatandaşa göre daha vatansever olmak zorundadır; çünkü vatanını sevmek, icra etmesi gereken tehlikeli ve zor vazife için kendisini motive edecektir.

³⁴ 15 Mart 2016 tarihinde İspanya’da maç saatini bekleyen PSV Eindhoven taraftarlarının eğlenmek için yere para atıp bir grup mülteciye sınav çektirmeleri hadisesine atıf yapıyor.

Askerler yaptıkları meslek gereği bu ülkenin sınırlarını koruyorlar. Ya bu ülkenin herhangi bir zor durumunda, bu illa savaş olmayabilir, doğal afet durumunda bu insanların yardımına koşuyorlar. Bu insanların içerisinde vatan sevgisi yoksa, bu insanlara yardım etmek de bir nevi vatanseverlik, isteyerek gönülden yapmıyorsa zaten... bir anlamı yok. Yani askerlerin bu tür duygularının biraz daha yüksek olması gerekiyor, çünkü onlar yaptıkları iş gereği bu işlerle uğraşan insanlar. Onların normal bir vatandaş gibi duyguları o seviyede olursa o başarı gelmez diye düşünüyorum ben. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Vatansever olmalıdır. Vatansever olmazsa bu ülkeye ihanet eder. Bu ülkenin içerisinde iç güç dış güç neyse ülkenin yani sınırlarını açığa çıkarabilir. Sonuçta bu birinci kademedен en üst kademeye kadar geçerli birşey. Bundan dolayı herkesden daha çok sevmeliler. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Şimdi şöyle bir şey var biz artık sivil aileyiz. Sivil ailenin askere göre daha sorumlulukları farklı, askerin sorumlulukları farklı. Mesela biz oy kullanırız ya da ne bileyim siyasi görüşlerimizi belirleriz o konuda çalışmalar yaparız. Ama askeriyede yeri gelir aileyi geride bırakmayı göze alabilir. Askerin mesela bu yönde eğitimleri vardır. Asker daha sorumluluk sahibi davranışları halka göre tabi ki fazladır. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Yani mantıken askerlere iyi bir vatanseverlik gerekiyor. Neticede en kötü ihtimalle dışa karşı bir koruma hani aktif bir savaş yok ama bir motivasyon gerekiyor. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Sonuç itibarıyla bu da askerliğe giriş koşullarıyla alakalı... İdeal açıdan düşünersek eğer bir ülkenin ordusuna kendi rızamla katılıyorsam orduya katılma motiflerim çok farklı olabilir, onu bilmiyorum, eğer orduya kendi rızamla o ülkenin vatandaşı olarak bu bilinçle donatılmış bir şekilde bunu bir ödev ahlakıyla yapıyorsam tabi ki vatansever olmam gerekir. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Galip siviller için, vatandaşlıkları eğer tercihe dayanmıyorsa vatanlarını sevmek zorunda değiller demiştir. Bu görüşüyle uyumlu olarak askerler arasında zorunlu askerlik hizmetini yapanlarla askerliği bir meslek olarak yapanlar ayrımı yapmakta, zorunlu askerler için vatani sevmenin bir zorunluluk olmadığını, ancak askerliği profesyonel olarak yapanlar için bir zorunluluk olduğunu ifade etmiştir.

Askerlerin vatan sevgilerini nasıl gösterecekleri konusunda açığa çıkan kategori sivillerde açığa çıkan “işini iyi yapmak” kategorisi ile uyumludur.

Üzerlerine düşen görevleri yapmaları gerekiyor. Nöbette uyumaması lazım. Komutanın verdiği görevleri yapması lazım. Yasak olan şeyleri yapmaması lazım. Nöbette sigara içmemesi lazım. Nöbet yerini terk etmemesi lazım. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

5.2.3. İyi Ahlaklı Olmak

TSK İç Hizmet Kanunu (Md. 39) ve İç Hizmet Yönetmeliği'nde (Md. 86) kanun koyucunun üzerinde en fazla durduğu, en ayrıntılı olarak açıkladığı iyi ahlaklı olma değeri İç Hizmet Yönetmeliğinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Askerin ahlâkı ve yaşayışı kusursuz ve lekesiz olmalıdır. Asker, esrarkeşlikten, sarhoşluktan, yalancılıktan borçtan ve kumardan, dolandırıcılıktan, ahlâksız kimselerle düşüp kalkmaktan, hırsızlıktan, yağmadan, yakıp yıkmaktan ve sair bütün fenalıklardan sakınmalıdır. Bunlar vazifenin yapılmasına mâni olurlar, yaşayışı, sıhhati, azim ve cesareti bozar; namusu lekeler, manevî şahsiyeti öldürür ve her biri ayrı ayrı cezaları üstüne çeker. Asker bunlar gibi yalnız kabahat ve cinayetlerden değil, aynı zamanda dine hürmetsizlikten, iki yüzlülükten, göz boyamaktan, şahsi arzu ve isteklerin temini peşinde koşmaktan, dalkavukluktan, aklını herkesin yükseğinde görerek kendini beğenmekten, şöhret için iyi sayılmayacak derecede hırs göstermekten, nefsini koruyup çekinmelidir.

Her ne kadar beğenilmek, sözle okşanmak, maddi mükâfat görmek onur ve şan kazanmak arzusu her askerin kalbinde yer tutmalı ise de bunları doğruluktan şaşmayan haklı bir çalışma ile elde etmek mertlik ve namus iktizasıdır (İç Hizmet Yönetmeliği md. 86/h).”

Burada belirtilen ahlaki özelliklerin Farabi'nin devlet başkanının sahip olması gerekir diye belirttiği „yemeye, içmeye ve kadına düşkün olmamalı, oyundan (kumardan) sakınmalı, doğruluğu ve doğruları sevmeli, yalandan

ve yalancılardan nefret etmeli“ (Farabi 1990, s.87-88) gibi ahlaki özelliklerle örtüştüğü görülmektedir.

Yönetmelik maddesi incelendiğinde kanun koyucunun ahlak veya iyi ahlak tanımı yapmaksızın askerleri, iyi ahlak sahibi bir birey olmaktan alıkoyabilecek üç çeşit davranışa karşı uyardığı görülmektedir. Birinci grup davranış namusu lekeleyip, manevi şahsiyeti öldürebilecek olan, esrarkeşlik, sarhoşluk, yalancılık, borç ve kumar, dolandırıcılık, ahlâksız kimselerle düşüp kalkmak, hırsızlık, yağma, yakıp yıkma gibi kabahat ve cinayetlerdir. İkinci grup davranış birinci grup kadar tehlikeli olmasa bile askerin ahlakını lekeleyebilecek nitelikte olan dine hürmetsizlik, iki yüzlülük, göz boyamak, şahsi arzu ve isteklerin temini peşinde koşmak, dalkavukluk, aklını herkesin yükseğinde görerek kendini beğenmek, şöhret için makul sayılmayacak derecede hırs göstermek gibi davranışlardır. Üçüncü grup ise haklı bir çalışmanın sonucu olmaksızın beğenilmek, sözle okşanmak, maddi mükafat görmek gibi arzulara sahip olmaktır. Sonuçta üç grup için de kanun koyucunun askerlerden yapmalarını beklediği davranışları söylemek yerine yapmamaları gereken davranışların bir kısmını saymayı tercih ettiğini söyleyebiliriz.

5.2.3.1. Ahlak Nedir?

İyi ahlak sahibi olmak deyimi ile ilgili olarak katılımcılara sorulan ilk soru, ahlak kelimesinin kendilerine ne çağrıştırdığı olmuştur. Katılımcıların çoğu ahlak kavramını tanımlamayı zor bulmuştur.

Ahlak ... ya burada nereden başlayacağımı bilemiyorum. Nasıl desem...? Namus. Namuslu, şerefli olmak derler ya. Şereften kastımız ne? Şeref nedir? (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Çok soyut. Elle tutulur bir şey yok ya. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

... çok tanımlığa sığabilecek ya da duyguları bir çırpıda anlatılabilecek bir şey değil... (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Katılımcılar ahlakın tanımlanmasının zor olmasının bir sebebinin zaman

içerisinde değişkenlik arz etmesi olduğunu ifade etmişlerdir.

Bizim zamanımızda küçüğün büyüğün yanında sessizce oturmasıydı. Şimdi çocuklarda küçüğün büyük yanında baba diye birşey yok babaya isimle hitap etme anneye isimle hitap etme. Yani bu ahlaksız olduğu anlamına gelmiyor tabi ki de hani ahlak kavramı da değişiyor benim demek istediğim o. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Bence insan kendi istediği gibi yaşamalıdır yani rahat hissettiği gibi yaşamalıdır dolayısıyla topluma çok fazla şey yapmamalıdır bu konuda çünkü toplum da çok fazla değişiklik göstermiştir bu konuda sonuçta yirmi sene öncesi otuz sene öncesi yapılanlarla şu an yapılan şeyler birbirinden çok farklıdır bence insan bu konuda kendini çok fazla kısıtlamamalı çünkü dediğim gibi bu kuralları koyan insanlar ... öte yandan daha eskiye dayanan daha köklü şeyler konusunda aynı şeyi söyleyemem tabi ki. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Ahlak kavramının katılımcılarda yarattığı çağrışımlardan ulaşılan bulgu diğer bireylere saygı duyma ve toplumda var olan kurallara uyma ile ahlak arasında ilişki kuruluyor olmasıdır.

Ahlak kelimesi bana neyi çağrıştırıyor... genel olarak saygıyı çağrıştırıyor yani ahlaklı olması saygılı olması, çevresine karşı iyi huylu olması... Toplumun kurallarını bozmadan yaşayan bir insan öyle söyleyim size. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

İyi ahlaklı bir insan... bir kere bence ailesini sevmesi lazım. Bi kere çevresine ailesine sahip olması lazım topluma karşı saygılı olması lazım toplumun kurallarını bozmadan yaşaması lazım. Başka ne diyeyim... başka da birşey yok zaten (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

İyi ahlak dediğimiz zaman işte saygı şeyi kavramı çıkıyor ortaya. Etrafına karşı saygılı olur yaşadığı toplum içerisinde en azından adı konmamış da olsa kurallara uyma eğilimi gösterir (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Dediğim gibi, bir takım o toplumun ahlak olarak nitelendirdiği, kabulleniği şeyleri de yapmaması gerekir, zina gibi, içmek gibi (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Bunu söylemek için çok çok geçmişe gidip insanların kanıksadığı, evet budur dediği, herkes tarafından kınanan, ayıplanan herkes tarafından, herkes demiyeyim de genel bir çoğunluk tarafından kınanan ve ayıplanan davranışlar diyeyim (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Yani içinde bulunduğu toplumun kurallarına uyması (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Kimse kimseyi sevmek zorunda değildir ama işte saygı duymak zorundadır (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

5.2.3.2. Ahlakın Kaynağı Nedir?

Bu konuyu derinleştirmek adına katılımcılara ahlakın kaynağının ne olduğu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar içerisinde en çok öne çıkan aile olmuştur. Okul, arkadaşlar ve çevre, kültür diğer verilen cevaplardır.

Ahlakın kaynağı birinci olarak zaten aileden geliyor. Doğduğun büyüdüğün için arkadaşlar biraz işin içine giriyor sonradan çalıştığın çevreye yaşadığın ortam mahalleden başlar öyle gider yani ama en başta aileden başlar bence. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Bence bu yetişme tarzı ile alakalı. Bir insanı yetiştiği ortam, yetiştiği aile, edindiği arkadaşlar bunların hepsini etkiler. Çünkü insan o yaptığı şeyin ahlaksız bir şey olduğunu bilmediği zaman zaten yaptığı hiç bir şeyden utanmaz. Çekinmesi olmaz. Onlar olabilir çünkü yetiştiğimiz ortamdan kaynaklanır. Ahlakın kaynağı odur. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

İlk başta ailesinden. Bebek olarak doğuyorsunuz. Nasıl eğitirsen, nasıl eğersen öyle olur çocuk. Önce ailesinden sonra yaşadığı çevre, gittiği okul. Bunlar kaynağı. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Ahlakın kaynağı ailedir komutanım bence. Mesela vatani kuran vatani ilk başta şekillendiren dedelerimiz var onlar belli şeyleri çocuklarına torunlarına aktarıyor o yüzden en iyi şekilde aileden alırız biz ahlakı. Ahlak tabi okullarda da öğretilir tabi bir derviş okula giderken ilk başta ahlak edep dermiş bunun için bu edebin okuldan önce ailede bir şekillenmesi gerektiğini düşünüyorum. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Bence ahlakın kaynağı ilk başta aile ondan sonra gelenek görenek geleneklerimiz bizim yani ahlakımız. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Buradan ulaşılabilecek bir sonuç ahlakın kişiye dışsal bir var oluşa sahip olduğunun; ahlakın toplumsallığının bir sonucu olarak, birincil sosyalizasyon ajanları tarafından kişiye kazandırıldığıнын katılımcıların geneli tarafından kabul edildiğidir.

Elbette bütün katılımcılar bu görüşte değildir.

Bu insanın içinden gelen bir şeydir. Biraz da çevresiyle alakalıdır. Düşünebilen bir insan kendi ahlakını kendisi, neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlayabilir. Bunu düşünemeyenler için de belirli kurallar vardır. Anayasa vardır. Din vardır. Bunlar da kısmen düşünemeyen, lüzumsuz insanların belirli bir ahlaka sahip olmaları için referans almaları gereken noktalar. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Ahlakın kaynağı güçlü olandır evvela... Burada senden uymanı isteyen kişinin ahlakıdır aynı zamanda. Bu da güçlü olan her halükarda otoritesini sağlayabilenin ve bunun yeniden üretilmesini sağlayabilenin ahlakıdır. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Bana daha çok dine referans ... şey Cemil Meriç'in aktardığı bir şey vardı. Sahabeler şey dermiş işte bize efendimiz ibadetlerden önce iyi ahlaklı, iyi insan olmayı öğretti gibilerinden birşey aktarıyor. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Ben yine ahlakı aslında geçmiş itibariyle din belirlemiştir... Bir de insanın fitratında olan bir şeydir. Doğruyu yanlış insan kendi vicdanına sorarak da bulur. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Cemal ise Ekrem ve Poyraz'ın aksine ahlakın din ile ilişkilendirilmesine karşıdır:

Ahlak kelimesi çok tanımlara sığabilecek ya da bir çırpıda anlatılabilecek bir şey değil. Ahlak hani toplumumuzda daha çok dinle bütünleştirilmeye çalışılan bir şey ama ahlak bence dinin dışında tutulması gereken bir şey (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Katılımcıların iyi ahlak ile en çok ilişkilendirdikleri davranışlar saygılı olma ve dürüst olmaktır. Bu kısmın başında İç Hizmet Yönetmeliğinde “iyi ahlak sahibi olma” kavramı tanımlanırken üç grup davranışa karşı askerlerin ikaz edildiklerinden bahsedilmişti. İkaz edilen davranışlar ile katılımcıların cevapları karşılaştırıldığında katılımcıların ahlak ile olumsuz bir ilişki içinde olduğunu ifade ettikleri davranışları sadece askerlere değil iyi ahlaklı denilebilecek kimseye yakıştırmadıkları söylenebilir.

5.2.3.3. Ahlaklı İnsanın Sakınması Gereken Davranışlar

İç Hizmet Yönetmeliğinde kanun koyucunun askerleri, iyi ahlak sahibi bir birey olmaktan alıkoyabilecek üç çeşit davranışa karşı uyardığı ifade edilmişti. Bu davranışlar hakkında katılımcıların ifade ettikleri hususlar aşağıya çıkartılmıştır. Birinci gruptaki davranışlar,

Esrarkeşlik:

Uyuşturucu mesela kesinlikle karşıyız (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Sarhoşluk:

Herkes içki içebilir. İçkiye karşı olduğumdan değil ama onun bir sınırı bir çevresi vardır. İnsanları rahatsız edecek şekilde olmaz (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

O toplumun ahlak olarak nitelendirdiği, kabullendiği şeyleri de yapmaması

gerekir ... içmek gibi. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Yalancılık:

... yalan söylemek (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Yalan söylememesi lazım (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

İyi ahlak sahibi olmak için mesela dürüst olmak lazım (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

... dürüstlük, yalan söylememek (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Ahlâksız kimselerle düşüp kalkma:

Bir toplumu bölmek istiyorsanız o topluma zinayı ve sapkınlığı yayın diye mesela bu da ahlak çerçevesinde bir sözdür (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Hırsızlık

Hırsızlık arsızlık yapmıcağsın. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

... hırsızlık yapmak (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

İkinci gruptaki davranışlar

Dine hürmetsizlik

... mesela ramazan ayındayken mesela dinden şey yaparsak yemek yenmemesi güzel bir durumdur niye çünkü insanlar oruç tutarlar buna saygı olarak bunu ahlaklı bir insan olarak yapıyorsa bir insan bence bu mantıklı bir şeydir (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Herkesin kendi dünyası vardır. Herkesin kendi dünyasına da inancına da saygı duyması lazım (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

İki yüzlülük

... yani insan beni dışarıdan iyi gibi görüp de ben ona kötülük yapıyorsam

bu bir ahlaksızlık olur. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Ya ahlaklı olmak bir insanın söylediği sözlerle yaptığı işlerin tutarlı olması (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Göz boyama

İnsanları aldatmaması lazım (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Aklını herkesin yükseğinde görerek kendini beğenme

Sevgi, saygı görmemiş okuyup da ukalalık yapan komutanlar da tanıdık. Derdini açıklamaya kalkıyorsun seni dövüyor yollamıyordu veya dinlemek istemiyordu seni. Öyle insanlar da var (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Ahlaklı insanın sakınması gereken davranışlar olarak, birinci grup davranışlardan “borç ve kumar”, “dolandırıcılık”, “yağma”, “yakıp yıkma” davranışlarından; ikinci grup davranışlardan “şahsi arzu ve isteklerin temini peşinde koşma”, “dalkavukluk”, “şöhret için iyi sayılmıyacak derecede hırs gösterme” davranışlarından; üçüncü grup davranışların (haklı bir çalışmanın sonucu olmaksızın beğenilmek, sözle okşanmak, maddi mükafat görmek gibi arzulara sahip olmak) hiç birinden katılımcılar bahsetmemiştir.

5.2.3.4. Asker İçin Ahlaklı Davranış

Katılımcılara siviller için saydıklarına ilave olara, bir askerin iyi ahlak sahibi sayılabilmesi için hangi davranışları yapması gerektiği sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar farklılık arz etmektedir. Sadece üç katılımcı birbirine yakın cevaplar vermiştir. Bu üç katılımcı bir askerin iyi ahlak sahibi olarak kabul edilebilmesi için verilen görevleri yapmasının yeterli olduğunu belirtmişlerdir.

Verilen görevi zamanında ve yerinde yapması gerekir bence askerlikte bu ahlak şeyi sadece bu. Verilen emir, yapması gereken konular, görevi ne ise onu ne aşırıya kaçıp eksiye düşük ne de disiplinsiz davranışlar içerisine girmemesi (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Bizim askerlik kısa sürdü ama, yine aynı. Verilen görevleri yapması. Nöbet yerini terk etmemesi. Kurallara uyması. Giriş çıkış sürelerine uyması. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Ya birşey söyleyim mi işini sevsin başka zaten birşey yapmasına gerek yok. Ben bir kurumda çalışıyorum işi seviyorsam zaten o işin gerektirdiğini yaparım yani. Asker olarak işini sevsin vatanını sevsin zaten işi o yani başka birşey yok. Yani işini sevmesi yeterli bence. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Biri öğretmen, biri kamu bankasında memur, diğeri belediyede işçi olan üç katılımcı için yukarıda detaylıca ifade edildiği üzere, askerlerin iyi ahlaklı olabilmeleri için işlerini mevzuata uygun olarak yapmaları yeterlidir.

Bunun dışında katılımcıların verdikleri cevaplar çok farklı noktalara dikkatleri çekmektedir. Verilen cevaplar bir üst başlıkta toplanmak istenirse, tek söylenebilecek olan katılımcıların vermiş oldukları cevaplarla kafalarındaki ideal askerden beklentileri arasında ilişki olduğudur.

Örneğin toplumsal eylemlere sıkça katıldığını ifade eden Mehmet için kendisi gibi toplumun fakir kesiminden gelen askerın halka karşı tarafsız olması gerekmektedir:

... sonuçta askerın başta tarafsız olması gerekir ... Mesela Cerattepe'de mesela vatandaşın bir davası var yani sonuçta bu memlekette diyor ormanı yaktırmayız, biz yaktırmayız biz diyor. Asker napıyor tutuyor saldırıyor ... polisle askeri koyduğu yer aynı değil vatandaşın. Ama asker ne yapıyor tutuyor gaz bombası atıyor işte bilmem ne yapıyor yani. Vatandaş bu tabloya alışkın değil ilk önce tepki göstermiyor vatandaş. Hani askere gösterdiği ile polise gösterdiği arasında bir fark var. Bu davranışın asker tarafından böyle davranışların yapılması mesela hoş değil sonuçta askerın. Askere giden çocukların hepsi daha çok yoksul çocuklar yani bu memlekette Cumhurbaşkanı'nın Başbakanın ya da tanınmış bir bürokratın çocuğu gittiği görünmüyor askere di mi ? Görülmemiş sonuçta halkın çocukları halkın çocuklarıyla bu halkla bir bağ kurması gerekiyor yani halkı anlaması

gerekiyor. Halkın askeri askerle arasında bir köprü oluşması gerekiyor yani dertlerini dinlediği sorunlarını dinlediği birşey olması gerekiyor... (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Savunma sanayi alanında çalışan İrfan için askerlerin yetkilerini, ellerindeki yıkıcı gücün sebep olabileceklerini düşünerek kullanmaları önemlidir:

Benim yapabileceklerim belli, yapamayacaklarım belli. Bir askerın en azından sivil olmadığı durumlarda benden daha üstün yetkileri var. Mesela bir insana silah zoruyla bir şeyler yaptırabilir. Belli bir kitleyi kontrol altına alabilir. O yüzden daha düşünerek hareket etmesi gerekiyor. Bahsettiğim asker tabi normal bir asker. Er olarak. Üst kademelerde işler biraz daha farklıdır... ne bileyim verdikleri herhangi bir karar sonucunda bunun ceremesini kendileri çekmeyeceği için biraz daha sorumluluk sahibi olmaları gerekiyor ... Er kendi başına gidip en fazla bir insan öldürebilir. Bir insana zarar verebilir. Küçük bir kesime zarar verebilir. Ama bir ordu komutanının vereceği bir kararla çok daha büyük, toplu katliamlar olabilir ... Bir insan askeri açıdan yetenekli olabilir. Başarılı olabilir. Atıyorum çok iyi silah kullanıyordur, çok iyi dövüşüyordur. Ya da ne bileyim taktiksel zekası çok iyidir ama vereceği kararların emrettiği insanları nasıl etkileyeceğini düşünemez. Bu empatiyi kuramazsa bu insanın yükselmesi doğru değildir benim açımdan. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Zorunlu askerliğe karşı olan biri olarak Ekrem için iyi ahlaklı asker:

Adaleti ve doğruluğu ... elinin altındaki, emrindeki kişilere de, bunu uygulamalıdır. Onların arasında da uygulamalıdır. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.3.5. Ahlak ve İnsan Doğası Arasındaki İlişki

İyi ahlak sahibi olma konusu görüşülürken dile getirilen bir başka husus da insan doğasının iyi ya da kötü olup olmadığı olmuştur. Poyraz bu konuyu şu sözlerle dile getirmiştir:

Mesela bu noktada şöyle bir şey var şimdi biz hakikaten kültürle din birbirini çok fazla etkilediği için genel itibariyle insan doğasının iyi olduğuna inanıyorum. Mesela hani askerlikle ilgili kuramcılar genelde batılı oldukları için onlar da Hristiyan toplumlarda yetiştikleri için onların genel varsayımları insanın kötü olduğu yönünde. Tabi buradan yola çıktığın zaman çok farklı noktalara ulaşıyorsun. Mesela hani bir sistem kurguladıkları zaman burada askeri mantık insanın temelde kötü olduğuna dayanır diyor. Ona dayalı olarak sürekli bir tehdit algısı hisseder sürekli hazır olma, işte sürekli silahlanma, eğitime gibi şeyler üzerinde durur (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Katılımcılar insan doğası için var olan üç ihtimal (iyi, kötü, nötr) içerisinde kötü ve nötr arasında dağılmışlardır. İnsan doğasında iyiliği vurgulayan katılımcılar da aslında insanın nötr doğduğunu ancak iyiliğin kötülüğe göre daha baskın olduğunu vurgulamaktadırlar.

İnsanın doğasının kötü olduğunu düşünen katılımcılar konuyu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Ya ben insanlara bu konuda çok fazla güvenmiyorum açıkçası ahlak konusunda yani doğruları olabileceğini de çok fazla düşünmüyorum bu konuda... Ahlak bastırabildiğin kadarıyla var kendi duygularını bastırabildiğin kadar var bence... Yani kötülük sonuçta insanın doğasında var bence en başından beri var. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Yani bence insan doğuştan biraz bencil sonradan iyi olmayı öğrenir çünkü çocuğum yok çok şey yapmam ama yeğenlerim var şeylerim var onlardan gördüğüm kadar o ufaklıktan insan bencil biraz sonradan etrafındakilerle ailesinden ilgi öğreniyor bence. Kötü değil ama iyiliği öğreniyor kötü olarak değil yani bencil doğuyor (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

İnsan doğasının nötr olduğunu düşünen katılımcılar konuyu şu şekilde ifade etmişlerdir:

Yaratılış itibariyle ... kötülük de iyilik de içinde var ama ... ben ... kötülüğün daha sonra oluştuğunu düşünüyorum. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Bence her insan günahsız, iyi olarak doğar ama daha sonrasında çevresinden, yaşadıklarından, inandıklarından bi şekilde iyi veya kötü olur. Ama insan bunu kendi mi seçer iyi olmayı, kötü olmayı ama mutlaka insanın kalbinin bir köşesinde iyilik tarafı vardır. Ona her zaman inanırım. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

İnsan bir şey vardır, beyaz kağıt olarak doğar. Üzerine ne karalarsan onu şey yapar gibi bir şey var ama bunun da illa ki istisnaları vardır. Atıyorum doğuştan sapkın düşünce içerisinde olanlar, seri katillerdir, sapıklardır, bir sürü insan var... Bilemem ama yüzde doksan dokuz nokta dokuz iyi doğarlar. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

İnsanlar sadece doğduğunda eşit olur. Mesela bir bebek hepsi eşit şekilde doğar bazı şeyler haricinde tabi kolu bacağı olmayanlar var... (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Kesinlikle insan nötr doğar. Zaten insan sonradan gelen şeylerle yüklerle yükleniyor yüklendiği şeylerle de ilerde ona göre kullanıyor. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

5.2.4. Üste İtaat ve Disiplin³⁵

İç Hizmet Yönetmeliğinde itaat kavramı ile ilgili şu ifadeler yer almaktadır:

“Askerliğin temeli mutlak bir itaattir. İtaat, her astın üstünden aldığı emri hiç bir kayıt ve şart düşünmeden ve en ufak bir tereddüt göstermeden canla, başla yapması, kanunlar ve nizamların dediğinden dışarı çıkmaması ve yasak edilen şeyleri yapmaması demektir. Tam ve kalbi bir itaat, üstün telkin edeceği itimat ve

³⁵ İç Hizmet Kanununda “disiplin” kavramı şu şekilde açıklanmıştır: “Kanunlara, nizamlara ve amirlere mutlak bir itaat ve astının ve üstünün hukukuna riayet demektir” (Md. 13). İtaat, disiplin ve yapılması men edilen şeylerden kaçınmak kavramları birbirleri ile çok yakından ilişkili olduklarından İç Hizmet Kanunu 39. maddede yazılı olan kavramlardan “üste itaat” ve “yapılması men edilen şeylerden kaçınmak” kavramları tarafımızdan tek başlık altında toplanmıştır. Zaten İç Hizmet Yönetmeliği madde 86’da kavram sadece “itaat” olarak geçmekte, ayrıca “yapılması men edilen şeylerden kaçınmak” kavramından bahsedilmemektedir.

muhabbetle elde edilir.”

Üste itaat sadece askerlerden talep edilen bir özellik değildir. Örneğin devlet memurları kanununun 11. Maddesinde devlet memurlarının görev ve sorumlulukları

“Devlet memurları kanun, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen esaslara uymakla ve amirler tarafından verilen görevleri yerine getirmekle yükümlü ve görevlerinin iyi ve doğru yürütülmesinden amirlerine karşı sorumludurlar”

hükmü mevcuttur. Bu iki metin karşılaştırıldığında askerliğin talep ettiği itaatin oldukça katı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla İç Hizmet Yönetmeliğinde yer alan *“mutlak, hiç bir kayıt ve şart düşünmeden, en ufak bir tereddüt göstermeden, tam ve kalbi”* gibi keskin ifadelerin silahlı kuvvetlerin talep ettiği itaat kavramının ayırt edici özellikleri olduğu söylenebilir.

5.2.4.1. İtaatin Ölçüsü

Katılımcıların çoğunluğu açısından itaatkar olma olumlu bir şeydir; ancak hiç bir katılımcı kanun koyucunun askerler için ifade ettiği ölçüdeki bir katılımda itaat anlayışına sahip değildir. İtaatkar olmanın bir insan için sahip olunması gereken bir özellik olduğunu düşünen katılımcılar bile yukarıda belirtilen keskin ifadeleri kullanmamışlardır. Çoğu katılımcı mutlak itaatten ziyade, itaat konusunda belirli sınırlar olması, sorgulayıcı bir itaat anlayışı olması gerektiğinden bahsetmiştir.

Ben söylediklerimle alakalı bir şey söyleyeceğim. Kanunları değiştirebiliyorsa değiştirsin değiştiremiyorsa itaat etsin... yazılı olan uygulanması gereken kural olduktan sonra bence çok yoruma açık olmuyor çünkü kuralı ya değiştirirsin değiştirebiliyorsan değiştiremiyorsan da itaat edersin çünkü bu bir kargaşaya bir anarşiye sebep olabilir (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Hani itaat etme de artık öyle elinde kırbaçla itaat et değil yani. Verilen görevi yapma anlamında. Onun dışında başkalarının söylediği sözleri dinlerim ama itaat etmek farklı... söz dinleme her söylediğini yaparım anlamına gelmez. Mantıklıysa, babamın söylediği her şey de mantıklı olacak değil, bana uymayan örtüşmeyen şeyler de olabilir. Onun söylediği şeyleri belirli bir

süzgeçten geçirip mantıklıysa uygulamak. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

... biz okulda da kural koyuyoruz. Örnek verelim sınıfta bir kuralımız var. Yere çöp atmamalım. Sene başında oturduk çocuklarla bir form haline getirdik. Birlikte yaptık. Yapmadığımız sınıfta onlar itaat etmiyorlar. Niye? Çünkü kendi fikirleri yok o düşüncelerde. Sadece büyük bir insanın koyduğu bir kural var onlar da ona itaat ediyorlar (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Sorgulayıcı itaat olmalı bence... Körü körüne itaat değil... ya işte mutlak itaat derken her zaman da mutlak itaat iyi olmuyor yani. Bence her yerde biraz sorgulama olması lazım (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Sorgulamayla olması lazım. Çünkü bizim işimiz biliyorsun yani parayla artı yazılı evrak olarak imza atıyorsun şimdi sorgulamadan imza atarsan yani çok duyduğumuz şeyler var gördüğümüz şeyler de var imza atıyorsun çekiliyosun sonradan o işle ilgili bir şey senin önüne geldiği zaman senin arkanda duran hiç kimse bulamıyorsun. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

... hani bir imanınız var inancınız var bunun gereklerini yerine getirme hususunda düşünürsek. Mesela adam amirim ve yahut da kimse bana işte diyor ki ben Allah'a iman ediyorum adam Allah'ın haram kıldığı bir şeyi yapmamı istiyor ben buna itaat etmiyorum reddediyorum... (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Katılımcıların yukarıda verilmiş olan ifadelerinden anlaşılacağı üzere, itaat konusunda mutlak itaat anlayışından ziyade genel sınırlamalar olması gerekmektedir. Ayrıca son örnekte görüldüğü üzere kişisel düşünce ve inançlar nedeniyle de itaatın sınırlanabileceği düşünülmektedir.

İtaat ve disiplin kavramları, tez kapsamında incelenen on iki değer içerisinde farklı bir konuma sahiptir. Diğer bütün değerler katılımcılar tarafından, tanım farklılıkları

olsa da olumlu olarak görülürken, sadece bu kavramlar hakkında katılımcılardan net bir şekilde olumsuz görüş gelmiştir. İki kavramı da olumsuzlayan katılımcı yoktur. Ancak katılımcıların üçü, kavramın kendilerine ifade ettiği anlama bağlı olarak, itaat ve disiplin kavramlarından biri hakkında olumsuz görüş bildirmiştir.

İtaat kavramının kendisinde olumsuz çağrışımlar yarattığını belirten katılımcılardan biri Galip'tir.

Sürekli haksızlığa sebep olan bir şey. İnsan bireyselliğinin, insana has bazı şeylerin kırılması.Tabi yerine göre, bağlamına göre. Ordu içerisindeysen sen kendini zaten ona teslim etmişsindir kendini. Böyle bir tartışma yapmak gereksizdir. Ama itaat genel olarak kırıcı bir şeydir. Diz çöktürücüdür. Yaratıcılığı baltalar. Birey olma güdüsünü baltalar... Oradan aşırı toplumsuluğa kadar topluma cemaatine milliyetine aşırı bağlılığa, fanatizme kadar giden bir yanı vardır. İtaat böyle bir şeydir... En genel halde nedir? En güçlü olanın çıkarlarını sürdürmesine yardımcı olabilecek hizmet edebilecek, gerekirse uğruna ölebilecek, insanlığından haysiyetinden, inşa ettiği değerlerden ödün verebilecek insanlar yetiştirmektir (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

İtaat kavramının kendisinde olumsuz çağrışımlar yarattığını belirten diğer katılımcı Mehmet'tir:

İtaat insanların istemeyerek de olsa bazı şeyleri zorla yapması... söyleneni kabul etmek, boyun eğmek, itiraz edememek... Benim için olumsuz birşey... İtaat etmem itiraz ederim. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

İki katılımcının ifadesi incelendiğinde “kırıcı, diz çöktürücü, yaratıcılığı baltalar, boyun eğmek” gibi olumsuz duyguların çok yüksek yaşanmasına neden olan kelimelerin tercih edildiği görülecektir. Buradan bu katılımcıların iç dünyasında itaat kavramının oldukça olumsuz bir karşılığı olduğunu söyleyebiliriz.

Bu iki katılımcının demografik özellikleri incelendiğinde ikisinin de bekar oldukları, ikisinin de Doğu Anadolu Bölgesinden oldukları, ikisinin de siyasi yelpazede kendilerini solda konumlandıkları, ikisinin de son seçimlerde HDP'ye oy

verdikleri, birisinin öğrenci olduğu, diğerinin ise aile marketinde çalıştığı görülmektedir. İtaat kavramına yönelik anlam dünyaları ile bu özelliklerden hangisi ya da hangilerinin ilişkili olduğunu söylemek güçtür, ancak toplum karşısında bireyi daha ön plana koyan sol söylemin, katılımcıların kendilerini merkeze karşı çevreye mensup olduklarını düşünmeye sevk eden özelliklerinin (birisinin Vanlı olması, diğerinin Alevi olması) ve ikisinin de hiyerarşiyi normalleştirecek bir işte çalışmıyor olmalarının daha etkili olduğu söylenebilir. Disiplin kavramını olumsuz algılayan tek katılımcı Fatih'tir:

Disiplin biraz sıkı, katı şeyler çağrıştırıyor. Disiplin dediğin zaman itaatten çok ayrı geliyor bana. İtaat biraz daha yumuşak geliyor. Disiplin çok sıkı geliyor, katı geliyor. Özgürlüğümün bir kısmı elimden alınıyormuş gibi geliyor disiplin dendiğinde. Yani benim yapmak isteyip de ya da yapmakta özgür olduğumu hissettiğim şeyleri disiplini duyduğumda sanki yaptırılmayacakmış gibi hissediyorum ben. Disiplin kötü bir şey çağrıştırıyor bende. Yani disipline etmek ile itaat ettirmek çok farklı şeyler çağrıştırıyor bende. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Fatih mülakatın ilerleyen bölümünde:

Kötü dediğim o kadar kötü bir şey değil de... nasıl diyeyim... disiplin dediğin zaman, en kötü evde çocukken yatağını toplu, oyuncaklarını toplu, onları filan toplu. O mesela zoraki gibi geliyor. Ama hani itaat etmek biraz daha şey geliyor ya saygı göstermemiz gerekiyor. Söyledikleri şeyin doğru olduğunu biliyorsun. Onun söylediklerini yapmak daha yumuşak geliyor. Kendimi de katabiliyorum içine ama disiplinde sen bunu kesin yapmak zorundasın. Disipline etmek biraz daha şey oluyor ya bastırdım, pıstırdım, yani sindirdim gibi birşey oluyor. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Bu üç katılımcı kadar net olmasa bile diğer katılımcılardan da olumsuz görüşe sahip olan bir katılımcı mevcuttur. Poyraz ortalama vatandaş itaatkar olmalı mıdır sorusuna:

Neye itaat ettiğine bağlı... Koyun da olmamalı ama ne kendine ne de

etrafına zarar vermeme adına asi de olmamalıdır. Bir ifrat tefrit olmaması gerektiğini düşünüyorum. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

şeklinde cevap vermiştir. Poyraz'ın bu cevabı aynı zamanda askeriye'nin talep ettiği mutlak itaat kavramına uzak durduğunu da göstermektedir.

5.2.4.2. İtaat, Disiplin ve Toplumsal Düzen

Bireylerin itaatkar ve disiplinli olması gerektiğini, itaatin ve disiplinin olumlu kavramlar olduğunu düşünen katılımcıların en çok işaret ettikleri nokta toplumda bir "düzen" olması gerektiğidir. Katılımcılar bu düşüncelerini düzen ve düzene atıf yapan nizam³⁶, intizam³⁷ gibi kelimeler kullanarak göstermişlerdir. Katılımcılarda yasalar eliyle itaatin resmi olarak zorlanmadığı durumlarda bile toplumsal düzenin sağlanması açısından itaatkar olunması gerektiği fikri mevcuttur.

Kanunları değiştirebiliyorsa değiştirsin değiştiremiyorsa itaat etsin. Ben itaatsizlik yapması gerektiğini düşünmüyorum... değiştirsin değiştirebiliyorsan, değiştiremiyorsan da itaat edersin çünkü bu bir kargaşaya bir anarşiye sebep olabilir ... kendi üstüne gidip bu derdini anlatıp bunu değiştirebiliyorsa bunu kesinlikle yapmalı ama bunu yapamıyorsa bence daha önemli olan o düzeni bozmaması yani her şeyden daha önemli olan o düzeni bozmaması için bence emre itaat etmesi gerektiğini düşünüyorum... (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Çünkü her zaman bir insanı sınırlayıcı bir etken olması lazım... İnsan yani benim çevremde gördüğüm annesi ya da babası olmayan arkadaşlarım oldu. Hiç birinde şey görmedim ben böyle tamamen bir şekilde bağlılık görmedim yani çünkü çok özgür oluyorlar... insanlar böyle yaşamaya alışkın olduğu için zaten ilerde evlenmeyi de düşünmüyor ... (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Eğer evlilik kadın ve erkekten oluşan bir çift için toplumun kabul ettiği birlikte

³⁶ Düzen (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi 22.04.2017)

³⁷ Düzenli (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi 22.04.2017)

yaşama biçimiye, Kadir'e göre bu "sınırlanmamış" kişiler evlenmeyerek toplumun düzenini bozmaktadırlar.

Sonra okula başlıyorsun. Orada bir düzen ve nizam var. Orada öğretmene itaat etmen gerekiyor... Çünkü düzenin kurulması gerekiyor ... O kurallara uyulmalı ki bir düzen olsun. Kimse uymazsa kargaşa olur kaos olur o da yaşanmaz hale getirir. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Çünkü askerde zaten, bir birlik bir düzen var. O itaat olmazsa, zaten o birlik düzen kurulmaz. O birlik düzen olmazsa zaten askerliğin anlamı olmaz. Askerliğin temeli zaten birlik, düzen, itaat yani ... Zaten askerde bir birlik düzen olmazsa, zaten onun bir anlamı kalmıyor. Çünkü hep başı bozuk oluyor. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.4.3. İtaat ve Disiplin

İtaat ve disiplin kavramları, askeri mevzuat açısından birbirleri ile ilişkili olsalar da, aralarında çok temel bir fark vardır. Disiplin daha kişisel bir mesele, bireyin iç dünyasında halletmesi gereken, dünyaya karşı duruşu ile ilgili bir konuyken, itaat kavramı söz konusu olduğunda, bireyin dışında, kime veya neye itaat edileceği hususları da gündeme gelmektedir. Bu konuyu gündeme getiren İrfan olmuştur:

Disiplin her insanın az da olsa sahip olması gereken bir değerdir. İtaat de öyledir ama o biraz da üstündeki adamlarla alakalıdır. Hani insanın güvenini kazanmak çok zordur ama kaybetmek çok kolaydır. Daha öncesinde verilmiş, ardı ardına yanlış kararlar sonunda itaat konusunda çekinceleri olabilir insanların. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Aynı hususu Ahmet itaat kavramının kendisinde çağrıştırdıklarını anlatırken şöyle ifade etmiştir:

Düzen bu yönde aslında. Sen kendi sorumluluğunu alamayacak durumdayken anne babana itaat ediyorsun. Karşı çıktığın noktalar olsa da itaat ediyorsun bir yaşa kadar. Sonra okula başlıyorsun. Orada bir düzen ve nizam var. Orada öğretmene itaat etmen gerekiyor... Çünkü düzenin

kurulması gerekiyor. Otuz tane öğrenci var. Ödev yap diyor biri yapıyor diğeri yapmıyor. Bir disiplin olması gerekiyor. İş yerinde de öyle. Bir amir varsa onun dediklerinin yapılması gerekiyor. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Yine Ekrem itaat kavramı gündeme geldiğinde kavramı kısaca “Birine uymak” şeklinde tanımlamıştır.

Bu nedenle katılımcılara, bu konudaki görüşlerini alabilmek için kimlere itaat edilmelidir, hangi durumlarda itaat edilmeyebilir şeklinde sorular sorulmuştur. Mülakatları boyunca çoğu katılımcı emir vermeye yetkili kişiler olarak amir pozisyonundakiler dışında *tecrübeli, bilgili, büyük, kıdemli* kişilere itaat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

En baştaki zamanında belli kişilere itaat etmiş ki zamanında onu tecrübesini almış verdiği emirlerle bir şeyler öğrenmiş zamanında o da belli kişilere itaat etmiş yani bu bir zincirlemedir. Sen ona itaat edip onun bilgilerini alarak sen onun altında çalışmaya başlarsın direkt usta olmazsın çırak olarak başlarsın sonra usta olup çırağa söz geçirirsin. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Bizden daha büyük, daha tecrübeli, devlet tarafından mevki makam verilmiş kişilere itaat etmek doğrudur diye düşünüyorum (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Şöyle söyleyim babama itaat ederim. Sorgulamadan ederim... Tecrübelerine binlerce kez denk geldim yani söylediği şeyleri çıkıyor yani hayatı görmüş geçirmiş yaşamış bir insan. Babama karşı yaparım. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Tabi deneyim olması gerekiyor, itaat edilecek kişide. Yani itaat edilecek kişinin, senin itaat ettiğin durumları önceden yaşayıp bilmiş olması gerekiyor. O olayları biliyor, o olayların çözümünü ya da bir sorunla karşılaştığı zaman, nasıl bir çözüm üretebileceğini bilmesi gerekiyor. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Büyüklerine saygı [ahlak kavramında gündeme gelen muadile saygı değil büyüğe saygı y.n.] mesela küçüklüğüm aklıma geldi. Anneni babanı dinliyorsun yani itaat ediyorsun onun sözünden çıkmıyorsun mümkün merteye. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Tabi ahlak sınırları içerisinde. Sizden daha büyük tecrübeler, bilgiye sahip, hata konusunda daha cimri davranan, hata yapmayı çok sevmeyen, daha tecrübeli insanlara itaat edilmelidir. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Cemal: İtaat kendinden üstün olan birine karşı sorumluluklar.

Araştırmacı: Üst demediniz, üstün dediniz. Sizin için üstünlüğün kaynağı nedir?

Cemal: Yaşamında o yönde harcadağı mesai. Kıdemli olması, daha çok yaşamış olması. Daha çok tecrübe edinmiş olması. Örnek verelim askeriyede bir acemi erle astsubay arasında dağlar kadar fark var. Onun yaşadıkları ile askerlik geçmişi ile bir askerinki bir olmuyor. O yüzden bana göre astsubay acemi erden üst değil üstündür. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Diğer bir deyişle bir erin astsubaya itaat etmek zorunda olmasının sebebi devletin vermiş olduğu rütbe değil, o astsubayın yıllar içerisinde edinmiş olduğu tecrübedir.

Devletle çalışan katılımcılarda kime itaat edilmelidir sorusunun cevabında işaret edilen kişi resmi yetkilere sahip kişidir

Kendimi sorumlu hissettiğim, daha doğrusu bağlı olduğum insanın bana verdiği emirin yerine getirilmesi itaat. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Hiyerarşi. Bizim şu an çalıştığımız daire başkanı, müdür, memurlar. İtaat bu. Bir silsile. Hiyerarşi. Yukarıdan gelen emirlerin alta doğru sirayet edilmesi (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

İtaat edilecek kişide bulunması arzulanan ilk özellik tecrübeyken, katılımcılar için itaat edecek kişinin yaşının önem kazanması aslında beklenen bir durumdur. Yaş özellikle aile içerisindeki itaat konusunda ön plana çıkmaktadır. Aile içerisinde itaat kavramı üzerine konuşulurken verilen cevaplar belirli bir zamana kadar bireylerin ailelerine itaat etmesi gerektiği üzerinde yoğunlaşmıştır.

Devlet mesela 18 yaşına kadar olgunlaşma dönemi vermiş. Daha fazla olabilir orası ayrı bir konu ama biz belli bir yaşa gelene kadar bizim ne yapmamız gerektiğini nerelere gidip nerelerde durmamız gerektiğini aileden öğrenmemiz gerekiyor. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Sen kendi sorumluluğunu alamayacak durumdayken anne babana itaat ediyorsun. Karşı çıktığın noktalar olsa da itaat ediyorsun bir yaşa kadar. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Tabi ki... Belli bir yaşa kadar sanırım ... Ya işte kendi kararlarını alabilecek zamana kadar. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Belli bir yaş sınırı getiremeyiz de ... ben kendimden söylüyeyim evlenmeden itaat ediliyor. Evlendikten sonra kendisi bir birey olarak ayrı bir yaşam standartlarına eriştiği zaman farklı bir yerde yaşadığı zaman itaat edeceği kişiler ya eşi oluyor ve yahut da kendi tek başına yaşıyorsa kimseye itaat etmiyor. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Elbette bütün katılımcılar ailedeki itaatin çocuktan ebeveynlere tek yönlü olması gerektiğini düşünmemektedirler. İtaatin kuralları ortaklaşa koyarak daha kolay üretilebileceğini düşünen Mehmet ve Cemal itaatin her zaman çocuk tarafından gösterilen bir davranış olmaması gerektiği kanaatinindedir.

... işte çocuk gelmiştir 8 yaşına işte 2 çocuk vardır biri de gelmiştir 10 yaşına. Hafta sonu bir program yapılacaktır o çocuklarla planlanır konuşulur yani bu çocuklara bir şey öğretir (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

... çünkü bütün her durumda anne babanın sözü geçerse çocuk kendi fikirlerinin hiç önemsenmediğini düşünerek o kurallara itaat etmez. Ama on

kural konuluyorsa bunlardan sekizi dokuzu çocukla birlikte konulursa, örnek veriyorum evde şımarmama konusunda oğlum şımarma seni döverim dersiniz sizi dinlemez ama çocukla birlikte evde şımarmamız gerektiğini biliyoruz gibi bir kural oluşturursak onunla birlikte yaparsak daha çok itaat eder. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Neden belirli bir yaşa kadar çocukların ebeveynlerine itaat etmesi gerektiği fikrinin toplumun genelinde ve belki de katılımcılar özelinde bu kadar yaygın olduğu konusunda Galip şunları dile getirmiştir:

... çünkü biz babanın yasasını, otoritesini kabul ederek bir bakıma toplumun bütün değerlerini içselleştirip ona itaat edeceğimize dair bir güvence vermiş oluyoruz. Eğer babanın yasasına itaat etmezsen doğrudan zaten toplumun da otoritesine itaat etmeyeceğin gibi güvencesizliğini istikrarsızlığını belli etmiş oluyorsun. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

5.2.4.4. Disiplin Nedir?

İç Hizmet Kanunu disiplini askerliğin temeli olarak tanımlamıştır (211, Md.13). İç Hizmet Yönetmeliği açılışını disiplin kavramını açıklayarak yapmaktadır. Bu durum kanun koyucunun disipline verdiği önemin bir göstergesidir. İçerisinde 51 defa disiplin kelimesinin geçtiği Yönetmeliğin ilk üç maddesi, bu kavramın Türk Silahlı Kuvvetleri için ne anlama geldiğini açıklamaya ayrılmıştır:

“Madde 1 - Yurt ve Millet’in saadet ve selâmetini ve istiklâlini temin etmek ve Cumhuriyeti korumak, ancak disiplini mükemmel olan Silâhlı Kuvvetlerle kabildir. Silâhlı Kuvvetlerde disiplinin yerleşmesi için, Silâhlı Kuvvetlerin bütün mensuplarını mutlak bir itaate ve vicdan mesuliyeti duyarak doğrulukla vazife görmeğe, her hizmeti en küçük teferruatına kadar, büyük bir dikkatle ve istekle yapmağa alıştırmak; kalplerine yurt, Cumhuriyet, Milliyet meslek ve vazife sevgisini sokmak lâzımdır. Bunlar her âmirin baş vazifelerindendir.

Madde 2 - Tam ve sağlam bir disiplin için, âmir ile maiyetin karşılıklı sevgi ve saygı ile birbirlerine itimat beslemeleri şarttır. Böyle olmıyan

disiplin tehlikeli olur ve sıkışık zamanlarda çabuk gevşer, bu da muvaffakiyetsizliği ve felaketi doğurur.

Madde 3 - Disiplinin azıcık dahi bozulduğunu veya gevşediğini sezen her âmir bunun maddi ve manevi sebeplerini araştırarak gidermeğe ve disiplinin korunması için icabında kanun ve nizamlar dairesinde her türlü tedbirleri almağa ve yetkilerini tamamiyle kullanarak disiplini sağlamağa mecburdur.”

Disiplin kavramı, itaate göre katılımcılarda daha olumlu karşılığı bulunan bir kavramdır. Yukarıda ifade edildiği üzere sadece bir katılımcı (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem) disiplin kavramı hakkında olumsuz görüş bildirmiştir. Ayrıca disiplin konusunda sınırların olması gerektiğine dair ifade edilen görüş sayısı itaatın sınırlanmasına dair ifade edilen görüş sayısından daha azdır.

5.2.4.5. Disiplin ve Düzen

Katılımcılar itaat kavramı üzerine konuşurken yaptıkları gibi disiplin kavramı üzerine konuşurken de en çok işaret ettikleri nokta “düzen” kavramı olmuştur.

Nizam, intizam. Bu. Düzgünlük. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Bir yerde disiplin olmazsa bizim insanımız zaten ona çok meyilli olduğu için onun ucu bucağı kalmaz. Sakala bir santim izin verilse şu an kamuda eminim ki onbeş santim sakal bırakıp ucuna boncuk takanlar olur. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Askeriyede mesela sen askere er olarak gidince tabiki de ona itaat edeceksin itaat olmasa başı boşluk disiplinsizlik olur. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

... disiplinli bir insan gayet düzenli bir insandır bence hayatında her şeyinde işinde, gücünde, ailesinde her şeyinde düzenli bir insandır bence. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Kanun koyucunun 2. maddede disiplin ile karşılıklı saygı arasında kurmuş olduğu ilişkinin katılımcılar tarafından da kurulduğu görülmektedir; ancak saygı ile itaat arasında ilişki kuran katılımcı sayısı daha yüksektir.

Disiplinden ziyade daha çok saygıya geçiyor benim düşüncemde disiplin anlayışı. Saygılı bir insan zaten disiplinsiz davranışlar içerisine girmez. Ahlaklı, saygılı, dürüst, bu tarzda bir insanda zaten disiplinsiz bir davranış... itaat konusunda... kurallar varsa bu kuralların dışına çıkıp disiplinsiz davranışlar sergilemez... (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

5.2.4.6. Disiplin ve Başarı

Kanun koyucu disiplinin gevşemesinin “muvaffakiyetsizliği ve felaketi” doğuracağını ifade ederek disiplin ile başarı arasında pozitif bir ilişki kurmuştur. Benzer bir ilişki katılımcıların çoğunun zihninde mevcuttur.

Disiplin benim kendim mesela planlı programlı olmayı severim. Herşeyde öyle yani disiplin deyince bana sebat etme şeyi de geliyor mesela bir istikamet üzeri olmak. İnandığınız değer olabilir, ne bileyim iş takibiniz olabilir, arkadaş akrabalık ilişkileri olabilir, belli bir seviyede tutma durumu olabilir. Hemen hemen hayatımızın bir çok şeyinde kavram olarak disipline götürüyor beni. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Disiplin sıkıcı gibi geliyor ama aslında sıkıcı değil olması gereken birşey. Şu şekilde olması gerekiyor. Disiplin insanın çalışmasını verimli yapan şeydir ama tabi bazı konularda görüyorum ben disiplin çok fazladır insanın psikolojisini bozar bir yerdede çok azdır gevşek olur artık. Yani bunun arasında disiplin olması gerekiyor. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Disiplin insanların başarılı olabilmesi için olmazsa olmazdır. Bütün yaşamında insanlar disiplinli olmalıdır. Sabah kalkmasından akşam yatmasından işte aldığı bir görevi yerine getirmesinden bu disiplin olması gerekiyor yani. Disiplin okulda, evde yaşamda yaşamın her alanında olması gerekiyor... (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Bir kere bağıllık. Her neyi yapıyorsan ona olan bağıllığın ondaki yoğunlaşma oranını gösteren bir şeydir. Hayatın her alanında disiplinli olunabilir mi onu bilmiyorum. Böyle olmak gerekir mi onu da bilmiyorum. Ama belli bir sahada disiplinli olma zorunluluğu çok farklı bir şeydir... (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Galip ve Mehmet'in itaat kavramını olumsuz olarak algılamalarına rağmen disiplin kavramına yönelik olumlu düşünce içerisinde oldukları ve başarı ile ilişkilendirmeleri dikkat çekmektedir.

Elbette bütün katılımcıların disiplin kavramından anladıkları şey aynı değildir. Örneğin disiplin Poyraz için: "...bir istikamet üzeri olmak... kendi içinde tutarlı olma..."; Ömer için: "Titizlik, sevmek, saymak, kurallara uymak."; Hasan için: "Ne gerekiyorsa onu yapmak bence disiplin odur aslında... disiplinli bir insan gayet düzenli bir insandır bence..."; Galip için: "Bir kere bağıllık. Her neyi yapıyorsan ona olan bağıllığın ondaki yoğunlaşma oranını gösteren bir şeydir."; Ekrem için: "Nizam, intizam. Bu. Düzgünlük... Ya işini düzgün yapacak. Düzgünlükten kastım ... benim düzgünlük anlayışım biraz da mevzuatla alakalı. Ona azami ölçüde uyan kişidir."; Davud için: "yapılacak işlerin belirli bir kural çerçevesinde yapılması." anlamına gelmektedir.

5.2.4.7. İçsel ve Şekilsel Disiplin

Yukarıdaki disiplin anlayışları incelendiğinde hemen hepsinin, bir işi doğru yapmak için izlenmesi gereken yolun ne olduğuna dair atıflar olduğu görülecektir. Bu tarz bir anlayış, disiplinin görülebilir göstergelerinden ziyade bireyin iç dünyasında sahip olduğu bir değere işaret etmektedir. Katılımcılardan Galip, bunu içsel disiplin olarak tanımlamıştır:

Eğer disiplin dersen ben içsel disiplinden söz ederim. İnsanın içsel disiplinini sağlaması bedeni ve tırnak içerisinde söylüyorum ruhu arasındaki etkileşimi azami düzeyde yapması, ne ruhsal yaşantısını ruhsal duygulanımlarını ne de bedensel gerilimlerini birbirini dışlayacak şekilde oluşturmayan bireyselliğini tamamen ikisinin uyumuna ve insanlığın doğal olarak bu uyumu hedef alarak ürettiği değerleri ve faziletleri merkeze alarak kendisini

buna göre inşa etmesi. Bence asli disiplin budur. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

İçsel disiplini, disipline yönelik olası anlayış biçimlerinden biri olarak tanımlarsak, karşısına koyabileceğimiz kavram “şekil disiplini” olacaktır. Şekil disiplini anlayışında kişilerin disiplinli olup olmadıklarını anlamak için belirli göstergelere bakılır ve bu göstergelerden hareketle kişi hakkında bir hükme varılır. Örneğin silahlı kuvvetlerdeki esas duruşu verebiliriz. Askerlik yapan erkeklerin tamamı eğitimlerinin esas duruş ile başladığını ifade edecektir. Esas duruş, bir askerin yetişme ve bedenen olgunlaşma derecesinin bir ölçüsü olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım incelendiğinde bedensel bir duruş biçiminin, askerin eğitim seviyesinin bir ölçüsü olarak kabul edildiği görülecektir. Katılımcılardan Kadir disiplini tanımlarken buna benzer şekli unsurları kullanmıştır:

Disiplin ... yapılmaması gereken şeyleri yapmamaktır. Yani bir insan askerse üniformayı giymesi onun bir disiplinidir. Memursa takım elbise kırvat ondan sonra kundura tarzı giyimine dikkat etmesidir. Hani sakalsız gelmesidir, her gün traş olmasıdır. Disiplin bunlardır. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Katılımcılara şekil disiplini hakkında bilgi verildikten sonra şekil disiplini hakkında ne düşündükleri, bir insanın dış görünüşüne bakarak o kişi hakkında bir yargıya varılıp varılamayacağı sorulmuştur. Bu konu hakkında konuşan katılımcılardan bir yargıya varılabileceğini düşünenler olduğu gibi varılamayacağını da söyleyenler olmuştur. İnsanların dış görünüşlerine bakarak onlar hakkında kanaat elde edilebileceğini düşünen katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

Yeterlidir. Adamın üstü başı, ne giyip giymediği önemlidir. Adam lakayıt tavırlarla üstü başı... Bir iş yerine gittin adamın üstü başı ... lakayıt tavırlar. Karşıdaki bir adam da gömlek giymiş, ceket giymiş. Efendi efendi oturuyor. Arada uçurum var. Adamlarla konuşup dinlemesen bile gözünde bir şeyler beliriyor. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Önemli bence. İnsan bulunduğu ortama uymalı. Mesela kendi banka sistemimizi söyleyim. İnsan traşına giyimine kuşamına dikkat edip gelmeli.

Ararım. (Çetin, 38, Temizlik Görevlisi, Uzun Dönem)

İnsanların dış görünüşlerine göre yargılanamayacağını söyleyen katılımcılar ise şunları ifade etmişlerdir:

Yok benim için önemli değildir. Çok aldatıcıdır ... Ben Demetevler'deyken orada ordu mensupları çok vardı. Kılık kıyafetleri, ne bileyim ütüsüdür, şeyi çok düzgündür ama bu bana kişinin hemhal olduğu alanla ilgili bir fikir verebilse de kesinlikle kişinin haleti ruhiyesi, içsel, benim tanımladığım biçimiyle içsel disiplini sağlayıp sağlamadığıyla ilgili bana bir bilgi vermez. Olduça aldatıcıdır ... bir şeyin kanıtı değildir ... bir şeyi ispatlamaz. Kısacası şekilcilik her anlamda kötüdür. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Büyük bir çoğunlukla verebilir. Ama insanların içerisinde duygu farklı bir şey olduğundan insanların düşüncesi ve yaşamışlıklarının da bunda etkisi fazla. Bir insan dışarıdan kılık kıyafeti çok düzgün görünmeyebilir ama insanlarla konuşması, saygısı, bakış açısı çok farklıdır. Bence şekil disiplini böyle düşünürsek çok da gerçekleri yansıtacak bir gösterge değildir. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Şekil disiplinine önem veren katılımcıların siyasi yelpazede kendilerini sağ kanada, şüpheyle yaklaşanların sol kanada koyduğunu belirtmek mümkündür.

5.2.4.8. İtaat, Disiplin ve Meslek

Katılımcıların bir bölümü iş yaşamında itaatin ve disiplinin nasıl olması gerektiği üzerine konuşurken, bu kavramlara olan yaklaşımın meslekten mesleğe değişebileceğinden bahsetmişlerdir.

Bu kişilerin yaptığı mesleğe göre değişir sanırım. Mesela ben devlet memuruyum illa ki itaat etmek zorundayım. Ama bir futbolcu veya bir sanatçı özgür olmak zorunda onlar. Bu mesleğe göre değişir. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Hani meslekten mesleğe değişir tabi bir askerin disipliniyle bir öğretmenin disiplini çok farklıdır ya da doktorla öğretmenin disiplini çok farklıdır... Her

mesleğin ayrı ayrı sorumlulukları ve disiplini vardır (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Yapılacak işe göre değişir o (şekil disiplini y.n.). O özellikleri ararım ama şöyle de bir şey var. Mesela bir polis var bir sivil polis var. Şimdi normal bir polis nasıl silahı belinde başında şapkası. Ama sivil polisi de görünce diyemezsin ki neden böyle giyiniyon. Adam o şartlarda gözükme zorunda. O üniforma ile görev yapmak durumunda değil. (Çetin, 38, Temizlik Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.4.9. İtaat, Disiplin ve Askerlik

İtaat ve disiplin kavramlarının meslekten mesleğe değişkenlik gösterebileceği kabul edilebilir bir ihtimalken, katılımcıların itaatkar ve disiplinli olma ile askerlik arasında güçlü bir ilişki kurmuş olmaları şaşırtıcı değildir. İtaat kavramını olumsuzlayan katılımcılar bile silahlı kuvvetler personelinin itaatkar olması gerektiğini vurgulamışlardır. Örneğin Galip silahlı kuvvetlerin personelinden sahip olmasını istediği değerlerin, kendisinin bir birey için uygun gördüğü değerler ile örtüşmediğinin altını çizerek şunları söylemiştir:

“Orduda itaatin sağlanması gerekiyor ... Ordunun kendisi çok bizim oturup üzerine anlaşmaya çalıştığımız, konuşup ortaklaşa gerçekleştirmeye çalıştığımız değerler için çok uygun bir alan değildir ... Oradaki değerler zaten herhangi bir bireyin içselleştirip kabul edebileceği değerler olmadığı için, herkesten bu beklenmediği için bir zorlama mekanizması kullanılıyor. Bana sorarsan bu şarttır. Ordunun ordu olabilmesinin tek yolu budur. Ordunun doxası bunu gerektirir. Ordunun ruhu bunu gerektirir... (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Galip şekil disiplininin aldatıcı olduğunu düşündüğünü ifade etmiş olmasına rağmen, burada da askerlik için bir parantez açmaktadır:

Ordu söz konusu olduğunda şekil çok daha farklı bir yerde konuşulması gereken bir şey olur. Askerliğini yapmış bir arkadaşımın deneyimini paylaşmasını hatırlıyorum. Şey diyordu rahat hazır ol meselesinde,

pozisyon alışlarda sanırım parmaklar vücuda değmeyecek bir biçimde, değen arkadaşlarını komutanların defalarca gerekirse baskıladığını, ilk başta bunun arkadaşşıma çok saçma geldiğini söylemişti ama daha sonraki süreçte bunun ne kadar gerekli olduğunu anladığını söylemişti. Kendisi de hani askerlikle hiç alakası yok. Üniversite mezunu askerliğini bir şekilde yapmak zorundaydı. İlk başta çok saçma geliyordu bu türlü kılık kıyafettir şekil disiplinidir. Duruşlardaki bu küçücük ufacık detaylardır. Bunların ne kadar önemli olduğunu söylerdi çünkü başka bir biçimde ordu, silahlı kuvvetler mümkün olamaz zaten. O açıdan düşündüğümüzde orada gereklilik şerhini koyarım. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

İtaat kavramını olumsuzlayan diğer katılımcı Mehmet her ne kadar uyulacak kuralların birlikte konulması gerektiğini düşünse de bunun silahlı kuvvetlerde daha farklı işleyeceğini kabul etmektedir:

Tabi tabi askerlikte biraz daha sınırlandırılabilir biraz önce söylemiştim ya sonuçta oranın bir kuralı olması gerekir... (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Okulda kuralların öğrencilerle birlikte konulması gerektiğini ifade eden Cemal, silahlı kuvvetlerde bu dediğinin olup olamayacağı sorulduğunda şu cevabı vermiştir:

Günümüz şartlarında çok uygulanabilir gibi değil. Askeriyede daha değişik bir ortam var. Okuldaki veya ailedeki insanların kültürel sınıflamaları daha çok birbirine yakın olduğu için daha kolay oluyor. Askeriyede böyle bir durum yok. Sadece eğitim seviyesi olarak düşünmemek lazım bunu. Görmüş geçirmişlik olarak da imkan dahilinde düşünmek lazım. Örnek veriyorum bir zengin aile çocuğu ile bir fukaranın istediği kural bir olmaz. O yüzden bu bir üst akıl tarafından oluşturulmalıdır askeriyede itaat edilmesi gereken kuralların. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

5.2.5. Sebat ve Gayret³⁸

Sebat ve gayret kavramı İç Hizmet Yönetmeliğinde (md.86/c) şu şekilde tanımlanmıştır:

“Vazife yapılırken karşılaşılabilecek her türlü zorluk ve yokluklara katlanarak ve asla usanç ve yılgınlık göstermeyerek sessizce ve düzenli olarak vazifeye devam ve hizmeti istenildiği gibi tamamlamaktır”

Bu kavramı daha iyi anlamak açısından vazife ve hizmet kavramlarının İç Hizmet Kanununda nasıl tanımlandıklarına bakmakta fayda vardır. Hizmet, *“Kanunlarla nizamalarda yapılması veyahut yapılmaması yazılmış olan hususlarla, amir tarafından yazı veya sözle emredilen veya yasak edilen işlerdir”* şeklinde; vazife, *“Hizmetin icabettirdiği şeyi yapmak ve menettiği şeyi yapmamaktır”* şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar incelendiğinde görülecektir ki, kanun koyucu askeri personelden sebatkar ve gayretli olmasını beklerken bu beklentisi tamamen askeri hizmetle alakalı konularla ilgilidir. Diğer bir deyişle kanun koyucunun buradaki talebi askerin bütün yaşantısında bu değere sahip olmasından ziyade mesleğine ve işine karşı böyle bir tutumu olmasıdır.

5.2.5.1. Sebat, Gayret ve Mesleki Başarı

Katılımcıların bir kısmı, sebat ve gayret kavramını kanun koyucunun askerlik hizmeti ile ilişkilendirmesine benzer bir biçimde daha sınırlı bir çerçevede içerisinde algıladıklarını belirtmişlerdir. Örneğin katılımcıların dördü sebat ve gayret kavramını yaptıkları işle ilişkilendirmiş, işlerine yönelik bir tutum olarak algılamış ve kendi iş dünyaları kapsamında cevaplandırmışlardır.

Örnek verelim kendi mesleğim üzerinden yola çıkarsam beş on sene sonra bir öğretmen işinden sıkılabilir. Ama bu sıkılma ihtimalini göz önüne aldığımda... işin yine saygı bölümüne kaçıyor yine. Ben sıkıldım

³⁸ Bu bölümde incelenecek olan değer İç Hizmet Kanununda “Hizmetin Yapılmasında Sebat ve Gayret”, İç Hizmet Yönetmeliğinde “Sebat ve Mukavemet” şeklinde geçmektedir. Bu çalışmada “mukavemet” kelimesinin kulağa daha yabancı gelmesi nedeniyle İç Hizmet Kanununun kullanımı tercih edilmiştir.

öğretmenlikten ama bu işimi düzgün yapmayacağım anlamına gelmez. İstemiyor olabilirsin ama bu göreve devam etmek zorundaysan işini en iyi şartlarda yerine getirip sıkıldığında ya işini bırakacaksın ya da gerektiği gibi yerine getireceksin. Sebat ve gayret benim için böyle. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Bize bir şans sunulsaydı o zaman (işe ilk girdiği ve çok yoğun mesai yaptığı dönem y.n.) gönüllü gittim diyebilirdim ama zorunda olduğumuz için gönüllüydüm diyemem. Ama o işin bitmesi lazımdı. İlla ki gitmemiz gerekiyordu. Gönüllü olsa gider miydim? Sanırım giderdim. Sonuçta bizim işimiz. Biz yapacağız. O işin de bitmesi gerekiyor. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Vallaha işin bitmesini istiyorsan yani huzura ulaşmayı istiyorsan odur yani. Gayret etmek o işi başarmak yani bir amaca hizmet etmek yani bir amaç uğrunda gitmek bence. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Tahammül etme. Benim çalıştığım yerde tahammül olmazsa bankacılık işi yürümez. Belki birine aynı şeyi dört defa, beş defa anlatıyoruz. Ya anlamıyor, ya anlamak istemiyor. Ne sebeple olursa olsun bunları yapma zorundayız. Bunlar olduğunda dahi problemler çıkıyor. Bunlar olmasa hiç bir iş yürümez... yani müşteri bağırsa da çağırrsa da, bir duvar gibi durabiliyorum. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, dört katılımcı da sebat ve gayreti verilmiş olan bir işin doğru bir şekilde sonuca ulaştırılması için gerekli bir tutum olarak görmekte-dirler. Hatta Cemal, bu tutumu gösteremeyecek kişilerin mesleğe devam etmemesi gerektiğini düşünmektedir.

Ekrem mülakatın devamında iş ve özel yaşamı arasında farklılık olduğunu belirtmiştir. Ekrem özel hayatındaki tutumu sorulduğunda şu şekilde yanıt vermiştir:

Yok. Orada işin rengi değişiyor. Farklılaşıyor. Orada uygulayamıyorum.

Uygulamada problem var. Uygulayamadığım için otomatik olarak olmuyorum ... hani burada müşterinin küfrettiğini bile duydum. Ona bile bir şey demedim. Ama ailemin en ufak sözüne bile tepki gösterebiliyorum ...Burada öyle bir mecburiyet hissediyoruz. Aslında orada da öyle olmamız lazım da ... psikolojik diyelim. Buraya şartlandırıyoruz, böyle olmasına şartlanıyoruz. Ölçüp biçiyoruz. Ama orada olacakları çok düşünmüyorum. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Başka iki katılımcı ise her konuda aynı düzeyde sebatkar ve gayretli olmadıklarını belirtmişlerdir. Bu da aslında bu kavramın herkes için hayatın bütün yönlerine sirayet eden genel bir değer olmaktan ziyade belirli durumlarda uygulanan bir tutum olduğunu göstermektedir.

Ben öyle değilimdir şahsi olarak... Yapım öyle değil ... Ya vazgeçiyorum, üşengeçlik diyelim tam tersi bir huy ama şey öyle değil. Mesela okulda falan diyelim, okulda ya da üniversitede, arkadaş grubunda bir iş yapmamız gerekiyor. Ortak bir proje yapmamız gerekiyor. Grup olarak yaptığımız işlerde, onda herkesin gayret etmesi gerekiyor ... ama ben kendim bireysel olarak öyle değilim. Ben kendi yapmam gerektiğine inandığım bir şeyi, yapabileceğim kadar yaparım, ondan sonra bırakırım ama bir grup olarak bir görev varsa eğer, onda sonuna kadar gidilmesi gerekiyor... Bireyselde yani, onu yapmak zorunda olduğumu hissetmiyorsam ben gitmem. Bırakırım. Yarısına bile gelmem, öyle diyim. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Benim kendime koyduğum hedeflerde sonuna kadar gitmeye çalışırım ama başkasının benim için koyduğu hedeflere gitmem. Mesela bana şimdiki aklım olsa işte şöyle şöyle akademik bir başarı çizelgesi çiziyoruz senin için okumak ister misin deseler okumam derdim. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

5.2.5.2. Hayata Yönelik Bir Tutum Olarak Sebat ve Gayret

Sebat ve gayret kavramını hayatın daha geniş bir sahasına yönelik bir tutum olarak algılayan katılımcılar da mevcuttur. Bu katılımcıların genel görüşü,

herhangi bir konuda başarılı olmak için sebatkar ve gayretli olunması gerektiğidir.

Bence öyle kendisi kazanır (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Olmalıdır. Şöyle bir şey de var kesinlikle sebatkarlıktan vazgeçmemelidir çünkü bazı idealler vardır ki o çok önemlidir. Sen çok büyük bir hedef koyarsın o hedefe ulaşamazsın ama yine de seni tatmin edecek ideallere ulaşmış olursun zaten (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

İşin yapılmasını istiyorsak olması gereken şeydir. Bu çok daha genişdir... sebat ve gayret meselesi ön koşul zaten. Nerede olursanız olun bu olmak zorunda zaten. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Yani az önce mesela dedik ya, itaat edilmesi gereken kişi diye. Şimdi orada bir karar alındı. Bu karar doğru ya da yanlış, doğru olduğuna inanıyoruz hepimiz. Onu yapabilmek için, herkesin yapması gereken çaba. Sonuna kadar inanmakla alakalı birşey (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

5.2.5.3. Sebat ve Gayrette Ölçü

Bütün katılımcıların sebat ve gayret kavramına yaklaşımı olumlu olsa da iki katılımcı bu kavram kapsamında özellikle aşırıya kaçılması durumunda oluşabilecek olumsuz durumlara işaret etmişlerdir.

Sebat... hani yanlış ellerde yanlış sonuçlar verebilecek bir olgu bence. Fazla inatçı dediğinin arkasında duran insanlar genelde bir noktada yanlış kararlar verip bu kararları devam ettirmeye çalışan insanlar oluyor. Bir noktada da kaybedebiliyorlar. Gayret bir konu hakkında çaba göstermekse iyi bir şeydir. Ama hani mevzu biraz da yaptım sonunu getirecem, sonucunu göreceğim ne olursa olsun gibisinden hani gözünü karartıp devam etmekse o da benim gözümde yanlış bir olgu. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

*Biraz şüküre götüren birşey sanki ... (kendimi sebatkar biri olarak y.n.)
Görüyorum galiba ya. Sebatkar ama bazı yönler mesela biraz daha atak
olsam gibi geliyor bazı yönlerim mesela çok durağan geliyor bana
eleştiriyorum (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)*

İrfan aynı uyarıyı askerler için de yapmıştır. Bir askerin sebatkar olması gerekip gerekmediği sorulduğunda:

*O da verdiğin kararla alakalı. Kazanamayacağın bir savaşa girmişsin.
Bunun sonunu göreceğim. Askerim ölene kadar devam ettiriyorum gibi bir
mantıkla ilerletirsen bir askerde olmaması gerekir. Sebatta dediğinin
arkasında durmaktan ziyade dışardan gelen fikirlere açık olmak
zorundasın ... Hani çoğunluğun verdiği bir karar varsa o durumda sebat
gereklidir. Ama illa ki çok istisnada olsa çoğunluğun verdiği karar doğru
olmayabilir. O durumda da durman gereken yeri bilmen gerekiyor diye
düşünüyorum. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli,
Apolitik)*

5.2.5.4. Sebat, Gayret ve Askerlik

Katılımcılar sebatkar ve gayretli olmanın bir asker için arzulanır bir tutum olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun en temel sebebi bir meslek olarak askerliğin zor ve olumsuz koşulları çağrıştırdığı olmasıdır. Örneğin sebat ve gayret konusu hakkında konuşurken Ekrem “Asker diyince aklıma hep ülkem, terör, yok etmek geliyor açıkçası. Başka bir şey gelmiyor. Başka görevi yokmuş gibi...” diyerek bu noktaya işaret etmiştir.

*Ordudan çok inanılmaz şeyler beklenebiliyor. Çok ekstrem koşullar olur.
Çok olağanüstü koşullarda askerlerden inanılmaz çabalar beklenebilir.
Bunların da yapılması gerekir. Askerliğin erdemidir. Kağıt üstünde erdemdir
ama bir zorunluluktur. Ekstrem koşullarda çok hayret verici şeyler
yaşanmıştır. Ama her işin ön koşuludur. Sadece askeriyeyle ait bir değer
olmamalı. Askeriyede özellikle vurgulanması gereken bir konudur. (Galip,
29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)*

Önemlidir, yani askerlik görevinden dolayı zaten, yani pes etmekle alakalı bir şey, yaptığın işi sonuna kadar götürmeye çalışmak, dirayet göstermek, biraz işte diğer kavramların hepsini tamamlayan bir şey bu. Vatanperverliği, itaat etmeyi, verilen görevi yapmayı, onların hepsini ispatlayabileceğin durum bu ... Asker dediğin zaman gözünün önünde bir şey beliriyor zaten, yani bu görev verildi, sonuna kadar yapar. Yani yapması gerekiyor gibi düşünüyor insan, yapmadığı zaman kötü oluyor ama yaptığı zaman normal gibi geliyor zaten ... Standardı gibi geliyor. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Olmazsa olmazdır bence ... Çünkü bir asker sebatkar olması gerektiğini bilmiyorsa eğer zaten neye sahip çıkacak? Çünkü askerin verilen bir emri çünkü onlarda şimdi emir komuta olduğu için verilen bir emri zamanında yapmıyorsa bir yerde bir sıkıntı çıkar ... mayın tarlasına mayın dökünecek oradan sonuçta düşman herhangi bir, işte sınırdan kaçak bir insan gelmemesi için yapılacak bir emir. O asker 1 aylık süre verildi orayı 2 ayda yapıyorsa 1 ay süresince orada demek ki bir şey insanların geçme ihtimali var demek. Bu insanlar sonuçta girdiği sürece istenmeyen insan olduğu için bu ülkenin içerisinde karışıklık çıkartır (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Gerekli bir özelliktir... İş bitmesini istemeyen bir asker düşünemiyorum ben şimdi. Bilmiyorum yani. Dediğim şekilde gayretli olsun işinde, işini sonuna getirsin şey yapsın. Bıraksın o zaman mesela şu anda Güneydoğudaki askerler bıraksın. Gayret etmesinler. Yani biz 100 tane 10 tane teröristi bırakalım yarın temizleriz işte ya da Şırnak'ı temizleyelim mesela böyle birşey olur o zaman yani ... Olmaz. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Katılımcıların dördü askerler özelinde sebat ve gayret kavramı üzerine konuşurken askerler içerisinde zorunlu askerler ile profesyonel askerler arasında bir ayrıma gitmişlerdir. Böyle bir ayrıma gidilmesinin sebebinin zorunlu askerlik hizmetini yapan bireylerin askerliği zorluklarına rağmen tercih etmiş kişilerden farklı sebep ve motivasyonlarla silahlı kuvvetler çatısı altında bulunmalarının

olduğu söylenebilir. Bu düşünce biçiminin ise yukarıda bahsedilen, katılımcıların bir kısmının sebat ve gayret kavramını direkt meslekleri ile ilişkilendirmeleri ile uyumlu olduğu söylenebilir.

... dediğim gibi mesela askerliğin işte zihnimde iki şey var bir siz meslek olarak yaptığınız bir de geçici dönem askerlik bana çok göreceli geliyor yani. Sebatkar bir istikamet üzeri olması beklenir ama böyle olması gerekir mi onu da bilmiyorum ... neticede siz belli bir eğitim alıyorsunuz değişik kademelerde kimisinin ortaokul, lise bilmiyorum bir süreçle nasıl gidiyorsa, şeyleri dışarda bıraktığımız zaman dediğim gibi meslek olarak yapan sizler için yani sebatkar olması beklenir yani bu çok normal bir şey. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

... vatanını severek askere gidiyorsa kesinlikle olmalıdır. Siz severek tercih etmişsinizdir askerliği, okulunu okudunuz. O kadar zaten orada bir sürü zorluklar o zorluklara göğüs gererek bu mertebeye gelmişsiniz. O mertebede ilerlemek için tabi ki sebatkar olmak gerekiyor o ideal açısından kendini geliştirmesi gerekiyor tabi ki zorluklarla karşılaşacak mesela insan doğduğunda da zorluklarla karşılaşılıyor (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Tabi ki sebatkar olmalıdır aynı zamanda yani içtenlikle yapmalıdır. İçtenlikle yapmadığı zaman sorun çıkar yani. Bu tabi ki askerlerin hepsini görüyorsun işte bakıyoruz bazı zaman boya yaparken görüyoruz temizlik yaparken görüyoruz. Zoramaymış gibi gözüküyor ama sonuçta o işi severek yapanları da görüyoruz yani hani severek yaptırmak önemli sonuçta askerin onu sevmesi kadar sevdirmesi de önemli (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Behçet bir asker sebatkar olmalı mıdır sorusuna “Sebatkar olmak şey açısından kullanılıyorsa hani kendinden bir şeyler vermek fedakarlık yapmak konusunda da kullanılıyorsa bence az da olsa gerekli” diye cevap vermiştir. Neden “az da olsa” dediği sorulduğunda:

Ya bir insanı hani o bilince çok varamadı diye cezalandırmak çok mantıklı

gelmiyor bana yani vatan bilincine millet bilincine vatanseverliği çok benimseyememesi o insanın... dediğim gibi hani sakat doğan insanlar da var onları öldürelim mi yani bu insanları cezalandıralım mı? Eğer adam kendisi bunu alamıyorsa yapacak çok da fazla bir şey yok ama en azından bulunduğu ortamdan kaçmaması veya işte kargaşa yaratmaması hani bunun içinde var deyip en azından mücadeleyi istememiz lazım her bir askerden, askere giden her insandan (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

şeklinde cevap vermiştir.

5.2.6. Cesaret/ Atılganlık

İç Hizmet Yönetmeliği cesaret kavramını şecaat³⁹ kavramı ile birlikte şu şekilde açıklamıştır:

“Tehlikeden asla korkmayarak ve icabında ölmekten çekinmiyerek iş görmek ve pek yürekli olmaktır. Korkaklık; bir asker için en büyük ve affedilmeyecek bir kusurdur. Bu ayrıca namus ve onuruna leke getirir, nefsinin zarardan ve tehlikeden korumak için vazifeyi bırakarak savuşmak veya ihmâl etmek bir asker için en şiddetli cezaları mucip olur“ (İç Hizmet Yönetmeliği md. 86/d).

Görüldüğü üzere kanun koyucunun cesaretle ilgili üzerinde durduğu iki davranış biçimi vardır: “Tehlikelerden korkmamak” ve “icabında ölmekten çekinmemek”. İkinci davranış “İcabında hayatını hiçe saymak” başlığı altında bir sonraki bölümde ayrı bir değer olarak ele alınacaktır. Ancak burada, cesaretin nasıl olması gerektiğinin anlatıldığı bir yerde kullanılmış olması iki kavramın yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

5.2.6.1. Cesaret ve Korku

Korkmak kelimesi “*yapamamak, cesaret edememek*” şeklinde tanımlanmaktadır. (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi 25.04.2017). Yukarıdaki yönetmelik maddesinde cesaretin korkmak, sözlükte korkunun cesaret edememek üzerinden tanımlanması bu iki kelimenin birbirinin zıttı olacak şekilde kullanıldıklarını

³⁹ Şecaat: Yiğitlik

Yiğitlik: Güçlü, yürekli, kahraman, gözü pek kişi. (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi 25.04.2017)

Cesaret kavramı daha geniş kapsamlı olduğundan ve şecaat kelimesi günlük dilde çok kullanılmadığından çalışmanın bu bölümü cesaret kavramı üzerinden işlenmiştir.

göstermektedir. Bu durum katılımcıların çoğu için de geçerlidir. Mülakatların çoğunda cesaret üzerine konuşulurken söz korku kavramına da gelmiştir. Beş katılımcı, kanun koyucuya benzer biçimde cesaret kavramını korkusuzluk üzerinden tanımlamıştır.

Bir şeye karar verdiği zaman o kararın arkasında durur. Korkusuz, atılğan olur, saldırgan olur (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Cesaret insanların bir işi korkmadan yapması üstüne gitmesi içinde korku barındırmaması atılğanlık (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Bir şeyden korkusuz olmak gibi bir kavram yani (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Korkusuzluk... ya da risk alma mı diyelim (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Korkusuzluk. Yani bir şeylerden korkmama. Hatta hiç bir şeyden korkmama. Ne kadar korktuğunla ne kadar cesur olduğun doğru (ters demek istiyor y.n) orantılı. Hiç bir şeyden korkmuyorsan çok cesursundur. Az şeyden korkuyorsan cesursundur ama az cesursundur. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Katılımcılar cesareti korku kavramı üzerinden tanımlamışlardır; ancak tamamı bu iki kavram arasındaki ilişkinin doğası hakkında aynı görüşe sahip değildir. Katılımcıların bir kısmı yukarıda belirtildiği üzere cesaret ile korku arasında tam zıtlık içeren, ters orantılı bir ilişki kurgulamaktadır. İrfan'ın yukarıdaki ifadeleri buna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Başka bir örnek olarak Osman'ın sözlerini verebiliriz:

Cesaretin olmadığı yerde korku vardır. Bir insan cesaretli değilse o cesareti gösteremiyorsa o insan zaten korkaktır. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Ancak katılımcıların kalan kısmı cesaret ile korku arasındaki ilişkinin bundan daha karmaşık olduğunu düşünmektedirler.

Gözüpeklik ... Korkmamak değil de korku olduğu halde bir şeyin üstüne gitmek. Yani korku iyidir cesaretli olmakla. Cesaret eşittir korkusuz olmak değildir (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Her zaman korkmamak değil yani korkuya endeksli bir şey, yani denklemin diğer tarafında korku her zaman yoktur bence (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Şimdi cesaretle korku arasında insan cesursa zaten çoğu şeyden korkmaz. Korkuyla cesaret arasında tam bir zıt ilişki de yok yani (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

5.2.6.2. Cesaret Pratikleri

Cesaret kavramı ile en çok ilişkilendirilen davranış biçimi, üzerinde çok fazla düşünmeden hareket etmektir. Üç katılımcı bu anlama gelebilecek davranış biçimlerini “gözü karalık” ve “delilik” kelimeleriyle ifade etmiştir.

Cesaret deyince biraz gözü karalık geliyor. Delilik gibi. Gözü karalık, delilik. Cesur insan, yiğit insan... işte cesur dediğin zaman, işin içine biraz delilik giriyor ya. Yani böyle normal oturduğun zaman, yapmayacağın bir şeyi, bir anda yapmaya çalışmak, işte o cesaret ... yani başka türlü onun bir şeyi olmaz. Normal bir zamanda durup dururken yapmayacağın bir şeyi, ne bileyim bir aşkla, bir şevkle gittiğin zaman, deliliği gösterdiğin zaman, onun adı cesaret oluyor (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Yani insan ötesini berisini düşünmeye başladığı zaman biraz korkaklaşıyor yani cesaretle o şekilde bir bağlantı kurabilirim bu konuda. Cesur ve korkak bence insanın kaybedeceği şeyler fazlalaştıkça cesareti düşüyor korkaklaşma değil de daha çok bilinçlenme (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Cesaret kelimesi bana gözü kapalı her şeyi geçme anlamı taşıyor. Bir insan cesaretliyse eline aldığı işi de her şekilde yaparım der. Bir yerde birşey gördüğü zaman da en önde atılır (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Korkaklık kavramı ile en çok ilişkilendirilen davranış biçimi ise birisini veya bir işi “yarı yolda” bırakmaktır. Galip herkes cesur olmalı mıdır sorusuna herkesin vereceği tepkilerin farklı olabileceğini, bunu korkaklık olarak tanımlamayacağını belirtmiştir. Bunun üzerine korkaklığın ne olduğu sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

Bunu düşman yandaş ya da karşıtlık üzerinden değerlendirmeyelim. Senden beklenildiği anda dostlarını yarı yolda bırakmaktır korkaklık. Asıl önemlisi yapacağını söz verdiği bir işi gereken cesareti sergileyemediğin için bırakmak korkaklıktır. Bir şeyi tamamlayamamak, başaramamak son derece normal bir şeydir. Ama bilinçli bir şekilde ihtimallerin hepsini denemeden olası bütün imkanlara sarılmadan işi yarı yolda bırakmak korkaklıktır. Bu yüzden işte sana bel bağlayan insanları özellikle yüzüstü bırakmak korkaklıktır (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Ya şimdi korkaklık acaba neye göre korkaklık? Şimdi bir olay ortasında yarıda bırakıp kaçmak mı ya da hiç başlamadan bırakıp kaçmak mı ya da stratejik olarak dediğim gibi bırakıp gitmek mi ? Bence o biraz değişken bir kavram olur yani. Korkaklık önüne çıkan bir tehditden bırakıp kaçmak ya da bir olaydan bir işten tehlikeli olur diye bırakıp kaçması yarıda bırakıp kaçması hiç başlamaması diye söyleyebilirim (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Hasan cesareti de benzer biçimde tanımlamıştır:

Ya ne bileyim hiç bir işten kaçmazlar yani her türlü şeyde arkanda olurlar atıyorum en kötü en basit kavga olur şey olur kenara çekilmez her zaman arkanda olur sağlam olur yani. Arkanı dayayabileceğin bir kişiyi cesur cesaretli diye tanımlayabilirim (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Tersini düşünürsek benim için yapmak istediği şeyleri sürekli erteleyen, kendine kötü şeyler getireceğini düşünüp onu yapmayan, yanlış içerisinde olup bunu gizlemeye çalışan kişi benim için korkaktır (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Cemal'in örneğinde görüleceği üzere insan sadece başkalarını değil, bazen kendisini de korkuları nedeniyle yarı yolda bırakabilmektedir.

5.2.6.3. Cesur Olma Zorunluluğu

Katılımcıların büyük kısmı toplum içerisinde cesur olmanın arzu edilen bir özellik olduğunu kabul etmiştir.

Tabi herkes cesur olamaz ama cesur olması beklenir (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Benim yaşadığım kültürde korkaklık çok da tasvip edilen bir şey değildir. Öyle aşılınmış bize. O yüzden iyi bir şey değil. Çok kötü bir şey de değil ama iyi bir şey de değil (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Korku biraz sevimsiz geliyor ya, korku, korkaklık. Cesur, aslında tam şeyi... nasıl diyim cesur adam zaten, o iş olmazsa bile, kazanmış oluyor. Korkak adam kazansa bile kaybetmiş oluyor ya, öyle bir durum var ... Toplum da beğeniyor, insan kendi gözünde de birşey yapıyor (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Cesaret konusunda katılımcılar ile kanun koyucu arasında en çok mesafenin bulunduğu alan bir kişinin cesur olmak zorunda olup olmaması meselesidir. Kanun koyucu yönetmelikte açık bir şekilde korkaklığın bir asker için en büyük ve affedilmeyecek bir kusur olduğunu, böyle bir davranış gösteren askerin en şiddetli cezalara çarptırılması gerektiğini belirtmiştir. Cesaret konusunda hiç bir katılımcı bu kadar sert sözler kullanmamıştır.

Bir insan her konuda cesaretli olamaz. Mesela ben karanlıktan korkuyorum ama suya karşı çok cesurum böyle çok derinlere dalabiliyorum ya da çok hırçın sulara yüzebiliyorum. Arkadaşım ise suda yüzemiyor ama karanlıkta uyur ya da yaşar. Bu cesaret çeşitlidir insanın karakterine göre cesaretin olmadığı yerde korku vardır her insanda cesaret vardır her insanda korku da vardır tabi (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Herkes cesur olamaz. Sonuçta insanların korktuğu çekindiği şeyler vardır dönemler vardır işte ailenle berabersindir kalkar gelirsin hani ailenin yanında küfür eder ya da ailenin zarar göreceğini düşünürsün susmak zorunda kalırsın ya da aileni uzaklaştırmak zorunda kalırsın ya da işte son zamanlarda mitingler oluyor bomba patlıyor insanlar ölüyor insanların cesareti kalmıyor cesareti kalan insanlar da azalıyor... yani herkesin içerisinde bir cesaret vardır ama o cesaretin de açığa çıktığı dönemler vardır. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Yok, yani cesur olsa iyi olur ama olmasa da eleştirmem ki ben. Ne diyeyim ki? (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.6.4. Cesaret ve Toplumsal Cinsiyet

İki katılımcı cesaret kavramı üzerine konuşurken cesaret ile toplumsal cinsiyet arasında ilişki kuran ifadeler kullanmışlardır. Kadir bir insanın cesur olması gerektiğinden bahsederken bu zorunluluğun kadınlar için de geçerli olduğunu ifade etme ihtiyacı duymuştur.

... hatta bunu mesela erkek olarak da sınırlamamak gerekir, bayan da cesaretli olmalıdır. Bir bayan cesaretli olmadığı sürece her zaman erkeğin altında ezilir. Ondan dolayı her zaman cesaretli olmalıdır ki kendisine sahip çıkabilsin (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Bu ifade incelendiğinde Kadir'in anlam dünyasında toplumun cesareti daha çok erkeklik ile ilişkilendirdiği ama Kadir'in bu düşünüş biçimine karşı çıktığı ve toplumsal hayatta yaşamış oldukları eşitsizliklerin bir sebebinin kadınların yeterince cesur olamaması olduğu sonucuna varılabilir. İkinci katılımcı ise

O da cesaretin ne biçimde olduğuyla alakalıdır. Atıyorum, misal dağdasın. Yanında senden daha zayıf, seksist bir yaklaşım olacak ama, kadınlar var diyelim. Kadınların can güvenliğini sağlayacak bir şeyler yapıyorsan bu senin cesur olmanı gerektiren bir şeydir. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

diyerek cesur olmanın toplumun inşa ettiği hegemonik erkeklığe uygun bir

davranış biçimi olduğunu zımnen kabul etmiş olmaktadır.

5.2.6.5. Cesarete Ölçü

İki katılımcı cesur olabilmek uğruna başkalarına zarar vermenin kabul edilemez olduğunu ifade etmişlerdir.

Yani bizden, bizim en işe yarar olduğumuz noktalarda olmamız gerektiği söylenen bir cesurluk vardır mesela. Yani birinci dereceden aidiyet, bağlılık hissettiği insanlar için onların yaşamı için, hak ve hukuku için, karın tokluğu için tehlikeye atılmak bir cesaret örneğidir. Tehlikeye atılırken başkasının hayatını tehlikeye atmak bir aptallıktır. Buna cesaret demek zorbalıktır (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Benim cesaretimin karşıdakine zarar vermemesi gerekiyor mesela şimdi gençlik zamanında sizin de başınıza gelmiştir bi cesaret göstermek için kızlara hani bir kavgaya dalar, o cesaret değildir. Mesela kendini yiğit zanneder yiğit de değildir o. O farklı bir tür, farklı bir canlı. Bir insanın cesaretli olması tabi ki gerekiyor ama neye karşı nasıl cesaretli olduğu önemli (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

İki katılımcının da ortak noktası cesaret adına atılan adımın getirdiği tehlikenin sadece risk almayı tercih etmiş olan kişi için geçerli olması gerektiğidir. Bunun dışına çıkan herhangi bir davranış biçimini kendi anlam dünyalarında cesur olarak etiketlememektedirler.

5.2.6.6. Cesaret ve Askerlik

Katılımcılar için cesaret askerlerin sahip olması gereken bir özelliktir. Katılımcılar sivil bir vatandaşın cesur olmak zorunda olmadığını ifade ederlerken, bir askerin cesur olması gerektiğini belirtmişlerdir. Askerleri toplumun kalanından bu şekilde ayırmalarının temel sebebi ise yaptıkları işin tehlikeli doğasıdır.

Çünkü onun koruma vazifesi var. Benim öyle bir şeyim yok. Nasıl desem? Asker değil de, yine kendi çalıştığım yerde güvenlik görevlisi var. Banka böyle bir soygun vesaire benzeri bir pozisyonla karşılaştığında ben o

masanın altına girebilirim. Ama onun girmemesi lazım. Bu örnek açık bence (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Tabi ki cesur olmalıdır... Bulunduğu alandan dolayı yani sonuçta elinde silah var. Cesur olmazsa silahı çekip vuramaz ya da yaşadığı durumla ilgili bir şey yapamaz. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Olmalıdır. Zaten asker cesur olmazsa asker olamaz. Cesur olmayan bir insan zaten ... cesur olmayan bir askerden korkarım ben. Asker cesur değilse orada herhangi bir savaş durumunda o insanın ne yapacağı bilinmez. Korkudan sağına soluna, ... arkadaşlarını bile vurabilir (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Askerlik için cesaret önemlidir. Şöyle diyelim: Korkak bir komutan var, birlik de korkak olur. Zaten kaybetmiş olursun çünkü yapabileceğin bir şey yok. Korkarsan zaten karşındakine yapabileceğin hiç bir şey yok. Cesursan bir şeyler yapabilirsin ancak. Cesur olmadan ne yapabileceksin ki, yani nereye kadar götürebileceksin korkarak. O korku tetikleyecek birbirini. Öleceğim korkusu, sakat kalacam korkusu, bana bir şey olursa geride kalanlara ne olacak korkusu (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Askerlerin cesur olma zorunluluğunun gerekçesi yaptıkları işin fitratındaki tehlike olduğundan, askerler arasında da yaptığı iş ve bulunduğu pozisyon itibariyle daha cesur olması gerekenler vardır.

Tabi ki gerekli en çok da asker için gerekli cesaret. Özellikle komutanlar için. Sen onlara örneksin onlar sana itaat ediyor ... Mesela iyilik yaparsan iyilik bulursun diye bir söz var. O iyilik yayılan bir kavramdır. Sen cesaretli olursan o cesaret yanındakinde de olur, o saygı görüyor ben de saygı göreyim der (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Sonuçta askeriye içerisinde rütbeli insanlar var özel hareketçisiyle sıradan bir piyadenin aynı şeyde olmasına gerek yok. Sonuçta o biraz daha cesur onun için o özel hareketçi olmuştur yani daha çevik daha atılgan daha şey olduğu için olmuştur. Öbürü de piyade olmasının nedeni odur yani sonuçta

seçiliyor yani boyuna yaşına göre (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Yaptığı askerlik konumuna göre atıyorum doğuda⁴⁰ cesur olmalıdır batıda olmasa da olur (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Galip'e göre asker cesur olmasa bile gerektiğinde cesur hale getirilir:

...bir askerin cesur olması gerektiği göz önüne alındığında, buna biraz informal bir cevap vereceğim, cesur olmasa da zaten zorunda bırakırlar. Cesur olması gereken alanlar vardır. Mesela sen kışlandayken cesur olmana gerek yoktur. Cephe gerisindeyken belki cesur olmana gerek yoktur. Cesur olman gereken yerde zaten yapacak başka hiç bir şey yoktur. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

5.2.7. İcabında Hayatını Hiçe Saymak

İcabında hayatını hiçe saymak deyimi İç Hizmet Yönetmeliği'nde şu şekilde açıklanmıştır:

“Kendinin ve ailesinin rahat ve selâmetinin; Yurdun kurtuluşuna bağlı olduğunu ve bunun için de icabında ölmekten çekinmemek lâzım geldiğini ve vazifenin büyüğünün de küçüğünün de bir ve her ikisinin de nefsinden üstün olduğunu düşünerek zamanında fedakârlıkla hareket etmektir.”

Yukarıdaki yönetmelik maddesi incelendiğinde kanun koyucunun icabında hayatını hiçe saymak deyimi kapsamında asker şahıslardan talep ettiği iki düşünüş biçimi vardır. Birincisi kendisinin ve ailesinin refah ve güvenliğinin vatanın güvenliğine bağlı olduğunu; ikincisi vazifenin kendi varoluşundan daha önemli olduğunu düşünmesidir. Ancak bu düşünce yapısına sahip bir kişi askerlik yemininde geçtiği üzere *“icabında vatan, cumhuriyet ve vazife uğrunda hayatını seve seve”* feda edebilir. Kanun koyucunun, taleplerini mevzuata koyma ihtiyacı duymuş olması bu düşünüş biçimlerinin hayatın doğal akışı içerisinde kendiliğinden oluşma olasılığının düşük olduğunu göstermektedir. Gerçekten de bir bireyin kendisinin ve ailesinin varoluşunu ve çıkarlarını ön planda tutması çok

⁴⁰ Bu noktada Hasan'ın doğudan kastı teröristle mücadele hareketinin devam ettiği illerin yoğun olarak bulunduğu Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleridir

şaşırtıcı bir durum değildir.

5.2.7.1. Uğruna Hayatını Hiç Sayılabileceği Değerler, Kişiler, Durumlar

Katılımcıların icabında hayatını hiçe sayma deyimini hakkındaki düşüncelerine ulaşabilmek için ilk olarak kim veya ne için hayatlarını tehlikeye atabilecekleri sorulmuştur. Bir kişi hariç katılımcıların tamamı ilk olarak sevdikleri kişiler için hayatlarını tehlikeye atabileceklerini söylemişlerdir. Bu durum kanun koyucunun yönetmelik maddesini hazırlarken sahip olduğu ön görünün doğru olduğunu göstermektedir.

Babam yaşasaydı rahmetli babam, annem, kardeşim, karım, çocuğum. İşte öyle yani (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Herşeyden önce bir aile reisiyiz. Çoluğumuz çocuğumuz için (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Benden küçük mesela çocuğum olsun eşim olsun kız kardeşim olsun onlar için... Sonra siyasi olarak devleti iyi yerlere getirebileceğimi düşündüğüm insanların canı için canımı tehlikeye atabilirim. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Ailem için. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Ben ailem ve eşim çocuğum için... (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Benden daha zayıf herhangi bir insan için (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Bir kere şu anda evliyim eşim çocuğum için, ailem için, yeri gelir arkadaşım için... (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Ben de sevdiğim insanlar için dostlarım için veya eğer gücüm yeterse haksızlığa uğrayan bir insan için... (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Yani sevdiğim insanlar için yaparım bunu, ailem için. (Behçet, 27, Öğrenci,

Tecilli)

Benim hayatımda bana sevgisini saygısını göstermiş beni bir birey olarak görüp değerlerime düşüncelerime saygı duymuş her kişi için... (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Çocuğum olduğundan beri çocuğum için. Buna anne, baba da girer. Kardeş. Eşim. En son çocuğum için... (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Katılımcılardan sadece Ekrem bu soruya insanın dışında bir hedef göstererek cevap vermiştir:

Din diyebilirim. Bir nebze onun için yapılabilir. Allah için diyelim (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.7.2. Soyut Kavramlar ve Hayatını Hiç Sayma

Kanun koyucu askerlerden vatan, cumhuriyet, bayrak, sancak, vazife gibi soyut varlıklar uğrunda hayatlarını hiç saymalarını beklediğinden, katılımcıların konu hakkındaki daha derin düşüncelerine nüfuz edebilmek için uğruna hayatlarını tehlikeye atabilecekleri canlı olmayan bir varlık veya sembol olup olmadığı sorulmuştur. Bu soru sorulmadan önce, ilk cevabı ile ikinci soru arasında soyut bir varlık için hayatını tehlikeye atabileceğini belirten kişi sayısı dördtür.

Vatan için zaten her daim canımızı tehlikeye atmaya hazırız (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

...yeri gelir askersin vatanın için hepsini sayabilirsin hepsine de canımı veririm yani (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Bu hayatta riske atabileceğim şeyler dediğim gibi, bu vatan için, yani vatan dediğimiz kavram için olur, aile için olur. Bunların ikisi: Vatan, aile. Bunlar için olur (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

...vatan için, bayrağın için toprağın için... (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Bu katılımcıların tamamının kendilerini siyasi yelpazenin sağ kanadında konumlandıkları görülmektedir.

Uğruna hayatlarını tehlikeye atabilecekleri canlı olmayan bir varlık veya sembol olup olmadığı sorusuna iki katılımcı olumlu, dört katılımcı olumsuz yanıt vermiştir. Olumlu yanıt veren katılımcılar hayatlarını *vatan* uğruna tehlikeye atabileceklerini ifade etmişlerdir.

Tabi ki de vatanım zaten herşeyin başı vatan. Vatan olmadığı sürece onların hiç birinin önemi yok. Yani vatani tabi ki de ilk başta seve seve en önde giderim. Bugün yani Allah korusun tabi ki kötü birşey olmuş olsa bu ülkede savaş çıkmış olsa gözümüz kapalı ilk başlarda gideriz. Hiç düşünmem de yani (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Sembol olarak şey girebilir yaşadığımız toprak, vatan uğruna. Tabi bu şekilde değil. Hani doğuya gideyim bir tane mayına basayım, patlayayım gibisinden değil de... Bir ülke olur karşınızda. Savaşsınız. O zaman gönüllü olarak gidersin hani toprağımı savunayım. Hani çocuğumun geleceği için ... düşman yoksa çok boş geliyor bana. İlla ki yapılması gerekiyor ama yine orada canını verenler toprak uğruna ölüyor ama burada daha çok şey var. Siyasetçilerin beceriksizliği mi diyeyim, kendi çıkarları mı diyeyim. Biraz bana boş geliyor... Ben askere gittiğimde 2012'de terör olayları yoktu. Ben o zaman gittim. Şimdi olsa ben şimdi gitmem. Ya yüksek lisans yaparım, kaçıma çalışırım açıkçası. Hani doğuya gitme ihtimalim olduğu için (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Yukarıdaki iki cevap incelendiğinde Kadir'in canını esirgemeyeceği şeyler arasında ilk olarak vatani saymamış olduğu için bir hayıflanma sezilirken, Davud'un cevabında temkinlilik ve girilen savaşın meşruiyetine yönelik bir atıf sezilmektedir.

İkinci soru olan uğruna hayatlarını tehlikeye atabilecekleri soyut bir varlık veya sembol olup olmadığı sorusuna olumsuz yanıt veren dört katılımcıdan ikisi, yukarıda Davud'un atıf yaptığı meşruiyet konusuna benzer biçimde Türkiye'nin mevcut durumu nedeniyle hayatlarını tehlikeye atmaya değmeyeceğini

düşünmektedirler.

Yani eğer öyle ütopyik bir toplum oluşsaydı onun için yapabiliirdim bunu şu toplum için değil, kesinlikle değil (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Yok ya ilkesiz yaşamıyorum ama burada bu anlamda bir fedakarlık dinle alakalı birşey olursa ama bugün de bakıyorsunuz kimin eli kimin cebinde belli değil yani şu ortamda IŞİD'e mi gideceksiniz? Mesela IŞİD diyor ki küfür ülkesi diyor orası. Burada mı kalacaksınız yani karma karışık bir durum (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

İkinci soruya olumsuz yanıt veren diğer iki katılımcı ise şunları ifade etmiştir:

Yanılıyor olabileceğim için ve bu çok doğru, çok kesin bir şey, sahip olduğum hiç bir bilgi kesin değilse bile bu kesindir, bir çok konuda yanılıyor olabilirim, bu yüzden yanılıyor olabileceğim yanılma potansiyelim olduğu konularda ölmek çok tuhaf. Başkasının tanımladığı mesela örnek veriyorum, özgürlük değerleri için ölmek çok tuhaftır. Çünkü ne olduğunu hiç bir zaman bilemeyiz. Senin özgürlüğün bir başkasının hayatı pahasına sağlanıyor olabilir. Bunun için hayır, değmez (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Yok. Sembol olarak dediğim gibi sevdiklerime zarar geleceğine inandığım bir durumda tek başıma bir ülkeyle savaşamayacağıma göre canımı ordu için feda edebilirim. Dediğim gibi tek başıma bir şey yapamayacağım için çoğunluktan güç almak gibi bir şeydir bu. Ama ondan ayrı ne bileyim bayrak için, ülke için, vatan için tek başıma mücadele vermem yani. Öyle bir olgum yok. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

5.2.7.3. Hayatı Hiçe Sayma: Söylemde Kolay, Uygulamada Zor

Katılımcıların icabında hayatını hiçe sayma kavramıyla alakalı verdikleri cevaplar incelendiğinde dikkati çeken bir husus, bu konu hakkında görüş belirtmeden, mülakat öncesinde böyle bir tecrübe yaşamadıkları bu nedenle verdikleri cevapta temkinli olmak istediklerini söylemeleridir.

Hani herkes öyle ... televizyonda konuşuluyor ya ... onları da değerlendirirken de bir şey diyemiyorum da ... o zordur ya. Ben askerde şöyle ... ben batıda yaptım. Çatışmaya falan girmedim ama atışta bile o G-3'ün hem geri tepmesinden hem sesinden ürüyor insan. Hiç o şeyde kalmadım. Kalsaydım belki bir şeyler derdim ama şöyle söyleyeyim canını feda etmek çok zor bir şeydir diye düşünüyorum. Öyle hani ağızdan da ederim bir anda çıkmıyor. Sadece düşünebilirim, olabilir (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Öyle bir durumda olmadığım için bilmiyorum belki de korkarım. Bir şey söyleyemiyorum o konu hakkında (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Bütün bireyler gibi muhtemelen çok sevdiğim insanlar için hayatımı riske atabileceğimi düşünüyorum ama bu çok şey bir karar. Yani hayatını riske atmak... (o an gelene kadar y.n.) bilemeyiz yani evet ama sevdiğim insanlar için (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Ölmek nasıl bir şey kimse bilmediği için yaşayan kimse bilmediği için bunu o konuda çok fazla bir yorum yapamam ... ölmekten dediğim gibi bir bilgimiz bir malumatımız yok sonuçta çok zor bir şey de olabilir bunu bilsek belki yapamaya da biliriz belki yapa da biliriz o şekilde düşünüyorum. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Başka bir örnek olarak Ahmet'in sözleri verilebilir. Vatan savunması ve bu uğurda ölmek konusu üzerinde konuşulurken Ahmet "Bu vatanın savunulması gerekiyorsa savunulacak. Cepheye gitmem gerekiyorsa gidicem. Yani orada da ölmem gerekiyorsa öleceğim ... Bu uğurda da birilerinin ölmesi gerekiyorsa kimileri de ölecek" demesi üzerine bu kişilerden birisi olmak zorunda değilseniz gönüllü olur musunuz sorusuna "Ya çok zor sorular soruyorsunuz. Olabildiğince gitmek istemeyiz her halde. Can herkesin canı" şeklinde bir yanıt vermiştir.

5.2.7.4. Bireysel Refah ile Vatanın Bekası Arasındaki İlişki

Kanun koyucunun bu kavramı yönetmeliğe koymasından murat ettiği birinci

düşünce biçimi olan kişinin kendisinin ve ailesinin refah ve güvenliğinin vatanın güvenliğine bağlı olduğu fikrinin katılımcılarda olup olmadığını görmek için, katılımcılara kendi varoluşları ile devlet, vatan gibi olguların varlıkları arasında ilişki kurup kurmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların hepsi bir ilişki olduğu kanaatinde ancak ilişkinin doğası ve önceliğin hangi tarafta olduğuna dair farklı cevaplar gelmiştir. Net bir şekilde ilişki olduğunu düşünen katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

Devlet, vatan olmazsa biz de olmayız. Biz olmazsak vatan olmaz vatan olmazsa biz olmayız. Vatanımızı böldürmeyeceğiz. Olay o (Çetin, 38, Temizlik Görevlisi, Uzun Dönem)

Bilmem, işte diyorum ya yani, o biraz vatan sevgisiyle alakalı bir şey, insanın kendi değerlerine sahip çıkmasıyla alakalı birşey o. Yani, zaten vatan dediğin şeyle kendini aynı görüyorsun. O olmazsa ben de olmam diyorsun ... Ben buyum diyorsun yani, benim değerlerim bu, kendim buyum (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Bazı katılımcılar ise bireyin ve devletin varoluşları arasında bir ilişki olduğunu, ancak varolmaya asıl devam etmesi gerekenin birey olduğunu düşünmektedirler:

Devlet biziz sonuçta halktır devlet ... Bizim varlığımızın devamı gerekir ben o şekilde bakıyorum eğer dediğim gibi o ütopyik bir devlet oluşursa, o toplum oluşursa o da bir devlet oluşturursa belki, yoksa kesinlikle hiç şey yapmam (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

(Vatan borcu kavramı hakkında konuşurken y.n.) *Öyle bir borç yok ya. Şimdi devlet sana her şeyi sağlıyor. Sen yaşa bir ara gelirsin bana yardımcı olursun diye bir mantık yürütmüyor. Neticede yaptığımız her şeyden bizden para alıyorlar. Her şeyin karşılığında bir para ödüyorsam borcumu fazlasıyla ödüyorum (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)*

şeklinde cevap vermiştir. Yine İrfan'ın vatanın kutsallığı hakkında konuşurken sarf ettiği sözler birey vatan ilişkisinde bireyin daha önemli olduğunu ifade eder niteliktedir:

... vatan kutsal değildir. Vatani kutsal yapan insanlardır. Yaşadığın çevredir. Ne kadar keyif aldığındır. Ne kadar huzurlu yaşadığın, ne kadar refah durumunda olduğunla alakalıdır. Her şey mükemmel gidiyorken vatan senin için kutsaldır. Mükemmel giden bir ilişki de senin için kutsaldır. Ama bir sıkıntılar varsa çekinceleri de olur elbet (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

5.2.7.5. Hayatını Hiç Sayma ve Şehitlik

Ölüm ile metafizik arasındaki sıkı ilişki nedeniyle bu çalışma kapsamında incelenen 12 değer içerisinde dinle en çok ilişkilendirilen değer icabında hayatını hiçe sayma olmuştur. Dini kavramlar içerisinde öne çıkan kavram ise şehitlik olmuştur.

Katılımcıların zihninde şehitlik kavramının sınırlarını anlamak için istisna oluşturabilecek iki durumla ilgili sorular sorulmuştur. İlk olarak katılımcılara BM veya NATO gibi uluslararası örgütler bünyesinde yurt dışında görev yaparken görev esnasında ölen bir askerin şehit sayılıp sayılmayacağı sorulmuştur. Katılımcıların büyük kısmı, bu tip görevlere TSK'nın bir parçası ve ülkenin temsilcisi olarak katılmış oldukları ve yurt dışında olsa dahi yaptıkları hizmet kıymetli olduğu için şehit sayılmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Sayılır. Çünkü oraya Türkiye'nin üniformasıyla gitmiş asker. Sadece vatan topraklarında ölmek şehitlik değildir. Oraya da bir insani yardım için gidiyor. Oradaki insanlar için gidiyor. O da kutsal bir görev. Oradaki insanlar için ölüyor. O yüzden şehit olur diye düşünüyorum. Sadece kendi topraklarını savunmak kutsal bir görev değildir. O insanları savunmak da kutsal bir görevdir. (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Sayılır... Çünkü oraya gitme amacı ne? Yine inanılan değerler uğruna gidiyor oraya. Yani bir huzur için, bir refah için ya da oradaki insanlar için de gidiyor bi nevi. İnsanlık için de gidiyor ... (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Valla onu dini görevlilere sormak lazım, ama siz kadrolu askersiniz. Oraya

göreve gittiniz. Devlet size bu görevi verdiyse üniforma altında gittiğiniz için şehittir, yani illa kendi toprağında ölmesi gerekmiyor. (Çetin, 38, Temizlik Görevlisi, Uzun Dönem)

Sonuçta o asker yani ve belli bir görev içinde oraya gidiyor yani kendi isteğiyle gitmiyor sonuçta ülkesi için bir şeyler yapmaya çalışıyor Türk Silahlı Kuvvetleri teşkilatı için bir şeyler yapmaya çalışıyor adam. O yüzden şehit sayılır (Rasim, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Tarafsız)

Sonuçta o askerlik görevini yaptığı için yani NATO bile olsa sonuçta o birliğe bağlı bir şey. Bilmiyorum yani öldürüldü demek biraz şey olur bizim askerimiz Türk askeri özellikle şehittir yani mesleği bakımından. Bence şehit sayılır yani. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Katılımcılardan Cemal ve Ekrem bir kişinin şehit sayılmasında önemli olan kriterin kişinin niyeti olduğunu vurgulamışlardır. Ekrem yurtdışında ölen askerlerin şehitlik durumu hakkında bir şey söyleyemeyeceğini, çünkü niyetlerini bilemeyeceğini belirtmiştir:

Hani her vatanını savunurken ölen de şehit olmaz. Hani vatan savunması derken... niyeti neydi. Şehitlik öyle basite indirgenebilecek bir şey değil ki. Adam bahçelerini korumak için de savaşıyor olabilir. Köyünü korumak için. Köyünün içindeki maddi şeyleri... niyete bakılarak o şehittir ya da değildir denilebilir (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Cemal, Ekrem kadar tarafsız değildir. Niyeti vurgulamasına rağmen yurtdışında görev yaparken görevi esnasında ölen askerlerin şehit sayılacağını düşünmektedir:

Bu onu oraya gönderenlerin onu ne amaçla gönderdiği çok değil de askerin oraya neden gittiği önemli... Bence şehittir çünkü asker oraya ben NATO'nun göndereceği yere gidiyorum diye gitmiyor. Askere geldiğinde ilk düşüncesi vatani savunmak oluyor. Bayrağımız inmesin ezanımız dinmesin diye bir mantıktır. Daha sonra NATO'nun emrinde iken ölmesi önemli değil.

Önemli olan ilk giderkenki amaç. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Mehmet ise bu askerlerin şehit olarak kabul edildiklerini, ancak siyasi veya kişisel çıkarlar uğruna oraya gönderildiklerine inandığından bu tarz bir şehitliği problemli olarak görmektedir. Bu noktadaki asıl önemli hususun onları gönderen kişilerin cezalandırılması gerektiğidir:

Sonuçta bu memlekette asker nerede ölürse ölsün şehittir yani şehit sayılıyorlar ... Olmaması gereken bir şey sonuçta oraya onu gönderen o ölümü sağlayan sorumlular kimse cezalandırılmalı ... sonuçta bu memleket için ölmüyor, birilerinin menfaati çıkarı için ölüyorsa onu oraya gönderen kimsenin cezalandırılması gerekir (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

İkinci soru iş kazalarında ölen kişilerin örneğin maden işçilerine maden şehidi şeklinde bir ünvan verilmesi hakkında ne düşündükleriydi⁴¹. Katılımcıların ortak kanısı güvenlik güçleri söz konusu olduğunda zihinlerde oluşan şehitlik kavramı ile bu şehitliğin bir olmadığıdır. Ancak katılımcıların bir kısmı ekmek parası gibi kutsal bir amaç uğrunda çabalarken ölen kişileri de alacak şekilde şehitlik kavramının sınırlarının genişletilmesinden rahatsız olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Ya şimdi dini açıdan öyle konular var işte boğulan insan şehit sayılır ya da yangında ölen insan şehit sayılır gibi. Yani bence şehitlik kavramını belli bir şeye oturtmak lazım mı bilmiyorum yani. Madende ölen insan işin gücünün ekmeğinin peşindeyken hani ailesine ekmek götürmek isterken çalışırken orada ihmalden dolayı ölüyor onu şehit sayabilir miyiz ben o konuda bir şey diyemem bence sayılması lazım mı? Lazım yani çünkü kendi ekmeğinin peşindeki kişi suçsuz günahsız bir insan yani ihmalden dolayı toprağın altında kalıyor ölüyor yani ... bana göre öyle benim kendi değerlerime göre. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Yani şimdi o insanların yaptığı iş bakımından da, baktığın zaman evine

⁴¹ Bu sorunun arka planındaki mantık 13 Mayıs 2014 tarihinde Soma'da bir madende meydana gelen göçük sonrası 301 işçinin, 6 Eylül 2014 tarihinde İstanbul'da Torunlar GYO'ya ait bir inşaatın asansörün düşmesi sonucu 10 işçinin vefat etmesi üzerine gündeme gelen iş kazaları sonucunda ölen vatandaşlara sivil şehitlik ünvanı verilmesi tartışmalarıdır.

ekmek götürmeye çalışan bir insan. Ekmek kazanırken, kendi iş yerinde, yani yine inandığı bir değer uğruna ölüyor, bence sayılabilir şehitlik kavramı içinde. Yani şöyle söyleyeyim, şimdi vatan sevgisiyle olan bu insanların hani, vatan sevgisinden dolayı yaptığı şeyle ikisini aynı yere koymuyorum ama, yani şehitlik kavramı olarak çok büyük bir kavram olduğu için, o insanların yaptığı şey de çok. Çünkü inandığı bir değer uğruna yani, uğraşılıyor. Ekmek için falan diyoruz mesela, iş için. Yani o kavramın içine giriyor gibi düşünüyorum. Çok geniş düşünüyorum. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Adlandırmaya katılıyorum. Tabi bunun dini olarak şehitlik var mı hak ediyorlar mı aşırı derecede bilgi sahibi değilim ama isimlendirme olarak şehitlik zaten saf bir durum. Kendi elinde olmadan istemiyerek birinin senin canına kıyması. Bu ihmaller sonunda çöken bir maden de olabilir. İşte sınırdaki nöbet tutarken teröristin sıktığı kurşun da olabilir... Biraz daha kutsal değerleri için çalışan kişilerin yaşadıkları şehitlik diye adlandırılabilir. Ekmek parası çok kutsal bir şeydir. Ekmek parası vatani savunmak kadar kutsal bir şeydir. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Bazı katılımcılar ise maden kazalarında ölen kişilerin şehit sayılmasını doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yine dini hocalara falan sormak lazım ama ben o şekilde görmüyorum. Şu yapılmalı. Sonuçta bizim vatandaşımız. Bu kazaya maruz kalmış. Hayatını kaybetmiş. Ne gerekiyorsa maddi manevi, tabi bunun karşılığı olmaz ama geride kalan ailesine bu temin edilmeli. Ama bu şehitlikten farklı bir şey. Askerlikte olan şehitlikle farklı bir şey... Dediğim gibi, rahatsız olmam da askerlikle aynı orantılı görmüyorum. O başka bir şey. İş kazası. Asker vatanını korurken çatışıyor, şehit oluyor (Çetin, 38, Temizlik Görevlisi, Uzun Dönem)

Bence olmaz ... Madenin içerisine girmişler. Niye o zaman şeylere de aynı şey söylenmiyor? Ne bileyim? Mesela cankurtaranlık yapıyor adam suda boğuldu diyelim. İnşaat amelesi diyeyim. Yanlış anlamayın, inşaat işçisi

diyeyim. Diyelim ki dördüncü kattan düştü. Bunların hepsine şehit dememiz lazım o zaman. Eğer onlara da diyorsak, diyebiliyorsak... Dediğim gibi şehitlik kavramının geldiği şey... eee Kur'an'dan geliyor. O da şehadet. O da Allah yolunda savaşıyor. Adamın niyetini bilemediğimiz için, ben kendi görüşümü söylüyorsam bir şey diyemiyorum... Allah için savaşıyorsa, niyeti öyleyse, mesleği bir yana, bunun için yapıyorsa, diyebilirim. Ama bu şey ya, metafizik bir kavram gibi durduğu için bir kanıtı yok bunun. Denilebilir ya da denemez (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Maden çıkartmak kutsal bir görev değil. Ama bir doktorun hastaya gitmesi kutsal bir şey. Madenciler gariban işçiydi. Ekmeklerini çıkartmaya çalışıyorlardı. Gerçi oradan bakarsan doktor da kendi ekmeği için çalışıyor... O zaman görevi kutsallaştıran nedir? Herkes kendi ekmeğinin derdinde ona bakarsan. Mesela babamın işyerinde bir arkadaşı var. Adam diyor ki imamlar günde beş vakit namaz kılıyorlar da onun için para alıyorlar. O cemaatin önünde onlara hizmet etmek için duruyor. Beş vakit namaz kılmıyor ki. Sen cemaate kıldırıktan sonra bir de oturacan kendin için kılacaksın çünkü para alıyorsun o işten. Bana çok haklı geliyor adam. Cemaate önderlik ediyorsun ama ucunda para alıyorsun aslında. Ucunda para olduğu için, geçim olduğu için tuhaf ... Bilemiyorum. O adam meslek olarak askerliği seçti. Ailesinin geçimi için de gidiyor göreve orada ölüyor. O zaman bu adama sen şehit değilsin çünkü maaş alıyorsun diyemeyiz. Çok sert bir şey. Öyle olduğunu düşünmüyorum da zaten. Ama işin ucunda para olması da ayrı bir nokta (Ahmet, 29, Üniversite, Mimar, Yedek Subay)

Katılımcılar içerisinde en müteredit olan Ahmet'tir. Onun aklını karıştıran husus, kişiyi ölüme götüren işin bir ücret karşılığında yapılıyor olması. Diğer bir deyişle o ekmek parası kavramını diğer katılımcılar gibi kutsal olarak görmemekte, hatta para meselesinin işin içine girmesinin yapılan işin kutsallığına zarar verebileceğini düşünmektedir.

Ahmet'in bu görüşünü destekleyecek bir ifade de Hasan'dan gelmiştir.

Yani şimdi oradaki olay, şimdi toprak altında kalıyorsun çaresiz bir durum o

tür olaylarda yani biz şimdi işimizin başında ölsek yani şehit sayılır mıyız bilmiyorum yani. Bankacılığı biliyorsunuz faizle maizle orasını bilemiyorum (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

diyerek parasal kavramların manevi kavramların içini boşaltabileceğini ima etmiştir.

5.2.7.6. Hayatı Hiç Sayma ve Askerlik

İcabında hayatını hiçe saymanın askerlerin sahip olması gereken bir özellik olup olmadığı sorulduğunda katılımcıların büyük kısmı olumlu yanıtlar vermişlerdir.

Yani cesaret gerektiren bir özellik olduğuna göre bu da. Çünkü cesur dediğimiz adamda direkt o geliyor ya gözümüzün önüne bizim. Çünkü bir insanın cesur olduğunu başka türlü anlayamazsın ki. Sadece bununla anlayabilirsin. Başka bir insana cesur bir adam diyebilmen için başka birşey yok yani (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Şöyle zaten onun sondaki şehitliği bilen bir asker gözü kapalı herşeyi yapması lazım ki biz normalde ben biraz önce söylediğim gibi ailem için olan şey bir şehitlik değil ki o şehitlik yani peygamber efendimizden gelen bir şey olduğu için onu bilen bir insan zaten yani bir saniye düşünmemesi lazım ki şehit olsun (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Yukarıda katılımcıların hayatlarını tehlikeye atma konusunda keskin ifadeler kullanmamayı tercih ettiklerinden bahsedilmişti. Katılımcılar kendileri hakkında konuşurken oldukları kadar askerler için de mütereddittirler.

Herkes için söylenemeyebilir bence mesela öyle bir komutan işte çocukları var sevdikleri var canını feda edebileceği şeyler var ama öyle bir yere gelmiş ki tıkanmış ya kendi ölecek bir çok insan yaşayacak falan bilmiyorum anlık kararlar da olabilir. Meslek olarak zor bir meslek hem kendi için hem sevdikleri için (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

5.2.8. Bütün Silah Arkadaşları İle İyi Geçinmek

İç Hizmet Yönetmeliği'nde iyi geçinme kavramı şu şekilde tanımlanmıştır:

“Bütün silâh arkadaşlarının kardeşten ileri olduğunu ve icabında aynı ülkü için bir arada kanlarını dökeceklerini düşünerek birbirlerini yürekten sevmek, birbirlerinin onurlarına saygı göstermek, edep ve terbiyeye uymayan işlerden, şakalardan kaçınmak ve daima mertçe hareket etmektir. Her asker, arkadaşının keder ve sevincine ortak olmalı ve icabında onu öğüt vererek ahlâksızlıktan ve türlü tehlikeden korumalıdır. Kezalik⁴² arkadaşını fena yola sürüklemenin, kabahatini örtbas etmeğe çalışmanın silâhli kuvvetlere sonra insanlığa fenalık etmek demek olduğunu her asker bilmelidir. İyi geçinmek için çok lâzım olan şartlardan biri de daha ziyade çalışanları ve bu yüzden sevilenleri kıskanmamaktır”

Silah arkadaşlığı kavramı askerlik yapmış olma ile doğrudan ilişkili bir kavramdır. Katılımcılar içerisinde askerliğini yapmamış olanlar olduğundan ve üniversite mezunlarının çoğunluğu kısa dönem askerlik yapmış olduklarından, mülakat öncelikle arkadaşlık ve iyi geçinme kavramları üzerinden yapılmıştır. Silah arkadaşlığının katılımcılara ne ifade ettiği ise daha sonra sorulmuştur.

5.2.8.1. Arkadaşlık ve Paylaşma

Katılımcılara ilk olarak arkadaşlık kavramının kendilerine ne çağrıştırdığı sorulmuştur. Mülakatlar esnasında en çok öne çıkan kavram “paylaşma” olmuştur.

... yoldaş olmak problemlerini, dertlerini senle paylaşmak... (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

... herşeyi paylaşman, paylaşmak demektir arkadaşlık budur, yoldaşlık budur. Yoldaş olursun sen bu insanla yaşamını paylaşırsın, ekmeğini paylaşırsın yeri gelir yokluğunu paylaşırsın... (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

... eşinden, annenden, babandan daha çok şeyi paylaştığın... (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Can yoldaşlığı, konuşabildiğin duygularını paylaşabildiğin sırdaşın... (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Kişilerin bir şeyler paylaştığı, güvendiği... (Davud, 28, Üniversite, Devlet

⁴² Keza, aynı biçimde (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi 07.06.2017)

Memuru, Kısa Dönem)

Annenle, babanla ya da başka biriyle paylaşmadığın şeyleri de paylaşabiliyorsun (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Paylaşma kavramı kadar olmasa da katılımcılar tarafından sıkça dile getirilen iki kavram daha bulunmaktadır: Yoldaşlık ve Sırdaşlık. Yoldaş kelimesini yol arkadaşı, aynı yolun paylaşıldığı kimse; sırdaşı da sırrı emanet edecek kadar güvenilen, sır paylaşılan kimse olarak tanımladığımızda, aslında bu kavramların da paylaşma kavramı çatısı altında toplanabileceği söylenebilir.

Paylaşma kavramı ile ilgili öne çıkan bir husus paylaşımın iyi günden ziyade kötü günde yapıldığında arkadaşlığın doğduğudur.

Hasan'ın "... problemlerini, dertlerini..."; Mehmet'in "... yeri gelir yokluğunu paylaşırsın..." şeklindeki ifadeleri arkadaşlığı doğuran paylaşımın sıkıntılı zamanlarda gerçekleşen bir paylaşım olduğuna işaret etmektedir. Mehmet bu konu ile ilgili detaylı bir açıklama yapmıştır:

Zorda kaldığın zaman insan birini arar, yani darda kaldığı zaman ne olur? İnsan içine atar, anlatacak birini arar. Arkadaş olduğu zaman paylaşırsın senin çözemediğin şeyde bir elin nesi var, iki elin sesi var derler ya yanında olması herşey herşeydir yani. Hani atıyorum işte ailenden uzaksındır, kimsen yoktur detleşeceğin, yardımcı olacağın, sıkıntılarını anlatacağın, sıkıntısını dinleyeceğin. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Kadir arkadaşı "başın sıkıştığında başvurabileceğin" kişi olarak tanımlayarak benzer bir ifade bulunmuştur. Devamında gerçek arkadaşlığın böyle doğacağını ifade etmiştir:

Tabi bu, en üst seviyede dostluktan kastettiğimiz şeyler. Arkadaşlığın temeli bunlara dayanıyor yani bunlar olduğu zaman gerçek arkadaşlıktan bahsedebiliriz, bunlar olursa zaten o dostluğa erişiyor onun da sonu... (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

5.2.8.2. Arkadaş: Kardeşten Öte Bir Kişi

Katılımcıların ifadelerinde öne çıkan başka bir husus ise arkadaşlar ile aile arasında kurulan ilişkidir. Kanun koyucu “*Bütün silâh arkadaşlarının kardeşten ileri olduğu...*” ifadesini kullanarak benzer bir ilişki kurmuştur, silah arkadaşlığının kan bağından daha güçlü bir bağ oluşturması gerektiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar arkadaşı aile üyeleri ile kıyaslayarak, aile ile paylaşılmayan şeyleri paylaştıkları kişi olarak tanımlamıştır. Bu açıdan kanun koyucunun bakış açısına yaklaştıkları söylenebilir. Bazı katılımcılar da arkadaşlar arasındaki yakınlığı anlatırken aileden biri gibi olduklarını vurgulamışlardır.

... eşinden, annenden, babandan daha çok şeyi paylaştığın... (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli).

Arkadaş dediğin zaman o aileden biri gibi oluyor. Yani tam arkadaşın tanımını yaptığın zaman çünkü onunla hemen hemen her şeyi yapıyorsun. Annenle, babanla ya da başka biriyle paylaşmadığın şeyleri de paylaşabiliyorsun. Mesela değer verdiğin aileden sakladığın bazı şeyleri o bilebiliyor mesela (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem).

5.2.8.3. Arkadaş – Dost Ayrımı

Arkadaşlık kavramı ile ilgili olarak öne çıkan son husus, katılımcıların bir kısmının tanıdıkları kişiler arasında arkadaş – dost ayrımı yapmış olmalarıdır. Bazı katılımcılar arkadaşlarını dostlarından daha yakın görürken, bazı katılımcılar da dostlarını arkadaşlarından daha değerli görmektedirler. Bu katılımcılar ayrıca gerçek arkadaşın/dostun sayısının çok fazla olamayacağı, hatta olmaması gerektiğini vurgulamışlardır.

Arkadaşlık... benim çok fazla arkadaşım yoktur. Daha çok dost edinmekten kastımdır hani bu da arkadaşlık, dost çok fazla yoktur yeterince vardır... Ya benim arkadaşım hani selam verdiğim selam aldığım insanlar arkadaşım olabilir hani ama dostlar öyle değil tabi ama arkadaşlık denildiği zaman da dost anlıyorum onun dışındakiler tanışık oluyor arkadaşlarım için de bir çok şeyi göze alabilirim (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Herkese arkadaş diyemiyorsun, yani dostluk kuruluyor, şey oluyor ama.

İnsanın zaten çok az olur arkadaşı. Çok fazla arkadaşı olmaması lazım zaten bir insanın (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Can yoldaşlığı, konuşabildiğin duygularını paylaşabildiğin sırdaşın, herşeyin yani. Dostlukta birazcık şey var da herkes arkadaşın oluyor mu yani? Yoldan geçen selam verdiği bir kişi arkadaşın olabilir mi? Yani dostluk kavramı birazcık farklı oluyor. Yani konuşabileceğin muhabbet edebileceğin kişi arkadaş (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Arkadaşlarım var. Ama hani çok da geniş diyemem. Çok geniş olan da gerçek arkadaşlığa sahip midir, o da tartışılır (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.8.4. İnsanın Toplumsallığı ve İyi Geçinme İhtiyacı

İyi geçinme kavramı katılımcıların çoğunluğunun olumlu algıladıkları, bireylerin sahip olması gerektiğini düşündükleri bir kavramdır.

Dört katılımcı insanın toplumsal yanının bir sonucu olarak çevresindeki insanlarla iyi geçinmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Elbette ki her insan çevresindeki insanlarla iyi geçinmeye çalışmalıdır ama çevresindeki insanlar da onunla iyi geçiniyorsa eğer. Ya da hiç geçinmezsin. Bu da bir çözümdür ama insan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Kalabalığın içerisinde yalnız yaşayamazsın. İyi kötü birileri ile bir şekilde bir iletişim, bir ilişki içerisine gireceksin. Bunu bildiğin için, bilmen gerekiyor insan olarak, iyi geçinmen lazım (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Bugün iş ortamında ve yahut da yaşadığın çevrede komşularımıza karşı iyi geçinmezsek yarın bir gün bizim başımıza aynısı geldiği zaman bize de hiç bir şekilde kimse yardımcı olmaz. Sevilmeyen bir insana kimse yardım etmez, kimse ona sahip çıkmaz. Ondandır iyi geçinmek önemli (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

Olmalıdır ya uyumlu olmaz ise biliyorsun toplum huzuru bozuluyor yani bir

apartman düşünün yani gece 10'da bir adam beşinci kattan basmış müziği gece 10'da 11'de. Uyumlu olması lazım o saate yatıp uyuyacaksınız ya da sessiz sessiz işini göreceksin yani... Uyumlu olması gerekiyor bence, uyumlu olmak istemese bile (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Cemaatten cemaate farklılık gösterse de hepimiz için orada bizden beklenen bir rol vardır... Başta sevdiğimiz insanlar olmak üzere insanların, bir yerde bir arada insanlar varsa onların kesinlikle bir zaman önce kabul ettikleri belirli kurallar vardır. Aksi takdirde bir uyum olamaz zaten. Buna uyacaksınız, bu kadar basit. İşine gelmeseyse bile... (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

İyi geçinme deyiminin toplumsal yönü kişileri ilişkinin diğer ucunda bulunan insanların durumlarını dikkate almaya zorlamaktadır. Bireyler ancak *başka bireyler* ile iyi ya da kötü geçinebileceklerinden bu başka bireylerin sahip oldukları özellikler onlarla iyi geçinilip geçinilmeyeceğinin kararının verilmesinde rol oynayacaktır.

Toplumsal bir yanı olduğu daha önce ifade edilmiş olan itaat kavramında olduğu gibi katılımcılar için iyi geçinme kavramında ilişkinin karşı tarafındaki kişilerin özellikleri önem kazanmaktadır.

İyi geçinmeli midir? Hem çevresindeki insanların nasıl yapıda olduklarını da bilmem lazım. Ancak o zaman uyumlu olmalıdır, olmamalıdır diyebilirim. Hani öyle bir yerdedir ki, orada ne doğru, ne adalet hiç bir şey yokken geçiniyorsa onun karakterine tüküreyim derim. O şartlara, o çevresindeki insanlara göre değişen bir şey bence. Hani herkes iyidir, doğrudur ama o geçinmiyorsa onda da bir sıkıntı vardır (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Herkesle iyi geçinen adam benim kafamda biraz soru işareti uyandırıyor. Kavgacı olsun demiyorum ama ilkesini safını belli eden adam bazılarında uyacaktır bazıları bu insanla anlaşacaklar bazıları da ister istemez anlaşamayacak. Ben mesela anlaşamadım vaktiyle. Mesela söz dalaşına

girdiğim, aramızın bozulduğu arkadaşlarım var yani ama çok yakın olduğum insanlar da var. Herkesle iyi olmak dediğim gibi bende bir soru işareti uyandırır yan. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

İyi geçinmelidir. Uyumluluk yaşadığın çevreye bağlıdır yani sonuçta kötü bir çevrede yaşıyorsan uyumlu olamazsın onu düzeltmeye çalışırsın, çaba sarf etmeye çalışırsın. Uyumlu olamazsın uyumlu olmaması gerekir insanın... sonuçta insan seninle kötü geçiniyorsa kötü yani kavga etmek istiyorsa kavga edersin yani ama iyi geçinmek için de dersin ki adım atarsın yani çözüm bulmaya çalışırsın yani. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

5.2.8.5. İyi Geçinme Pratikleri

İyi geçinme adına hangi davranışların yapılması gerektiği sorusuna verilen yanıtlar içerisinde “saygı” kelimesi ve “idare etme” başlığı altında toplanabilecek “tahammül, alttan alma, görmezlikten gelme” gibi pratikler öne çıkmaktadır.

Şöyle iyi geçinmelidir. Sonuçta herkes birbirine karşı saygı duymak zorunda, sevmek zorunda değil. Saygı duyuyorsan da iyi geçinirsin yani bir insanın bir insana yaptığı davranış onu kötü görse bile ona dediğim gibi saygı duyuyorsa onu bir şekilde görmemezlikten gelir onunla iyi geçinir... Vallaha saygı olduktan sonra gerisi teferruat. Gerisinin zaten olmasına gerek yok. Sevgi, yani bir şeyler paylaşım, ortak nokta bulmak tabi ki de önemli. Bunlar olursa çok güzel olur ama ilk başta dediğim gibi saygı. (Kadir, 30, Üniversite, Üniversite, Özel Sektör İşçisi, Bedelli)

İyi geçinme derken saygılı olduğun zaman, onun sınırını, çerçevesini, şeyini bildiğin zaman, ona göre davrandığın zaman herkesle iyi geçinirsin. Sıkıntı olmaz yani. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

... bir arkadaşınla çok sık olur mesela. Düşüncelerin aynı olmayabilir, görüşlerin aynı olmayabilir, yaşadığın çevre aynı olmayabilir, ona saygılı olursan, onun inandığı değerlere, o senin arkadaşın olur... (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Dediğim gibi karşısındaki ile empati kurmalıdır. Herkesin... o anlık düşüncesi

farklı olabilir. Arkadaşıdır, o gün canı sıkın olabilir mesela. Aranızda bir şakalaşma vardır mesela o gün kaldıramayabilir. Böyle şeyleri göz önünde bulundurarak karşıdaki insanın insani değerlerini ve yaşadığı günlük şartlardaki olumsuzlukları göz önünde bulundurarak ilişki kurması lazım. Yine saygıya çıkıyor iş. Biraz da saygı çerçevesi içerisinde düşünerek davranış sergileme. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Uyumlu olmak için ... şu önemli: Herkesin bazen ruh halinin düzgün olmadığı zamanlar vardır. İlla ruh hastası olmak zorunda değil. Bazen sıkıntılı zamanlar vardır. O durumda herkes, alttan almak tabirini kullanayım, o önemli, birbirini idare etmeli. Böyle iyi geçinme olur. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Her insan hata yapabilir. İnsanları hataları ile kabul etmek zorunda değilsin ama yaptıkları bir hatadan sonra da direkt kestirip atmamalısın. Aynı hatayı defalarca yaptıktan sonra bu hata değil huydur benim gözümde. Huysuz ya da huyu senin hoşuna gitmeyen insanla da geçinmezsin, geçinemezsin. Ama bir kez yapılan hatadır bence. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

5.2.8.6. Arkanı Yaslayacağıın Bir Taş: Silah Arkadaşı

Bu değer kapsamında katılımcılara son olarak silah arkadaşlığı kavramının kendilerine ne çağrıştırdığı sorulmuştur. Katılımcıların cevaplarında en çok öne çıkan husus askerliğin zor ve tehlikeli bir süreç olduğu, bu zorlu süreç içerisinde pek çok şeyin paylaşıldığı, bu paylaşımların insanları birbirine yaklaştırdığı ve bu nedenle silah arkadaşlığının son derece değerli olduğudur.

Katılımcılar zorluklara ve paylaşımlara verdikleri örneklerle birbirlerinden ayrılmışlardır, ancak silah arkadaşının tehlikeli bir durumda arkayı kollayan kişi oluşu genel bir ifadedir.

Orada çok şey paylaşıyorsunuz. Hele de uzun dönem arkadaşlar için söylüyorum. Çok şey paylaşıyorsunuz. Meslek olarak yapanlar daha çok şey paylaşıyorlar. Birbirinin arkasını kolluyorsun yani orada. Bu önemli bir şey.

Beraber yiyorsun, beraber paylaşıyorsun. Ortak dertlerin oluyor. Sırlarını paylaşıyorsun. Çok şey paylaşıyorsun. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Tabi ki önemli. Belirli bir süre bir paylaşımda bulunuyorsun. Beraber aynı yemeğe kaşık sallıyorsunuz. Beraber aynı görevi yerine getiriyorsunuz. Tabi ki bu önemli bir olgu ... Onu özel kılan unsur ekmek parası gibi kutsal olan vatan görevini beraber icra ediyor olmak. Normalde sokakta karşılaştığın bir insanla arkadaşılığınla orada tanışmışlığın ve karşılıklı saygı çerçevesinde oluşmuş arkadaşılıkla yaklaştığın birisinin şeyi daha fazla oluyor çünkü orada daha kutsal bir şeyi koruyorsun. O yüzden biraz daha önemli. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Şimdi şöyle, 24 saatin aralıksız onlarla geçiyor. Sadece günde 4 saat uyuyorsun. Bi 4 saatin ayırılır, gece gündüz her türlü berabersin... şimdi arkanı kollayabilecek arkadaş diyorsun ya silah arkadaşı olduğum bile daha atıyorum operasyona gidiyorsun cart oluyor curt oluyor o tür şeyler nöbettesin hani tehlikeli bölgede yani bir yanında arkanı dayayabileceğin güvенеbileceğin bir insan. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

... iş biraz daha ciddiye bindiğinde, savaş durumunda ya da çatışma durumunda, sevsen de sevmesen de, ya ben bu adamı sevmiyorum. Bırak ölsün gibi bir mantıkla yola çıkamazsın. Biraz daha mantıklı yaklaşacaksın. Sonuçta senden eksilen bir insan senin ölüm riskini daha da artırıyor... Tehlike durumunda insanların birbirlerinden nefret etmekten ziyade karşıda aynı düşman olduğundan daha yakın, daha sevecen olduğunu... böyle bir durumda bana şunu dedi, bunu yaptı demezsin. Oradaki durum bellidir. Yapman gereken bellidir. Yapılması gereken bellidir. Orada geçim yoktur zaten mücadele vardır. Yaşam mücadelesi vardır (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

En zor kaldığım durumlarda ya da işte ölümü daha çok hissettiğim koşullarda yanımda en güvendiğim insan olarak düşünürüm yani (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Askeriye içerisinde özellikle zorunlu askerler arasındaki arkadaşlıkları, yıllar süren bir tecrübeye dayanmadıkları için “iyi oluşturulmamış” bulan Galip bile silah arkadaşlığının değerli olduğunu düşünmektedir:

... evet zor bir zamanda zor koşullar altında birbirini koruyup kollamış kişiler arasındaki dostluk da çok değerlidir şüphesiz. Biraz askerlikteki mevzu budur. Askerlikteki çok üzerine düşünülmemiş olan, karşındakıyla çok uzun süre gerekli birliktelik deneyimi sağlanmadan oluşturulan bir dostluk biçimidir ama değerli olmadığını söyleyemem (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Katılımcılardan askerliklerini yapmış olanlar kendi askerlik tecrübelerini göz önünde bulundurdıklarında kendilerinin sahip olduklarının silah arkadaşlığı olarak tanımlanamayacağı, çünkü hayati riskin olduğu bir ortamda askerlik yapmadıklarını ifade etmişlerdir.

Yani bizim öyle, çok uzun dönem bir askerliğimiz olmadığı için... çünkü bizim askerlik yaptığımız hani öyle bir ortam olmadığı için, birbirini direk tanıyabileceğin bir ortam olmadığı için, bana öyle gelmiyor diyeyim çünkü yani, bire bir, birbirleriyle cephede savaşan insanlarınki aynı değildir. Onların silah arkadaşlığı dedikleri şeyle, bizim askerde gördüğümüz şey aynı olmayabilir, çünkü biz biraz daha şeydik, öyle bir silah arkadaşlığımız yoktu. Yani biraz öyle durumlar olması lazım ki birbirini savunabilesin. Yani birbirinin arkasını kollayabilesin... O biraz silah arkadaşlığı olmuyor, asker arkadaşlığı oluyor. Silah arkadaşlığı çok farklı bir şey gibi geliyor (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Şimdi doğudaki silah arkadaşlığıyla ordaki (Kıbrıs y.n.) silah arkadaşlığı aynı mı acaba değer açısından, şey açısından onu da bilemiyorum. Şimdi yani öyle bir olay da yaşamadığımız için bizimki de takılmayla, gülmeye, eğlenmeye geçti yani, öyle bitti yani... Şimdi nöbete gidiyorsun orada

yatıyorsun hiç bir şey yok ne gelen var ne giden var. Allah'ın dağında hiç birşey yok. Oradaki biraz daha silah arkadaşlığından çok arkadaşlık bence yani... (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Asker arkadaşlığının benim için çok büyük bir anlamı yok çünkü biz askerde rahat olduğumuz için belki. Hani bir zorlukta birbirimize arka çıksak belki daha kenetli olurduk belki ama zaten rahat olduğumuz için...ha normalde şey gibiydi. Üniversiteye gidersiniz veya kampa üç beş ay kalırsınız. Ha normal bir arkadaşlıktı. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

... ben doğuda yapmadım hani diyemem ki çatışmaya girdim. Canımı kurtardı diyebileceğim bir arkadaşım yok. Beraber mermi sıktığım da yok atış dışında. Keşke doğuda yapsaydım da daha çok şey söyleyebilseydim (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Ekrem'in bu ifadesi üzerine, askerlikte mutlaka hayati tehlike olmak zorunda değil dendiğinde, “Silah arkadaşı diyince benim aklıma gelen şeyi söylüyorum” şeklinde cevap vermiştir.

5.2.9. Birbirine Yardım

İç Hizmet Yönetmeliğinde “Birbirine Yardım” kavramı şu şekilde açıklanmıştır:

“Silâhlı Kuvvetlerin bir emel (ülkü) ve aynı vazifede birleşmiş olan fertlerinin birbirlerine yardımları müşterek vazifenin en iyi surette yapılmasını temin edeceği gibi arkadaşlığı ve bağlılığı da kuvvetlendirir. Asker arasında yardım, vazife içinde ve dışında olacağı gibi asker, halk arasında da elinden gelen yardımı yapmalı, daima iyiliği sevmeli ve yapmalıdır” (İç Hizmet Yönetmeliği md. 86/k).

Yönetmeliğin bu maddesi incelendiğinde kanun koyucunun üç husus üzerinde durduğu görülmektedir. Birincisi yardımlaşmanın vazifenin gerçekleştirilebilmesi için elzem olduğu, ikincisi yardımlaşmanın, bir önceki bölümde incelenen silah arkadaşlığını güçlendireceği, üçüncüsü ise askerlerin sadece kendi aralarında değil, halkla da yardımlaşmaları gerektiğidir.

Katılımcılarla yapılan mülakatlara birbirine yardım, yardımlaşma kavramlarını

duydıklarında zihinlerinde neyin canlandığı, bu kavramların kendilerine ne anlam ifade ettiği, toplum içinde yardımlaşmanın gerekli olup olmadığı soruları ile başlanmış, daha sonra verilen cevaplara göre mülakat derinleştirilmiştir.

5.2.9.1. Yardımlaşma: İnsanın Yetersizliği ve Karşılıklılık

Katılımcıların cevapları içerisinde en çok öne çıkan husus bireyin yetersizliği ve bu yetersizliğin aşılabilmesi için yardımlaşmanın gerekli olduğudur. Yetersizlikler içerisindeyse maddi yetersizlik diğerlerinin önüne geçmiştir.

İnsan hayatta herşeyi tek başına yapamaz yani bir yerde bir yardıma ihtiyaç duyuyorsun. Bir akıl alma olsun, dediğim gibi bir maddiyat olsun en kötü. Köyde düşün şimdi bir tarlayı, ot biçeceksin bizim köyden bahsediyorum. Şu an tek başına ot... bilmem kaç dönüm yer tek başına nereye biçiyorsun? Toplanır köylü 10 kişi, birinin tarlasından başlarlar, çayırından biçmeye, en son herkesinkini yapa yapa bitirirler. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Her insan zor durumda kalabilir. Hepimiz her şeyi yapabilecek durumda değiliz. Hepimizin her şeyi yapabilecek maddi durumu da olmayabilir (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Durumu olan var olmayan var. O yüzden herkes birbirine yardım etmeli, yardımcı olmalı. (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Herkesin birbirine ihtiyacı var da. Yine şeye geleceğim, maddi duruma geleceğim. Fakirin daha çok ihtiyacı var. Belki sen tek başına kimseye ihtiyacın yok, tek başına idare ediyor olabilirsin ama bazı insanlar edemiyor. İnsanların bazı şeylere ihtiyacı var. O yüzden çok önemli bence. Fakir açısından. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Herkes herşeyi bilemez, herkes her şeyi yapamaz layıkıyla. İnsanlar birbirine yardım edecek ki birbirlerinin açıkları kapanacak, birbirlerine yeni şeyler öğretecekler (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Bir kişi zor durumdaysa, üzerinden gelemeyeceği bir durum varsa, onun

yanında olmak, yardımda bulunmak güzel şey tabi (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Halkevlerinde gönüllü olarak çalıştığını belirten Mehmet, bu çabasının nedenini ezilen, sömürülen insanlara yardım edebilmek, diye açıklamıştır:

Sonuçta bu toplumda insanların haksızlığa uğradığını düşünüyorum, insanların eşit yaşamadığını, insanların sömürüldüğünü, insanların kandırıldığını, insanların mağdur edildiğini, insanlar bu memlekette devlete vergi ödüyor ama haklarından yararlanamıyorlar. O yüzden örgütlenmemiz gerektiğini, mücadele etmemiz gerektiğini ve hakkımızı aramamız gerektiğini düşünüyoruz. O yüzden bunun için yardımcı oluyoruz insanlara. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Katılımcıların cevapları incelendiğinde öne çıkan diğer bir husus yardımın karşılığı meselesidir. Katılımcılar yardımın, bir karşılık beklentisi olmaksızın, hatta mümkünse kimden geldiği bilinmeyecek şekilde yapılmasının daha uygun olduğunu ifade etmişlerse de, mülakatın bir noktasında yapılan yardımların karşılığının bir gün bir şekilde alınacağı inancına sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Yardımlaşma önemli bir kavram. Yapılması gerekiyor yani sağ elin verdiğini sol elin görmemesi gerekiyor. İnsanlara destek olunması gerekiyor bir gün senin de zor koşullarda, zor durumda kalacağını düşünmen gerekiyor. O yüzden insanlara destek, yardımcı olmak, yardım etmek iyi bir kültür ama bunu birilerinin yaptığı gibi hani çıkar amaçlı ya da kendisine bir menfaat oluşturmak, ondan bir beklenti üzerine yardım etmemek gerekir. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

İnsanların bazı şeylere ihtiyacı var. O yüzden çok önemli bence. Fakir açısından. Bir gün sen de öyle olabilirsin. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Her zaman karşılıklı olmayabilir ama bir şekilde faydasını görürsün. En kötü aranı iyi tutmana yardımcı olur. Yardımlaşma budur benim gözümde. (İrfan,

28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

İyilik yap ki iyilik göresin, yardım yap ki yardım göresin yani... yarın bir gün senin başına gelmeyeceği ne malum. Ne olduğumuza değil, ne olacağımıza bakmamız gerekir. Büyüklerimiz de öyle söyler. Sen karşındakine iyi niyetli yaklaşip elinden geleni yapasın ki yarın da senin başın dara düştüğünde koşacak, arayacak insanlar olsun. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

5.2.9.2. Yardımlaşma ve Toplumsal Bütünleşme

Yardımlaşma kavramı ile ilgili katılımcılarla yapılan mülakatlardan öne çıkan son husus yardımlaşmanın toplumsallığın bir parçası olduğudur. Cemal bu noktayı kısaca şöyle ifade etmiştir: “Saygıyı artırır, sevgiyi artırır, arkadaşlığı artırır, paylaşmayı artırır. Bu da toplum açısından önemlidir”. Diğer katılımcılar şunları ifade etmişlerdir:

Bir kere insanların gerçek anlamıyla, acınası anlamıyla yardıma muhtaç olmamaları gerekir. Temel şeyim budur ama onun dışında yardımlaşma hayatın her alanında. Bir kere toplumsallığın bir gereğidir. Her ne kadar bu şu günlerde geçmişe nazaran pek gözetmediğimiz bir değer olsa da, ben de bütün insan evlatları gibi yardımlaşmak harikadır derim. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Kendi alanımdan söyleyeceğim. Bilgisayar mühendisliği derya deniz bir alan. Ben mesela atıyorum savunma sanayiinde çalışıyorum daha çok. İyi kötü hangi sıkıntılarla karşılaşacağımı biliyorum. Belirli bir know-how'um var. Ama bir adam daha önce hep mobil uygulamalar yazmıştır, web uygulamaları yazmıştır. Hani eline web ile savunmanın, mobil ile savunmanın alakalı olduğu bir proje gelmiştir. Bunu yapacaktır. Senin yardım etmen gereklidir, çünkü bir gün sen de benzer bir iş alabilirsin. Senin bilmediğin bir alanla ilgili bir şeyler olur. Bu adam sana yardım eder. Sen ona yardım edersin. Bir şeyler yürür. Burada amaç egolardan ziyade bir şeylerin yürümesidir. Budur yani. Yardımlaşma olmalıdır. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

İrfan'ın bu örneği aslında yukarıda belirtilmiş olan üç konuya da değinmektedir. “...Bilgisayar mühendisliği derya deniz bir alan...” ifadesi bireyin yetersizliğine; “... çünkü bir gün sen de benzer bir iş alabilirsin. Senin bilmediğin bir alanla ilgili bir şeyler olur. Bu adam sana yardım eder...” ifadesi karşılık beklentisine; “... Bir şeyler yürür. Burada amaç egolardan ziyade bir şeylerin yürümesidir...” ifadesi ise yardımlaşmanın toplumsal yanına örnek olarak gösterilebilir.

5.2.9.3. Askerlikte Yardımlaşma: Vazifenin İfası İçin

Katılımcılara askerlikte yardımlaşmanın önemli olup olmadığı sorulmuştur. Katılımcıların verdikleri cevaplar, bu bölümün başlangıcında, yönetmelik maddesi incelenirken ifade edilen, kanun koyucunun üzerinde durduğu hususlara oldukça yaklaşmaktadır. Özellikle bu konu hakkında görüş bildiren katılımcıların çoğu yardımlaşmanın vazifenin gerçekleştirilmesi açısından önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Neticede ortak birlikte iyi bir iş yapmaya çalışıyorlar. Herkes iyi bir iş yapmaya çalışıyor. Birbirimizin işini zorlaştırırsak iyi bir iş ortaya çıkmaz yani, dolayısıyla muhakkak aksaklıklar da oluyordur. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Zaten askerlikte yardımlaşma olmazsa, o bütün olmuyor. Bütün tamamlanmıyor, o birlik olmuyor, o birlik sağlanmıyor çünkü herkesin yapabileceği şeyler belli, sınırlı. Yani şöyle, bu yardımlaşma biraz kollamakla alakalı bir şey. Birinin arkasını kollamak, hani sevmekle alakalı bir şey. Uğruna savaştığın ya da uğruna uğraştığın şeyin biraz arkasını kollamakla alakalı bir şey. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Ben hep böyle ekstrem koşullarla daha normal koşulları kıyaslıyorum. O senin hayatta kalma ihtimalini de artıracacağı için gücünü enerjini paylaşmak zorundasın. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

... eski şey filmlerin, Sovyet filmlerinde çok olur. Tank gider. Tankın menzili bellidir. Bir metre önündeki adamı vuramazsın. Kendin patlarsın. O yüzden tankların yanında askerler yürür. Tankı korur, tank da seni korur. Böyle bir

yardımlaşma vardır. Tabii bu savaş anı için söylüyorum... Askeri iş olarak böyledir. Cepheye illa ki daha farklıdır. Tankçısı var, topçusu var. Sen havancıyı korumazsan adam kafana bazuka ile vurur, roketatar ile vurur. Havancı da sana yardım etmezse sen tehlikeye girersin. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

5.2.10. İntizam Severlik

İç Hizmet Yönetmeliği'nde intizam severlik⁴³ kavramı şu şekilde açıklanmıştır:

“İntizam vazifesinin noksansız yapılmasını temin eden ilk vasıtaadır. Asker, vazifesini, muntazam işler bir saat gibi dakikası dakikasına yapmağı aded etmiş bulunmalı, hususi işlerinde de daima muntazam ve tertipli olmalıdır”.

Yönetmeliğin açıklaması incelendiğinde kanun koyucunun üç husus üzerinde durduğu görülmektedir. Birinci husus, intizam severlikle vazifenin ifası arasında pozitif bir ilişki olduğu; ikinci husus kanun koyucunun askeri personelden *“muntazam işler bir saat gibi”* her işin zamanında yapmalarını beklediği; üçüncü husus bu değerın kışla ile sınırlı kalmaması, mesai sonrası zamanlarda da yaşanması gerektiğidir.

Bu değerın hayata geçebilmesi için askeri personelin göstermesi gereken iki davranış vardır: Düzenli olma ve zamana riayet. Bu nedenle öncelikle katılımcılara bu iki kavram hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Daha sonra, verdikleri cevaplardan yola çıkarak yeni sorular geliştirilmiş ve görüşmeler derinleştirilmiştir.

5.2.10.1. Düzenli Olma: Olursa İyi Ancak ...

Katılımcıların cevapları incelendiğinde en çok öne çıkan husus katılımcıların kendilerinin düzenli olup olmadıklarını belirtmiş olmalarıdır (7 katılımcı düzenli değilim; 4 katılımcı düzenliyim). Bu noktaya kadar görüşülen dokuz değerın hiç birinde katılımcılar kendi sahiplik durumları hakkında ilave bir soru sorulmaksızın, direkt cevap vermemişlerdir. Katılımcıların özellikle sahip olmayışlarını

⁴³ İntizam kelimesi TDK'na göre düzenli, düzgün olma anlamına gelmektedir (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi 07.05.2017). Günümüzde düzenli kelimesi daha sık kullanıldığı için mülakatlar esnasında düzenli olma kavramı kullanılmıştır.

sorulmadan söylemiş olmaları onların bu değere, diğer değerlere nispeten daha az önem vermelerinden kaynaklanmış olabilir.

Katılımcıların büyük bir kısmı düzenli olmanın iyi bir şey olduğunu, insana çeşitli faydalar sağlayacağını ama yokluğunun çok olumsuz bir anlam taşımadığını ifade etmişlerdir. Sağlayacağı faydaların başında planların yolunda gitmesi ve zamandan tasarruf sağlaması gelmektedir.

Düzenli... ya ben değilim. Hiç bir şey ifade etmiyor benim için. Gereklidir belki hani. Neyi çağırıştırır, faydasını söyleyeyim. En büyük faydası zamandan kazandırır. Bir şeyi yapacağın zaman, zaman kaybetmezsin. Plan program da bunu yan anlamda çağırıştırabilir. Planlı olursan dediğim gibi yine zamandan tasarruf edersin. Elini attığını bulursun. Annem öyle derdi. Ben öyle değilim. Ben dağınığım. Düzenli değilim. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

İnsan düzenli olmalıdır. Ben hani kısmen düzensiz bir insan olarak atıyorum, bir saate bitirebileceğim bir işi bir buçuk saatte yapıyorum, çünkü yarım saat yapacağım işi arıyorum... Vakit kazancıdır her şeyden önce. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Ben mesela hiç düzenli bir insan değilimdir, çok dağınığımdır. Çünkü rahattır. Ben dağınıkken bazı şeyleri daha kolay bulurum, daha şey olur ama tabi bu benim yaşam çevrem, odamın içindeki yaşamımdır, ama ben okula giderken üstüme atlet altına pantolon üstüne de mont giyip gidemiyorum... elimizden geldiğince yapmamız gerekir hani şimdi karakterler farklıdır... Düzenli olup olmaması kendine kalmış ama şöyle olmalıdır. Başkasını rahatsız etmeyecek kadar kendi içinde istediği kadar düzensiz olabilir. Mesela Ahmet beni rahatsız etmeyecek kadar düzensiz olabilir. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

İşte düzenli olma, o şeye giriyor işte: Disiplinle itaate... Bir insan zaten belirli değerleri benimsediye, düzenli olabilir, ama hani böyle çok da şey diyemem mesela, çok düzensiz bir adam itaatsizdir ya da disiplinsizdir diyemem mesela... Saçı başı dağınık, üstü başı yırtık, yattığı yer bozuk bir

adamın da, mesela ben itaatli, cesur bir insan olabileceğine inanıyorum. Yani o çok şey geliyor bana. Bunların içinde en hafifi geliyor diyeyim, bu kavramların içinde. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Düzenlilik kişiden kişiye değişebilir. Benim açımdan düzenli olmak dağınık olmaktan iyidir. En azından neyi nerede bulacağınızı bilirsiniz. Bu açıdan iyidir... Zaman mesleğim açısından da çok önemli. İşinizi zamanında yapmazsanız bitmiş demektir. Hiç bir şey zamanında yetişmez. Bu da bütün planlarınızın bozulmasına neden olur... Kişiden kişiye bu değişebilir. Bazı insan düzenli olmayı hiç sevmez. Bir deftere yazı yazar rastgele yazar, kimisi çizginin dışına çıkmamak için elinden geleni yapar. Kişiden kişiye göre değişebilen bir şey. Benim açımdan düzenli olmak dağınık olmaktan çok çok daha iyidir. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

İnsanlar yaşamında düzenli olması gerekir ama ... Herkesin sahip olması gereken bir özellik denilemez, çünkü insanların yaşamıyla ilgili kurduğu bağ açısından herkes için bir zorunluluk yok. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Kendisini düzenli olarak tanımlayan katılımcılar da aynı şekilde düzenli olmanın işlerin yolunda gitmesini sağladığı ve zaman kazandırdığı, ancak bu değere sahip olmamanın çok kötü bir şey olmadığını düşünmektedirler.

Kendimi düzenli biri olarak görüyorum. Yani evden tut işe kadar düzenli olmaya gayret ediyorum daha doğrusu... Akşam çıkarken mesela masamı hiç öyle kağıt mağıt bırakmam mesela. Yaptığım işlerin hepsini toplarım, kenara koyarım, kalkar giderim öyle diyim. Evde de mesela şöyle düşün. Sen de evlisin mesela üstünü başını çıkarıp kenara atamam, yani ayar olurum zaten. Düzenli kaldırcam yerine koyarım öyle işime bakarım yani. Her türlü şeyde biraz düzeni şey yapıyorum yani seviyorum düzenli olmayı. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Ya benim açımdan sorarsanız bulunması gereken bir özellik ama her şey herkes aynı değil. Şimdi öğrenci evinde yaşıyorsun bir ayda bir banyo yapan arkadaşım vardı yani. Buna ben şimdi ne diyim yani montuyla gelip yatıyordu. Takım elbise kaban yatıyordu şimdi ne diyim ama çok iyi bir

çocuktı. Sahip olunması gereken bir özellik ama o çocuğa yakışmıyor. Çok iyi bir çocuktı, çok sevdiğim bir çocuktı. Onda çok gerek yoktu mesela öyle de iyiydi yani öyle de seviyorsun yani. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Ben düzenliyimdir severim yani düzeni... Yani işlerimi düzenli yapmak isterim, zihnim rahat olur, huzursuz olmam. Küçüklüğümde böyle alıştım yani. Tek yaşamama rağmen hani yıllarca düzenli olmuşumdur yani şimdi de öyle... İşlerim aksamadı hiç bir zaman, kafam rahat oldu. Planladığım şeyleri zamanında yaptım. Zararını görmedim yani. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Behçet ise hem kendisini düzensiz olarak tanımlamıştır, hem de düzenli olmanın insan doğasına aykırı olduğunu düşünmektedir. Bu görüşü ile katılımcılar içerisinde bu değere yönelik olumsuz görüş bildirmiş olan tek katılımcıdır:

Valla bende hiç olmayan bir şey, muhtemel hiç bir zaman da olmayacak... Çünkü sevmiyorum. Tertip düzen bence yalan yani... öyle insanların şu saatte yatıp şu saatte kalkması, işte şunları giyip şunları ütüleyip bunları kaldırması, etrafı toplaması, ne bileyim bir düzen içinde hayatlarını geçirmesinin insanın doğasına aykırı olduğunu düşünüyorum (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Buraya kadar verilen örneklerden anlaşılacağı üzere katılımcılar açısından düzenli olma istenir bir özelliktir, ancak yokluğu çok olumsuz anlamlar ifade etmemektedir.

5.2.10.2. Düzenli Olma Pratikleri

Katılımcıların bir kısmı düzenli olmanın kendileri açısından ne anlama geldiğini ifade etmişlerdir. Bu katılımcıların cevapları incelendiğinde düzenli olan kişilerde öne çıkan davranış eşyaların ve mekanların düzenli olarak tanımlanması adına konulmuş kurallara ve yapılmış tanımlara riayet etmeleridir.

Bir kere zaman ve mekan algısı ile ilgili kategorileri nettir. Evin alanları ile ilgili kategorileri nettir. Mesela bir oda olması gereken şeydir. Bizim için bir

oda ayrıca bir ardiyedir. Oraya çamaşır asabilirsin, soyunabilirsin, uyuyabilirsin, yemek yiyebilirsin. Ben aynı zamanda orada egzersiz yapmaya da başladım son zamanlarda. Ama düzenli bir insan, tertipli bir insan için bu katlanılmazdır. Daha formel bir şekilde söylersek zaman ve mekan kategorilerine yönelik tanımları nettir. Bu rutinin dışına çıkmak o kişiye doğru gelmiyordur. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Vallaha insanın hayatı düzenli olabilir yani yediği, içtiği, yaptığı, gitmesi, gelmesi. Hani atıyorum kötü alışkanlıklardan bağımsız bir yaşam düzen. Ya da işinde düzenli olur, atıyorum her şeyi masası düzenli olur, yaptığı işte tertemiz bırakır gider sabah temiz bırakır akşam temiz bırakır düzenli olur... Akşam çıkarken mesela masamı hiç öyle kağıt mağıt bırakmam mesela. Yaptığım işlerin hepsini toplarım, kenara koyarım, kalkar giderim öyle diyim. Evde de mesela şöyle düşün. Sen de evlisin mesela üstünü başını çıkarıp kenara atamam yani ayar olurum zaten. Düzenli kaldırcam yerine koyarım öyle işime bakarım yani. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Şimdi düzenli olmak eşyalarının derli toplu olması, kılık kıyafetinden tut da çalıştığın masanın, yattığın yatağın, oturduğun odanın belirli bir nizamda durması (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Düzen dediğimiz zaman, benim aklıma şöyle bir figür geliyor mesela kılığından, kıyafetinden, saçından, tırnağına kadar, yani yattığı yere kadar böyle, yaptığı işlere kadar her şeyini, planlı programlı götüren bir insan geliyor. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Burada dikkati çeken bir husus Fatih'in zihninde canlanan resmin her zaman ve mekan için geçerli oluşudur. Diğer bir deyişle Fatih'in zihnindeki düzenli insan her zaman bu şekilde davranmaktadır. Düzenli olmaya yönelik bu yaklaşım, kanun koyucunun askeri personelden hayatın her anında düzenli olmasını talep etmesiyle benzeşmektedir. Katılımcılar içerisinde bireylerin hayatlarının her anında düzenli olmaları gerektiğini vurgulayan tek kişi Mehmet olmuştur. Ona göre bir insanın düzenli olması gerekir ancak bu dış baskı kaynaklı bir tutum değil,

kişinin insan olmasından kaynaklı ve hayatının her anına sirayet etmiş bir değer olmalıdır:

İnsanlar yaşamında düzenli olması gerekir ama baskıyla düzenli olunmaması gerekir. İşte tek tip şey doğru değildir. Belli bir süreden sonra insanların psikolojisini etkiler. O yüzden insanların düzen ve intizamını bütün yaşamı boyunca şey yapmalı. Sabah kalkmasından, temizliğine bunlarla ilgili insan olmasından kaynaklı bir düzen oluşturulması gerekir. Temizliği, işte etraftaki insanlara örnek olabilecek davranışlarda olması gerekir. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Katılımcıların düzenli olma ile ilişkilendirdiği bir kavram da şekil disiplindir. Şekil disiplini kavramına yönelik düşünceleri disiplin başlığı altında daha önce tartışıldığı için burada yer verilmeyecektir.

5.2.10.3. Zamana Riayet

Katılımcılara sorulan ikinci husus zamana riayet konusunda ne düşündükleri, zamana riayete önem verip vermedikleriydi. Zamana riayetin önemsiz olduğunu düşünen bir katılımcı çıkmamıştır. Düzensiz olduklarını söyleyen katılımcılar bile zamana riayete önem verdiklerini ifade etmişlerdir.

Bütün düzensizliğime rağmen iyiyimdir. Erkenden gelirim... Randevular açısından olmam gereken zamanda olmam gereken yerde olmak konusunda... abi o biraz da saygıdan gelir. Sevmediğim bir kişi ile buluşmak zorunda olsam dahi kendime olan saygımdan dolayı bunu yapmak zorunda hissederim... Bu biraz da insanın kendisi ile alakalı bir şey. Nizam da biraz esnekliğe sahip olmalıdır diye düşünüyorum ama evet nizamlı bir insan olduğum söylenebilir zaman konusunda. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

... Sinirlenmem de arar sorarım geçerli bir sebebi var mı diye. Keyfi yapıyorsa biraz şey gösteriyordur, saygı göstermiyordur. Ben de riayet etmeye çalışırım. İşte de mecburen geliyoruz, uyuyoruz. İki gün gelmezsek üçüncü gün savunma al derler herhalde. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka

Görevlisi, Uzun Dönem)

... çünkü özellikle iş alanında sen birine karşı sorumluyun, sorumluluğunu yerine getirebilmen için birlikte çalıştığın insanların da sana karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri gerekir. Ki işi zamanında yetiştirebilesin. Bu Türkiye'de ustalar arasında çok şeydir. Adamın bir tane babası var beş kere ölüyor. Ne bileyim annesi var yirmi kere ölüyor. Ev yapacak on günde bitireceği işi bir senede bitiremiyor mesela. Böyle bir adamla tutup da milletten abi ben sana kira parayı vereyim bir senede evini bitireyim sonra gel yerleş diyip inşaatla kalkışıp sonra adam babasını beş defa öldürürse sıvacın, kaybeden sen olursun. O yüzden ararsın illa ki böyle bir şeyi. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Önemlidir... Çünkü o insanların bir sürü planladığı şeyler vardır. Bu planlara uyabilmek için, yaşamı düzene koyabilmek için, sonuçta mesai saatleri bellidir, gün saatleri bellidir. Bu saatler içerisinde uyulması önemlidir. İnsanların buna uyması da kritiktir yani ... insanlarla konuşulduğunda şu saatte şurada buluşalım ya da şu şöyle olsun bu böyle olsun denildiğinde herkesin buna asgari müşterekte uyması gerekir, yani bir şey olarak şey yapabilmesi için, yani bir olumluluk oluşabilmesi için. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Hasan, Poyraz, Ömer ve Davud bekletilmekten hoşlanmadıkları için zamana riayete önem verdiklerini ifade etmişlerdir.

Uymaya çalışıyorum yani en azından birisini bekletmemek için ya da bir işi eksiksiz tamamlamak için. Bence önemli bir şey yani zamana riayet... Beklerim yani çok sevmem yani 2 saat bekle, 1 saat şuraya geleceğim, şu saatte buluşalım. O saat diyorsan o saatte geleceksin yani, o zaman söylemeyeceksin. Bilmiyorum benim için önemli yani. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Benim için önemli. Söz verdiğim vakitte giderim yani bir yere gelmeyen kişiyi de benim zihnimde davranışını tolere edebileceğim insanlar var edemeyeceklerim var. Sözleştik şu vakitte şurada olacağız çok makul bir

gerekçesi yoksa işte sözleştiğim kişinin kızarım yani hoşuma gitmez. Mesela ben geç kalıyorum hemen ararım söylerim falan bu şekilde düşünüyorum yani. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Vallaha gördünüz işte nasıl koşarak geldim komutanı bekletiyorum orada diye. Karşımdaki insanı bekletmeyi hayatta sevmem evdeki beni bekletenlere de kızarım. Geleceğim deyip gelmeyen, arayacağım deyip aramayan da var o da düzensizlik tertipsizlik. (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Ya ben beklemeyi hiç sevmem. Aynı zamanda bekletmeyi de sevmem. Hani zamana uyarım (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere katılımcılar zamana riayete çeşitli sebeplerden dolayı önem vermektedirler. Bu sebepler içerisinde kişinin kendisine ve karşısındakine duyduğu saygı, iş bölümüne dayalı bir işin zamanında bitebilmesi için zorunluluk oluşturması ve bekletilmekten hoşlanmama vardır.

5.2.10.4. Askerlikte Düzenli Olma

Katılımcılara son olarak askeriye için düzenli olma kavramı hakkında ne düşündükleri sorulmuştur. Katılımcıların büyük bir kısmı askerliğin, doğası gereği düzenli olmayı ve zamana riayeti talep ettiğini, bu nedenle düzenli olmanın ve zamana riayetin askerlik için bir gereklilik olduğunu belirtmişlerdir. Düzenli olmanın insan doğasına aykırı olduğunu düşünen Behçet bile askerler için düzenli olmanın bir gereklilik olduğunu düşünmektedir. Behçet'e göre bu gereklilik askerliğin doğasından ziyade Türkiye özelinde askerlik sisteminden kaynaklanmaktadır. Özel sektör söz konusuysen personel disiplini konusunda esnek çalışabilen kurumlar daha avantajlı olsalar da Türkiye'de zorunlu askerlik sistemi olduğundan sivil firmalar için geçerli olan esneklik silahlı kuvvetler için geçerli değildir.

Orada bir düzen olması gerekli çünkü çok kalabalık, çok çeşitli. Herkes kafasına göre takılırsa ordu olmaz. Ticari bir amaca hizmet etmiyor bu sonuçta. Bu düzenli şekilde yapılması gereken eğitimidir, ne bileyim çok

fazla bilmediğim için atıyor da olabilirim şu an, ya sonuçta bir insan sabah erken kalkmaya orada alışamıyorsa hani işte ne bileyim sporudur daha sonra yapılan eğitimleridir neyse fiziksel olarak veya mental olarak yapılan eğitimlerdir. Bunları alabilmesi için yani. Ben hani şu an düşünüyorum da böyle bir şeyi serbest bıraksanız muhtemelen dediğim gibi çok çeşit insan var ve çoğu da neden orada olduğunu çok fazla bilmeyen insanlar. Bence bu şey yapılabilirdi benim bahsettiğim şeydir mesela o şirkette insanlar ya mühendis ya işte kendi konusuyla alakalı bir yerlere gelmiş insanlardan bahsediyorum ama orada öyle değil şimdi hepsi astsubay olsaydı mesela uzman çavuş olsaydı o eğitimi almış olsaydı sonrasında serbest bırakılsalardı bu şekilde ben bunun uygulanabileceğini düşünüyorum yapılabilirdi bu ama er kısmında yapılamazdı diye düşünüyorum. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Ya tabi gerekli şimdi askeriye farklı bir kurum askerlik farklı bir kavram da. Düzenli olmazsan arkanda iş bırakırsan ya da yaptığın işler yarım kalırsa biliyorsun yani her türlü şey olabilir. Anlattım sana mesela olan olaylar var ya da düzenli olmakta mesela işini önemsememek de var. Ya düzeni geç de o kadar düzenli insan mesela işinin üstüne düşse her türlü şeyi engelleyebilirlerdi o zaman aynen öyle şimdi. Doğuda atıyorum çatışma bölgeleri var di mi düzenli bir insan değilse böyle bırakayım orada ordan böyle yapıyım, burdan böyle yapayım, şu şöyle olsun derse yani çok tehlikeli bir şey sonuçta asker için çok önemli bir özellik düzenli olmak. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

İnsan düzenli olmalıdır... Keza askeri açıdan olay daha da farklı. Ulan şarjörü nereye koymuşum diye üç saat ararsan... Orada düzen şarttır. Olmak zorundadır. Vakit kazancıdır her şeyden önce. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

Şundan dolayı yani bir içlerindeki yaşanan durumla alakalı yani mesela diyelim bir buluşması vardır yaşadığımız koşullar şey koşullar değil ama yarın bir gün bir savaş oldu ya da başka bir problem oldu askerin saat beşi bir gece orada olması gerekiyor yani beşi beş gece olduğu zaman geç kalır

beşe on kala ya da beşe beş kala gittiği zaman da erken gitmiş olur beşi bir geçe orada olması gerekir. Onun uyması gereken disiplin açısından erken gitmesi ya da geç gitmesi ona yaratabileceği cezalarla ya da koşullar, onun almış olduğu inisiyatif, irade, başka bir zorunluluğu gerektiriyor yani markette kasapta çalışan insanın dışında başka bir zorunluluk gerektiriyor. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Ben iddia edemem düzenli olduğumu. Olmaya çalışıyorum, özellikle son zamanlarda. Çok düzensiz çalışırım, düşünürüm. Özellikle ordunun bu yanına da hayranımdır. Düzenli olma şeyine hayranlığım da vardır. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Davud bu konuda biraz tereddüt göstermiştir. Askerlikte düzenli olmanın gerekli olduğunu düşünmektedir, ancak bu fikrinin belki de kanıksanmış bir fikir olabileceğini belirtmiştir. Sonuçta ise sivil hayata göre daha fazla disipline ihtiyaç duyduğu için düzenliliğin de olması gerektiğini ifade etmiştir:

Ya askeriyede de aynen uyulması lazım. Daha fazla uyulması lazım... dediğim gibi, buna değinmiştik. Hata yapma riskinden dolayı. İtaat... asker... ya belki bu da kafamıza yerleşmiş. Asker diyince hemen disiplin, emirlere uy. Acemi birliğine bir girdik ne olduğunu şaşırdık. Onu yapma, bunu yapma. Sabah şu saatte kalk. Özel hayattan biraz farklı. Öyle de olması gerekiyor bence. Askerin bir disiplin... sonuçta bir ordu var. Gerekirse böyle rap rap yürümesi lazım... bir birlik sonuçta. Savaşa giderken böyle dağınık bir şekilde gidemez. Belli bir nizamda duracak, emir komuta, komutanın emrettiği şeyi yapacak. Yurt savunması. Biraz da disiplinli olması lazım sivil hayata göre. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Katılımcılardan sadece Fatih askerlerin düzenli olmak zorunda olmadıklarını ifade etmiştir, ama o bile olsalar güzel olur demiştir:

Yani askerlik de çok böyle uzun süre böyle ... askerlik bir meslek. Askerlik mesleğini yapan bir insanın böyle sürekli düzenli olması gerekir mi? Ya belki işini yaparken ona katkısı olabilir ama düzenli olan bir adam da, sürekli düzenli olması gerekiyormuş gibi gelmiyor bana. Her şeyini böyle intizamlı,

düzenli yapması gerekmiyor, çünkü sürekli değişiyor... bilmiyorum ya hani böyle kılığından kıyafetinden tut, tek düze böyle bir kişi olması gerekiyormuş gibi gelmiyor bana olsa güzel olur ama olmasa da olur gibi geliyor bana. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

5.2.11. Sıhhatini Korumak

İç Hizmet Yönetmeliği'nde sıhhatin⁴⁴ korunması kavramı şu şekilde açıklanmıştır:

“Her insanın memleketine, aile ve şahsına karşı vazifelerini iyi ve tam olarak yapabilmesi sağlam ve sıhhatte olmasına bağlıdır. Bilhassa askerlik herkesten tam bir sağlık ve dinçlik ister. Sağlık: Temizliğe, spora ve her hususta itidale riayetle korunur. Temizliğe bakmayan, sağlığını korumayan ve bu yüzden renksiz, kansız, cılız ve gevşek kalan askerler vazifelerini yapamazlar ve bunun cezasını hem kendisine, hem mesleğine ve hem de memleketine çektirirler. Hiç bir asker bu hataya sapamaz ve her asker kendine iyi bakmaya mecburdur.

Her kademede ki âmirler askerlerin sağlığı ile ilgili yukarıda sayılan hususları yakinen takip ve gerekli tedbirleri almakla da mükelleftirler”

Yönetmelik maddesi incelendiğinde kanun koyucunun, her insanın, ancak özellikle bir askerin, vazifesini yerine getirebilmesi için sağlıklı olması gerektiğini ifade ettiği görülmektedir. Kanun koyucu sağlıklı olmak için üç hususa dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır: Temizlik, spor ve itidal (ölçülülük). Bu nedenle katılımcılara öncelikle sağlığını koruma konusunda ne düşündükleri, sağlıklarını korumak için nelere dikkat ettikleri sorulmuş, daha sonra temizlik, spor ve ölçülü olma konularında ne düşündükleri sorulmuştur.

5.2.11.1. Sağlıklı Olmadan Anlaşılan: Kilo Kontrolü

Katılımcıların tamamı sağlıklı olmanın iyi bir durum olduğunu ifade etmişlerdir. Sağlıklarını korumak adına ne yaptıkları sorusuna verdikleri cevaplar incelendiğinde dört davranışın öne çıktığı görülmektedir: Rejim⁴⁵ yapma, spor

⁴⁴ TDK kurumu büyük sözlüğünde sıhhat kelimesinin karşılığı olarak sağlık, esenlik kelimeleri vardır (www.tdk.gov.tr Erişim tarihi 09.05.2017). Sağlık kelimesi daha güncel olduğu için çalışmada sağlığını koruma deyimini kullanılmıştır.

⁴⁵ Diyet ile rejim kelimesi günlük kullanımda birbirlerinin yerine kullanılabilen kavramlardır. Katılımcılar sağlıklarını korumak için yediklerine dikkat etme anlamında her iki kelimeyi de kullanmışlardır. Anlam karmaşasını önlemek amacıyla katılımcıların kendi sözleri dışında çalışmada diyet kelimesi “günlük gıda alımını oluşturan maddelerin tümü” anlamında, rejim ise

yapma, tütün ürünleri-alkol-uyuşturucu maddelerden uzak durma ve diyet içerisinde organik besinlerin bulunmasına dikkat etme. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde sağlıklı olmayı önemli buldukları ancak sağlıklı olmak adına çok büyük bir çaba göstermedikleri görülecektir. Üzerinde durulan tek husus kilo almış olmadır ki bu noktada da katılımcıları tedbir almaya iten husus sağlıktan ziyade “göbek yapmış olma” gibi estetik kaygılardır.

Örneğin Behçet kilo problemi olan birisi olduğunu vurgulayarak sağlığı korumak için yapılması gereken dört davranışı da saymıştır:

Sağlığımı korumak yani egzersiz olabilir sağlıklı yaşamaya çalışmak olabilir yani sigara içmemek alkol tüketmemek doğal beslenmek dengeli beslenmek şimdi 110 kilo olarak konuşuyorum ama bunu anlıyorum. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Genelde insanlar kendi sağlıklarını korumak için değil de başkalarının sağlığını korumak için davranış gösterirler. Mesela bir arkadaşına sigara içme diyip de kendisi sigara içen çok insan vardır. Genelde insanlar kendilerini bu konunun dışında tutuyorlar. Herhalde bizde de öyle bir şey var biraz ama ben dikkat ediyorum sağlık konusunda. Mesela sigarayı bıraktım. Mesela arada bir kilo alıp veriyoruz. Vermemiz gerektiğini düşündüğümüzde diyeteye giriyoruz. Genel çoğunlukla sağlığımı dikkat ediyorum. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

... dikkat etmeye başladım. Şu yaşıma kadar sporla uğraşmadım. Kilo da aldım. 91-92’yi gördüm. Beni rahatsız etmeye başladı. O yüzden bir iki aydır dikkat etmeye başladım. Hatta dün yüzmeye yazıldım. Yürüyüşe başladım. Biraz dikkat etmek istiyorum. Hem görüntü olarak beni rahatsız etti hem de sağlık olarak zorlandığımı hissediyorum. Bir de yaşımız daha genç hani şimdi böyleyse ileride ne olur diye. Şu ana kadar dikkat etmiyordum. Zaten devlet memuru olduğumuz için hafta içi yattığımız kalktığımız zaman belli. Aslında eşimin hamileliğinden beri yaklaşık bir senedir hem o dikkat ediyor

“sağlığı korumak veya düzeltmek amacıyla uygulanan beslenme düzeni, perhiz” anlamında kullanılmıştır.

hem ben ama kilo veremedik. Şimdi kilo vermeye de başladım. İşte kan değerim yüksek. Kızılay'a üç ayda bir kan veriyorum. Onun dışında yaptığım çok da bir şey yok. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Önemli. Şöyle... Önemli de ben uymuyorum çok fazla. Sıhhatini korumazsan sıkıntısını sen çekersin. Başka da çok bir anlam ifade etmiyor benim için. Sıkıntısı senin için olacak. Ama ben de çok uymuyorum. İnşallah şu sigarayı da bırakırım. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Ben şimdiye kadar hiç... çok şey yapmadım. Vaktiyle spor yaptım bir dönem. Van'da deprem oldu. O dönem, o aralıkta kendim için bir şeyler yapmış olduğumu düşünüyorum. Ama çok sigara içerim mesela. Bunu olumlu bir şekilde yanıtlayabilecek bir insan olmadığım kesin. Sağlık açısından... sağlığı da pek takmıyorum aslında. Bazı şeylerin kaçınılmazlığı göz önüne alındığında... velhasıl bir şeyler yapıyorum. Spor yapmaya çalışıyorum evde biraz, egzersiz yapmaya çalışıyorum ama o da işlerin biraz kötüye gitmeye başlamasındandır. Göbek falan. Bende de başladı ki hiç olmazdı. Ondan dolayı yoksa sağlığını düşünen bir insanın davranışı olduğunu düşünmüyorum. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Ben kiloluydum baya zayıfladım... Spor yaptım, rejim yaptım, şimdi bıraktım sporu ama yeniden yine başlayacağım... Sıhhatin korunması gerekiyor sonuçta insanın sağlıklı düşünebilmesi için sağlıklı yaşaması gerekiyor. Sağlıklı yaşayabilmek için de yediğine, içtiğine, çevresine çeperine dikkat etmesi gerekiyor yani. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Önemli de o kadar dikkat etmiyorum. Neden etmiyorum? Olacağına bırakıyorum ya dünyaya kazık mı çakacağız? ... Şöyle bir rahatsızlık ortaya çıkınca çok dikkat ederim onun haricinde pek dikkat etmem. (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Muhakkak çok önemli herşeyden önce şöyle düşünüyorum inanıyorum daha doğrusu neticede Allah'ın bize verdiği bir emanet biz bunu en iyi bir şekilde ona teslim etmemiz lazım, o yüzden sağlık sıhhat hususunda yani

spor yapmıyorum, o kabahatim onun dışında yemeklerime falan dikkat etmeye çalışıyorum... onun dışında burada hani şeyde Rize'de doğal ürün bulma ihtimali daha fazla. İşte yağımızı yaptırıyoruz mesela, süt alıyoruz yoğurdumuzu öyle yapıyoruz falan. Ne bileyim benim ve hanımın köyünde bahçeler var. O anlamda sağlık buysa hani organik yaşıyoruz derler ya öyle yaşıyoruz yani gerçi Ankara'da da hani böyle bir kaygım vardı benim o şekilde yani. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Tabi sağlık herkes için önemli, bütün insanlar için önemli bir şey. Zaten sağlığın yerinde olmazsa hiç bir şey yapamazsın. Her işin yarım kalır, hiç bir işi doğru düzgün yapamazsın ... Vallaha sağlığımı korumak için yediğime içtiğime dikkat ederim, başka bir şeye çok dikkat etmiyorum yani iyi bakıyorum kendime. Başka da bir şeye çok dikkat etmem yani. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Önemli ama bunu kendime uyguluyor muyum? Uygulamıyorum fazla... Mesela facebooktu falan alıştığım o tarz şeyler oldu. Bunlar benim sağlığıma zarar veriyor. Ben bunun farkındayım ancak bırakamıyorum, bu artık hoş geliyor. Benim sağlığımın benim açımdan önemini geçtim başkaları açısından da tabi ki önemi var. Mesela benim çocuğum çocuğum olursa ilerde onların açısından da önemi var ... Body çalıştım oldu ya da olmadı. Onun dışında yediğime içtiğime dikkat etmeye çalışıyorum. Önceden mesela hamburger falan yedim ama bunları birazcık daha azalttım. Mesela şampuan saçı hep döküyor zayıflatıyor, dayım daha farklı sabunlar falan bulmuş, adamın baya gür saçı var, 33 yaşında falan ilerde ben de bunlara dikkat ederim diye düşünüyorum. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus Osman'ın şimdi değil ileride dikkat edeceğini söylemiş olmasıdır. Ayrıca Osman sosyal medya kullanımı ile sağlık arasında ilişki kurmuş olan tek katılımcıdır.

Kanun koyucunun yönetmelikte zikrettiği hususlara en çok yaklaşan katılımcı Fatih'tir. Fatih, bu noktaya kadar sayılan değerlerin gerçekleştirilebilmesi için

bireylerin, ama en çok askerlerin sağlıklı olması gerektiğini söylemiştir:

İnsanın zaten yapması gereken bir şey. Askeri ve sivil ayırt etmeden bir insanın zaten kendi sağlığını koruması gerekiyor ki o diğer dediği kavramlara ulaşabilsin. Ben mesela sağlığımı da koruyamıyorum, mesela sigara alışkanlığım var, sigara içiyorum, öyle mesela düzenli spor yapmıyorum ... sağlıksız bir asker düşünüyorum gözümün önünde cesur olamayacağı, atılgan olamayacağı geliyor gözümün önüne ... çünkü bir görevi olacak yani bu inandığı değerler uğruna bir göreve gidecek, bir görev yapacak, ama sağlıksız bir insan yapamaz, sivildeki bir adamın hani... çok şey değil, çünkü o birşey değil, yapması gereken bir görev gibi değil ya, bir iş yapması gerekiyor aslında kendisi için başkası için yapması gerekmiyor, ama asker olan insanın hani şey olabilmesi için cesur olması için bir sebep, çünkü sağlıklı olmadan bir şey yapamaz, bir atılganlık bir cesaret sergileyemez. Bence öyle çünkü yani o... cesaretini gösterebilmesi için, vatanperverliğini gösterebilmesi için, bu inandığı değerlere daha çok şey yapabilmesi için. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

5.2.11.2. Sağlıklı Olma ve Temizlik

Sağlıklı olma gibi temiz olma da bütün katılımcılar tarafından önemli bir değer olarak tanımlanmıştır. Temiz olmaya neden büyük bir önem atfettikleri katılımcıdan katılımcıya değişmektedir.

Temizlik, evet. İnsani bir değer. İnsan yoksul olabilir, her şey olabilir ama temiz olmalı. Her şey olabilir ama pis olmamalı. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Aslan yattığı yerden belli olur. Temiz, düzenli bir insan aynı şekilde günlük yaparsan ya da yapmayı kafasına sokarsa aynı düzende gider. Pis bir insan pis olarak gidiyor, yediğini içtiğini bırakıp gidiyor. Dışardan gelen bir insan bile ne kadar pismiş diyor. Ben şimdi bir takımla değil de yırtık bir kıyafetle gideyim atıyorum yaz sezonu kazakla gitsem o zaman insanlar diyor ki şunun giydiğine bak adamlar sana değer bile vermiyor. Temiz giyindiğin zaman, yüksek makamdan gelmiş adama bak yani bu niyette düşünen

insanlar da var. Ondan dolayı elimizden geldiği kadar temiz olmaya çalışıyoruz. İnsanlar temizliğe çok önem veriyorlar. Giyimine, kuşamına çok önem veriyorlar ve seni adam yerine koyuyorlar onun haricinde bugün git yarın gel yapıyorlar. (Ömer, 40, Lise, Devlet Memuru, Uzun Dönem, Gazi)

Sonuçta insanın ağırlıklı olarak çevrede çeperde bir örnek oluşturması açısından temiz olması gerekir, yani sağlıklı olması gerekir. Kendi sağlığı için de temiz olması gerekir, yani temiz olmadığı zaman hastalanmaya başlayacaksın. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

5.2.11.3. Sağlıklı Olma ve Spor

Katılımcılar açısından spor yapma, kilo vermek adına yapılıp sonra bırakılan geçici bir uğraştır. Düzenli spor yaptığını ifade eden katılımcı sayısı birdir. Örneğin Cemal bu konuya yönelik olarak, “*Son zamanlarda (spor y.n.) yapıyorum. Mesela kilo aldığımda vermek için yapabilirim ama sağlık için spor yapan birisi değilim*” demiştir. Düzenli olarak spor yaptığını ifade eden tek katılımcı İrfan'dır.

Sağlık herkes için önemlidir de. Sağlık her şeyin başıdır derler... Her türlü sporla ilgileniyorum. Spor aslında yararlı bir şey değildir. Spor zararlıdır. Egzersiz faydalıdır. Bu biraz konu dışı oldu sanırım. Off the record... Ne bileyim bedenime zarar verebilecek çoğu şeyden kaçınıyorum. Sigara içiyorum. O artık biraz şey... işin farklı bir boyutu... Uyuşturucudan kaçınıyorum. Kimyasal hiç bir şey kullanmam. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

5.2.11.4. Sağlıklı Olma ve İtidal

Katılımcılara ölçülü olma konusunda ne düşündükleri sorulmuştur. Kelimenin ne anlama geldiği hakkında tereddüt gösterdiklerinde uçlarda yaşamayı mı yoksa daha orta bir yol mu tercih ettikleri, aşırılığı sevip sevmedikleri sorulmuştur. Ekrem dışındaki katılımcılar ölçülü olmanın arzulanır bir özellik olduğunu ifade etmişlerdir.

... şunu çok düşünüyorum, birisini çok seviyorsunuz, haddinden fazla değer veriyorsunuz ve yahut da haddinden az değer veriyorsunuz. Bence bu

dengeli olması lazım, kim ne hakediyorsa öyle davranmak lazım. Mesela en basiti ölçü denince bu aklıma geldi. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Yani aşırının her şeyi zarardır, bize öyle öğretti büyüklerimiz. Ölçülü olmak her zaman faydalıdır. İhtiyacın bir ekmeğe bir ekmeğe alırsın, üç ekmeğe aldığın zaman iki ekmeğin kalacağını bilmen gerekir. (Mehmet, 30, Lise, Bakka, Bedelli)

Yani bazen dengesiz olduğum zamanlar oluyor, hatta çoğu zaman oluyor da genelde ölçülü diyorlar... Dikkat ederim. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Verilen emir, yapması gereken konular, görevi ne ise onu ne aşırıya kaçıp eksiye düşük ne de disiplinsiz davranışlar içerisine girmemesi. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Ekrem ise meselenin ölçülü olmayı isteyip istememekten ziyade ölçülü olabilmek olduğunu vurgulamıştır:

Ben evet, sevmem değil. Sevip sevmeme meselesi değil de, öyle biriyim. Ben de gri tonlar, turunculuklar yok. Ya ak, ya kara. Ya hep, ya hiç. Ama böyle mi olmalı. Onu tartışabiliriz. Olmamalı belki, ama kendime söz geçiremiyorum. Ne yapayım? (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.11.5. Sağlıklı Olma Zorunluluğu

Kanun koyucu “*her asker kendine iyi bakmaya mecburdur*” diyerek ve sıralı bütün amirlere bu hususun takibini bir vazife olarak vererek askerlere sağlıklı olmama konusunda açık kapı bırakmayan bir tutum sergilemiştir. Bu katı tondan yola çıkarak katılımcıların bir kısmıyla bireylerin sağlıklı olmak zorunda olup olmadıkları, devletin bireyleri sağlıklı olmaya zorlama hakkının olup olmadığı tartışılmıştır. Katılımcılar başkalarına zararı olmamak şartıyla konunun kişilerin özgür iradelerine bırakılması gerektiğini vurgulamışlardır.

Tabi vardır. Yani sadece kendisi ise başkasına zarar vermiyorsa istediği gibi yaşasın. Mesela filmlerde olur ya adam evde oturup hep hamburger yer. Onun birine zararı yok ki ama başkasına zarar verecek şekilde bir şeyler seçmesi hem kul hakkıdır hem de haramdır zaten. Ben mesela evde sigara içiyorum benim çocuğum ondan rahatsız oluyor. Benim o sigarayı içmemem gerekiyor. Benim de sağlıklı olmam gerek ki çocuğum da sağlıklı olsun. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Mehmet: Oluyor zaten gidiyor diyor ki yok ben kardeşim alkol içeceğim, yok ben çok yiyeceğim obezite olacağım diyor. Yapıyor.

Araştırmacı: Ama işte mesela devlet de şey yapıyor mesela okullarda kola satılmasını yasaklıyor...

Mehmet: Görünürde o. Uygulama biçimleri Türkiye'de yok yani sen hangisini uygulayacaksın ki? Türkiye'de yapamıyorsun ki. Adam geliyor okulun önünde uyuşturucu satıyor. Kola içirmiyor ama uyuşturucu sattırıyor. Kola içtirmiyor ama okulun duvarının arkasında sigara içiliyor ... devlet toplumu organize edemiyor ki. Hangisini organize edecek? Kim organize edecek? Öğretmen sınıfı organize edemiyor. Sınıf mevcudu 50 kişi. Okula verilen bir bütçe yok. Vatandaş diyor ki kardeşim benim paramla okutuyorum çocuğumu, devlet olarak sen bir şey sağlamıyorsun ki. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Yani, işin içine devlet girince, ben devletin yaptığı çoğu şeye de karşıyım. Diyanet kurumuna da karşıyım, soruyorsan. Sana din namına bir şeyi söylüyor. Doğruluğu tartışılır, ama onu devlet eliyle yaptırıyor. Bu yararına bile olsa şeyi kalmıyor. Nasıl desem insanlar robotlaşıyormuş gibi geliyor bana. Hani din bile her şeyin üzerinde bir kurum, diye düşünürsem ben, o bile insanı özgür iradeye bırakırken, devlet kim oluyor yani derim ben. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Ekrem'in diğer vurguladığı bir nokta bireylerin sağlığının devlet eliyle korunmasının uygulanabilir olmadığıdır:

... nasıl desem, tamam sağlığa, doğru, zararlı. O zaman daha başka yerlere de müdahale etmeli. Mesela yiyeceğimizi, içeceğimizi de hani, ne bileyim böyle sağlıklı şeyler, bunları getirmeli. Böyle hepsinde yapmak çok zor. Yediğimiz içtiğimiz şeyler de çok sağlıklı değil. Bunları da kısıtlayıcı bir şeyler yapacak. Bana yapabilir mi'den ziyade bu uygulanabilir mi sorusu sorulsa yok derim. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

5.2.12. Sır Saklamak

İç Hizmet Yönetmeliği'nde sır saklama kavramı şu şekilde açıklanmıştır:

“Asker, her yerde düşmanın casusları bulunacağını ve kendisini dinlemekte olduklarını kabul edip vazife ve hizmete ait hususlarda hiç bir kimseye sır vermemelidir. Ötede beride askerliğe ve kışla ve müessese hayatına ait sözler sarfetmemelidir. Hiç bir husus için hiç bir yerde atıp tutmamalı, her hangi şeyi büyüterek ve ekliyerek yayıp dağıtmaktan sakınmalı hiç bir zaman doğruluktan ayrılmamalıdır” (İç Hizmet Yönetmeliği md. 86/i)

Yönetmelik maddesi incelendiğinde kanun koyucunun askerleri iki davranıştan men ettiği görülmektedir: Vazife ve hizmete ilişkin konuların sır olarak saklanmaması ve doğruluktan ayrılarak bir olayı abartarak anlatma.

Katılımcıların hiç biri sır saklama kavramını kanun koyucunun kastettiği biçimde, görev nedeniyle edinilmiş bilgilerin saklanması şeklinde anlamamıştır. Sır saklama kavramının katılımcıların zihninde yaptığı çağrışım kişisel ilişki içerisinde insanların kendi özellikleriyle alakalı birbirlerine vermiş oldukları sırlardır. Bu nedenle ilk olarak katılımcılarla arkadaşlık ilişkisi içerisinde sır kavramı hakkında ne düşündükleri konuşulmuştur. Daha sonra sır saklamanın bir asker için gerekli bir özellik olup olmadığı konusu üzerinde durulmuştur.

5.2.12.1. Sır Saklama: Güven ve İhtiyaç

Sır saklamanın önemli olduğunu düşünen katılımcıların üzerinde en çok durduğu iki kavram *güven* ve *ihtiyaç* kavramlarıdır. Sır kavramı bir konunun tamamının veya bir kısmının sırta vakıf olmayan kişilerden gizlenmesi gibi bir anlam içerdiğinden bireyler, sırlarını verdikleri kişileri bu emaneti saklayacağına güvendikleri kişilerden seçmektedirler ve onlardan bu güveni sarsmayacak

şekilde davranmalarını beklemektedirler. İhtiyaç kavramı ise bireylerin neden gizli kalmasını istedikleri bir şeyi başka birisiyle paylaştıkları sorusuna verilen cevaplardan çıkmaktadır. Bireyler sırlarını güvendikleri kişilere aktarırlar, çünkü sahip oldukları sırrı tek başına taşımak onlar için ağır gelmekte, bu yükün bir kısmını güvendikleri insanlara aktarmaya ihtiyaç hissetmektedirler.

Bir kere bir sözleşmedir. Yani birden fazla insanın olduğu, hatta bir insanın bile kendisiyle sözleşebileceği gerçek iken, birden fazla insanın olduğu yerde yaşamı mümkün kılabilen bir şeydir yani sözleşme. Sır tutmak niye erdem olsun ki yani? Ama şöyle düşünelim orada bir güven var, orada size sırrını veren insana artık bilerek ya da bilmeden bir güven hissi uyandırdınız o insanda ve o insanın sırrını tutacağınıza dair o insana bir güvence verdiniz. Bu sorun, ne olursa olsun şeklinde korunmalıdır. İşte erdem kısmı burda, verilen sözün tutulması ve sırrı paylaşan kişinin güvenliğinin, hukukunun, başına gelebilecek şeyleri, kaybedebileceği şeyleri düşünerekten o insanı da kollamak, onun canına ve itibarına saygı göstererek davranmış olursunuz. Bu yüzden sır tutmak erdemdir. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Sırsa saklarım bence gerek de bir şey çünkü insanların bir şeyleri birilerine anlatması gerekiyor eğer onunla yaşayamıyorsa yani bu onu çok sıkıntıya sokuyorsa bu düşünce veya bilgi her neyse onu çok fazla sıkıntıya sokuyorsa birileriyle paylaşmak zorunda güvendiği birileriyle ... Çünkü anlatan kişi size güvenmiştir bu güvenin karşılığını vermek gerekir. Sonuçta ben sokaktan geçen bir insana sırrımı anlatmam güvendiğim bir insana anlatırım. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

... sır saklamak önemli. Bir problem bir şey vardır. Arkadaşlığın temelidir. Gelir buraya senle bir şey paylaşır, saklaman gerekir yani o da önemli bir şeydir yani duymak istediğin bir şeydir ama kendin de o arkadaşınla paylaşmazsan o sır ile ilgili bir şeyi çözemeyeceğini düşünmüşsündür. O yüzden o sırrı onunla paylaşırsın. (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Sır saklarım. O konuda kendime güvenirim. Hani bir arkadaşımın ya da

ailemin sırrını iyi saklarım. Saklanması da gerekir... Saklanmazsa sır olmaz. O kişi paylaşılmasını istemediği için bana gelmiştir. Onun da bende kalması gerekir. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Sır saklamak zaten yani insanın yani bu ahlaki değerler diye saydığımız şeylerin içinde olan bir şey. Emanete ihanet etmemek. Sır saklamak direkt o tür şeyler var, o kavramlar geliyor ... Önemlidir çünkü yani bir insanın sırrını saklarsan zaten hani dedik ya silah arkadaşlığı filan. O savaşta filan bunların hepsi yani o sır saklamakla o insanın güveniyle alakalı olan bir şey çünkü bir insana ancak nasıl yardım edebilirsin kollayabilirsin arkasını? Ya da o insanla nasıl yardımlaşabilirsin? Onunla belli bir paylaşımların olacak yani güvenebilmen lazım ona o yüzden önemli. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Yani çok başarılı olduğum bir konu diye düşünüyorum. Çok iyi sır saklarım. Aynı şekilde karşı taraftan da beklerim dostuma anlattığım zaman ya da eşime anlattığım zaman... Çok önemli bir konu ya çok önemli. Bir mesele anlatıyorsun mesela onu başka birinden duymak insanı anında kafasının yaylarının, tellerinin atmasına neden oluyor yani çok önemli bence. Sır saklamak çok önemli bir konu. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Katılımcıların cevaplarından anlaşılacağı üzere, sır saklama değeri çalışma kapsamında incelenen kavramlar arasından en çok arkadaşlık kavramı ile ilişkilendirilmiştir.

Sır saklama konusuna olumsuz yaklaşan katılımcılar iki gruba ayrılmaktadır. Birinci gruptaki katılımcılar, sır saklamanın önemli olduğunu söyleyen katılımcıların üzerinde durdukları paylaşmanın bir ihtiyaç olduğu fikrine katılmamaktadırlar. Bu katılımcılara göre sırrın gizli kalmasının en iyi yolu kimseye söylememektir.

Sır hani sürekli söylerler ya iki kişinin bildiği sır değildir diye⁴⁶. Bence sır iki kişinin bile bilmemesi gereken, asla duyulmaması gereken bir şey. O yüzden başkasının sırrını saklamak diye bir şey olmaması lazım aslında. Herkes kendisinin sırrını saklarsa zaten kimse kimsenin sırrını saklayacak durum olmaz. Sır olayı da bir kesinliğe kavuşur. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Bence (önemli bir davranış y.n.) değildir. Yani hem insanın bir şey bilmesini istemiyorsan kimseye bir şey söylememelisin. Birilerine bir şey söylüyorsan birilerinin de bunu bir şekilde öğrenebileceğini göze alıyorsun demektir. Ya da bunu söylüyorsan yardıma ihtiyacın var demektir. Bu adam da sana doğrudan yardım edemiyorsa dolaylı olarak yardım edecekse bu bir üçüncü kişi daha öğrenecektir. Zaten bu üç dört beş derken sır olmaktan çıkar. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

İrfan'a çalıştığı alan itibariyle herkesin bilmemesi gereken bilgilere eriştiği hatırlatılıp meslek gereği bir işin yapılabilmesi için paylaşılmak zorunda olan sırların nasıl saklanabileceği sorulduğunda:

Adamlar zaten bunu daha farklı bir şekilde çözmüşler ... Savunma sanayiinde yer alan büyük firmalar. İsim vereyim mi? Aselsan'dır, TAI'dir. Biz bir işi bir kişiye yükleyip, hani bu adamı zan altında bırakmayıp, tamam belki bu adam güvenilir bir insandır. Kimseye bir şey söylemez ama tehdit var, şantaj var. Bir sürü şekilde bu adamdan bilgileri alabilirsin. Hani bunun için 'parçala ve yönet' diye, 'divide and concur' diye, bir şey var. Bir işi binlerce insana bölüp bir işi binlerce insana yaptırıyorlar. Sen istediğin yerde anlat. Anlattığın şey işin binde biridir. Bütün o bin kişi aynı kişiye anlatmadığı sürece, böyle bir şey mümkün değil. (İrfan, 28, Yüksek Lisans, Bilgisayar Mühendisi, Tecilli, Apolitik)

şeklinde bir cevap vererek bu tarz sırların korunmasıyla ilgili, kişilere güvenden ziyade yapısal tedbirler almak gerektiğini vurgulamıştır.

⁴⁶ Kurtlar Vadisi dizisinden bir replik.

İkinci gruptaki katılımcılar sır saklamayı önemli görmekle birlikte değerler hiyerarşisinde bazı değerlerin daha yukarıda durduğunu, sır saklama adına daha yüksek değerlerin çiğnenmemesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Şöyle bir şey söyleyeyim de, burada hani sır saklarken yaptığın davranışlar ne? Yaptığın davranışlar kötüyse, yerim o sırrı derim. Mesela sırrı saklarken yalan söylüyorsan, kötü söz kullanıyorsan veya başka şeyler yapıyorsan kötü olarak aklına her ne geliyorsa, bence iyi bir şey değil. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Sırdan sıra değişir. Mesela benim yakın olan arkadaşlarım vardır, olmadığım arkadaşlarım vardır. Şimdi gelip bana yakın arkadaşlarımdan birini üzecek bir sır verildiğinde ben o sırrı saklamam gider söylerim yemin etmediğim sürece. Zaten böyle şeylere kolay kolay yemin etmememiz gerekiyor. Şimdi sırrı şöyle geniş olarak alayım. Vatani olarak bir sır aldık mesela. Bu gündemde olmuştu. Cumhuriyet gazetesi yazarlarından ... neydi adı ... Can Dünder. Onlar mesela casusluk olarak yargılandı. Orada bir şey görmüş. Onu saklaması gerekiyor ama onu beyan etmiş, gazetesinde rahat rahat yazabilmiş. Öyleydi değil mi? Çok fazla araştıramadım. Devlete zarar veriyosun sonuçta. Devletine zarar verecek şekilde ... mesela devletine zarar verecek bir şey varsa sırrı sakla. Sırrı saklamak zarar verecekse de sırrı saklama. Anlatabildim mi? ... ülkeler artık savaş stratejilerini çok değiştirdi. Türkiye'de bunlara ayak uyduruyor. Mesela Türkiye'nin de Suriye'de bir rol oynayan bir birliği vardır diye düşünüyorum. Oradaki birliğe giden askeri malzemenin belgelerini çıkarıp meydana sunuyorsa bunu yapmaması gerekir. Devlet bunu zaten gizli yapıyor sen bunu biliyorsan bu gizliliği koruman gerekir. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

5.2.12.2. Sır Saklama ve Askerlik

Sır saklama konusunda katılımcılara sorulan ikinci soru sır saklamanın askerler için gerekli bir özellik olup olmadığıydı. Soruyu görevi nedeniyle bildiği konular kapsamında algılayan katılımcılar kanun koyucunun yönetmelik maddesindeki

talebine uygun biçimde askerlerin sır saklayabilir olmaları gerektiğini ifade etmişlerdir.

Görevle alakalı... o da bir sözleşme. Eğer ordu içerisindeyseniz, oraya katıldıysanız en başta bu sözleşmeyi kabul etmiş olursunuz. Askersen askerliğin gerekliliği olarak o sırları da tutacaksın tabi. Sadece gereken kulaklara gereken bir dil olman gerektiği bilincine sahip olacaksın. Tabi ki askerlik açısından gerekli. Böyle olmalıdır. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

Bence asker için sır saklamak en önemli şeylerdendir, çünkü onların yaptığı iş gereği zaten hani dedik ya en başta onun bilmesi gerekenlerle diğerlerinin bilmemesi gerekenler aynı değil, çünkü diyelim on kişinin düşüncesi farklı olabilir ya da o on kişiden birisinin düşüncesi art niyetli olabilir. O yüzden zaten askerde yani en azından komuta kademesinde olan kişilerde o vasfın olması gerekiyor ki o birliğin, o düzenin sağlanabilmesi gerekiyor, çünkü herkesin herşeyi bilmesi gerekmiyor. Bir de zaten o yapılan görevden dolayı bilmesi gerekmiyor. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Evet. Neden? Çünkü güvenliği sağlıyor. Mecburen yapmak zorunda. Mecbur. Güvenliği tehlikeye düşecek mesela sırrını verirse. (Ekrem, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Uzun Dönem)

Özelliktir sonuçta askerlikle ilgili bilinmemesi gereken, başkalarının bilmemesi gereken sırlar vardır yani. Nedir işte kozmik odaya girildiğinde bilgiler dışarı sızdı ya da işte farklı şeyler. Sonuçta bu ülkede sadece askerler değil, bu memleketin bütün herkesin yaşamını sıkıntıya sokacak bir sürü mesele orada olabilir. Gitti yani sırlar gitti. Atıyorum ülke sınırları içerisinde sonuçta devlete ait silah vardır, bomba vardır, mühimmat vardır, bir yerlere saklanmıştır. Zor koşullar için ülke başka bir noktaya gittiğinde kullanmak için. Şimdi ifşa oldu, herkes biliyor yani (Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Behçet ile Hasan ise askerlerin sadece meslekleri icabı değil, birey olarak da başka askerlerin sırlarına vakıf olabileceği ihtimalini gündeme getirmişlerdir.

Böyle durumlarda Behçet'e ve Hasan'a göre öncelik verilmesi gereken husus arkadaşlık değil, vazife olmalıdır.

Yani sırrına göre değişir, yani eğer bu değerlerini şey yapan bir şeyse ya bir arkadaşı da gelip bir askere bir şey söyleyebilir bir sır söyleyebilir hani bu anlatılması gereken bir şeyse yani o konjonktüre ters düşen bir şeyse hani bunu gelip birilerine söyleyebilir ama bu vatana ihanet gibi bir şey olacaksa sonunda devlet sırrıysa veya sonunda birileri zarar görecekse kendi bağımlı olduğu kurumdan birileri zarar göreceyse bu yapılmamalı tabi ... (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Hasan: Yani şimdi asker için sahip olunması gereken bir özellik midir ? Bence çok da değil ya şimdi bir konuyu arkadaşın sana anlatır üstünden falan tehlikeli bir konu olur saklarsan sıkıntı. Normal hayatta arkadaşlar arasında çok önemli bir konu ama askeriyede çok önemli bir konu mudur bilmiyorum, bence değil ya.

Araştırmacı: Askeriye için hizmetin yapılması için ikinci plana atılabilir mi?

Hasan: Aynen atılabilir. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Behçet'in ve Hasan'ın düşünceleri her ne kadar kanun koyucunun kelamıyla çatışmış gibi görünseler de vazifenin selametini ilk sıraya koymaları nedeniyle aslında yönetmeliğin ruhuyla paraleldirler.

5.2.13. Askeri Değerlere Yönelik Diğer Bulgular

Buraya kadar farklı katılımcıların belirli bir değer hakkındaki duygu, düşünce ve tutumları analiz edilmiş ve bulguların hususlar yukarıda açıklanmıştır. Katılımcıların ifadeleri ayrıca belirli bir katılımcının farklı değerler hakkındaki ifadelerini bir bütün içerisinde ele alarak da incelenmiştir. Bu analiz sonucunda tespit edilmiş olan hususlar aşağıdadır.

Tespit edilen ilk bulgu katılımcıların farklı askeri değerlerin birbirleri ile ilişkili olduğunu düşünüyor olmalarıdır. Cumhuriyet ve vatan kanun koyucunun zaten

birlikte zikrettiği mukaddesatlardandır. Cesaret mevzuatta tanımlanırken “... icabında ölmekten çekinmemek” ifadesi kullanılarak Cesaret ve İcabında Hayatını Hiçe Sayma değerleri arasında ilişki kurulmuştur. Katılımcılar Disiplin ve İtaat ile Sebat ve Gayret arasında, yine Disiplin ile İntizamseverlik arasında, Cesaret ve Atılganlık ile İcabında hayatını hiçe sayma arasında, Silah arkadaşlığı ile Birbirine yardım arasında ilişki kurmuşlardır.

Örneğin Fatih, icabında hayatı hiçe sayma hakkında konuşurken şöyle der:

Çünkü bir insanın cesur olduğunu başka türlü anlayamazsın ki. Sadece bununla anlayabilirsin. Başka bir insana cesur bir adam diyebilmen için başka birşey yok yani. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Cemal yardımlaşma hakkında konuşurken şunları ifade etmiştir:

Saygıyı artırır, sevgiyi artırır, arkadaşlığı artırır, paylaşmayı artırır. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

Davud intizamseverlik hakkında konuşurken şu fikirleri dile getirir:

Ya askeriyede de aynen uyulması lazım. Daha fazla uyulması lazım... buna değinmiştik. Hata yapma riskinden dolayı... Öyle de olması gerekiyor bence. Askerin bir disiplin... sonuçta bir ordu var. Gerekirse böyle rap rap yürümesi lazım... Savaşa giderken böyle dağınık bir şekilde gidemez. Belli bir nizamda duracak, emir komuta, komutanın emrettiği şeyi yapacak. Yurt savunması. Biraz da disiplinli olması lazım sivil hayata göre. (Davud, 28, Üniversite, Devlet Memuru, Kısa Dönem)

Fatih sebat ve gayret hakkında konuşurken şöyle der:

Yani az önce mesela dedik ya, itaat edilmesi gereken kişi diye. Şimdi orada bir karar alındı. Bu karar doğru ya da yanlış, doğru olduğuna inanıyoruz hepimiz. Onu yapabilmek için, herkesin yapması gereken çaba. Sonuna kadar inanmakla alakalı birşey. (Fatih, 33, Üniversite, Kamu İşçisi, Kısa Dönem)

Disiplinli olmayı “...bir istikamet üzeri olmak... kendi içinde tutarlı olma...” olarak

tanımlayan Poyraz, sebat ve gayret konusunda verdiği bir örnekte şunları dile getirmiştir:

Bence şeyden daha iyi yani hırslı azimli olmasından ziyade sebatkar olması bir ölçüde benim zihnimde istikamet üzeri olması hani bir bakıyorsunuz mesela lisede tanıdığınız bir arkadaşınız şu anda çok farklı birşey olmuş, bir bakıyorsunuz tam farklı olmuş dönem dönem değişiyor. Bence bunun tersi bir insanı çok şaşırtmaması lazım tabi ki insan değişiyor, değişiklikler var kendi durumu üzerinde sebat etmesi gibi geliyor. bana. (Poyraz, 28, Yüksek Lisans, Öğretim Görevlisi, Tecilli)

Tespit edilen ikinci bulgu askerlerin belirli bir toplumsal aidiyetleri olmasına rağmen toplumdan farklılaşmalarının katılımcılar açısından normal olduğudur.

Çünkü orada (askeriyede y.n.) bir düzen olması gerekli. Çünkü çok kalabalık, çok çeşitli. Herkes kafasına göre takılırsa ordu olmaz. Ticari bir amaca hizmet etmiyor bu sonuçta. Bu düzenli şekilde yapılması gereken eğitimidir ne bileyim çok fazla bilmediğim için atıyor da olabilirim şu an ya sonuçta bir insan sabah erken kalkmaya orada alışamıyorsa hani işte ne bileyim sporudur daha sonra yapılan eğitimleridir neyse fiziksel olarak veya mental olarak yapılan eğitimlerdir bunları alabilmesi için yani ben hani şu an düşünüyorum da böyle bir şeyi serbest bıraksanız muhtemelen dediğim gibi çok çeşit insan var ve çoğu da neden orada olduğunu çok fazla bilmeyen insanlar. (Behçet, 27, Öğrenci, Tecilli)

Asker düzenli olmalıdır... mesela diyelim bir buluşması vardır, yaşadığımız koşullar şey koşullar değil ama yarın bir gün bir savaş oldu ya da başka bir problem oldu askerin saat beşi bir gece orada olması gerekiyor yani beşi beş gece olduğu zaman geç kalır beşe on kala ya da beşe beş kala gittiği zaman da erken gitmiş olur, beşi bir gece orada olması gerekir. Onun uyması gereken disiplin açısından erken gitmesi ya da geç gitmesi ona yaratabileceği cezalar ya da koşullar, onun almış olduğu inisiyatif irade başka bir zorunluluğu gerektiriyor, yani markette kasapta çalışan insanın dışında başka bir zorunluluk gerektiriyor, o yüzden o şeyler olabilir yani.

(Mehmet, 30, Lise, Bakkal, Bedelli)

Orduda itaatin sağlanması gerekiyor. Ordaki değerler zaten herhangi bir bireyin içselleştirip kabul edebileceği değerler olmadığı için herkesten bu beklenmediği için bir zorlama mekanizması kullanılıyor. Bana sorarsan bu şarttır. Ordunun ordu olabilmesinin tek yolu budur. Ordunun doxası bunu gerektirir. Ordunun ruhu bunu gerektirir... Ordunun kendisi çok bizim oturup üzerine anlaşmaya çalıştığımız konuşup ortaklaşa gerçekleştirmeye çalıştığımız değerler için çok uygun bir alan değildir. (Galip, 29, Yüksek Lisans, Öğrenci, Tecilli)

İtaat en başından sonuna kadar edilmesi gerekiyor askeriyede. Sivil yaşam, aile yaşamı gibi değil, daha disiplinli bir ortam olduğu için orada itaatsizlik affedilmeyen birşey. (Osman, 18, Lise, Öğrenci, Askerlik Çağı Gelmedi, Şehit Oğlu)

Şimdi askeriye farklı bir kurum. Askerlik farklı bir kavram. Düzenli olmazsan arkanda iş bırakırsan ya da yaptığın işler yarım kalırsa biliyorsun yani her türlü şey olabilir... Doğuda atıyorum çatışma bölgeleri var di mi? Düzenli bir insan değilse böyle bırakayım, orda ordan böyle yapıyım, burdan böyle yapayım şu şöyle olsun derse yani çok tehlikeli birşey. Sonuçta asker için çok önemli bir özellik düzenli olması. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Hasan: Şimdi bir konuyu arkadaşın sana anlatır. Üstünden falan tehlikeli bir konu olur saklarsan sıkıntı. Normal hayatta arkadaşlar arasında çok önemli bir konu ama askeriyede çok önemli bir konu mudur bilmiyorum bence değil ya.

Araştırmacı: Askeriye için hizmetin yapılması için ikinci plana atılabilir mi ?

Hasan: Aynen atılabilir. (Hasan, 30, Üniversite, Banka Görevlisi, Kısa Dönem)

Askeriyede daha değişik bir ortam var. Okuldaki veya ailedeki insanların kültürel sınıflamaları daha çok birbirine yakın olduğu için daha kolay oluyor.

Askeriyede böyle bir durum yok. Sadece eğitim seviyesi olarak düşünmemek lazım bunu. Görmüş geçirmişlik olarak da imkan dahilinde düşünmek lazım. Örnek veriyorum bir zengin aile çocuğu ile bir fukaranın istediğı kural bir olmaz. O yüzden bu bir üst akıl tarafından oluşturulmalıdır askeriyede itaat edilmesi gereken kuralların. (Cemal, 29, Müzik Öğretmeni, Kısa Dönem)

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında ordu ile toplum arasında değerlere dayalı kültürel bir mesafe olup olmadığını anlamak amacıyla sivil hayattan seçilen katılımcılara TSK İç Hizmet Kanun ve Yönetmeliğinde yer alan askeri değerlere yönelik duygu, düşünce ve tutumları ile ilgili sorulmuştur. Katılımcıların çoğunluğu çalışma kapsamında incelenen on iki değere yönelik olumlu görüşler bildirmişlerdir. Çalışmanın hiç bir aşamasında askeri değerlerin zıttı olan bir değere sivil vatandaş veya askeri personelin sahip olması gerektiği ifade edilmemiştir. Sadece dört katılımcı (Cumhuriyete sadakat – bir kişi; Disiplin ve İtaat – üç kişi) net biçimde belirli bir değere yönelik olumsuz bir algılayışları olduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuç İç Hizmet Kanununda yer alan değerler setine sahiplik açısından ordu ile toplum arasında bir mesafe olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Her ne kadar katılımcılar İç Hizmet Kanununda yer alan değerlere sahip olsalar da, kanun koyucunun ilgili değerle ilgili yaptığı açıklamalarda, üzerinde durduğu konular, çizdiği sınırlar, ifade tonu ve biçimi ile katılımcıların ifadeleri arasında farklılıklar mevcuttur. Bu durum değerler ile değerlerle ilişkilendirilen davranışlar arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Değer kavramının tartışıldığı ikinci bölümden hatırlanacağı üzere, soyut kavramlar olan değerlerle gerçeklik arasındaki ilişki bireylerin tutum ve davranışları ile sağlanır. Bunun anlamı soyut değerlerin içerisini dolduran tutum ve davranış biçimlerinin olduğudur. Birey davranışları zaman düzlemi içerisinde bulunduğundan değişebilir niteliktedir, ancak soyut kavramlar olarak değerler bu davranışlarla birlikte değişmezler ve kaybolmazlar (Aral, 2012, s.55). Diğer bir deyişle bir kutuya benzetilebilecek olan değerler, zaman ve mekan içerisinde değişmeden kalırken, değer ölçüsü olan yani kutunun içeriğini dolduran tutum ve davranışlar değişebilmektedir.

Aynı durum askeri değerler açısından kanun koyucunun talep ettiği tutum ve davranışlar ile katılımcıların sahip oldukları değerlerle ilişkilendirdikleri tutum ve davranışlar arasındaki fark için geçerlidir. Kanun koyucu ile katılımcıların aynı değerlerle ilişkilendirdikleri tutum ve davranışların bir kısmı farklıdır. Bir kısmında ise aynı tutum ve davranışın sahipliğindeki şiddet farklıdır. Örneğin kanun koyucu askerlerden mutlak bir itaat talep ederken, altı katılımcı itaat kavramının belirli

sınırlara sahip olması gerektiğini vurgulamışlardır. Hatta katılımcıların ikisi itaatin mutlak değil sorgulayıcı olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Yine kanun koyucu askerlerin cesur olması gerektiğini, korkaklığın bir asker için en büyük ve affedilmeyecek kusur olduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar da toplumsal açıdan cesur olmanın arzu edilen bir davranış biçimi olduğunu vurgulamışlardır; ancak üç katılımcı her yer ve zamanda cesur olunamayabileceğini, korkaklık gösteren bir kişiyi eleştiremeyeceklerini, çünkü korkmanın normal olduğunu belirtmişlerdir.

Değerlerle ilişkilendirilen davranışlar arasında farklılıklar olması veya bu davranışlara yönelik tutumlarda yoğunluk farkı bulunması ordu ile toplum arasında kültürel bir mesafe olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ancak bu farklılık çok büyük değildir.

Araştırmanın son sorusu, olan mesafenin varlığının ya da yokluğunun ne anlama geldiğiydi. Ordu – toplum mesafesi ile ilgili kuramlara göre askerlerle siviller arasında belirli bir mesafe bulunması normaldir. Konuyu problematikleştiren unsur mesafenin varlığı değil, boyutudur. Mesafenin çok yakın olması silahlı kuvvetlerin etkinliği açısından, çok uzak olması ise silahlı kuvvetlerin sivil otorite tarafından kontrolü açısından kaygıları artıran bir problem olarak görülmektedir.

Katılımcılar, çalışmaya konu olan değerler göz önünde bulundurulduğunda, ordu ile toplum arasında bir mesafe olması gerektiğini vurgulamışlardır. Diğer bir deyişle çalışma sonucunda ortaya konulmuş olan mesafe sivil katılımcılar açısından meşru bir mesafedir. Katılımcılar bu durumu özellikle askerlerin ifa ettikleri benzersiz hizmet ve mesleğin doğasının tehlikeli olmasıyla ilişkilendirmişlerdir. Özellikle de sivil işte yapılan bir hatanın kolay geri alınabileceğini, ama askeriyenin çok fazla hata yapma şansı olmadığını belirtmişlerdir.

Çeşitli değerler hakkında katılımcıların ifadeleri kapsamında katılımcıların ordu ile toplum arasında bir mesafe olması gerektiği kanaatinde oldukları söylenebilir. Ordu ile toplum arasında bir mesafenin varlığı meşru olarak görülmele birlikte katılımcıların bir konuda şerh düştüklerini söylemek gerekir. Katılımcılar değerler hakkındaki görüşlerini bildirirken profesyonel askerler ile zorunlu askerlik

hizmetini ifa eden askerler arasında askeri değerlere sahip olma zorunluluğu konusunda fark olması gerektiğini vurgulamışlardır.

Aslında bu durum ordu – toplum mesafesinin katılımcılar nezdinde meşru olmasıyla uyumludur. Askeri okullarda sosyalizasyon sürecinden geçmemiş, silah altında da çok fazla zaman geçirmemiş olan, diğer bir deyişle sivilliklerinden sıyrılamamış bir kişinin sahip olduğu değerler ile askerliği profesyonel olarak yapanlar arasında fark olmasının beklenmesi normaldir.

Katılımcıların bir kısmı ise toplumsal olarak bu değerlerden uzaklaşıldığını ifade etmişlerdir. Diğer bir deyişle askeri değerler açısından geçmişte ordu-toplum mesafesinin daha dar olduğunu ve giderek açıldığını ifade etmişlerdir. Ordu ile toplum arasındaki kültürel mesafenin gerçekten açılıp açılmadığını görmek için belirli zaman aralıkları ile yapılmış, karşılaştırılabilir çalışmalara ihtiyaç vardır. Ancak henüz böyle bir girişim bulunmamaktadır. Eğer bu sonuç Türk toplumu için geçeliyse bunun anlamı siahlı kuvvetler safına zaman zaman içerisinde artan biçimde daha az hazır personel geleceğidir. Bu durumu telafi için TSK'nın sosyalizasyon süreçlerini geliştirmesi ve öngördüğü hazırlama süreçlerini gözden geirmesi uygun olacaktır.

Bu bağlamda, bu araştırmanın bulguları açısından Türkiye'de ordu ile toplum arasında belirli bir kültürel mesafe olduğu, bu mesafenin boyutu hakkında net bir şey söylemek mümkün değilse de başka ülkelerde problem olarak tanımlanmaya başlanan ordu – toplum mesafesinin Türkiye'de çok yüksek olmadığı söylenebilir. Mesafenin tam olarak boyutunu ölçmek için, bu amaçla tasarlanmış bir araca ihtiyaç duyulacaktır. Böyle bir ölçüm aracının geliştirilmesi bu çalışmanın sınırlarını aştığı için bu yönde bir gayret sarf edilmemiştir. Ancak ordu – toplum arasındaki kültürel mesafenin ölçülmesi, olması gereken mesafenin ne olduğunun tespiti gibi konular bundan sonra bu alanda yapılacak çalışmalara konu edilebilir.

Araştırmanın tasarımı açıklanırken vurgulandığı üzere, bu çalışmanın en büyük eksikliği askeri personelin askeri değerlere sahipliğinin araştırılmamış olmasıdır. Araştırmada kanun koyucunun İç Hizmet Kanununda çizdiği ideal askerden yola

çıkılarak katılımcıların bu ideal askerden uzağa düşüp düşmediğini tespit etmek amaçlanmıştır. Ancak belki askeri personelin kendisi bile bu ideal askerden uzağa düşüyor olabilir. Fiili durum askerler ile askeri değerler arasında önemli bir mesafe içermese bile, herhangi bir idealin yakalanmasındaki zorluktan doğan doğal mesafe ordu ile toplum arasında, bu çalışmada ortaya konulan mesafenin daha da kısalmasına neden olacaktır.

Bu araştırma esnasında araştırmacının gözlemlediği, başta TSK olmak üzere bütün karar vericilerin göz önünde bulundurmaları gerektiği değerlendirilen diğer hususlar aşağıya çıkartılmıştır. Bu tespitlerin ilki katılımcıların bir kısmının askerlik yapmamış olmasına veya ailelerinde askeri personel bulunmamasına rağmen askerlik hakkında kat'i fikirleri olduğudur. Diğer bir deyişle askerlik yapmamış olan veya ailesinde askeri personel olmayan kişilerin bile kafasında askerlikle ilgili bir imaj mevcuttur. Bu imajın kaynaklarının tespiti ve doğru yönetilmesi TSK'ya yönelik beklentilerin, tutumların ve güvenin yönetilmesi açısından önemlidir.

Tespit edilen ikinci husus katılımcılar nezdinde askeri değerlerin birbirleri ile ilişkili olduklarıdır. Örneğin cumhuriyet ve vatan kanun koyucunun zaten birlikte zikrettiği mukaddesatlardandır. Katılımcılar Disiplin ve İtaat ile Sebat ve Gayret arasında, yine Disiplin ile İntizamseverlik arasında, Cesaret ve Atılganlık ile İcabında Hayatını Hiç Sayma arasında, Silah Arkadaşlığı ile Birbirine Yardım arasında ilişki kurmuşlardır. Dolayısıyla askeri değerlerin birbirlerini tamamlayacak bir bütünlük arzettikleri kabul edilerek yola çıkıldığında ulaşılabilecek bir sonuç, bu değerlerin herhangi birinde değişiklik yapılmak istendiğinde, değerler setini baştan kurgulayacak tedbirler alınması gerektiğidir.

Çalışmada dikkat çeken diğer bir husus katılımcıların silahlı bir mücadeleye destek vermeleri için bazı şartlar ileri sürmüş olmalarıdır. Bu şartların ilki devletin içine girdiği mücadelenin meşru olması gerektiğidir. Katılımcılar bunu açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Haklı bir davaya dayanmayan, siyasi çıkarlar için veya yapılan siyasi yanlışlıklar nedeniyle ortaya çıkacak bir mücadelede hayatlarını tehlikeye atma konusunda gönülsüz olacaklarını ifade etmişlerdir.

İkinci şart daha örtük bir biçimde ifade edilmiştir. Katılımcıların bir çoğu vatan sevgisi ve icabında hayatını hiçe sayma değerleri hakkında konuşurken *vatanın savunulmasından* bahsetmiştir. Vatan sınırlarına yönelik algıları mevcut siyasi sınırlardan daha geniş olmasına rağmen, hiç bir katılımcı ülkenin sınırlarını genişletebilecek bir manada yapılacak bir savaşa katkıda bulunacağına dair bir ifade kullanmamıştır. Diğer bir ifade ile vatan borcu olarak görülen zorunlu askerlik hizmetinin, katılımcılar açısından vatan savunması ile sınırlı olduğudur. Buradan çıkartılabilecek bir sonuç zorunlu askerlik hizmetinin varlığı ile savunmayı hedef alan bir askeri planlama arasında ilişki olduğudur. Dolayısıyla zorunlu askerliği meşrulaştıran söylemler ülke sınırlarını korumanın ötesinde, daha saldırgan bir tutumu desteklemeyecektir. Daha saldırgan bir planlamada kullanılacak ordunun buna uygun değerlerle sosyalize edilmiş olması gerekecektir, çünkü mevcut askeri değerler seti, ülke dışındaki bir yere taarruzu desteklemeyecektir.

Çalışma esnasında tespit edilen dördüncü husus, katılımcılar açısından geçerli olan otorite tipinin geleneksel ve karizmatik otorite olduğudur⁴⁷. Kamuda çalışan katılımcıların çoğu çalışmanın çeşitli noktalarında amirlere itaat edilmesi gerektiğini ifade etmişlerse de, kime itaat edilmelidir sorusuna bütün katılımcıların verdikleri yanıtlarda *tecrübeli, bilgili, büyük, kıdemli* kişilere itaat edilmesi gerektiği fikri ön plana çıkmıştır.

Diğer bir husus silah arkadaşlığı ile askerlik mesleğinin zor ve tehlikeli koşulları arasında kurulan ilişkidir. Katılımcıların cevaplarında en çok öne çıkan husus askerliğin zor ve tehlikeli bir süreç olduğu, bu zorlu süreç içerisinde pek çok şeyin paylaşıldığı, bu paylaşımların insanları birbirine yaklaştırdığı ve bu nedenle silah arkadaşlığının son derece değerli olduğudur. Bu ifadelerden yola çıkıldığında şartların zor olmadığı veya tehlike seviyesinin yüksek olmadığı durumlarda

⁴⁷ Weber bir toplumun sahip olduğu otorite biçimine göre sınıflandırılabilirliğini söyler. Her biri farklı bir meşruiyet temeline ve farklı bir yönetim aygıtına sahip üç otorite ideal – tipi belirlemiştir: Geleneksel, karizmatik ve rasyonel – hukuki. Geleneksel otorite meşruiyetini toplumda kökleşmiş geleneklerden alır. Karizmatik otorite meşruiyetini liderin kavrayışından, sorun çözmedeki başarısından ve izleyicilerin onun otoritesini tanımalarından alır. Rasyonel – hukuki otorite ise meşruiyetini kanunlardan alır. Eğer bir idareci kanunun gösterdiği prosedürlere uygun olarak göreve geldiyse yetki kullanımı meşrudur (Turner, Beeghley ve Powers, 2013, s.225-230).

oluşan silah arkadaşlığının, bu koşulların yüksek olduğu durumlarda oluşacak olan silah arkadaşlığından daha zayıf olacağıdır. Bu nedenle silah arkadaşlığının bağlayıcı gücüne ihtiyaç duyacak kişiler, birliklerin durumlarını doğru değerlendirmelidir. Gerekli koşulların oluşmadığı durumlarda bu kişilerin silah arkadaşlığının bağlayıcı gücüne güvenmemeleri gerekir.

Bir diğer husus İç Hizmet Kanununda askeri değerlere yönelik bir öncelik sırasının bulunmadığıdır. Bunun tek istisnası askerliğin temeli olarak tanımlanan disiplin ve mutlak itaattir. Değerler kanun metni içerisinde birbirlerinden bağımsız bir biçimde tanımlanmışlardır. Hangi değer, diğerlerinden daha önemli olduğuna, değerler hiyerarşisinde daha yukarda durduğuna dair bir ifade bulunmamaktadır. Bunun anlamı her askerin kendi yaşadıklarından yola çıkarak başkalarınıninkine benzemeyen bir değerler hiyerarşisi kurabileceğidir.

Bu durumu bir problem haline getiren husus, askeri değerlerin kendi içlerinde çatıştıkları zaman farklı askerlerin farklı kararlar alabilecek olmalarıdır. Çeşitlilik sivil dünyada el üstünde tutulan bir kavram olabilir ancak askerler için olmazsa olmaz olan husus birlik ve beraberliktir. Bu birlik ve beraberlik ise ancak kontrol edilmedikleri zamanlarda dahi aynı şekilde hissedilen, düşünen ve davranan kişilerle mümkündür. Bu nedenle farklı değer hiyerarşisine sahip askerlerin farklı davranış biçimleri tercih edebilecek olmaları TSK açısından bir sorun teşkil etmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın katılımcıları ile sınırlı kalmak şartıyla, ordu ile toplum arasında, Batılı ülkelerde problem olarak tanımlanmaya başlanmış olan kadar bir mesafe olmadığı söylenebilir. Aslında bu durumun en belirgin göstergelerinden biri 15 Temmuz akşamı çok büyük bir halk kitlesinin Cumhuriyeti ve Vatani savunmak üzere sokaklara çıkmış olmasıdır. Bu durum asker millet anlayışının, zamanın bütün yıpratıcılığına rağmen Türk toplumunda yaşamaya devam ettiğinin ve ihtiyaç halinde toplumun mukaddesatlarını korumak üzere askerin harekete geçeceğinin bir işaretidir.

KAYNAKÇA

<http://www.tdk.gov.tr>

http://www.tsk.tr/1_tsk_hakkinda/gorevi.html Erişim tarihi 30.12.2015

<http://www.msb.gov.tr/Askeralma/icerik/gunumuze-kadar-uygulanan-askerlik-hizmet-cesitleri> Erişim tarihi 14.01.2016

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> Erişim tarihi 30.05.2017

<http://www.worldvaluessurvey.org> Erişim tarihi 17.03.2016

<http://www.milscint.com/tr/tsknin-subat-2017-personel-mevcutlari/> Erişim tarihi 30.05.2017

http://www.armedforces.co.uk/european_country_index.php#.WUJNwGjyhPb Erişim tarihi 30.05.2017

<http://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/genel-bakis> Erişim tarihi 10.06.2017

<http://www.turkcell.com.tr/servisler/askercell> Erişim tarihi 10.06.2017

<http://t24.com.tr/yazarlar/metin-gurcan/nasil-bir-sivil-asker-iliskisi,15172> Erişim tarihi 11.06.2017

<http://www.msb.gov.tr/Ayim/Karar/Listele> Erişim tarihi 15.06.2017

<https://www.youtube.com/channel/UCCj4TmBjCZBziZm3ymaG3RQ> Erişim tarihi 05.08.2017

1111 sayılı Askerlik Kanunu (1927)

1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu (1930)

211 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu (1961)

6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu (2013)

926 Sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu (1967)

19291 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliği (1986)

Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye'nin oluşumu* Y. Alogan (Çev.) (12. Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akay, H. (2009). Demokratik gözetim: Kuramsal değerlendirme. A. Bayramoğlu ve A. Insel (Ed.), *Almanak Türkiye 2006-2008: Güvenlik sektörü ve demokratik gözetim içinde* (s.9-13). İstanbul: Tesev.

Akyürek, S. (2010). *Zorunlu askerlik ve profesyonel ordu*. İstanbul: BİLGESAM.

Akyürek, S. ve Yılmaz M. A. (2013). *Türk Silahlı Kuvvetlerine toplumsal bakış*. İstanbul: BİLGESAM.

Akyürek, S., Koydemir, F. S., Atalay, E. ve Bıçaksız, A. (2014). *Sivil-asker ilişkileri ve ordu-toplum mesafesi* (2. Baskı). Ankara: BİLGESAM.

Aral, V. (2012). *Hukuk felsefesinin temel sorunları* (3.baskı), İstanbul:On iki levha

Araza, A., Aslan, G., Bulut, Ç. (2013) Örgütsel sosyalleşme: Bir literatür taraması. *Journal of Yasar University*, 8(32), s. 5556-5582.

Argun, M. (2007). *Kurumsal sosyalizasyon uygulamalarının birey-kurum uyumuna etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Atatürk, M. K. (1989). *Nutuk: 1919-1927* (31. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu. Orjinal metin 1927 tarihlidir.

Atatürk, M.K. (2006). *Zabit kumandan ile hasbihal* (11. Baskı). Ankara: Türkiye İş Bankası. Orjinal metin 1914 tarihlidir

Belge, M. (2011). *Militarist modernleşme*. İstanbul: İletişim

Bıçaksız, A. ve Aktaş. M. (2004). *Türk Silahlı Kuvvetlerinin sosyolojik profili*. Yayımlanmamış makale (Dr. Salih Akyürek'ten temin edilmiştir)

Birand, M.A. (1986). *Emret komutanım*. Erişim tarihi 14.06.2017 http://rk2.3gistanbul.com/kitaplar/emret_komutanim.pdf

Bröckling, U. (2008). *Disiplin: Askeri itaat üretiminin sosyolojisi ve tarihi*. Veysel Atayman (Çev.) (2. Baskı). İstanbul: Ayrıntı

Caforio, G. (2006a). Some historical notes. G. Caforio (Ed.), *Handbook of the sociology of the military içinde* (s. 7-26). New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Caforio, G. (2006b). Themes and issues of the sociology of the military. *Giuseppe Caforio (Ed.), Handbook of the sociology of the military içinde* (s.437-444). New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Clausewitz, C.V. (2011). *Savaş üzerine*. İstanbul: Doruk

Doğan, İ.(2009). *Sosyoloji: Kavramlar ve sorunlar*. 8.Baskı, Ankara:Pegem Akademi

Eken, H. (2005). *Toplumsal cinsiyet olgusu temelinde mesleğe ilişkin rol ile aile içi rol etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki kadın subaylar* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe, Ankara.

Erdoğan, Ş. ve Deligöz, E. (2015). Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi* 14 (1) s.5-37

Eurobarometer survey on Public opinion in the European Union 64 (2005). Lüksemburg: Publications Office Erişim <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

Eurobarometer survey on Public opinion in the European Union 74 (2010). Lüksemburg: Publications Office Erişim <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

Eurobarometer survey on Public opinion in the European Union 76 (2011). Lüksemburg: Publications Office Erişim <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

Eurobarometer survey on Public opinion in the European Union 77 (2012). Lüksemburg: Publications Office Erişim <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

commfrontoffice/publicopinion/index.cfm

Eurobarometer survey on Public opinion in the European Union 84 (2015).
Lüksemburg: Publications Office Erişim <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

Farabi (1990). *El-Medinetü'l-Fazıla* (Çev: Nafiz Danışman), Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.

Feaver, P., Kohn, R. H. (2001). Conclusion: The gap and what it means for P. Feaver ve R.H. Kohn (Ed.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* içinde (s.459-473). Cambridge, MA: MIT Press.
american national security

Feaver, P., Kohn, R. H. Ve Cohn L.P. (2001). The gap between military and civilian in the United States in perspective. P. Feaver ve R.H. Kohn (Ed.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* içinde (s.1-14). Cambridge, MA: MIT Press.

Fichter, J. (2004). *Sosyoloji nedir?* N. Çelebi (Çev.). Ankara:Anı

Gözler, K. (2015). *Türk Anayasa hukukuna giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Goldman, E. O. (2002). The spread of western military models to Ottoman Turkey and Meiji Japan. T. Farrell & T. Terriff (Eds.), *The sources of military change: Culture, politics, technology* içinde (s.41-68). Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.

Gupta, S. (2008). The Doctrine of Pre-emptive Strike: Application and Implications During the Administration of President George W. Bush. *International Political Science Review* 29(2) s. 181-196 Erişim <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192512107085611>

Güney, A. ve Karatekelioğlu, P.(2005). Turkey's EU candidacy and civil military relations: Challenges and Prospects. *Armed Forces & Society*, Vol. 31, No. 3, Spring 2005, s. 439–462

Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda devlet teşkilatı ve sosyal yapı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu

Hale, W. M.(1996). *Türkiye'de Ordu ve siyaset: 1789'dan günümüze*. A. Fethi (Çev.). İstanbul: Hil Yayın.

Hofstede, G. H. ve Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and organizations: Software of the mind : intercultural cooperation and its importance for survival* (2nci Baskı). ISBN: 978-0-07-150568-0 Erişim Hacettepe Üniversitesi Elektronik Kütüphanesi 14.06.2015

Holsti, O.R. (2001). Of chasms and convergences: Attitudes and beliefs of civilian and military elites at the start of the millennium. P. Feather ve R.H. Kohn (Ed.), *Soldiers and civilians: The civil-military gap and American national security* içinde (s.15-99). Cambridge, MA: MIT Press.

Huntington, S. P. (2006). *Asker ve devlet: sivil-asker ilişkilerinin kuram ve siyaseti* (2. Baskı) K. U. Kızılaslan (Çev.). İstanbul: Salyangoz Yayınları. Özgün eser 1957 tarihlidir

Inan, A. A. (1981). *Tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri: Atatürk ve Türk kadın haklarının kazanılması* (4.Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı.

Janowitz, M. (1969). *The professional soldier: A social and political portrait*. New York: McGraw-Hill

Karpat, K.H. (2015). *Osmanlı'dan günümüze asker ve siyaset*. İstanbul: Timaş

Keegan, J. (2007). *Savaş sanatı tarihi*. Selma Koçak (Çev.). İstanbul: Doruk

Kırkpınar, L. (2001). Türk Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadını. *Yedinci Askeri Tarih Semineri* (Sunulmayan Bildiri) içinde (s.105-113). Ankara: Genelkurmay

Kışlalı, A. T. (1974). Türk Ordusunun Toplumsal Kökeni Üzerinde Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*,29(2), 89-95. http://dx.doi.org/10.1501/SBFder_0000000984

Knopf, C.M., Ziegelmayr, E.J. (2012). Fourth Generation Warfare and the US

Military's Social Media Strategy. *ASPJ Africa & Francophonie*

Köknel, Ö. (2007). *Çatışan değerlerimiz: Aileden topluma, politikadan inançlara, sevgiden aşka kadar*. İstanbul:Altın Kitaplar

Kümmel, G. (2006). The military and its soldiers in the era of globalization. *Giuseppe Caforio (Ed.), Handbook of the sociology of the military içinde* (s. 417-433). New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Laçiner, Ö. (2004). Türk Militarizmi I. A. İnsel ve A. Bayramoğlu (Ed.). *Bir zümre bir parti: Türkiye'de ordu*. İstanbul: Birikim

Legendijk J. (2010, Nisan 28). Zorunlu askerliğin sonu görünüyor. *Radikal*. Erişim <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/joost-legendijk/zorunlu-askerligin-sonu-gorunuyor-993914/>

Lindemann, T. ve Martin, M. L. (2006). The military and the use of force. *Giuseppe Caforio (Ed.), Handbook of the sociology of the military içinde* (s.99-109). New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Machiavelli, N. (1955). *Hükümdar*. Yusuf Adil Egeli (Çev.). Ankara: Yıldız. Orjinal metin 1532 tarihlidir

Manigart, P. (2006). Restructuring of the armed forces. G. Caforio (Ed.), *Handbook of the sociology of the military içinde* (s.323-343). New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Meydan, C.H. (2015). Dünya ordularında yeniden yapılanmanın kaynakları üzerine bir inceleme. *Güvenlik Stratejileri Dergisi* sayı:21, s.1-38

Moe, T.A. (2011). Social Media and the U.S. Army: Maintaining a Balance [Monograf] *School of Advanced Military Studies*

Moskos, C. C. ve Wood, F. R. (1988). *The Military: more than just a job?* Washington: Pergamon-Brassey's International Defense .

Moskos, C. C. (2000). Toward a postmodern military: The United States as a paradigm. *C.C.Moskos, J.A. Williams, D.R. Segal (Ed.), The postmodern military: Armed forces after the Cold War içinde* (s.14-31). New York: Oxford University Press.

Moskos, C. C., Williams, J. A. ve Segal, D. R. (2000). Armed forces after the Cold War. *C.C.Moskos, J.A. Williams, D.R. Segal (Ed.), The postmodern military: Armed forces after the Cold War içinde* (s. 1-13). New York: Oxford University Press.

National Defense Research Institute. (2010). Sexual Orientation and U.S. Military Personnel Policy: An Update of RAND's 1993 Study. RAND Corporation Erişim http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG1056.pdf Erişim tarihi 29.05.2017

NATO (1999). *Women in the NATO armed forces*. Brussels: The Office on Women in the NATO Forces. Erişim <http://www.nato.int/ims/1999/win/report99.pdf>

Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: nitel ve nicelik yaklaşımlar* (5. Baskı) S. Özge (Çev.). Ankara: Yayın Odası Yayınları.

Nielsen, V. (2001). Women in uniform. *NATO Review*. Erişim <http://www.nato.int/docu/review/2001/Peacekeeping-Challenge/Women-uniform/EN/index.htm>

Oetting, E.R., (1999). Primary socialization theory. Developmental stages, spirituality, government institutions, sensation seeking, and theoretical implications. V. [Birincil sosyalizasyon teorisi: Gelişim aşamaları, maneviyat, devlet kurumları, heyecan peşinde koşma ve teorik sonuçları. 5]. *Substance Use & Misuse*, 34(7), s. 947-982.

Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (3), 217-239

Patton, M. Q. (1987). *How to use qualitative methods in evaluation*. London:

Sage.

Rahbek-Clemmensen, J., Archer, E. M., Barr, J., Belkin, A., Guerrero, M., Hall, C. ve Swain, K. E. (2012). Conceptualizing the Civil-Military Gap: A Research Note. *Armed Forces & Society*, 38(4), 669-678. doi:10.1177/0095327x12456509

Ricks, T.E. (1997, Temmuz). The Widening Gap between the Military and Society. *The Atlantic Monthly*. Erişim <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/1997/07/the-widening-gap-between-military-and-society/306158/> Erişim tarihi 14.06.2017

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press

Rubin, J. (2005). Total institutions.[Total kurumlar] G. Ritzer (Ed.), *Encyclopedia of Social Theory* içinde (s.844-846). Thousand Oaks,CA: Sage. <http://swauop.yolasite.com/book-store.php>

Sanders, O.L.(2007). *Türkiye’de beş yıl*. İstanbul: Yeditepe Orjinal metin 1919 tarihlidir.

Soeters, J. L., Winslow, D. J., ve Weibull, A. (2006). Military culture. *Giuseppe Caforio (Ed.), Handbook of the sociology of the military* içinde (s. 237-254). New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Selek, P. (2014). *Sürüne sürüne erkek olmak* (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Semiz, Y. (2009). Türk Hukuku’nda ve karşılaştırmalı hukukta vicdani ret. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü: İstanbul

Sethi, U.(2013). Social Media - A Tool for the Military. *Scholar Warrior*

Special Eurobarometer survey on European’s attitude towards security 432 (2015). Lüksemburg: Publications Office Erişim <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm>

Szayna, T. S. (2007). *The civil-military gap in the United States: does it exist, why,*

and does it matter? Santa Monica, CA: RAND Corp. Erişim http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2007/RAND_MG379.pdf Erişim tarihi 12.11. 2015

Şatana, N. S. (2008). Transformation of the Turkish Military and the Path to Democracy. *Armed Forces & Society*, 34(3), 357-388. doi:10.1177/0095327x07302679

Toktaş, Ş. (2004). Nationalizm, modernization and the military in Turkey: women officers in the Turkish armed forces. *Oriente Moderno* 23(84) s. 247-267

Turner, J.H., Beeghley, L., Powers, C.H. (2013) *Sosyal teorinin oluşumu* (3. Baskı). Bursa: Sentez

Tunalı, A., C. (2004). Tanzimat döneminde ordu-halk ilişkilerine dair bazı gözlemler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, s. 237-249, 23(36), 1. doi:10.1501/tarar_0000000175

Ulusoy, M. D. (2005). *Sanatın sosyal sınırları*. Ankara:Ütopya

Varoğlu, A. K. ve Bıçaksız, A. (2005). Volunteering for Risk: The Culture of the Turkish Armed Forces. *Armed Forces & Society*, 31(4), 583-598. doi:10.1177/0095327x 0503100407

Vennesson, P. (2003) Civil–military relations in France: is there a gap?, *Journal of Strategic Studies*, 26:2, 29-42, doi: 10.1080/01402390412331302965

Von Bredow, W. (2006). The order of violence. *Giuseppe Caforio (Ed.), Handbook of the sociology of the military içinde* (s.87-98). New York, NY: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Williams, J. A. (2000). The postmodern military reconsidered. *C.C.Moskos, J.A. Williams, D.R. Segal (Ed.), The postmodern military: Armed forces after the Cold War içinde* (s. 265-278). New York: Oxford University Press.

Yazıcı, N. (2011). Çanakkale Savaşı'nda Türk kadınının rolü. *Gazi Akademik Bakış* 5(9) s.245-264

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9.Baskı)*. Ankara: Seçkin.

EK 1

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖRÜŞME FORMU

Değerin İç Hizmet Kanunundaki Hali	Değerin İç Hizmet Yönet.deki Hali	Sorular
Cumhuriyete Sadakat		Cumhuriyet kavramı size ne anlam ifade ediyor? Halk yönetim işinden anlar mı Demokrasi Yönetime katılım Oy verme
Vatanını Sevmek	Cumhuriyete, Yurda ve Millete karşı sevgi ve bağlılık	Çoğulcu-Çoğunlukçu Suriyeli göçmenler hakkında ne düşünüyorsunuz? -Cumhuriyete bağlılık hakkında ne düşünüyorsunuz? -Yurda/Vatana bağlılık ne demek? -Vatandaş için Cumhuriyete, Yurda/Vatana bağlılık nasıl olmalıdır? -Asker için Cumhuriyete, Yurda/Vatana bağlılık nasıl olmalıdır?
İyi Ahlaklı Olmak	İyi ahlâk sahibi olmak	Ahlak kelimesinden ne anlıyorsunuz? Neden ahlaklı olunmalıdır? Ahlakın kaynağı nedir? Ailede, İşyerinde, Askerde ahlaklı olmak için ne yapılmalıdır? -Vatandaş için iyi ahlaklı olmak ne demektir? -Asker için iyi ahlaklı olmak ne demektir? -İyi ahlaklı insan, toplumda, ailede, işyerinde, askerde nasıl davranır?
Üste İtaat	İtaat	İtaat kelimesinden ne anlıyorsunuz? Kimlere itaat edilmelidir? Ne zaman itaat edilmeyebilir? Ailede, Okulda, İşyerinde, Askerde itaat nasıl olmalıdır? -İtaat etmek ne demektir? -Kimlere/Nelere itaat edilmelidir?
Yapılması Men Edilen Şeylerden		-Toplumda, ailede, okulda, askerde itaat nasıl olmalıdır? -Askerde itaat neden önemlidir?

Kaçınmak		
Hizmetin Yapılmasında Sebat ve Gayret	Sebat ve mukavemet	-Sebat ve mukavemet nedir? -Askerlikte sebat ve mukavemet ne anlama gelir? -Askerlikte sebat ve mukavemet neden önemlidir?
Cesaret ve Atılganlık	Cesaret ve şecaat(yiğitlik)	Cesaret kelimesinden ne anlıyorsunuz? Sizce kimlere korkak denilmelidir? -Cesaret ve şecaat(yiğitlik) ne demektir? -Toplumda: -Ailede: -Okulda: -İşyerinde: -Askerlikte:
İcabında Hayatını Hiç Saymak	Canını esirgememek	Ne için hayatınızı tehlikeye atarsınız? Kişisel veya aile güvenliğiniz ile devletin güvenliği arasında bir ilişki görüyor musunuz? -İnsanın canını/hayatını feda edebileceği değerler var mıdır? -Askerin canını/hayatını feda edebileceği değerler var mıdır? -İnsan neler için canını/hayatını feda edebilir/etmelidir? -Asker neler için canını/hayatını feda etmelidir? Neden? Siz asker olsanız hayatınızı feda edebileceğiniz şeyler olur muydu? Neler ?
Bütün Silah Arkadaşları ile İyi Geçinmek	İyi geçinmek	Arkadaşlık konusunda ne düşünüyorsunuz? Okulda, İşyerinde, Askerlikte -İnsanlarla arkadaşlıkta uyumlu olmak iyi geçinmek ne demektir? gerekli midir? Sizce silah arkadaşlarıyla iyi geçinmek/uyumlu olmak ne demektir, gerekli midir? Neden? -İyi geçinen kişi nasıl davranır?
Birbirine Yardım	Birbirine Yardım	Yardımlaşma konusunda ne düşünüyorsunuz? -Yardımlaşma gerekli midir? • toplumda, • ailede, • işyerinde, • askerlikte - Yardımlaşma neden önemlidir?

		<ul style="list-style-type: none"> • toplumda, • ailede, • işyerinde, • askerlikte
İntizam Severlik	İntizam severlik	<p>Düzenli olma konusunda ne düşünüyorsunuz? Zamana riayet eder misiniz?</p> <p>-Düzenli olma konusunda ne düşünüyorsunuz? -Düzenli olan kişi toplumda, ailede, işyerinde, askerlikte nasıldır?</p>
Sihhatini Korumak		<p>Sağlığını korumak için nelere dikkat edersiniz? Düzenli olarak spor yapar mısınız?</p> <p>-Sağlığını korumaktan ne anlıyorsunuz? -Sağlığını nasıl korursunuz? -Sağlığı korumak toplumda, ailede, işyerinde, askerlikte önemli midir? Neden?</p>
Sır Saklamak	Sır saklamak	<p>Sır saklama konusunda ne düşünüyorsunuz?</p> <p>-Sır saklama toplumda, ailede, işyerinde, askerlikte önemlidir?Neden?</p>

EK 2

ETİK KURUL MUAFİYET VE İZİN FORMU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURUL İZİN MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 08.06.2017</p> <p>Tez Başlığı / Konusu: Türk Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma</p> <p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kuruldan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;"><i>B. Çatak</i></p> <p>Adı Soyadı: Bahadır ÇATAK</p> <p>Öğrenci No: N12225057</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyoloji</p> <p>Programı: Sosyoloji</p> <p>Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"><i>N. G. Ergen</i></p> <p style="text-align: center;">Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN</p> <p style="text-align: center;">Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr</p> <p>Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

EK 3

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>
Tarih: 15.08.2017
Tez Başlığı / Konusu: Türk Toplumunda Askeri Değerlerin Karşılığı Üzerine Bir Araştırma
<p>Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 240 sayfalık kısmına ilişkin, 15.08.2017 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 6 'dır.</p>
<p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Alıntılar dâhil 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç
<p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>
Gereğini saygılarımla arz ederim.
<p>Adı Soyadı: Bahadır ÇATAK</p> <p>Öğrenci No: N12225057</p> <p>Anabilim Dalı: Sosyoloji</p> <p>Programı: Sosyoloji</p> <p>Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;"> Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN </p>